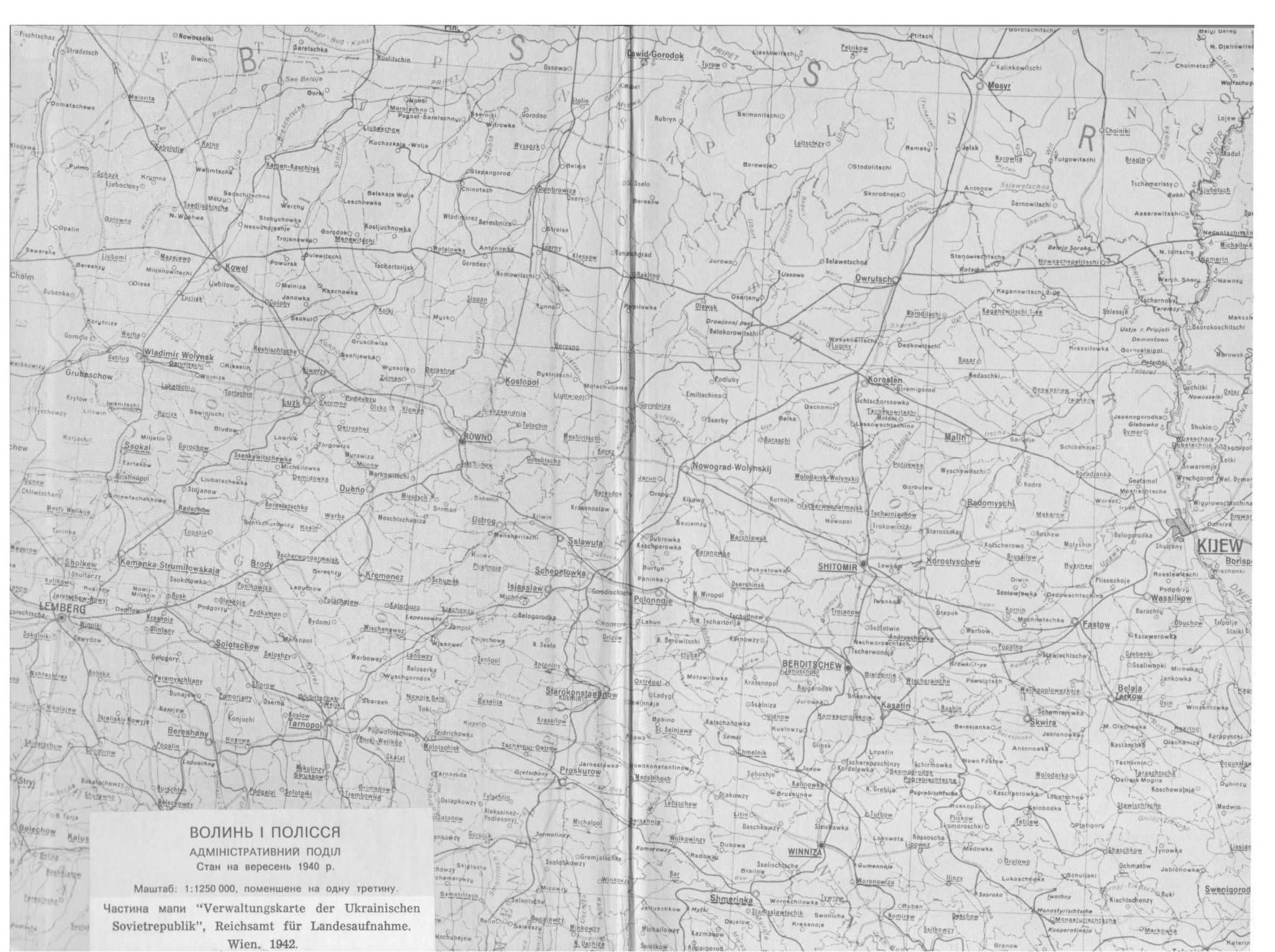

ЛІТОПИС
УКРАЇНСЬКОГО
ПОВСТАНСЬКОГО
АРМІЇ

2

ВОЛИНЬ І ПОЛІССЯ
АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ
Стан на вересень 1940 р.

Маштаб: 1:1250 000, поменшене на одну третину.

Частина мапи "Verwaltungskarte der Ukrainischen
Sovietrepublik", Reichsamt für Landesaufnahme.
Wien. 1942.

EX LIBRIS

БОГДАНА
ЧАЙКІВСЬ
КОГО

cel

ВОЛИНЬ І ПОЛІССЯ

книга друга

ЛІТОПИС УПА, ТОМ 2

**РЕЦЕНЗІЙНИЙ
ПРИМІРНИК
ЛІТОПISУ УПА**

**

**BOOK REVIEW
COPY**

LITOPYS UPA

Volume 2

Volyn' and Polissya

GERMAN OCCUPATION

Book Two

with English Summaries

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

ТОМ 2

Волинь і Полісся

НІМЕЦЬКА ОКУПАЦІЯ

Книга друга

з англійськими резюме

diasporiana.org.ua

Видання
ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ У П А В США І КАНАДІ
та
ТОВАРИСТВ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ У П А ІМ. ГЕН.-ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ
в США і Канаді

Редагує Колегія
Відповідальний редактор Є. Штендера
співредактор П. Потічний

Copyright 1977 by "Litopys UPA"
ISBN: 0-920092-01-2

Обкладинка роботи
мистця Мирона Левицьного

Ціна: \$8.00.

Printed by KIEV PRINTERS LTD. — 860 Richmond Street West, Toronto, Ontario M6J 1C9

ПРО “ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ”

“Літопис УПА” заплановано як серійне книжкове видання. Його завданням є опублікувати документи й матеріали до історії Української Повстанської Армії (УПА), а також стимулювати й видавати праці про діяльність УПА й історію України того періоду взагалі. Кожний том, або група томів “Літопису” будуть присвячені окремим темам і будуть мати назву. Частина книг буде охоплювати історію УПА в певному періоді часу на більших територіях, як, напр., на Волині, в Галичині, на українських землях під Польщею тощо. Кожна з цих територій може мати два-три, а то й більше томів. Додаткова серія книг буде присвячена загальним темам, таким як, напр., “Діяльність Головного Командування УПА”, або збірникам спогадів, праць, чи може бути книгою одного автора на якусь окрему тему.

Збірники будуть появлятися не періодично, а в залежності від підготовки й опрацювання наступного тому. Числення книг “Літопису УПА” може бути інше від представленого тут теренового поділу чи хронології подій. Першим томом “Літопису УПА” є книга “Волинь і Полісся.”

Точніше основні завдання “Літопису” такі: а) опублікувати, з дотриманням джерельної точности, існуючі документи про діяльність і боротьбу УПА — як документи УПА, так і її противників; б) перевидати джерельно досліджені важливі для історії УПА підпільні публікації, передусім ще недруковані закордоном чи друквані в дрібних та періодичних виданнях публікації УПА; в) видавати мемуари й інші матеріали про діяльність УПА, які не були досі опубліковані, або були розсіяні в періодичних і дрібних виданнях; г) стимулювати й видавати праці про боротьбу УПА й про цей період історії України; ґ) публікувати рецензії на книги про діяльність УПА та історію України того періоду; д) опрацювати бібліографію видань до історії боротьби УПА.

Коли говоримо про документи до історії УПА, маємо на увазі передусім такі документи УПА як накази, інструкції, обіжники, документація діловодства, офіційні звернення, повідомлення, звіти, мапи операцій, боїв та рейдів, фотографії тощо. Далі — подібні документи противників УПА. Допоміжні джерела — свідчення очевидців, мемуари чи подібні матеріали. Важливими для історії УПА є також тодішні публікації, як самої УПА, так і інші.

Досі не появились друком ні німецькі, ні радянські документи про боротьбу з УПА, ні ті документи УПА й підпілля, які попали в руки окупаційних властей. І ледве чи скоро такі матеріали будуть опубліковані. Питання українського визвольного руху радянські історики виминають, а інші “спеціалісти” пишуть лише пашквілі. Тільки в Польщі й Чехословаччині появились деякі праці про УПА, звичайно з гостро-тенденційним наświetленням і повторюванням необґрунтованих закидів комуністичної пропагандивної машини з часу війни. Але вони принаймні подають різні факти і цитують різні документи. Проте в Польщі теж не опубліковано документів до історії УПА.

Треба згадати, що закордоном є відносно небагато документів самої УПА. На це склалися різні причини. Документація діяльності УПА була обмежена до найконечнішого мінімуму. Повстанський характер боротьби УПА не дозволяв на ведення й зберігання документації передусім тому, що у випадку захоплення постою штабу УПА ворогом, такі документи могли бути використані для побороювання УПА чи для репресій населення. Тому, після використання, багато документів нищено, а найконечніші були заховані в різних криївках. Більшість цих документів пропали назавжди. Самозрозуміло, що частина документів таки попала в руки влади окупаційних властей. Коли вони побачать денне світло — годі передбачити. Закордон попала лише незначна частина документів. Це передусім частина архіву УГВР і Головного Командування УПА, яку вивезено закордон ще за німецької окупації. До них долучено документи й матеріали, принесені пізнішими кур’єрами з України й рейдуючими на Захід відділами УПА. В основному ці документи зберігаються в Архіві Закордонного Представництва УГВР і частинно — Місії УПА. Деякі до-

кументи знаходяться в руках різних політичних організацій, передусім ЗЧ ОУН (тепер ОУНР.), ОУНз, чи приватних осіб.

В загальному, закордоном ще найбільше документів УПА з часів піднімецької окупації, далі — з українських земель під Польщею, які мали живіший зв'язок з різними країнами світу. Менше документів є з різних теренів УРСР, бо зв'язок з закордоном був дуже утруднений, а кур'єри з України переносили на Захід лише те, що видавалося найважливішим. Проте, на Заході є все таки така кількість матеріалів, що зібрані разом, вони даватимуть доволі всесторонній образ діяльності УПА. Вважаємо, що вже пора ці документи зібрати разом і надрукувати згідно з принципами видання історичних документів, щоб вони могли стати джерельним матеріалом для дослідника.

За такими ж принципами "Літопис УПА" друкуватиме й підпільні матеріали. Кожний документ буде передрукований мовою й правописом оригіналу. В основу публікації буде покладений оригінал; при відсутності оригіналу — найбільше вірогідна копія чи передрук. У всіх випадках у примітках буде це зазначено, а також буде подане місце зберігання документу. Передрукований документ зберігатиме також загальну форму оригіналу. Відтворені пошкоджені місця чи найконечніші поправки будуть взяті в квадратіві дужки [], чи пояснені в примітках. Пунктуацію змінено, чи додано дуже рідко, лише в найконечніших випадках. Додані редакційні заголовки чи слова або пояснення в тексті будуть також подані в квадратівих дужках. Кожний том буде забезпечений довідником місцевостей, осіб і словником неясних назв, скорочень та маловживаних чи незрозумілих слів.

Сторінки "Літопису УПА" відкриті для авторів різних політичних поглядів і світоглядових переконань. Автори можуть висловлювати в "Літописі" позитивні чи критичні погляди, якщо вони будуть подані на належному академічному рівні й оперті на вірогідних джерелах. Закордоном є ще напевно немало осіб, які зберегли документи, знятки чи інші вартісні матеріали про боротьбу УПА чи повстанський рух в Україні. Їх зокрема прохаємо порозумітися з редакцією "Літопису" щодо публікації цих матеріалів. Це саме стосується до спога-

дів про важливі й цікаві події та факти з історії повстанського руху в Україні.

Якщо йдеться про назву — “Літопис УПА” — то вона була вперше вжита для одноразової публікації «одnodнівки В. О. “Буг”» (Воєнна округа УПА-Захід), виданої на циклостилї в жовтні 1947 року. В “одnodнівці” були вміщені передусім спомини вояків УПА, а також декілька документів, віршів і статей. Приймаючи назву “Літопис УПА”, ми не стільки мали на увазі традицію — наше видання заплановане як серійне й децю іншого характеру — як те, що слово “літопис” найкраще окреслює характер видання і наш намір дати читачеві історично-документальне видання про УПА.

Редакція “Літопису УПА”

ABOUT THE “LITOPYS UPA”

The “Litopys UPA” is the name chosen for a series of historical books in Ukrainian the aim of which is to publish historical documents and relevant materials pertaining to the history of the Ukrain’ska Povstans’ka Armiya or the UPA (The Ukrainian Insurgent Army). It is also hoped that it will stimulate the appearance of other documentary articles on the UPA, as well as on the history of Ukraine during the Second World War and after. Each separate volume or sequence of volumes is to focus on a specific theme and will appear under a separate title. Several volumes will relate UPA’s activities in a particular territory, but within a certain time, as for instance, the UPA in Volyn, in Halychyna, or in the Polish-occupied areas. More than one volume will be dedicated to each region depending on the availability of material. Other books in the series are planned to cover a variety of topics, such as “The Activities of the Supreme Command of the UPA”, memoirs of UPA soldiers, etc.

Each volume will appear separately, without being tied to a rigid schedule. The very first book of the “Litopys UPA” is devoted to “Volyn’ i Polissya” (“Volyn’ and Polissya”).

More specifically, the aims of the "Litopys UPA" are: (a) to print source materials on the military and political activity of the UPA, regardless of their origin; (b) to reprint, with no changes to the original, important publications of the underground presses, especially those which have not yet been published in the West, or may have appeared in limited editions; (c) to publish memoirs of UPA members; (d) to invite and to publish scholarly articles and manuscripts about the UPA and about the history of Ukraine of that period; (e) to publish critical reviews of books written about the UPA or events in Ukraine at that time; (f) to compile a bibliography on the UPA.

Documentary sources which will be published include such items as military orders, instructions, circulars, all sorts of correspondence, official declarations, photographs, diaries, and reports. The maps of larger military operations, of individual battles, and of raids which were either released by the UPA or its opposition will also be made available.

So far neither German nor Soviet documents concerning UPA have appeared in print, not even those documents of the UPA and the underground which were captured by the occupation authorities. It is doubtful that these materials will be published in the near future. Soviet historians prefer to keep silent about the existence of the Ukrainian liberation movement during the Second World War and shortly thereafter. Those works on the UPA that have appeared in Poland and in Czechoslovakia, are full of bias and tend to reflect the views of the Communist Party during the Second World War. Nevertheless, they do present certain facts and provide direct quotations from various UPA documents. Even in Poland the full edition of the captured UPA documents has yet to appear in print.

It should be pointed out that relatively few documents of the UPA are preserved in the West. There are many explanations for this state of affairs. For reasons of security, the UPA's own documentation was restricted to the barest minimum level. The nature of UPA's guerilla warfare did not lend itself to continuous collection and safe-keeping of important papers. Many documents were destroyed intentionally after having served their purpose and only those deemed more essential were hidden. Most have been lost forever. It is quite evident, from the Polish publications in particular, that some documents did

fall into the hands of the occupying authorities, but it remains to be seen if and when they will be published. Only a fraction of the total reached the West. These documents represent materials from the archives of the UHVR (Supreme Ukrainian Liberation Council) and the archives of the Supreme Command of the UPA, and were brought to the West at the time of German occupation. Additional documents arrived by couriers in the post-war period or were brought by the UPA units which were sent to the West in 1947-48. Most of these documents are at present located either in the Archives of the ZP UHVR (Foreign Representation of the Supreme Ukrainian Liberation Council) or in the Archives of the Misiya UPA (Mission of the UPA). Certain documents are in the possession of various Ukrainian political organizations, mainly the OUN or Zakordonni Chastyny Orhanizatsiyi Ukrayny (Internal Units of the Organization of Ukraine National Movement) and the OUN* (OUN External), and

originated mainly from the areas of German occupation. Next in quality, are those from Polish and Ukrainian areas from which more live contacts with our country are possible. Documents available from various sources in the contact with the West was difficult. The collection brought with them only those which seemed most important. Nonetheless, sufficient materials do exist in the West, which, when assembled, will go a long way in explaining activities of the UPA in various Ukrainian territories. The Editors are of the opinion that now is the appropriate time to publish these documents in the original form and in their own languages.

The "Litopys UPA" will publish the underground documents and reports of the Ukrainian resistance. Such documents will be reproduced in their original form and in their own languages. In such cases where a reprint of the original document is necessary, any change or deviation from the original will be clearly indicated in a footnote, together with the present location of the document. The original form of the document will also be retained whenever possible. In damaged documents all words or segments of the text, or the most indispens-

able corrections, will be indicated by square brackets [] or, if necessary, will be explained in a footnote. Square brackets will also be used to indicate editorial comments and explanations within the text. Each volume will have an index of place names, surnames, abbreviations, and infrequently used or obscure terminology.

The pages of the "Litopys UPA" are open to all authors who wish to contribute on this subject. In the countries of the Western world there live a large number of individuals who possess documents, photographs or other valuable materials related to the UPA or to the liberation movement in Ukraine. The Editors extend an invitation to such persons to publish these materials in the "Litopys UPA". The Editors also invite memoirs, eye-witness accounts, collection of stories, facts, no matter how seemingly insignificant, as long as they will help shed additional light on the history of the insurgent movement.

The "Litopys UPA" is not a new publication, but a continuation of a tradition that began in October 1947 in "BUH", one of the first Ukrainian publications in the West. It was this publication which contained the first article by a UPA soldier on some documents, and the name of "Litopys UPA" was chosen, at least partially, to continue this tradition. Much more importantly, however, the Ukrainian term "Litopys" (Chronicle), characterizes best the contents of the publication as well as its aim, namely, to present the reader with a comprehensive work on the history of the UPA.

ДРУГИЙ ТОМ “ЛІТОПИСУ УПА”

У цьому томі Літопису УПА заплановано надрукувати документи й матеріали самої УПА та підпілля про бойову діяльність УПА на Волині й Поліссі за часів німецької окупації. В ньому зібрано підпільні статті, нариси, пресові звідомлення і хроніки подій та боїв, складені на підставі звітів з теренів тощо. Лише частина цих матеріалів була друкована в підпільній пресі в Україні і тільки децю з того було передруковане на еміграції у дрібних виданнях, які стали вже бібліографічною рідкістю. Тож сподіваємося, що опублікування цих матеріалів буде корисним для тих, хто цікавиться історією УПА на Волині й Поліссі.

Книжка починається статтею Ростислава Волошина “На шляхах збройної боротьби”, підписана його псевдонімом — А. С. Борисенко. Автор, як відомо, належав до визначних організаторів і керівників повстанського руху на Волині. Постанова й розвиток УПА він розглядає не лише як організаційні зусилля політичних організацій, але передусім як соціологічний історичний процес, створений умовами німецької окупації. Напр., він так характеризує причини постанови УПА: Посильовані впродовж 1942 р. німецький окупаційний терор і сваволя радянських партизан на Поліссі загнали багатьох людей у підпілля і викликали потребу організації самооборони, щоб охоронити життя й майно населення. Найбільше напруження прийшло в перших місяцях 1943 р., коли на Поліссі появилися великі загони радянських партизан, за диверсії яких нацисти почали палити та винищувати впень цілі українські села. Українська поліція та міліційні відділи відмовилися брати участь у цих погромах і за це їх інтерновано, або вони зі зброєю в руках перейшли до повстанців. “В ліс” утікали також українські робітники та інтелігенти з міст, де почались масові арешти й розстріли. Власне ці події стали основною причиною швидкого росту УПА й збройного спротиву на початку 1943

року. Подібно — як широкий суспільний процес — автор аналізує дальший розвиток подій на Волині. Цей, власне, підхід надає вартості статті Р. Волошина. Тому його помічень і аналіз не може нехтувати жоден дослідник постання й розвитку УПА на Волині.

Невідомий автор Ярослав Ясенко дав образний опис дій селянських самооборон. Німецьку окупацію він порівнює з часами наскоків кочовиків, коли все населення було змілітаризоване й готове до оборони. Автор описує популярно, але детально, різні аспекти організації цієї самооборони населення. Подібно він також обмірковує бойові й політичні дії УПА. За його словами УПА доволі успішно виконує ролю оборонця населення й уже настільки зросла організаційно, що її можна вважати зав'язком української армії. Однак УПА ще заслаба технічно й організаційно, щоб створити відкритий фронт проти окупантів.

На подібну тему пише теж черговий автор Вадим у статті "Із дій всенародньої самооборони на Волині й Поліссі". Підхід його, однак, аналітичний. Він спочатку схоплює повну картину ситуації на Волині, а згодом змальовує деталі. За його словами, німецькі "посілости" обмежилися до охорони комунікаційних магістралей і більших міст. Вони не були спроможні опанувати терену, лише застосували брутальний терор і прямі грабежі населення. Подібні методи проти неприхильного їм українського населення застосували теж радянські партизани. Тому основним завданням УПА була оборона населення від наїздів німців і радянських партизан. Автор ширше характеризує цю діяльність УПА й селянських самооборон, а також організацію адміністрації та господарського життя в "запіллі" УПА. Справжнє прізвище автора — Володимир Макар, який працював тоді в редакції підпільної радіостанції "Вільна Україна" в Карпатах.

Лист Лава (Ярослава Старуха) до Дениса (Михайла Палідовича) обдумує видання збірника статей про дії УПА на Волині "Українська Повстанча Армія (УПА)". Саме до цього збірника мали увійти вище з'ясовані статті, які передруковуюмо в цьому томі "Літопису УПА", а теж інші матеріали. Збірника підготовляли члени редколегії підпільної радіостанції

“Вільна Україна” (кодова назва — “Афродита”) в Карпатах у березні 1944 року. Цей збірник не появився. Знову ж поміщений лист Василя Макара з серпня 1943 р. цікавий на світленням деяких подій, зв'язаних з постановам і дією УПА, як теж з характеристикою відносин на Волині.

Стаття О. С. Садового “Куди прямують поляки?” аналізує польсько-українські взаємини, а передусім польсько-український конфлікт 1942-1944 рр. Основну причину конфлікту автор бачив у тому, що майже всі польські політичні кола вважали західні українські землі інтегральною частиною Польщі та вживали всіх можливих заходів, щоб там закріпити свої впливи. З'ясовувані в статті події й факти великою мірою стосуються до Волині та Полісся. Стаття була надрукована в органі ОУН “Ідея і чин” десь на початку 1944 року, тож її можна вважати тодішнім поглядом Проводу ОУН.

У розділі “Військово-вишкільні, політичні й інформаційні матеріали”, передруковано різні коротші статті, які стосуються до діяльності УПА на Волині чи обмірковують загальні справи. Стаття М. Львовича “Український хліб — українському народові” з'ясовує боротьбу УПА за збереження урожаю для українського населення в 1943 році. Роман Грива у статті “Говорила небіжечка до самої смерті” висміває або спростовує закиди й вигадки німецької пропаганди на УПА. Ще інший автор, О. Байдаченко, описує в статті “На німецькій каторзі” нестерпні умовини українських робітників у Німеччині. Знов же, статті “На порозі нового року” й “У воєнному крутежі” — це цікаві зразки, як підпільні журналісти оцінювали міжнародню ситуацію та які перспективи української боротьби за волю вони бачили наприкінці 1943 року. Всі статті в цьому розділі видаються нам важливими не лише з огляду на обговорювані теми та порушені в них справи. Вони цікаві теж як зразки тодішньої підпільної журналістики.

Розділ “Підпільні нариси про бої УПА” містить популярні нариси й оповідання на військові теми, передусім — про боротьбу УПА. Вони були надруковані у волинському журналі УПА “До зброї”. Завданням цих нарисів було підтримувати вояцький дух та плекати вояцькі чесноти в УПА. Мають вони також вартість як джерело інформації, бо майже

всі вони описують справжні події. Два нариси Мрії — “Дорога до своїх” і “Наступ на місто Камінь-Коширський” — передруковані з “Літопису УПА: одноднівки В. О. Буг”. (Уявний сюжет має тільки новела Л. Потапова “Червона стьошка”).

Знов же розділ “Підпільні пресові звідомлення про дії УПА” містить статті та звідомлення підпільної преси про дії УПА на Волині й Поліссі. Серед них теж загальні огляди ситуації чи ширших операцій військ УПА, таких як боротьба УПА за опанування Полісся чи рейди на Схід. Деякі видання подавали лише короткі вістки — хроніку боїв УПА. Ці пресові звідомлення — важливе джерело інформацій про дії УПА, бо в багатьох випадках вони можуть бути єдиним джерелом інформації.

Останній розділ — “Документація: зіставлені хроніки подій і дій УПА” — містить три хроніки, а радше ті їхні частини, які стосуються до подій і дій УПА на Волині й Поліссі за німецької окупації. Вони поділені на тематичні підрозділи, вісті в яких упорядковані хронологічно. В них коротко описані бої УПА чи інші події та факти. Складені вони на підставі подібних підпільних хронік чи витягів з інших підпільних звітів. Ці хроніки стали також важливим джерелом інформації про різні події й факти, і поготів коли про ці події немає детальніших даних.

Книга кінчається словником скорочень та іменним і географічним показником.

Документи, матеріяли та знімки до цього тому взяті в основному з Архіву ЗП УГВР, що відмічено після даного матеріялу або їхньої групи.

Хочемо ще тут подати, що справжнє прізвище І. М. Коваленка, автора поміщеної в першому томі “Літопису УПА” статті “Цілі і методи німецької імперіялістичної політики на окупованих теренах” — о. д-р Іван Гриньох.

Редакція складає щиру подяку всім установам і особам, які допомогли підготувати до друку й видати цей другий том “Літопису УПА”.

Упорядники другого тому “Літопису УПА”

THE SECOND VOLUME OF THE "LITOPYS UPA"

This volume of the "Litopys UPA" contains documents and materials about the military activities of the UPA in Volyn and Polissya under the German occupation. Collected here also are various articles, press reports, and chronicles, that were published in the underground periodicals and some of which were later published in obscure emigré publication and are, therefore, no longer available to the general public. The materials collected here may also be useful for those interested in the early history of the UPA.

The opening article, "On The Path of the Armed Struggle", was written by Rostyslav Voloshyn (A. S. Borysenko), who was one of the leading organizers of the insurrectionary movement in Volyn. He presents the view that the origin and development of the UPA was the result of an inevitable, ongoing socio-historical process under conditions of the German occupation. This approach to the problem makes his analysis and observations especially valuable for the serious student of the UPA in Volyn.

An unknown author writing under the pseudonym of Yaroslav Yasenko describes the activities of the peasant self-defence system, and provides various details of its organizational structure, its political function, and its ties with the UPA. The article by Vadym (a pseudonym) covers a similar topic, focussing more, however, on the political and economic life of the people in the territories administered by the UPA.

The letter by Lav (Yaroslav Starukh) to Denys (Mykhaylo Palidovych) discusses the projected publication of a symposium entitled "Ukrains'ka Povstancha Armiya, UPA", that was to contain also, the above mentioned articles, but which was never published. The letter by Vasyly' Makar of August 1943, on the other hand, provides an interesting perspective on the origin and activities of the UPA, and describes the prevailing conditions in Volyn region at that time.

The article by O. S. Sadovyi, "In Which Direction Are the Poles Going?", analyses Polish-Ukrainian relations, or more specifically, the Polish-Ukrainian conflicts in the years 1942-1944. The article appeared at the beginning of 1944 in the "Ideya i Chyn", the press organ of

the OUN, and, therefore, should be regarded as an official position of the OUN leadership on this matter.

In the section, the "Military, Educational, Political and Informational Materials", are grouped together several short essays that pertain either to the UPA activities or discuss the general conditions of life in Volyn. Thus, for example, M. L'vovych in "Ukrainian Bread For Ukrainian People", describes the efforts by the UPA to protect the grain harvest of 1943. Roman Hryva in the article "And She Talked and Talked..." laughs off attempts of the German propaganda to tar the UPA with a pro-Soviet brush, while O. Baydachenko in his "In German Penal Servitude" describes the unbearable living and working conditions of Ukrainian labourers in Germany. On the other hand, the articles, "On the Threshold of the New Year", and "In the Whirlwind of War", provide an insight into the thinking of underground journalists, — their evaluation of the international situation at the end of 1943, and its impact on the Ukrainian struggle for freedom. In addition, these and other articles in the book are interesting examples of the underground journalism of the period.

The section, "The Underground Sketches About the UPA Battles" assembles several popular essays on military topics. All of them were originally published in the UPA journal in Volyn "Do Zbroyi". Two short essays by Mriya, "The Road to His People" and "Attack On The City Kamin-Koshyrs'kyi" have originally appeared in the "Litopys UPA — Odnodnivka V. O. 'BUH'". The function of these stories was to serve as a channel for military and political education of the UPA soldiers. They can also be viewed as a special source of information, because all of them (with the exception of L. Potapov's "The Red Ribbon", which is clearly fictional) describe actual events.

The section, "The Underground Press About the UPA", contains reports and stories about the military activities of the UPA. They discuss the general political situation, as well as the larger military operations by the UPA, for example, the struggle for control of Polissya, the military raids to Eastern Ukraine, etc. Many of the news-briefs are an important, and in some cases the only source of information about the UPA.

The last section — "Documentation: Selections from the UPA Chronicles" — contains three chronicles, or more precisely, selection from them pertaining to Volyn and Polissya.

The list of abbreviations and the index of personal and geographic names close the volume.

The documents, materials, and photographs, come mainly from the Archives of the ZP UHVR. All of them have been properly labelled and identified in the text.

The real name of I. M. Kovalenko, the author of "The Goals and Methods of the German Imperialistic Policy in the Occupied Regions", published in the first volume of the "Litopys UPA" is Rev. Dr. Ivan Hryniokh.

The Editors express their gratitude to all individuals and institutions that made the publication of this second volume of the "Litopys UPA" possible.

Editors of the "Litopys UPA"

ІСТОРИЧНІ ОГЛЯДИ, АНАЛІЗИ, СТАТТІ

А. С. Борисенно*

НА ШЛЯХАХ ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ (УПА)

Вже по рокові німецької окупації, доведене до краю гіглерівським терором, арештами та розстрілами провідних людей, ловленням та вивозом до Німеччини на повільну смерть молоді, палення сіл за мнимий зв'язок з большевицькими партизанами, безприкладним економічним визиском, непосильними панцизнями роботами, биттям, знущанням та наругами, — населення України зрозуміло, що тільки організована збройна самооборона зможе охоронити його перед фізичним знищенням, яке планує ворог, та охоронити його добуток перед цілковитим пограбуванням. Тим більше, що добре озброєні банди большевицьких партизан із своїх баз на Білорусі посунулися зимою 1942-43 рр. лісами, далеко на південь та, не зустрічаючи на своєму шляху ніякого спротиву з боку німців, опанували Пінщину, Кобринщину, Берестейщину, Ковельщину, Сарненщину, Костопільщину й частинно Житомирщину, Луччину та Рівенщину. Ці банди, до яких прилучилося місцеве шумовиння та злочинці, не чіпаючи німецького загарбника, почали грабувати населення, забираючи в нього останню одягу, худобу й збіжжя, та стріляти свідомих українців.

Для боротьби з большевицькими бандами висилали німці в ліси, без належного озброєння та забезпечення амуніцією, відділи української міліції. Одночасно тим самим міліціонерам,

* Справжнє прізвище: Ростислав Волошин.

які билися, гинули в лісах, з большевиками, карні відділи німецької поліції і гештапа розстрілювали родини та палили хати, нібито за зв'язок з червоними партизанами.

Зчасом, роззухвалені безсиллям мирного населення, німецькі поліційні посіпаки почали примушувати українських міліціонерів розстрілювати своїх же братів, ні в чому неповинних українських селян — село Кортисі на Ковельщині, яке вистріляла німецька поліція, забиваючи біля 2,000 осіб, — або копати ями для масово розстрілюваних гештапом, в порядку залякування місцевого населення — свідомих українців: чоловіків, жінок і дітей — село Цумань на Луччині, де розстріляно кілька тисяч людей з довколишніх сіл.

Зустрівшись з гідною поставою української міліції, яка відмовилася стріляти до мирного населення чи копати ями для розстріляних гештапом людей (с. Цумань), німецька влада в березні 1943 р. розпочала ліквідацію української міліції, поголовно виарештовуючи міліціонерів по станицях та спроваджуючи їх за дроти в табори по великих містах.

Щоб дорешти стероризувати українське населення, гештапо перевело в березні масові арешти та розстріли української інтелігенції по містах. Тоді саме, серед багатьох інших, згинули в Крем'янці подружжя лікарів сл. п. Роцинських. Оборонні заходи населення, стосовані до того часу перед ловленням та вивозом до Німеччини, як денні і нічні варти, втікання молоді до лісу вже себе не виправдували, бо німецька поліція ще вночі обступала село, поголовно вистрілювала все населення, від найстаршого дідуса до немовляти в колисці, доробок грабувала, а хати та клуні пускала з димом. Таким чином німці знищили село Ремель Олександрійського р[айо]ну на Рівенщині в лютому 1943 р., де згинуло около 400 людей. У відповідь на жорстокий національний і соціальний гніт, український селянин, щоб оборонити своє та своєї сім'ї життя перед нападом німецьких посіпак та кровожадних енкаведистів з большевицьких партизанських банд, щоб охоронити свій дорібок від грабунків, щоб не дати видерти своїм дітям останнього куска хліба, — випорпав дбайливо захований кріс з набоями та, злучившись з такими ж, як сам, односельчанами, створив *перші збройні відділи самооборони* — Української

Повстанчої Армії, готовий до загину битись в обороні своєї правди. І робітник, на якого в містах полюють німецькі людолови, щоб вивезти, без можливості повороту додому — на каторжні роботи до Німеччини, і інтелігент, якого гештапо виарештовує й розстрілює тільки за те, що він може бути провідною одиницею народу — кидають працю й дім, щоб творити загони Української Повстанчої Армії. Ув'язнена ж українська міліція, свідомо своїх обов'язків перед народом та завдань, які станули перед нею, силоміць пробивається крізь дроти до решти друзів, які організовано, із зброєю в руках, зійшли зо станиць творити дальші частини УПА.

Тимчасом ряди Української Повстанчої Армії щораз збільшуються своїми воєнними діями, вона захоплює все нові й нові терени, з кожним днем росте її боева спроможність, твориться *Головна Команда УПА*, та *Команди* поодиноких Груп. Сьогодні УПА вже не партизанка, це *зав'язок майбутньої української збройної сили*, це будуча державна Українська Народня Армія, яка вже сьогодні збагачується усіми видами зброї та вишколюваними стрілецькими, підстаршинськими, старшинськими й військових спеціалістів — кадрами.

УПА бореться за здобуття Української Самостійної Соборної Держави на етнографічних українських землях, за новий державний порядок у ній та справедливий соціальний лад. Тому в рядах УПА борються всі громадяни України, яким дорога її державна самостійність.

УПА бореться проти імперіялістів як спрочинників поневолення одного народу другим, і тому веде нещадну боротьбу як із гітлерівською Німеччиною так і з большевицькою Москвою, які ведуть сьогодні війну між собою за те, кому з них політично та економічно панувати в Україні.

Визнаючи право кожного народу мати власну незалежну національну державу на своїй території, УПА закликає всі поневолені народи Європи й Азії до одностайної боротьби зо сталінським московським та гітлерівським німецьким імперіялізмами, які зазіхають поневолити народи.

Зваживши умови, серед яких перебувають в німецькому полоні бійці Червоної армії, що їх мільйони голодом, холодом і пошестями виморив та планово виморює далі гітлерівський

режим, щоб рештки полонених загнати у т. зв. добровольні батальйони, яких кидається і на внутрішній фронт для поборювання визвольної боротьби поневолених Німеччиною народів, між іншими й українського, — УПА повела на українських землях *широку пропагандивну акцію в тих батальйонах*, пропагуючи *ідею спільної боротьби всіх поневолених народів з імперіялістами*. Акція дала гарні висліди. При УПА вже постали національні відділи *грузинів, узбеків, вірменів, татар* і інших народів, які плече-об-плече з українцями борються за кращу долю свого народу, за свої власні національні держави, за краще завтра світу.

Вже перші бої УПА з большевицькими партизанськими бандами та каральними відділами німецької поліції принесли новосформованим частинам гарні осяги.

В тяжких і численних боях розбила УПА численні бази большевицьких партизан та очистила від їхніх банд Рівенщину, Житомирщину, Луччину, Костопільщину, Ковельщину, Крем'яччину, південну Сарненщину та Берестейщину й, користаючи з цілковитої прихильности та помочі населення, звільнює крок-за-кроком все нові терени Волині, Полісся, Поділля, Житомирщини й Київщини.

Від березня 1943 р. починаючи, українське село розправилось з сотками ляндрівців та інших п'явок народу, провчило не один грабіжницький відділ німецької поліції і СС-ів. Постійно, Яполоть, Чудви, Бічаль, Велика Любаша, Іванова Долина на Костопільщині; Бережці, Новостав на Крем'яччині; Смига, Замчисько, Білогородка, Студінка на Дубенщині; Цумань, Колки на Луччині; Жуків, Сергіївка, Бугрин на Рівенщині; Турійськ, Доротинь на Ковельщині; Дружкопіль, Горохів на Горохівщині і ще десятки й сотки назв сіл Волині, Поділля, Полісся, Житомирщини, Кам'янець-Подільщини, Київщини, в обороні яких, або в околиці яких бойові відділи УПА звели бій з німецькими загарбниками, проречисто свідчать про волю українського народу боронити свій край перед ворогом. А здобути в боях на ворогах кріси, фінки, кулемети, гранати, гранатомети, гармати, авта — вірно служать вправній руці українського повстанця у його боротьбі із захланним московсько-большевицьким та гітлерівсько-німецьким імперіялізмами.

Як же відповів на появу та воєнні дії УПА гітлерівський режим на Україні, бо про утікаючі большевицькі партизанські банди, в зустрічі з якими рішає тільки сила, нема чого писати?

Німецький поліційний хижак, що випасся на українсько-му салі й хлібі в запіллю фронту, не маючи відваги йти в ліс битися з українськими повстанцями — всю свою лють звернув на безборонне мирне населення найближчих до міста сіл.

На цих розбійницьких виправах німецькі грабіжники не один раз дістали доброго прочухана від повстанських загонів. В одній з таких сутичок, 5 км. від Луцька, гебітскомісар, втікаючи з розбитого авта, залишив в ньому зброю і шапку! Після таких прочуханів, залякана німецька адміністрація дає наказ кілька день підряд бити до поблизького лісу з гармат (Ковель, Луцьк), висилає літаки кидати на болота запальні бомби (Сарненщина, Костопільщина, Крем'янецьчина), а танкетками з шос обстрілювати підозрілі куці (Луцьчина, Дубенщина); по залізницях повагом суне бронепотяг, стріляючи час-до-часу “в небо”, аж поки повстанці, підорвавши йому шлях наступу й відступу, не виполошать його назавжди з своєї “республіки” (Володимирщина).

Згадати тут треба ще про поставу польського елементу на Північно-Західніх землях. Він насамперед йшов назустріч сталінській партизанці, даючи їй допомогу інформаціями, харчами, приміщенням і активною співдією. Це довело до конфлікту з автохтонним українським населенням. Тоді польський елемент почав оглядатись за новим опікуном і знайшов його у німцях, з'єднуючи собі їх службою у “шүцманшафтах”, творених німецьким окупантом для пацифікацій українського населення. Ясна річ, що треба було протиставитись їм теж.

Так у безпереривних боях, постійній небезпеці гартується український нарід у боротьбі за свою незалежність. Справу УПА вважає своєю кровною справою, бо ж кровними зв'язками пов'язані бійці УПА з усіми землями України. Сьогодні в УПА є кращі елементи з усіх українських земель. Не зламати ворогам волі українського народу. Маючи перед собою ціль — здобуття УССД, свідомий величезних завдань, які в зв'язку з цим стоять перед ним, український нарід непохитно й непереможно іде до своєї мети. Здаючи собі справу, що тіль-

ки *одинок*а збройна сила зможе вибороти й закріпити свою державність, а в сучасний момент оборонити й охоронити його перед наїзницьким терором, український нарід, не оглядаючись на ціну й жертви, посвячує УПА всі свої сили, працю й уміння.

Сьогодні УПА вже в другому періоді своєї діяльності. Це період закріплення й розбудови. Перед УПА, як перед зав'язком української народної армії станув ряд завдань адміністративно-технічного й господарського порядку, що стоять перед кожною армією. Завдання ці УПА вміло розв'язує, не зважаючи на труднощі, що стоять ще перед Україною. УПА як певна збройна сила народу являється одним з гарантів нашої перемоги. Бо тільки організований і озброєний нарід зможе вдержатися й перемогти в переломові дні заламлювання і пересування фронтів і кордонів на Сході, в дні поразок одного імперіялізму й змагань другого відновити своє панування над Україною. Тоді про долю України вирішить збройна й політична сила українського народу.

Передрук з підпільного журналу "Ідея і чин", видання Проводу ОУН, р. 2, но. 5, 1943 р., 29×22 см., стор. 16-18. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Г 2-4; фотокопія: Архів Літопису УПА.

**

A. S. Borysenko

ON THE PATH OF THE ARMED STRUGGLE.
THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY (UPA)

(Summary)

The author gives a generalized history of the origins, growth and the activities of the UPA forces in the Volyn region. The necessity to defend the local population against the Nazi atrocities on the one hand, and the hostile behaviour of the Soviet partizans on the other hand, is given as the main reason for the origins of the armed struggle. The crisis came in the winter of 1942-1943 when large detachments of Soviet partizans arrived in the region of Polissya

and began to sabotage the German supply lines. The Germans responded by burning and massacring the Ukrainian villages of Kortylis, Tsuman and several others. The Ukrainian militia units, which the Germans wanted to use in the punitive expeditions, refused to obey the Nazis. Germans, in turn, intensified the arrests, and executions of the recalcitrant militiamen. This led in March and April of 1943 to mass desertion of militiamen into the forests. At the same time the Nazis began a large scale campaign of terror and executions of the Ukrainian intelligentsia and workers who, in order to survive, left the cities in large numbers.

The first self-defence units, according to the author, were organized by the Ukrainian peasants for the protection of their villages against the Nazi expeditionary forces and the Soviet saboteurs. The city refugees, militiamen, workers and intelligentsia swelled the ranks of these units and gave them the name the Ukrainian Insurgent Army (UPA).

In March 1943 the UPA began offensive operations and succeeded in clearing large areas of Volyn, Polissya and Podillya regions both of Germans and Soviet partizans.

The author refers to the UPA as the nucleus of the Ukrainian National Army which in the event of collapse of the German and Soviet empires would have to assume the responsibility for the defence of the entire territory of Ukraine. He also discusses the military and political achievements of the UPA in Volyn up to 1944 as well as its future organizational tasks.

The real name of the author is Rostyslav Voloshyn. He was one of the OUN leaders who in 1943 became the chief proponent of the armed struggle, the Commander-in-Chief of the peasant self-defence forces in Volyn region, and member of the UHVR. He died in combat with the Soviet MVD troops.

Ярослав Ясенко

ВСЕНАРОДНІЙ РУХ ЗБРОЙНОЇ САМООБОРОНИ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНІ Й ПОЛІССЯ

Нова козаччина

Збройна самооборона українського народу на Волині й Поліссі від винищувального терору німців і большевицьких банд повстала з природного, здорового відруху народніх мас, подібно, як колись козаччина в часі татарських наїздів та набрала багато подібних виявів.

На чатах

Як колись наїзди диких татарських орд, так тепер неменше дикі й страшні наїзди німецьких та большевицьких зайд примусили всіх мешканців згаданих сіл і околиць об'єднатись до спільної оборони. Повторились тепер ще раз відомі образи з тих, здавалось вже давніх, минулих часів: села та хутори виставляють як вдень так вночі озброєні варти, обсерваційні пункти, видні здалека умовлені алярмові знаки й т. п., одним словом, давні наші козацькі чати.

Орда йде

А коли загорить запалена на алярм чатами солома, відозвється пугач, дзвін чи інший умовлений знак, або прижене на запінено[му] коні вартовий* вершник, пронесеться луною грізна осторога: німці йдуть — як бувало колись татари, орда** — тоді загрожені оселі або раптом немов*** вимирають, втікаючи до лісу, або перетворюються вміть в озброєні військові табори й стають до оборони.

* Нечитке, виправлене рукою.

** Фраза: — "як бувало колись татари, орда" — перекреслена рукою.

*** Нечитке, додане рукою.

Оборона

Жінки, діти, немічні, худоба, рухоме майно — все це швидко зникає з поверхні землі по лісах, балках, яругах, земляних криївках. Організована молодь з усею зброєю, яку тільки має, займає місця в приготованих засідках, щоб надлітаючу німецьку, чи большевицьку орду прийняти несподіваним вогнем. Молодь сусідніх сіл спішить скоро на допомогу. Розгоряється боротьба наглими набігами з усіх сторін, з відступами, несподіваними засідками.

Проти налітаючих грабіжницьких німецьких і большевицьких загонів, озброєних часто гранатометами, панцирами, а навіть і летунством — оборонцям стає в пригоді добре знання й використання терену, несподіване заскакування, зручність, відвага, завзяття й героїзм.

Єдиною лавою — одним фронтом

Першим виявом і основним законом цієї оборонної акції стала загальна солідарність і масовість. В обороні й акції виступають разом, одним спільним фронтом усі мешканці від найменшої дитини до столітніх стариків*. Кожний знає, з гіркого досвіду, що тут іде про справу й життя цілого села, цілої околиці, цілого народу українського. — Що лишиться в селі, — що попаде на ненаситні очі, чи в загребущі руки большевикам чи німцям — пропаде навіки.

Заберуть усе, навіть найменшу дрібничку, а решту знищать, спалять до тла. Хто лишиться живий, хто їм попаде в руки — того, чи це маленька невинна дитина, чи жінка, чи старик — люто поб'ють, замордують або живцем спалять, — бо нікому не дають звірі-людоїди пощади.

В постійному бойовому поготівлі

В вогні цієї завзятої боротьби на життя і смерть у загалу населення виробилось багато гарних прикмет. Перше це постійна чуйність на всяку небезпеку. Друге зв'язане з тим — це бойова готовість. Усе життя в постійному бойовому пого-

* Фраза — "від найменшої дитини до столітніх стариків" — перекреслена рукою.

тівлі. Зникає поволі страх перед репресіями, перед [не]безпеками боротьби і смерті. Обстрілювання з важкої зброї й літаків, бої, рани, смерть — стали звичайним щоденним явищем. Вийти до бою навіть малій, слабо озброєній горстці народніх оборонців і месників проти переважаючих збройних сил ворогів, — сьогодні зовсім не страшно. Хай ворог наїзник не знає спокою! Хай знає, що безкарно не може палити й грабувати наших сіл! Хай знає, що українці не дадуть себе вимордувати безборонно, а загрожені — виступлять негайно до боротьби — і там, де стане сил, переможуть, а де не стане сили, згинуть, але по-геройськи в боротьбі!

Солідарність і самодопомога

Трете загальне сьогодні явище це єдність і солідарність у боротьбі й взаємній допомозі. В боротьбі беруть участь усі мешканці села. Сусідні села приходять негайно на поміч. Ранені й мешканці спалених сіл знаходять приміщення в селах, які збереглись від вогню. Матеріальна самодопомога прибрала великих розмірів.

Оборонні приготування

Явище, яке сьогодні загально зустрічається, це вмлі оборонні приготування. — Багато важних мостів і доріг, котрими користуються налітаючі вороги, знищено. На важних переходах, головно в лісі, селяни будують оборонні засіки, вовчі доли, засідки. В недоступних місцях масово будують землянки й криївки. В глибоких землянках, випалених вогнем на давній козацький лад, ховають збіжжя, харчі й всяке цінне рухоме майно. Мешканці спалених сіл розміщуються частково в інших селах, а частково в подібних землянках. Села, які ще заціліли, завчасу приготувляють собі землянки на мешкання в безпечних місцях, бо ніхто ніколи непевний ні дня ні години, коли надтягне який[сь] німецький чи большевицький гр[а]біжницький загін і пустить село з димом.

Загальний військовий вишкіл

В розвитку боротьби виявилось наглядно велике значення й потреба військового вишколу. Тому не тільки молодь, але навіть старші господарі часто беруть участь у військових впра-

вах і курсах. Часто можна зустрінути й жінок, що беруть помічну участь у військових приготуваннях, зокрема в санітарній допомозі й опіці над раненими. З цією метою відбуваються також окремі вишкільні курси для медичного й санітарного персоналу.

Українська Повстанча Армія (УПА)

Збройна самооборонна боротьба українського народу на Волині й Поліссі стала справді загальним масовим всенародним рухом. Вона набрала великих розмірів, має за собою значні успіхи і завдала як німецьким так і большевицьким грабіжникам багато дошкільних ударів. Поважні успіхи самооборонної боротьби й щораз більший розвиток зв'язаних з тим військових дій довели до організаційного оформлення бойових сил, які в її розгарі повстали й розвинулись, в Українську Повстанчу Армію (УПА). Під назвою УПА знайшли організаційне оформлення утворені в ході боротьби військові сили та знайшли різноманітні форми свого завершення, яких вимагали кінечності боротьби.

На шлях визвольної боротьби

Форма й назва Української Повстанчої Армії (УПА) дала цій всенародній збройній боротьбі не тільки організаційно-військове завершення, але також *виразний політичний визвольний характер*.

Збройна оборона від нападу, грабунку, арештувань, вивозу, спалення, винищення українського населення мала вже в своїй основі політичний характер, бо була звернена проти чужих німецько-большевицьких наїзників і їх грабіжницько-винищувальної політики. Самооборонний рух черпав, зовсім зрозуміло, свою міць в першу чергу із свідомих непримиримих самостійницьких сил, серцем і втіленням яких була завжди Організація Українських Націоналістів самостійників. В ході боротьби ті сили ще більше зростали. Наге щоденне життя й безпека кожного українця, кожної одиниці, — стали зв'язані з питанням визволення й здобуття своєї незалежності. Українська Повстанча Армія своєю назвою, політичною платформою й пропагандою надала і в цьому відношенні цим природнім тенденціям розвитку виразне політичне завершення, став-

лячи всю боротьбу українського населення за рятунок свого життя й майна на ясну площину визвольної боротьби за Самостійну Українську Державу.

За спільний визвольний фронт усіх поневолених народів

Розумна й далекосяжна політика по відношенню до національних меншостей і других народів на основі начального гасла ОУН самостійників — “Свобода народам і людині” — дала багато корисних і практичних наслідків також на цьому відтинку. Більшість численних чеських колоній на Волині прихильно поставилась до українського самооборонного й визвольного руху та активно співпрацює з українцями. Цією дорогою пішло також багато інших національностей за винятком одних поляків, які в більшості настроєні крайньо імперіялістично та співпрацюють з німцями. Навіть багато німецьких військово-поліційних відділів, зложених з мадярів, словаків, румунів, латишів, литовців, татарів, узбеків, грузинів, вірменів, росіян та других народів, поставились до нашої боротьби нейтрально або прихильно. Багато таких відділів перейшло зі зброєю на сторону українців і тепер разом бореться в рядах УПА під спільним гаслом визволення й незалежності всіх поневолених народів. Пропагандивний відділ УПА й усі клітини ОУН самостійників ведуть в тому напрямі широку пропаганду, щоб приєднати до нашої боротьби всі інші поневолені й zagrożені народи та створити спільний визвольний революційний фронт боротьби за вільні незалежні держави всіх народів.

Воєнна республіка

Самооборонна визвольна боротьба українського народу на Волині й Поліссі набрала великої сили й завдала німецьким наїзницьким і большевицьким партизанським грабіжникам дошкульних ударів. Протягом 1943 р. з великих теренів Волині й Полісся на довгий час було зовсім усунено німців і большевиків. Цілі райони й області було зовсім звільнено протягом 1943 р. навіть на кілька місяців від одних і других грабіжників. У звільнених теренах організовано негайно власну самостійну народню управу, господарство, самодопомогу, навіть шкільництво й позашкільну освіту та лікарні, поділено землю, зібрано 70% врожаю, пущено в рух млини, круподерні, вар-

стати, домашній промисл. В той спосіб постала гейби своєрідна воєнна народня республіка.

Засяг боротьби

В постійній завязатій боротьбі на всі сторони з наїздами й налетами німців з міст, та большевиків з півночі з білоруських болот, розвивається оця оборонна визвольна боротьба Волині й Полісся, починаючи від весни 1943 р. по сьогоднішній день. Часом доходить до великих успіхів і опановує широкі терени, далеко поза колишню советсько-польську границю, ген аж поза Житомир і Кам'янець Подільський, часом знову під натиском великих ворожих сил мусить уступати в недоступні ліси й болота. Збройні відділи УПА доходили деколи літом 1943 р. аж до Київщини й Дніпра та зводили і там переможні бої з німцями й большевицькими партизанами. Під осінь, по довгих завязятих боях з великими силами німців, відступили переходно в північні лісисті околиці Волині й Полісся.

Зав'язок майбутньої збройної сили

Хоч УПА має свої кулеметні, гарматні, моторизовані частини, лікарні, варстати і т. п., все ж таки це все ще замало для одвертої фронтової боротьби з тяжко збройними панцерними й повітряними силами ворогів. Часто бракує також амуніції й всякого модерного технічно-воєнного приладдя. Тому й надалі основою боротьби мусить залишитись в першу чергу тактика скорих несподіваних наскоків і засідок, вмілого використання терену та ведення головним чином оборонних боїв, щоб паралізувати терор наїзників. З часом могла б розвинутись з цих зав'язків ширша визвольна збройна акція. *До цього одначе потрібна догідна загальна політична й військова ситуація.*

Жертви й успіхи

Ця боротьба вимагала й забрала багато жертв. Жертви наші великі й важкі. Але вони конечні, невідкличні. Кого відстрашують ці чорні спалені села й масові ями-могили, хай порахує, скільки тих сіл спалено й людей вистріляно німцями й большевицькими бандами зовсім безневинно, ще до того, як розпочалась збройна оборонна боротьба! Села горіли й масові

могили росли від довгого часу. Саме ці факти викликали ко-
нечність самооборони.

А скільки нових масових могил було б цього року, якби наша збройна самооборонна боротьба не перешкодила б була обербандитові Кохові, райхсміністрові України, здійснити його план стягнення всього урожаю 1943 р., не залишаючи українському населенню ні зерна. Сталось інакше. Жнива зібрали серед невпинної боротьби таки самі селяни.

Тепер ідуть большевики й знову нищать населення та грабують усі харчові запаси. Коли вдасться зберегти населення перед фізичним знищенням та хліб для нього перед грабунком, то знову лиш шляхом цієї загальної всенародньої збройної самооборони. Вона навчила народ зберігати вміло збіжжя й майно перед грабунком наїзників для свого прожитку та навчила й учить боронитись солідарно всіма можливими засобами перед винищенням.

Отже є, як і в кожній боротьбі та ще й не рівній, великі жертви. Але є й великі успіхи. Успіхів багато, на різних ділянках життя, починаючи від згаданого вгорі факту зібрання й забезпечення хліба, а кінчаючи на створенні поважного зав'язку власної визвольної збройної сили. Та найважливіше досягнення — моральне й політичне. Український нарід доказав, що не дасть себе нікому вигубити й винищити безборонно! І друге: у вогні великої світової боротьби, яка йде на нашій землі ми виступили активно з нашою незалежною ідеєю й самостійним становищем.

Решту скаже майбутнє!

Калькова копія підпільної машинописної статті, призначеної до збірника "Українська Повстанча Армія (УПА)", 31×21 см., 3 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, С 2-4; фотокопія: Архів "Літопису УПА".*

* Див. «Збірник "Українська Повстанча Армія (УПА)"».

Ya. Yassenko

THE MASS MOVEMENT OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S
SELF-DEFENCE IN VOLYN AND POLISSYA

(Summary)

The article describes in a popular yet purposeful manner the various organizational aspects and activities of the Ukrainian armed resistance in Volyn and Polissya in 1943. The local village self-defence forces command the largest share of attention of the author.

The population of endangered localities was fully militarized and lived in full military preparedness. All property was hidden in the underground bunkers or in inaccessible locations. The peasants maintained a continuous system of observation and signalization, designed to warn the population and the defence forces of the approaching enemy. Each village had its own defence plans, including aid to the neighbouring villages and evacuation contingencies should the need arise. All bridges and roads were either destroyed or artificial obstacles were built to impede free movement. The existing passages were guarded by special units. The general behaviour of the population in such difficult circumstances is also described.

The remainder of the article analyses the military and political activities of the UPA. The author refers to the UPA as the backbone of the people's self-defence and the higher form of the armed struggle. The UPA units helped in organization of the village self-defence forces and supported them in battles with the enemy. The UPA also helped in providing political goals for the people's armed struggle, by declaring that the ultimate aim of the struggle is the creation of the Ukrainian independent state. The author sees the UPA as a nucleus of the future Ukrainian army, but admits, that organizationally and technologically it is too weak to wage the regular frontline battles with the enemy. The author's real name is unknown.

Вадим*

ІЗ ДІЙ ВСЕНАРОДНЬОЇ САМООБОРОНИ НА ВОЛИНІ Й ПОЛІССІ

Самооборона українського населення Волині й Полісся від грабіжницько-терористичних нападів большевиків і німців стала всенароднім рухом. В збройній самообороні беруть участь всі без винятку жителі сіл, бо всім однаково загрожує загибель з боку наїзників. В кожному селі й присілку організована ця самооборона населення: нічні і денні варти, обсерваційні пункти, алярмові знаки-сигнали тощо. Багато сіл перетворилося поволі у своерідні військові табори, а всі люди здібні до користування зброєю, стали вояками. Спільна небезпека й спільна доля міцно об'єднала народ та скріпила почуття національної солідарності. Люди радо допомагають один одному в праці, боротьбі, а також і в біді, і ця взаємна самопомога охоплює не тільки окремі одиниці в одному селі, але й окремі села, райони й округи. Одні одним передають досвід, набутий в ході самооборонних дій, допомагають радами й вказівками і в той спосіб увесь народ з конечности переходить на зовсім новий спосіб життя.

Рятуючись від безупинних грабунків та палення осель німецькими та большевицькими наїзниками, люди навчилися будувати нові безпечні оселі — *в землі*. Викопані в ґрунті землянки, відповідно випалені вогнем, стали не тільки мешкальними домами для сотень тисяч українських родин, але й безпечними коморами, куди люди ховають врятований від грабунку хліб і інші харчові продукти, а також полотно, одяг і всю ціннішу хатню обстановку. — Якщо в багатьох селах, ра-

* Вадим — це псевдонім Володимира Манара, який у рр. 1943-44 працював у редакції підпільної радіостанції "Вільна Україна" (код "Афродита") в Карпатах. Тепер живе у Торонті.

йонах й округах населення зуміло врятувати більшість врожая 1943 р. для себе, то це сталося тільки завдяки солідарності народу в праці на полі й у збройній самообороні від німецько-більшевицької сарани.

Зацілілі від божевільної окупантської жадоби нищення й палення українські села приймають до себе родини з попалених сіл. Крім того, населення шукає свого рятунку від шалу окупантів — у лісі. Згуртовані в лісах люди, об'єднані спільною долею, стихійно організуються для дальшої планової самооборони, застосовуючи нові успішні заходи для оборони від наступу окупантських загонів, як большевицьких так німецьких, на лісові терени. — Всі береги великих лісових масивів, всі лісові смуги, негайно укріплюються барикадами, непроїзними ровами та вовчими долами. Переходи й доступи в ліси люди завалюють, всі шляхи, що ведуть у ліси, на їх краях розкопують-перетинають, а завалені місця скріплюють заставами й постійними вартами. На краю лісів розвинено розвідку. Окремі збройні самооборонні відділи, боївки і розвідки намагаються блокувати ворога у його опірних пунктах та стримують його вихід в терени на грабу[ва]ння, а нерідко й зовсім винищують. — Бойові й харчові припаси зберігаються в найбезпечніших місцях.

Зброя стала сьогодні одним із найцінніших дібр народу. Солідарною збройною самообороною народ рятується від матеріального й фізичного винищення. Тому також справа військового самоперевишколу всього боездатного населення приймається всюди з належним самозрозумінням. Не тільки молодь, але й старші селяни радо організуються у вишкільні рої, чоти й сотні та переводять систематичний військовий вишкіл. Він проходить в рамках Української Повстанчої Армії (УПА).

На загрозу з боку гештаповських, большевицьких та польських агентів-сексотів населення відповіло організуванням власної Служби Безпеки, яка паралізує підлу роботу ворогів народу, нещадно винищуючи їх.

Військово-поліційне опанування большевиками й німцями деяких теренів Волині й Полісся, особливо навколо міст та біля залізниць, є нетривким явищем. Окупанти втратили вже серед населення всяку повагу та вплив. Народ не виконує нія-

ких наказів окупантів і ставиться вороже до них. В багатьох теренах діє власна народна адміністрація, яка дбає про забезпечення всіх пекучих життєвих справ. Тут на перше місце висувається справа суспільної опіки над жертвами большевицького, німецького та польського терору, далі — санітарна охорона населення (організація шпиталіків і аптечок), розбудова шкільництва, впорядкування земельних відносин, охорона громадського майна від грабунків та знищень, боротьба з проявами деморалізації, хуліганством, пияцтвом, крадіжками і т.д.

Для забезпечення себе необхідними промисловими виробами і товарами населення самотужки організує різноманітні промислові варстати та підприємства, як: молочарні, гарбарні, фабрики мила, оцту, сушарні овочів, рибні заводи, м'ясарні, вуджарні, пекарні, олійні, круподерки, млини, вітряки і т.п. Далі кравецькі, шевські й ін.[ші] ремісничі артілі тощо. — Всі ці створені власним трудом підприємства народ уважає своїм добром, тому боронить їх збройною рукою від хижих посягань большевицько-німецьких наїзників.

Авангардом народу в його самооборонній збройній боротьбі проти гнобителів зі сходу й заходу являються українські збройні відділи, об'єднані одною назвою "Українська Повстанча Армія (УПА)". При українських збройних відділах існують окремі військові частини численних народів Східної Європи, Кавказу й Середньої Азії, які хочуть спільно з українським народом боротися проти московського й німецького імперіялізмів за своє повне визволення. Український народ радо дає їм в цей важкий переходовий час війни пристановище й допомогу на своїй землі і в той спосіб створює єдиний фронт боротьби поневолених народів проти гнобителів-імперіялістів.

Обороняючись від насильств большевицьких та німецьких наїзників, український народ відрізняє справжніх своїх ворогів від поневільних виконавців окупантських наказів. З першими народ веде боротьбу на життя і смерть, бо вони змагають до його фізичного знищення, з другими — шукає порозуміння, бо доля їх народів така ж, як і його. Тому українські збройні відділи звичайно припиняють свої дії проти мадярів, словаків, латишів і т. п. на поневільній німецькій службі та договориються з ними про взаємну недоторкальність. Україн-

ське населення гостинно приймає ті не-московські і не-німецькі військові частини, які не виступають виразно вороже проти нього, і всякі спори з ними намагається полагоджувати мирним шляхом. В той спосіб все більше й більше розривається неприродний зв'язок використовуваних московським та німецьким імперіялізмами народів з большевицькою та новоевропейською потворами.

Дії збройної самооборони українського народу потягнули за собою жертви. Але так само, як тепер, руйнували села і грабували та мордували населення большевицько-німецькі наїзники і раніше, заки ще український народ став до збройної самооборони. Не український народ розпочав цю боротьбу, але він її кінчатиме. Сьогодні він ще тільки обороняється від дикунських насильств, але у хвилині захитання обох ворожих імперіялізмів, він знайде в собі силу до останнього вирішного удару по наїзниках. Нашими союзниками в цьому останньому бою будуть всі поневолені й загрожені спільним ворогом народи. Московсько-большевицька й німецько-“ноевропейська” тюрми народів мусять впасти, а на їх руїнах повстануть вільні держави вільних народів і вільних людей. Сьогоднішня збройна самооборонна боротьба українського народу є також боротьбою за Українську Самостійну Соборну Державу.

Калькова копія підпільної машинописної статті, призначеної до збірника “Українська Повстанча Армія (УПА)”, 30×21 см., 2 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, С 2-3; фотокопія: Архів “Літопису УПА”.*

* Див. «Збірник “Українська Повстанча Армія (УПА)”».

Vadym

FROM THE ANNALS OF THE PEOPLE'S MILITARY SELF-DEFENCE
IN VOLYN AND POLISSYA

(Summary)

As a consequence of the Ukrainian armed struggle, the Nazi police troops exercised effective control only over the larger cities and communication centres which were important for their war effort in the East. From these centres the Germans made raids on the surrounding villages carrying death and plunder to their inhabitants. The Red partizans and the Soviet saboteur units which came from Russia behaved no better against the local population. This forced the Ukrainian peasantry to move to inaccessible forest or marshy areas and to organize an extensive self-defence system for the protection of life and property. The author describes the defence system and the methods employed by the inhabitants in hiding food and property from the enemy.

The UPA administration in more remote regions is also described. In addition to military affairs it also ran schools and provided medical and social services for the population. The existing industrial enterprises were put into operation and, where possible, new ones were set up in order to provide the people with the most essential products for everyday life.

Wolodymyr Makar who was on the editorial staff of the Ukrainian underground radiostation "Vilna Ukraina" (code name "Aphrodite") in 1943-1944. Now he is living in Toronto.

ДО ПОЧАТКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ

Дійсну причину та умовини, серед яких повстала Українська Повстанча Армія (УПА) висвітлює саме влучно й правильно стаття “Чого хочуть німецькі наїзники”, поміщена в одному з видань УПА. Там саме читаємо:

“... Помиляються німці, коли думають, що ми дамо себе так знищити, як це вони зробили з жидами. Ми є нація і вміємо зорганізовано боротися проти винищення, вміємо боротися за свободне життя на своїй землі, за свою державу. В обороні народу встає Українська Повстанча Армія. Вже пішли перші ряди в бій в обороні покритвджених. Вони пішли в бій, щоб стерти з лица матерей слюзи ганьби й образи, витиснені ворогами. Вони пішли в бій, щоб оборонити людську гідність українця на своїй землі. Вони пішли в бій з варварством за чесне, свободне й культурне життя людини. Вони пішли в бій за Українську Самостійну Соборну Державу. З ними правда, за ними перемога.

... Хто вони, ці народні месники? Вони виростили з гуцці народу. Це ті селяни і робітники, яким спалено хату, зруйновано дорібок, вистріляно родину. Це ті щуцмани, яким вистріляно товаришів, і яких замкнуто за колючі дроти. Це ті батальйонщики, яким велено стріляти до своїх батьків, матерей, сестер та братів. Це вкінці ті урядники, яким за їх працю викопано яму, куди мали лягти разом з родиною. Вони всі пішли в ліс, обєднані великою ідеєю любови до свого народу і своєї батьківщини та ненавистю до гнобителів - чужинців.

... Їхні резерви — це ті, на кого приготовляють гітлерівські бандити напад, щоб спалити їх оселі, а самих вимордувати. Це ті, що не сплять по ночах, пильнуючись перед наскоком новітніх татарів. *Це ціла палаюча гнівом і помстою Україна.*” (“Вільна Україна”, ч. 4, 1943)

Калькова копія підпільної машинописної статті, призначеної до збірника “Українська Повстанча Армія (УПА)”,

28×20 см., 1 стор.* Оригінал: Архів ЗП УГВР, Ч. 43; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

[ЗБІРНИК "УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНЧА АРМІЯ (УПА)"]:

лист Дениса до Лава]**

Від Редакції: Статті Ярослава Ясенка "Всенародний рух збройної самооборони на Волині й Поліссі" й Вадима "Із дій всенародньої самооборони на Волині й Поліссі", які вище передруковані в цій книзі, мали бути поміщені в збірнику "Українська Повстанча Армія (УПА)". Збірник цей не появився. В архіві зберігається лист Лава до Дениса в справі публікації цього збірника, разом з проєктованим змістом. Нижче передруковуємо цей документ, зберігаючи порядок оригіналу.

Українська Повстанча Армія (УПА)

Зміст: 1. Борисенко А. С., На шляхах збройної боротьби. — 2. Ярослав Ясенко, Всенародний рух збройної самооборони українського населення Волині й Полісся. — 3. — — —, До початків Української Повстанчої Армії. — 4. — — —, Із видань УПА. — 5. Вадим, Із дій всенародньої самооборони на Волині й Поліссі. — 6. Яр. Яс., Німецька преса про події на Волині. — 7. — — —, На хвилях етеру.

* Див. «Збірник "Українська Повстанча Армія (УПА)»».

** Денис — справжнє прізвище Михайло Палідович, Лав — Ярослав Старух, Володимир — д-р Мирослав Проноп; прізвище Ярослава Ясенка невідоме; і Вадим — Вол. Манар. Всі згадані особи (крім Ярослава Ясенка) були членами редакції підпільної радіостанції "Вільна Україна", кодова назва "Афродита", яку очолював тоді д-р Мирослав Проноп.

Перекотиполе 1. 3. 1944 р.

Друзе Денис!

Пересилаю: 1. Проект книжечки про УПА в двох при-
мірниках. В одному бракує статті Борисенка. В потребі маєте
її в 5 ч. І. Ч. [Ідея і чин]. Книжечку цю я підготував в порозу-
мінні з другом Володимиром. Він проектував, щоб я свою стат-
тю поширив на книжечку, але я думаю, що збірка статей, так
як я тут проектую буде багато краща. Деякі речі через те повто-
рюються навіть по два три рази, бо кожний автор про це саме
згадує. Це однак, на мою думку, не тільки нічого не шкодить,
але ще підкреслює й видвигає сильніше деякі справи. Поза-
тим така форма збірки різних авторів додає цікавості і вно-
сить момент різноманітності. 2. Інші матеріали друга Вадима
й вістки використовувані Афродитою. Дальші матеріали на
днях дістанете.

Здоровлю.

Слава Україні!

Лав.

*Калькова копія машинопису, без власноручного підпису,
1 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Б 25-1; фотокопія: Ар-
хів "Літопису УПА".*

SYMPOSIUM "THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY"
(Summary)

The above letter by Yaroslav Starukh (pseudonym — Lav) to Mykhaylo Palidovych (pseudonym — Denys) of 1 March 1944 raises the matter of publication of collected articles and materials about the UPA in Volyn entitled "Ukrayins'ka Povstancha Armiya (UPA)". The projected book was to include the articles by A. S. Borysenko, Yaroslav Yassenko, Vadym, the excerpts from the newspaper "Vil'na Ukrayina" — "The Origins of the Ukrainian Insurgent Army", (all of them published in this volume of the "Litopys UPA"), and other materials. The collection has never been published. The book was being prepared for publication by the editorial board of the underground radio station "Vil'na Ukrayina" (code name — "Aphrodite"). The head of the editorial board was Dr. Myroslav Prokop (pseudonym — Volodymyr). The articles by Yaroslav Yassenko and Vadym are being published here for a first time.

Василь Манар

ДО ПОЧАТКІВ УПА — ЛИСТ З ВОЛИНИ

Примітка: Автор листа, Василь Макар — псевдоніми: “Сіроманець”, “Безрідний”, нар. 23. 9. 1908 р. в с. Поториця, пов. Сокаль (Галичина), керівник Служби Безпеки на ПЗУЗ — загинув у бою з відділами НКВД на Поліссі у квітні 1944 р. Лист був адресований до його рідного брата Володимира, що працював у той час у збройному підпіллі в Карпатах, а тепер перебуває в Торонті. Над наголовком — примітка: “З архівальних матеріалів”.

Ред.

Володя!

Несподівано я заскочив у рідне “зруйноване гніздо”. Маючи до диспозиції кілька вільних днів, захотів я побачити, як дихає “Галиція”. Побув тут два дні і сьогодні вже вертаю назад. Вертаю туди, де розмах, де революція прибрала на правду грандіозних розмірів. Цих два дні зробили на мене паршиве, пригнітаюче вражіння. Бачу, що народ животіє, а не живе. Що голодуючи, в поті чола працює на хліб для визволителя, що кормить для нього сало й м’ясо, а самому йому живіт присихає до хребта, і все це зносить покійно, лише час до часу вибухає злістю раба. Сердиться по тихо, собі під носом, щоби була хтось не почув. А про те, що робиться на Волині, і не згадує, бо це ж ще не час, бо сплять, вистріляють і знищать всіх. Я, очевидно, з цим останнім годжуся. Сам знаю, що “тут” ще не час на те, що робимо ми “там”. Але щоби це говорили керуючись політичним розумом, а то керує ними звірячий страх. Заобсервовую теж, що назріває антагонізм між “москалями” а “австріяками”, і це може прибрати поважні розміри, якщо відповідною політикою не усунеться тієї загрози. Як із одної, так і з другої сторони взаємні обвинувачення і нарікання. І

це від долу, аж до гори. Прим., таке: волиняки нарікають, мовляв, не то що сидять собі тихо, нічого не роблять, але ще й говорять: "О, москалі, холера б їх забрала! Ти сі подиви, стріляють наших німців. Понабিরали гандгранатів і машингверів та й бють наших німців". Інші говорять: "У себе, то не бійсь, не хочуть чіпати німака, а до нас то прийшли" і т. п. вислови чуєш. Останньо орг[анізаційним] порядком заборонили сусідські взаємини в прикордонній полосі волинякам з галичанами. Це теж по своєму коментують. Є багато випадків, що галичмени продають волинякам за збіжжя і сало зброю. Це злочини, які треба карати смертю. Вони є високо деморалізуючі, бо волиняки кажуть: "так дати зброю то нема, а за пашню і сало, то є".

Тут знов я чую, що дехто розсіває чутки, що повстання на Волині це робота і рука комуністична. Конкретно це мав говорити Степан Мак[ар]* комусь. Якщо б той тхір сказав щось подібного у моїй присутности, то дістав би по лиші. Його, будь-що-будь, уважають дядьки розумнішим, бо ж він "учоний", і подібні, ним розсівані думки легко сприймані будуть дядьками. А ті думки напевно не від Степана. Відомо, що це гештапо голосить такі ідеї. Отже треба протиділати, щоб не загострювати антагонізмів.

Що писати Тобі про саму акцію? — Повстанчу акцію на півн[ічно] зах[ідніх] і частинно східніх теренах ми мусіли почати, і це не було зарано, як дехто каже, але вже і запізно. Мусіли ми це робити з двох причин. Перша: терен виривався нам з рук. З одної сторони — почали множитись отаманчики, як Бульба-Боровець, а з другої сторони — червона партизанка почала заливати терен. Отже коли б ми не були почали повстанчої акції, то не мали б що робити. Друге: ще тоді, коли ми не починали повст[анчої] акції, німота почала масово винищувати села. Хотіли приневолити населення до здавання контингентів (продналоги) і конт[ингентів] робочої сили в Німеччину. Отже в тій цілі вибирали одно село в окр[узі] чи районі, яке нищили до щенту. Всіх людей вистрілювали, а за-

* Степан Малець, дідусь Василя і Володимира Манахів, хоч і молодший від них віком. Помер на сухоти надовго по війні.

будування палили. У зв'язку з тим маса людей почала втікати в ліси і блукати самопас. Почались грабіжі, інші пішли в ком[уністичну] партизанку, до Бульби і т. п. Отже ми мусіли організаційно охоплювати тих людей в лісі. — Оце дві засадничі причини нашої повстанчої акції. Є ще і третя, морального характеру. Почулись голоси: "Де ж той провід? Чому не дає зарядження бити німців?" і т. п. Тепер ми тим балакунам заткали роти, а революцію усуспільнили. Тягар боротьби розложили на плечі усього суспільства, хоче воно того, чи ні, мусить нести його. Значить — тотальна революція.

Втрати матеріальні є у нас вже поважні, але здобуток моральний їх покриває. Білянсу жертв подати не можу, бо і тяжко це все зісумувати. Так загально — до двох сотень сіл спалених і до тисяча людей упавших, не вчислюючи тих, що їх розстріляли ще перед повст[анчою] акцією. — Прим., довкруги Луцька випалили села на 20 км. — самі згарища і руїни. Це саме й довкруги Костополя. Тепер зачинають довкруги Ковля. Всюди зустрічають затяжні опори наших повст[анських] загонів і відділів самооборони. В людях і автах німаки мають поважні втрати. С. Д. уживає до своєї нищівної акції ляхів. У відповідь ми нищимо їх безпощадно.

На Волині і Поліссі позносили ми всі штатсгути (так називають фільварки), ляхів і німаків вибили, реманент живий і мертвий забрали, а забудування попалили. — В боях з німаками гартуються вояки і ростуть командири. Це так загально Тобі образ нашої дійсности. Ще на маргінесі. У нашій УПА-ї не лише самі українці. Маємо різні національності, як: вірмени, узбеки, грузини, казахи, татари, а навіть і москалі. І всі чортові сини прекрасно б'ються. УПА росте морально і фізично. Б'ється на два фронти: з червоними партизанами, які мов зайці утікають перед нашими повст[анськими] загонами, но і з німотою.

Сам я не військовиком і в УПА я не є. Мою спеціальність, думаю, знаєш ("Ч.К."), але доводиться нераз бути разом з повстанцями в опалах. Багато разів вже був в небезпеці. Багато разів свистали над головою кулі. Два рази був навіть під обстрілом літаків (бо німота уживає до протиповст[анських] акцій літаків). Багато моїх супутників вже упало, а я все якось

виходжу живим. До якого часу, не знаю. Все співаю слова пісні: "Я казав, що напевно вернуся, хоч і ворог на нашій путі"... Одначе твердо сказати цих слів не можу. Небезпека на кожному кроці, але ми співаємо: "Ми у вічі сміємося смерті, а умерти прийдеться лиш раз". І дійсно сміємося. Хлопці зі сміхом ідуть до бою і зі сміхом умирають.

Що ж більше писати? Говорити то мали б ми дуже багато. Є справи, про які не хочу писати. Довго я вже від Тебе нічого не мав. Думав, що може що сталось, але Лесь* каже, що все в порядку. Я недавно писав до Тебе, своїм орг. зв'язком. Написав кілька слів, і тих Ти мабуть не одержав. Відписуй!

Здоровлю і міцно тисну Твою правицю!

Слава Україні!

2. VIII. 1943.

Василь

П. С. Припадково маю в кишені деякі летючки нім[ців] і УНАКОР-у; посилаю їх Тобі. З цікавістю прочитаєш.

Калькова копія машинопису, 28×22 см., 2 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Т 1-1; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

**

Vasyl' Makar

ORIGINS OF THE UPA — A LETTER FROM VOLYN

The letter of V. Makar, one of the OUN leaders in Volyn, is interesting because of the distinct interpretation by its author of the causes of the origin of the insurrectionary struggle in Volyn. Makar also tries to explain why the OUN decided to join this movement.

The Germans began destruction of whole villages according to plan. They wished to terrorize the population and to squeeze out as much of the agricultural goods as possible. At the same time the

* Лесь Бабський, Манарів сусід, в 1942-44 ронах зв'язновий УПА до ОУН в Галичині. Загинув в рядах УПА в 1944 році.

Soviet partizans began to flood the territory trying to establish their own "Bolshevik order". This led to anarchy. Many people were forced to flee to the forests, to organize self-defence units, or in some cases, the terrorist robber gangs. The OUN, as the mass political organization in Volyn, found itself under strong moral pressure to join the armed struggle, and to give it a political direction.

The author reviews the general situation in Volyn in July 1943, and especially the existing regional "conflicts" between the native Volynians, and the underground cadres hailing from Halychyna (Galicia).

О. С. Садовий

КУДИ ПРЯМУЮТЬ ПОЛЯКИ?

Є правди, існування яких, здавалось би, ні в кого не може викликати сумніву. Вони ясні й очевидні для кожної здібної думати людини і для цілого народу. Сюди напр., належить правда про те, що воюючі зараз імперіялізми: *російський большевизм і німецький націонал-соціалізм* — змагають до поневолення всіх народів Європи, а далі й цілого світу та що кожний із поневолених народів не може шукати шляхів свого визволення в якійнебудь співпраці з названими імперіялізмами, а, навпаки, в нещадній боротьбі з ними.

Логічним висновком з цього і рівночасно другою безсумнівною правдою є вимога *спільного фронту всіх поневолених народів проти большевизму і гітлеризму*. Під спільним фронтом треба розуміти спільну боротьбу поневолених народів під гаслом побудови вільних національних держав кожного народу на його етнографічній (національній) території. Єдино на такій ідейно-політичній платформі можлива співпраця і успішна боротьба проти спільних ворогів, а також забезпечення тривалого миру в майбутньому. Основа, на якій обидва імперіялізми планували і планують побудувати світ, цебто їхні плани поневолення народів не видержали проби життя. Проти ненаситних імперіялізмів піднялися всі поневолені народи, борючись за власні національні держави. Цілком зрозуміло, що коли якийсь поневолений народ, що бореться за свою державу, сам схотів би поневолювати других, цебто підігрівати в себе імперіялістичні інстинкти, то він мусів би зразу ж виключити себе із спільного фронту поневолених народів та включитись мимовільно у фронт імперіялістів, ставши при цьому союзником Гітлера або Сталіна.

Це ясно, і здавалось би, що зайвим є про це говорити. Але, насправді, є люди, які того не розуміють. Найкращим при-

кладом цього є польська верхівка, що, горланячи на весь світ про свою боротьбу проти гітлерівського окупанта, стала прямим наслідником і союзником сталінсько-гітлерівських імперіялістів і має не гірші від них загарбницько-імперіялістичні плани у відношенні до своїх сусідів, а зокрема у відношенні до українського народу. Для нас ясно, що таким чином польські імперіялісти ведуть свій нарід до катастрофи. Зрештою, не вперше в історії.

Цією проблемою займалися ми вже не раз. Зараз хочемо пригадати ще раз основні справи.

В першу чергу — наше ставлення до поляків. Український нарід, що зараз бореться за власну державу проти російсько-большевицьких і німецько-гітлерівських загарбників, веде свою боротьбу під гаслом свободи народам і людині та визнає право кожного народу на власну державу. Український нарід не робив винятку також і у відношенні до поляків. Ми визнаємо право польського народу на власну державу. Цю свою позицію ми висловили в наших офіційних виданнях, а на другій Конференції ОУН в квітні 1943 р. ми виразно заявили стремління мирної ліквідації другорядних фронтів, до яких зачисляємо всі фронти, за винятком большевицького і гітлерівського. У своїй політиці порозуміння з сусідніми народами ОУН, як самостійницько-революційний чинник і організатор української визвольної боротьби, була послідовна і, треба сказати сьогодні одверто, добилася виразних успіхів. Тільки на польському відтинку цих успіхів ми не добилися. Так є, хоч ми не обмежилися декларацією, але робили конкретні спроби порозуміння в ім'я спільного фронту проти Гітлера й Сталіна. Всі наші намагання в тому напрямку аж надто добре відомі польським офіційним чинникам, вони, зрештою, стверджені обосторонніми документами. Де треба шукати причини того, що досі розбивалися всі спроби українсько-польського порозуміння?

Відповідь на це питання ясна: головною перепоною в наладнанні українсько-польських взаємин є польська імперіялістична верхівка і імперіялістично-загарбницькі апетити деяких польських політичних кіл.

Бо яке відношення польських імперіялістів до українського народу?

Воно заключається в двох моментах.

Польські імперіялісти:

1. не визнають прав українського народу на власну державу і український нарід розглядають як нарід, призначений бути поневоленим Польщею і московським імперіялізмом,

2. заперечують право українського народу на західноукраїнські землі та вважають їх стало своєю територією.

Ставлення польських шовіністичних імперіялістів у відношенні до українського народу визначається цими двома моментами.

Це від них, зі сторінок їхніх органів сиплються на український нарід найбільш ганебні лайки, це вони безнастанно цькують своїх земляків до боротьби з українцями, це вони проповідують гасла взаємної різні. Розбещена польська імперіялістична шляхетчина не може ніяк погодитися з думкою існування українського народу, вона сьогодні готова йти на співпрацю зі своїми найбільшими ворогами, з Москвою і Берліном, в ім'я отої цілі, — знищення українського народу.

Не можна при тому сказати, щоб таке становище займали тільки деякі польські імперіялістичні шовіністичні круги. Також офіційні емігрантські польські урядові чинники не багато від них різняться. Правда, вони в своїх деклараціях говорять про право українського народу на власну державу, рівночасно, однак, українців зі ЗУЗ називають своїми громадянами і погрожують їм своїми судами за їхню самостійницько-визвольну діяльність.

Отже польські імперіялісти затроюють атмосферу, підбурюють своїх земляків та унеможливають якенебудь порозуміння. Зрештою, така атмосфера витворюється не від сьогодні. Її творили ославлені пацифікації, руйнування церков на Холмщині (в мирний час, і то державною польською поліцією!) та інше.

Нічого дивного, що така атмосфера мусіла зродити наслідки в *практиці*. Практику польських імперіялістів і підбуреної ними польської вулиці у відношенні до українців можна звести до двох головних "проявів":

1. безприкладне вислугування польських імперіялістів гітлерівським і сталінським загарбникам та безпосередня їхня участь у ліквідації українців.

Тут треба зазначити, що польські імперіялістичні круги завжди послугувалися державним апаратом на те, щоб поборовати українців. Таку політику вели вони в чужій, австрійській, державі, це саме робили в своїй власній, польській, державі, це роблять і зараз. З другого боку, німецькі окупанти дуже радо приймають агентурницькі послуги польських імперіялістів, щоб при їх допомозі винищувати український нарід на українських етнографічних землях. Подібну політику вели німці на ОСУЗ, де до свого поліційно-адміністративного апарату запрягали білогвардійців, НКВД-истів і інших, що допомагали їм тероризувати українське населення.

2. безпосередній польський терор по відношенні до українців, в першу чергу масові вбивства українських громадян, а то й винищування цілих сіл з жінками, старими й дітьми включно.

Що торкається першого, то самі поляки не заперечують того, що жоден нарід в Європі не дав німцям стільки фольксдойчів та донощиків гестапо, як поляки. В польських підпільних організаціях провокація є масовим явищем. Однак, те, що на польських землях окреслюється як національну зраду, на українських землях поляки прикривають ореолом геройства. Польська верхівка запрягає на ЗУЗ своїх агентів до служби в гестапо на те, щоб вони помагали ліквідувати український самостійницький рух. Тисячі доказів і документів стверджують цей факт. Польських агентів гестапо й кріпо, польських службовців бавдінстів, лігеншафтів, польських коханок німецьких крайсгавтманів і ляндрівтів, польських фольксдойчів, польські карні експедиції на українські села, польські зондердинсти і багато інших німецько-польських грабіжників пізнали досхочу українські села й міста протягом трьох років німецької окупації.

Коли з початком 1943 р. українське населення північних ЗУЗ, зокрема Волині, доведене до краю німецькою окупаційною політикою і терором большевицьких партизан, перейшло до збройних форм самооборони, польська імперіялістична вер-

хівка Волині, польські ксьондзи і колоністи зразу підбурили все польське населення до боротьби проти українців. Так, отже, в час, коли український нарід став до збройної охорони свого життя і майна перед сталінсько-гітлерівськими імперіялістами і коли кривавився в боротьбі за вільне життя, польські колоністи, що налізли на українські землі й жили там як меншина, не то що не дали допомоги українському населенню ані не зберегли неутралітету, а, навпаки, взяли активну участь у боротьбі — по стороні сталінсько-гітлерівських бандитів. Разом з німцями польські шущмани пускали з димом цілі українські села, визначаючись особливою жорстокістю у вбивстві українських безборонних жінок і дітей. Рівночасно польські колонії на Волині стали головним осідком і прибіжищем для большевицьких парашутистів і агентів, так що в такій обстановці український нарід, який виповів нещадну боротьбу Сталіну й Гітлеру, мусів боронитися також і перед їхніми польськими вислужниками та агентами.

Друга форма польської боротьби проти українського народу, поруч вислугування імперіялістам, — це безпосередній терор польських боївок супроти українського населення, здійснюваний на *українських* землях, цебто на землях з переважною українською більшістю. Польським шовіністам не важно, що, напр., в Галичині живе три і пів мільйона українців, а поляків біля 900 тис. Вони до тошноти співають свою пісню про “креси всходне” і скріплюють свій терор над українським населенням, при цьому треба ствердити, що вся так зв. ославлена боротьба польських організацій проти німців ведеться на ЗУЗ на практиці *єдино і тільки проти українців*. Ми маємо документальні дані — інструкції і вказівки польських підпільних організацій, які безсумнівно стверджують цей факт.

Що торкається терору польських боївок на українських землях, то треба зараз зазначити, що в сучасній війні він є дуже застарілої дати. Це треба підкреслити в ім'я історичної правди та з огляду на польські намагання перекинути відповідальність за польський терор на українців. Отже, масові вбивства провідних українців почали поляки на Холмщині вже в квітні 1942 р., цебто дослівно тоді, коли з українського боку на II. Конференції ОУН було стверджено право польського народу

на власну державу та було стремління до порозуміння з поляками. У списку помордованих поляками на Холмщині *передовиків* нашого організованого життя начислено за 1942 - 43 рр. 394 особи. При тому треба зазначити, що сюди входять тільки визначні постаті нашого громадського життя, здебільше провідники народу, проти яких *планово* був направлений терор польських імперіялістів. Минулі місяці 1944 р. вказують на нечуваний зріст помордованих поляками жертв, яких число вже досягло кілька *тисяч*. Зараз польські боївкарі проводять планове винищування *цілих сіл* на Холмщині і Грубешівщині, палячи хутори та вирізуючи впень все населення разом з жінками і дітьми.

Рівночасно польський терор відбувається на решті ЗУЗ, зокрема в Галичині. Протягом цілого 1944 року польські бандити застосували стріляння українських поліцистів у Львові і в других містах Галичини. Рівночасно польські організації наказували українським провідним одиницям залишати українські землі, посилали їм присуди смерті і часто ці присуди виконували. Зокрема, вони застосовували оці методи до українських діячів науки (проф. Ластовецький). Всі існуючі на ЗУЗ польські організації розбудували цілі плани масової ліквідації українців та з цією ціллю почали творити боївки. Сьогодні цілі ЗУЗ вкриті польськими озброєними бандитами, що проводять свою розбійницьку роботу по українських селах і містах. З цілого краю доходять до нас все нові вістки про підпали, грабунки і вбивства українців. Терор польських шовіністів супроти українського народу *на його рідній землі* з кожним днем зростає.

Наведемо деякі дані про "діяльність" польських організацій.

Поляки на службі німців і їх ганебні доноси на українців.

Бережанщина:

1). Домбрувка Вінценти, працює в кріпо та є членом польської організації. Він подав список 21 українців, яких розстріляно в Бережанах.

2). Петрикув Рудольф, працює в кріпо, є шефом сітки конфідентів. Розстрілював сам укр[аїнських] політ[ичних] в'язнів. Вбив українця *Заяця* зі Свистільник.

3). Клецор Станіслав, донощик кріпо. Видав німцям Теренчука Василя зі села Підвисоке.

Рогатинщина:

1). Гольдштайн Ян, видав НКВД Ониська Миколу, Штуцького Миколу з Зелібор і Трохима Афтанаса з Кунова, тепер є донощиком гестапо.

На донос поляків німці арештували в с. Людвиківка Фігурку Василя і подорозі до Рогатина розстріляли.

Підгаєччина:

1). Біла Євгенія, полька з Новосілок, донощиця жандармерії. Видала Кардаша Василя.

2). Мушинський Теофіл, агент кріпо і рівночасно провідник польської місцевої організації. Виготовив "чорний список" українців і дав на гестапо.

3). Рац Густав, агент кріпо та член польської організації. Видав Крив'яка Дмитра зі с. Шумлян.

4). Щівінський Адам і Новак Стефан з с. Баків, донощики кріпо та члени польської організації. На їх донос арештовано 2 українців в с. Бокові. Під час арештів поляки Крупа Казімеж і Цесля Ян водили німців по хатах.

Таких фактів можна навести сотні.

А тепер про терор польських боївок:

Дня 21. X. 43. польська боївка в числі 5 осіб вбила в с. Стриївці (Збараж) двох свідомих українців: Крука і Щербатюка.

Дня 6. I. 43. польська боївка вбила в с. Чагарі (Збараж) двох українців Литвинчука і Бригідера та спалила господарство Даниловича.

Дня 7. II. 43. польська боївка вбила в с. Чернихові священника о. Василькова, а його жінку важко ранила.

25. X. 43. в с. Деренівка (Теребовля) поляки вбили Кляпштуру Теодора і Сердечного Олексу.

19. XII. 43. польська боївка вбила двох синів солтиса Луцького зі с. Хатки (Теребовля).

19. XII. 43. польська банда в Переголовичах (Грубешівщина) вбила 18 осіб, в тому числі 2 жінки. Також на Грубешівщині поляки вбили в Старому Селі цілу родину: — Констан-

тина Мілевича — 56 р., Адама Мисика — 33 р., Евдокію Мисик — 30 р., Софію Мисик — 2 р., Володимира Мисика — 6 р. і Ніну Фукель.

Тут треба зазначити, що одна з польських банд, що в весняних місяцях ц. р. виїхала з Варшави на Грубешівщину в числі 350 осіб, знищила понад 500 українців. Пересилка банд з Польщі на ЗУЗ стала в останньому часі *системою* польських організацій.

Для прикладу наведемо: на основі зізнань одного з польських бандитів, затриманого органами ОУН, стверджено, що на Зборівщину в березні ц. р. приїхало з Варшави 600 бойовиків, із Волині — 400. До них приділено ще 500 місцевих бандитів. Завданням цієї групи було в першу чергу ліквідувати українців в повіті.

Ми навели дані тільки з попередніх місяців. В останньому часі польський терор кількакратно зріс. Документи про терор поляків супроти українців будемо публікувати.

Таким способом хочуть польські імперіялістичні підбурювачі винищувати український нарід та будувати Польщу на українських землях. Служба в гестапо та безпосередній терор боївок стали найкращою польською зброєю проти боротьби українського народу з німецьким окупантським режимом.

В останньому часі польські імперіялісти використовують ще один відтинок для боротьби з українцями. Відтинок большевицький. В засаді поляки давно вислугувались большевикам, це вони ж разом з Москвою ділили 1921 р. Україну, вони в 1943 р. давали всяку можливу піддержку большевицьким партизанам на Волині. Зараз таке вислугування большевикам і допомога їм у винищуванні українського народу дістали з польського боку офіційне підтвердження.

За повідомленням польського радіо з Лондону 5 квітня 1944 р., польський еміграційний уряд Міколайчика оголосив за яву співпраці між т. зв. польськими збройними силами в краю та червоною армією. Польський уряд підтвердив, що в багатьох випадках польські збройні сили співпрацюють з наступачими большевиками, зокрема на Волині.

Слідуючого дня, 6 квітня, польський командир в Лондоні Соснковський назвав у комунікаті місцевості цієї співпраці, вчисляючи райони Ковля і Володимира Волинського.

Що означає оця офіційна декларація і ці факти? Вони кажуть, що польські імперіялісти, в ім'я своїх претензій до ЗУЗ (бо ця співпраця з більшовиками має місце власне на ЗУЗ), йдуть в одному фронті з найбільшими ворогами всіх поневолених народів — більшовиками. Нам не інтересно, як на цій "співпраці" з більшовиками вийдуть поляки. Ми певні, що Сталін зуміє їх в свій час притиснути та знайде для них доволі місця в своїх концтаборах. Ми тільки ствердили факт, що польські імперіялісти йдуть в цей спосіб на ганебний злочин, що зовсім компрометує їх в очах всіх поневолених народів, що зараз загрожені гітлерівсько-сталінським імперіялізмом. Своєю ганебною співпрацею стають польські імперіялісти союзниками Сталіна та ворогами всіх поневолених більшовизмом народів. Як видно, зрада і агентурне вислугувування чужим імперіялістичним силам стали невід'ємною прикметою польських імперіялістів.

Вислуговуючись Гітлеру, не відмовляють вони також своїх послуг Сталіну, щоб тільки заспокоїти свою сліпу ненависть до українського й інших народів, що входили в склад Польщі.

Тому не дивно, що більшовики теж розхвалюють поляків за їхню співпрацю з ними. Починаючи від Хрущова, Гречухи, Корнійця, Корнійчука (мужа Ванди Васілевської) — так званого уряду Української Советської Соціалістичної Республіки і кінчаючи всякими редакціями більшовицьких газет на Україні (зокрема на Волині) і редакціями червонопартизанських газет, всі вони з базарною лайкою накинупились на визвольні рухи поневолених народів ССРСР, зокрема на український визвольно-революційний рух, і виступають "оборонцями", бо є ще далеко від Варшави, польських імперіялістів, колоністів і всякої експлуататорської агентурної польської верхівки на Україні, що сотнями років гнобила і визискувала трудящих — робітників і селян українського народу.

В своїх відозвах, летючках і статтях всі вони промовчують агентурно-вислужницьку діяльність польських імперіялістів Гітлеру по відношенню до українського народу за те, що поляки

пішли на таку ж чорну і низьку агентурно-вислужницьку службу до большевиків і допомагають останнім сьогодні гнобити, поневолювати і мордувати український нарід.

Та цілий світ знає, що польська верхівка, а не хто інший розпочала польсько-український конфлікт.

Своїми відозвами і зверненнями урядові большевицькі чинники піддержують польських імперіялістів осадників і експлуататорів на Україні, виступаючи проти трудового українського народу, зриваючи тим самим з себе маску і показуючи цілому світу, що їхній галас про “соціяльну справедливість”, “боротьбу з експлуататорами, поневолювачами-імперіялістами” є тільки облудна брехня, якою вони прикривають свою власну імперіялістичну політику, що вона нічим не різниться від гітлерівської або польсько-шовіністичної — по відношенню до українців, білорусів, литовців (яких довгий час поневолювала шляхетсько-панська Польща і землі яких польські імперіялісти уявляють собі складовими частинами Великої Польщі (від моря до моря) і інших народів. Та хай польські імперіялісти знають, що, допомагаючи большевикам і виступаючи проти визвольно-революційної боротьби українського народу, що бореться в єдиному революційному фронті поневолених народів ССРСР, постава яких засвідчена 1-ою конференцією поневолених народів Сходу Європи і Азії в дні 20-22 листопада 1943 року, — вони тим самим виступають проти визвольно-революційної боротьби, бо послаблюють спільний революційний фронт білорусів, татар, грузинів, азербайджанів, вірменів, узбеків і десятків інших поневолених большевиками народів, і що тим самим стягають ненависть до польського народу всіх цих поневолених народів.

Для українського народу співпраця польських імперіялістів зі Сталіном має ще одну сторінку. Маємо на увазі практику цієї співпраці. Про це говорять звіти з теренів ЗУЗ, окупованих большевиками, і тайні інструкції польських боївков.

Отже:

1). у фронтовій полосі польські боївки під маскою т. зв. диверсійних акцій проти німців проводять масові акти терору на українських селах;

2). в містах і селах, захоплених большевиками, польські боївкарі у співпраці з НКВД-истами винищують всіма способами

ми український самостійницький елемент, що остався на місцях для боротьби з НКВД.

Такі є факти. Про що вони говорять?

Український нарід знаходиться в сучасний момент в одному з найважчих періодів своєї визвольної боротьби. Боротьби, що веде він за своє право на життя, за власну Самостійну Державу. Він веде її проти своїх жорстоких ворогів і ворогів всіх поневолених народів — російського большевизму і німецького гітлеризму. В цій ситуації дістав український нарід удар ззаду: від польських імперіялістичних верховодів та сталінсько-гітлерівських агентів, що засіли на наших землях і є тут абсолютною меншиною. Зі становища українських інтересів на українській землі — це зрада Україні. Український нарід далекий від того, щоб цілу польську меншину, що живе на ЗУЗ, обвинувачувати в зраді. Всім національним меншинам, отже і польській, гарантує український нарід повні права в Українській Державі, і там, де сьогодні зустрічаємося з льюальним ставленням польської меншини до нас, відповідаємо їм тим самим. Але перед імперіялістичними верховодами та сталінсько-гітлерівськими агентами мусимо боронитися. Хто включається в союз і в порозуміння з окупантами, не може жадати від нас іншої відповіді, як ту, яку даємо окупантам. Український нарід не дозволив себе безкарно поневоловати ні Гітлеру, ні Сталіну і мав відвагу підняти нерівну, але успішну боротьбу проти двох найбільших мілітарних потуг світу. Є ясним, що в такій ситуації український народ не дозволить також безкарно знущатися над собою польським верховодам, що стали прямими агентами Сталіна або Гітлера.

Зі сталінсько-гітлерівськими агентами на наших землях будемо боротися, як боролися і боремося з їхніми хлібодавцями.

Передрук з підпільного журналу "Ідея і чин", видання Проводу ОУН, р. 3, но. 7, 1944 р., 29×23 см., стор. 8-13. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Г 2-5; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

**
*

O. S. Sadovyi

IN WHICH DIRECTION ARE THE POLES GOING?

(Summary)

The article deals with the Polish-Ukrainian relations during World War Two. The major share of the article is devoted to the conflict between the Polish and the Ukrainian anti-German resistance movements in the period preceding the spring of 1944.

The author claims that all Ukrainian political parties, including the OUN to which he belongs, both in theory and in practice defended the right of freedom for all peoples. This meant first of all that every people should have the right to their own state located on their ethnographic territory. On the basis of this platform the Ukrainians sought to forge a political and military cooperation with their neighbours in the struggle against the Nazi and Soviet imperialists.

The Polish political circles, on the other hand, although engaged in a bloody struggle against the Germans, failed to recognize these rights for the Ukrainians, Belorussians and Lithuanians inhabiting the formerly Polish territories. Moreover, in some instances, the Poles sided with the invaders in the destruction of the local nationalist forces. This in turn led to a political as well as an armed conflict between the Poles and the other nationalities. The conflict became especially bloody and brutal on Ukrainian territories.

The general tone of the article is strongly accusatory but the author tries to present the causes and consequences of the conflict as objectively as he could under the circumstances. The article ends with a call to the influential Polish Government in London to end this unnecessary and harmful struggle and to unite in the fight for freedom.

ВІЙСЬКОВО-ВИШКІЛЬНІ, ПОЛІТИЧНІ Й ІНФОРМАТИВНІ МАТЕРІЯЛИ

М. Львович

УКРАЇНСЬКИЙ ХЛІБ — УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ

Широка і багата українська земля, великий і багатий український народ. Всього має вдосталь і ніколи у сусідів хліба не просив. Та в тому й уся справа, що багатий, а ближчі й дальші сусіди голодом примирають і поглядають ласим оком на український хліб.

Багато часу та енергії витратили московські, колись царські, а тепер большевицькі торботряси на те, щоб то якось хитро-мудро позбутися українців і захопити собі їхній хліб. Пришипляли вони український народ і словом, і кулаком, а приспавши, виривали йому з горла останній окраець своєю захланною лапою. Морили голодом мільйони народу і катували найстрашнішими тортурами кожного, хто поважився з власного поля зірвати власний колосок. А ненаситний німець, побачивши в 1918 р. безмежні золоті наші лани, здурів від жадоби й захланності. Стільки хліба! Така урожайна земля! — І почав, разом з награбованим майном, вивозити в свою голодну країну цілі вагони українського чорнозему.

І зударилась в смертельному двобою Москва з Берліном на наших таки землях, за Україну, за її багатства. Хто з них переможе, той, мало того, що завоює Україну і здобуде шлях до дальших загарбницьких підбоїв інших країн Європи й Азії, але головне — буде ситий, буде дужий. Україна своїм хлібом може нагодувати й Москву, і Берлін, як жеж випустити зі своїх рук ту “медом і молоком пливучу” землю? Ніяк не можна, а ще тим більше тепер, під час війни, коли хліб такий потрібний і одному, і другому імперіалістові, та коли цей хліб у ньо-

го під рукою. Бо що витягне вічно голодна імперіалістична Москва зі своїх, правда широких, та пустих земель? Щось не гаразд із хлібом у “совітській родині”, коли совітський уряд посилає англійському, алярмуючі ноти з домаганням негайної посилки збіжжя, бо ССРСР відчуває сильний брак пшениці й кукурудзи. Рівночасно пропонує Англії звернутись до індійських запасів. (Штокгольм — Стефані). А з другим наїзником України — Німеччиною — ще гірше. Цим уже й просити нема в кого, щоб дав хліба. У Райху останками гонять. Від браку харчів люди хворіють. Замість харчів годують населення нездоровою пропагандою ніколи нездійснених загарбницьких планів.

Багато крику й вереску нарobili імперіалісти перед жнивими цього року. Сталін кричав: “Паліть українці збіжжя на пні, ушкоджуйте господарські машини, щоб Гітлер не дістав ні кусочка хліба в руки”. А рівночасно жене цілі зграї голодної партизанської голоти з далекої півночі на українські землі, щоб тут вони прогодувались і порobili запаси для самого “батька Сталіна” та його ненажерливої верхівки. А Гітлер і собі розпинався “Організуйте охорону урожаю. Українці, хто з вас спалить ниву, плакатиме гіркими сльозами”. Хитрував старий капраль — мовляв — це не для нас, це для вашого добра, бо “німці мають що їсти”. Як дуже потрібний німцям український хліб, і як вони “дбають” про добро українців, хай посвідчать слова райхскомісара Коха, сказані ним у Рівному на нараді українців — урядовців адміністрації з цілої області: “Один сотнар української пшениці представляє для мене більшу вартість, як узагалі ціле українське питання”.

Так то без кінця й міри просили, дораджували, грозили й накидалися зі своєю допомогою наші наїзники, а все те за наш хліб, за наше добро. Будували магазини, приготувляли машини й окремі поїзди, щоб зібране збіжжя негайно везти в Німеччину. Але всі ці турботи й поради загарбників показалися зайвими. Українське збіжжя, що за нього стільки крові напсували собі імперіалісти, спокійно склонилося під серпом свого власника і господаря. Українці без чужої допомоги вижали жито й пшеницю, покосили ячмінь, овес і гречку, помолотили та й помололи. Не помогли німцям відділи польських запроданців і інш. фольксдойчів, що вирушали з кулеметами

і під охороною літаків жати українські лани. Бо й такі комедії влаштували зорганізовані німецькі злодії в деяких місцевостях Кам'янець-Подільщини, Крем'яччини, Дубенщини, Рівенщини, Житомирщини та Луччини. В кожному такому випадку ласі на чуже добро вертались з пустими руками до своїх злодійських осередків, а найчастіше залишались трупами, як погній для українського чорнозему. Що ж — земля також потребує поживи.

Так чи інакше, українське збіжжя опинилось в українських руках і ці руки розділятимуть його тільки для українських потреб. Український народ, не оглядаючись ні на солодкі слова, ні на погрози ворожої пропаганди, не лякаючись терору займанців, приступив зорганізовано до жнив. Сотні женців та косарів вирушили в поле, щоб зібрати з нього хліб і вже з ніким не ділитись. Росли копи на наших ланах, зростав запал і завзяття у душах женців. Рідне військо з рядів Української Повстанчої Армії охороняло хліб і охороняло працюючий народ. Дуже часто доводилось разом із вояцтвом замість збіжжя, косити німецькі чи ляцькі голови. Спільна праця і спільна боротьба зв'язали нерозривно народ з його військом. В огні спільних змагань народ зрозумів, що і Москва, і Берлін, і Варшава, хоч прикидаються невинними ягнятами, завжди залишаться для України неситим вовком, бо Україна має хліб, а їм цього хліба бракує. А крім того, під час цьогорічних жнив, утвердилась ще сильніше в українському народі віра в те, що тільки власною збройною силою і такою ж силою всіх, як він, поневолених народів зможе він здобути собі волю і захити повним життям на власній землі; зможе спокійно управляти власний лан і в мирі їсти власний хліб.

Передрук з підпільної газети "Вільна Україна", видання Організації Українських Націоналістів, р. 1, ч. 8, вер. 1943 р., 22×14 см., стор. 1-2. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Б 1; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

**

M. L'vovych

UKRAINIAN BREAD FOR UKRAINIAN PEOPLE

(Summary)

The author describes the harvest of 1943 on the territories controlled by the UPA, especially those located in Volyn region. According to him, the primary goal of the Ukrainian struggle at that time was to prevent the harvest from falling into German hands. The villagers harvested the grain under the protection of the UPA units and immediately concealed it in special, well camouflaged bunkers.

In the author's opinion, the war between the Nazi Germany and the Soviet Union was being fought for the control of Ukrainian territories, and in particular for Ukrainian bread. Approximately one half of the article is devoted to this theme. The author feels that the Ukrainian people should be able alone to dispose of their land to enjoy the fruits of their labour. The article was published in the Volyn underground newspaper "Vil'na Ukraina" in September, 1943.

Роман Грива

ГОВОРИЛА НЕБІЖЕЧКА ДО САМОЇ СМЕРТИ

“Українського козацтва у відкритому бою не можна було побороти і тому всі вороги перемогли нас тільки підступом та зрадою”, — оце одинока правда, яку знайшли ми, читаючи нову провокаційну німецьку газету на українській мові, “Український доброволець” Ч. 6. Бо коли під ударами УПА прийшлося німецьким хижакам опустити терени, втікаючи та окопуючись у більших містах, і коли нічого не помогли спроби палення і мордування невинного населення, ані бомби кидані німецькими літаками на голови українцям і коли, врешті, ніхто вже не хоче тратити часу на читання гестапівських видань на українській мові — туполобі письменники, з німецької пропаганди, видумали ще один підступ — видавати провокативні газети: “Український доброволець” та “Клич”, замасковані тризубами та кличами гетьмана Мазепи і т. п. І тут побачили ми безмежну безличність і забріханість німецьких головачів, а разом з тим і їх тупоумність. Чи не могла расова німецька мозгівниця видумати щось мудріше, як доказувати в цілому ряді статей схожість ОУН з комінтерном? Знов же, видаючи — начебто большевицьку — листівку на російській мові до українських партизанів Волині і Поділля, намагається німецька пропаганда вбити в голови всім і вся, що УПА — це частина червоної партизанки і що “совітське правительство готове провідника і руководителя, Степана Бандеру, увести в свій склад”. Це вже, на думку туполобих німців найпевніший засіб компромітації української справи в очах світу, мовляв, Бандера — сердечний приятель Сталіна. Тільки цей підступ ганебно німакам не вдався.

Невідомі редактори наводять в різних місцях деякі уривки з нашої преси, тільки бояться подати, що це з “Вільної України” чи іншої нашої газети, щоб не робити для нас ще більшого розголосу.

А про “славетне українсько-німецьке братерство зброї” (Укр. добр. Ч. 6.) просто смішно читати. Хіба, що за братерство зброї уважати те, що німаки посилають для цивільного населення бомби, і то скидають їх просто з літаків. Ні, про братерство німецько-української зброї краще може розказати німецький старшина з “Чарівної України” Ю. Косача: “Так одного гарного дня ми збагнули, що ходимо по землі (українській — примітка ред.), наповненій динамітом, по землі, що дихає затроєним повітрям, що кожного з нас тут чекає смерть... Ми зрозуміли, що не сьогодні, то завтра нас перестріляють (українці — примітка ред.) осьде всіх мов зайців — *нашою зброєю!*” Ось яке братерство ми признаємо, в нас воно тільки простіше називається — “кум не кум, а в нашу комору не лізь!”

Що “не погас козацький дух нації” — про те вже не треба нам писати, про це ми самі гаразд знаємо. Щодня маєте змогу переконуватися ви самі. Ось, що сказав про це солдат Вольтер Вільке, зловлений у бою 16-літнім юнаком-повстанцем 28. VI. ц. р. в Жуківських лісах біля Клевая: “Був я на фронті у Франції, в Африці, парашутом злітав я на Керч, перейшов пекло Сталінграду, а ще ніде так погано себе не почував, як у бою з вашими повстанцями”.

Про “блискучі перемоги найновішої німецької зброї” (Клич Ч. 2.) ми чуємо вже протягом 4-х літ “блискавичної” війни. Це нам дуже нагадує стару знаму пісеньку панни Ванди з творів Івана Франка — “Цідрім-цім-цім, цідрім-цім-цім, бодай ся когут знудив”, яку співала панна Ванда і в травні, і в жнива, і восени, і як померла то її дүшечка продовжувала. Чому ж ту пісню всім небіжечка співає?

“Цідрім-цім-цім, цідрім-цім-цім... бо іншої не знає”.

Є й декілька запитів до ОУН. На такий як: “Чому ОУН проголосила Самостійну Українську Державу у Львові, а не в Києві?” — лишається тільки запитати: а чому Райхскомісаріат України вже два роки після влучення в склад Нової Європи міститься в Рівному, а не в Києві? А чому пан фон Кох радше просиджує в Кенігсберзі, а тільки абтайлюнг-и має в Рівному?

Врешті шкода місця відповідати на всі безглуздя. Бо хто повірить таким німецьким теревеням, що УПА палить села,

мордує і грабує народ та руйнує церкви. Чи німці думають, що своїм відкриттям масового большевицького морду українців у Винниці відвернуть увагу від своїх варварських і дикунських звірств? Чи думають, що ніхто не знає про масові їхні арешти й мордування неповинного українського населення та спроби цілковитого винищення української інтелігенції по більших містах? Знають усі і про звірський наїзд німецько-фольксдойчерської банди на села Туличів, Літин, Радовичі, Перковиці Турійського району, і про бомбардування на Рівенщині, і про кидання людей живцем в огонь на Луччині. Масове палення сіл в Житомирщині і Київщині. Знають про це добре й інші поневолені народи, що відчувши на собі расовий німецький кулак потворили окремі національні відділи при УПА: грузини, вірмени, осетини, узбеки й уже визначились в боях із німцями та з большевицькими партизанами.

Отже, коли високомудрі редактори запитують: “чи довго ще вона (ОУН) намірена гратись долею нашої молоді і нашої батьківщини?” — Відповідаємо, що наша Батьківщина це не та Україна, на якій “мудрий німець картопельку садитиме”, а та, за яку віками змагались хоробрі княжі дружинники, завзяті запорожці та геройські стрільці. Дим спаленого Батурина й червоне багро крові на крутянських полях кличе до помсти; дух виморених голодом в новоевропейських концлагерах сотень тисяч полонених братів оселився в нас, а руки помордованих героїв Революції міцно тримають наші кріси і гранати.

Незнані автори з “Клича” ждуть з “нетерпінням” на “слідуючу сповідь ОУН”. Ця сповідь — це вже збройна сила, це УПА. А як УПА сповідає, про це мігби сказати заступник шефа гестапо Гімлера ген. Люце, та 4 гестапівські старшини (як би жили), що згинули з рук УПА 26. V. ц. р. на шляху Б[е]рестя — Ковель. Не допомгла їм охорона разом з панцирними автами. Таку сповідь УПА відчують на власній шкурі всі галапаси. Вони побачать таке братерство зброї, що на колінах благатимуть помилування. Але його їм не буде.

Передрук з підпільної газети “Вільна Україна”, видання Організації Українських Націоналістів, р. 1, ч. 8, 1943 р., 22×14 см., стор. 3-4 Оригінал: Архів ЗП УГВР; Б I; фотокопія: Архів “Літопису УПА”.

R. Hryva

AND SHE TALKED, AND TALKED...

(Summary)

This article by R. Hryva (a pseudonym) is included in this volume as a sample of the underground polemics against the insinuations of German propaganda. The article specifically mentions two German newspapers in Ukrainian language, "Ukrains'kyi Dobrovolets" and "Klych", as well as some German leaflets from the Volyn region. The above publications were not above employing smear tactics in a propaganda campaign against the UPA and the anti-Nazi Ukrainian resistance movement. Quite often they printed the most unlikely or unbelievable stories. For example, in one of the leaflets it was stated that the OUN is serving Stalin and that one of its prominent leaders Stepan Bandera was made a member of the USSR Government. (It was a well-known fact in Ukraine at that time that S. Bandera was in the German prison). The author ridicules such clumsy propaganda efforts, and in addition, presents many facts about the German terror in Ukraine.

О. Байдаченко

НА НІМЕЦЬКІЙ КАТОРЗІ

Гестапівсько-поліційні людолови систематично вивозять до “ІІІ імперії” українських інтелігентів — учителів, професорів, письменників, агрономів, техніків, журналістів, студентів, робітників усіх професій та селян. Тепер каторжно працюють в Німеччині мільйони українців.

Гітлерівці стараються переконати, що робітники їдуть у культурну країну, де їх чекає праця за спеціальністю, добрі гроші, гарне ставлення начальників, де вони можуть по-людському прожити.

Всі ці брехні розвіються, коли зловлених підчас облави запаковують в телячі вагони і без соломи, а взимку без опалення, везуть до “Нової Європи”. Усіх змучених, послаблених і згоднілих робітників женуть спочатку на розподільчі пункти. Фрідріхсгаген під Берліном буде характерним в цьому відношенні. В лісі обведено штахетами і колючим дротом кілька бараків. Так ніби для вовків (хоч гітлерівці, треба правду сказати, більше шанують хортів і диких качок, ніж людей). В тих бараках робітників нумерують, роблять відтиски пальців, стрижуть — все як у тюремній поліції. Через цей централ переходять щодня сотні українських хлопців та дівчат. У повітрі чути крики бранців та брудні лайки і погрози наглядачів.

Тут кожен довідується, в яке місце його посилають. Про роботу за спеціальністю нема й мови. Техніки мостять щєбінь на залізничних коліях. Дівчат з вищою освітою порозбирали німці за хатніх найминок та няньок. Багатьох освічених людей кидають у глибокі шахти, на заводи і будови таскати залізо, камінь, пісок.

Учителів кидають на роботи до сільських багатіїв. Письменника Павла Нечая послали буряки копати, а пізніше перекинули на шахту. Електротехніка Череватенка з Харкова взяли до тяжких вантажів. Учителя середньої школи Верив-

ця з Харкова прикріпили до тачки. Київського журналіста Дядьковича послали наймитувати в німецькі села. Українські студентки служать підмітачками та підлогомиками.

Усіх, хто працює в місті, запроторюють до диктових бараків, обведених високими парканами з колочим дротом. Є бараки, які взято в дротяні тенети з усіх боків, навіть понад дахом протягнена сітка. Такі невільницькі сітки можна побачити під столицею "III імперії" в Марієндорфі та Марієнфельді. Жодного спецодягу робітники не одержують, лише до-ривають привезене з дому.

Робітники живуть на такому пайку, що вимушені жебракувати та порпатись у смітниках. Годують їх каштановим хлібом (250 грамів на добу) по половині з дерев'яною корою та якоюсь половою. До цього глевтяка дають ріпу з водою. Робітники виснажуються, хворіють на пошесні хвороби і мруть, як мухи.

З невеликої групи київських робітників, які працюють на залізниці і мешкають біля Весткройцу (Берлін) — померло 9. Серед харківської групи з Грінау — вимерли всі інтелігенти. До того ж туга за Україною, за рідними, дітьми — не одного зводить зі світу. Так в Кепеніку, де згуртовано до 1500 жінок з Харківщини й Полтавщини, — 6 повісилось.

Дев'ять жінок породили дітей. Дітей забрали до однієї кімнати і годували так, що вони напевно вже не живуть.

Минає молодість українських дівчат на каторзі. Одружуватись українці з українцем заборонено. Багато гине робітників від повітряних нальотів. У далекому Норд-Капі згинуло однієї лише ночі 400 українських рибалок.

Щоб прикрити всі ці знущання, німецька недолуга пропаганда фабрикує плакати, книжечки, оповідання і вихваляє німецьке кріпацтво. В Берліні існує спеціальна установа "Vine-ta", яка продукує всю цю заразу для східних окупованих земель. Тут пишуться щасливі листи Верочок до мамочок, тут видають брошури про щасливих, але неіснуючих Марин (позують для "гарних фото" підп'ятні німецькі акторки з Александерпляцу). Так тупоголові штурмовики думають затуманити український народ.

Багато з тих, що виїхали на німецьку каторгу, не побачать уже України, багато дістане сухот, багато скалічіє. Така доля чекає всіх, хто шукатиме притулку й захисту в Німеччині і не виявить опору саме тепер, коли гітлерівці відступають з українських земель і намагаються вивезти всіх працездатних і бойових людей.

Передрук з підпільної газети "За самостійну Україну; бойовий орган ОУН", р. 3, ч. 9, 10, груд. 1943 р., 44×30 см. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Б 11-2; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

**
*

O. Baydachenko

IN GERMAN PENAL SERVITUDE

(Summary)

The article provides information about the conditions of labour of Ukrainian workers in Germany in contrast to the promises of German recruiting propaganda. The recruiters offered the workers employment according to skill, good living conditions and excellent wages. But in Germany all city workers were kept prisoners behind the barbed wire and in horrible living and sanitary conditions. The supervisors treated the workers from the East brutally. Many workers died from continuous undernourishment, difficult working conditions, sickness or allied bombs. The author gives many facts about the fate of the Ukrainian intelligentsia from central Ukraine and names many individuals from Kiev and Kharkiv.

НА ПОРОЗІ НОВОГО РОКУ

1943 рік за нами! Серед брязкоту зброї, гуркоту гармат і шуму перейшов він до історії. Ще за рано судити його, але вже сьогодні можна робити загальні підсумки і визначити 1943 р. місце, що його він займає між іншими роками цієї другої імперіалістичної війни. 1943 рік став зворотним роком, бо саме в ньому війна прийняла противний оборот. І хоч він не приніс останніх рішень, то однак сміло можемо твердити, що вони від нього у великій мірі залежатимуть. Події 1943 р. мають не тільки рішальний вплив на дальший розвиток війни, але в них слід добачувати початок її кінця. В ньому воєнно політичне положення змінилося основно, а в парі з тим і вигляди на остаточну перемогу.

Для держав осі він став роком не лише невдач і неуспіхів, але приніс їй кінець. 3. IX. 1943 р. вісь внаслідок капітуляції Італії фактично і формально лопнула і перестала існувати. Німецькі імперіалістичні плани потерпіли велику поразку і то на всіх фронтах. Замість наступу ми бачили німецький відступ. Німці втратили цілу Лівобережну і частину Правобережної України, були змушені відступити зовсім з Африки, а вкінці прийняти фронт на європейському сходулі (в Італії), на який, як це до недавна чванилися, навіть* не зможе вдертися. Крім цього сама Німеччина живе під страшним жахом повітряних налетів, що спричинюють великі спустошення в німецькій військовій машині. Також надії виграти війну підводними човнами завели і їхня активність з кожним місяцем 1943 р. поступово менша.

В 1943 р. стало ясным, що Німеччина програла війну політично і морально. Впливає це з факту капітуляції Італії, найважливішого союзника, як також з неспроможності розбити СРСР політично. Німецький провід показався нездібним змо-

* Фраза неясна в оригіналі. Мабуть, повинно бути: "птиця не зможе вдертися".

білізувати сили Європи на боротьбу з большевизмом, а концепція “Нової Європи” закінчилася повним провалом. Німці не мають сьогодні жодної цементуючої ідеї не тільки для чужих народів, але навіть для власного, бо ідея “герренфольк-у”* по невдачах на сході і півдні в обличчі безнастанніх бомбардувань перестає приємно лоскотати німецьке громадянство. Дальшими доказами політичної програми є повна окупація південної Франції, Данії, а вкінці конечність посилення нагляду над останніми союзниками: Румунією, Мадярщиною і Болгарією. Внаслідок того помітно відхилились від Німеччини, згідно неутралітету досі неутралні держави, як Португалія (відступлення баз на Азорах), Туреччини (останні в Каїрі) і Швеції (острий протест в справі арештування норвезьких студентів).

Мілітарно Німеччина ще досить сильна, та і ту вже слід не частинне заломання помітні надщерблення. 1943 р. не вдалося Німеччині побідити, але їй нанесено ряд важких, з військового боку, ударів. Великі розкинені фронти, брак поважнішого союзника і постійне нищення з повітря нім. воєнного промислу дуже послаблюють її.

Большевики військово, не зважаючи на фронтові успіхи, значно вичерпані і виснажені, доказом чого є неспроможність використати якслід всіх догідностей витворених нім. відступом на східньому фронті, постійні благаання збільшення допомоги від Англії і Америки і настирливі домагання утворення захід. державами другого фронту, що мавби їх відтяжити.

Колоніальна надзвичайно брутальна політика Німеччини в занятих нею теренах дала большевикам деякі морально-політичні атути в руки. Вона зумовила внутрішнє скріплення СРСР і дала базу для поширення большевицьких впливів на зовні. Останньо ми є свідками великої політичної активності Москви, яка не можна сказати, щоб була безуспішна (акція в Югославії — перемога Тіта).

Західні демократії Англія і ЗДА, в багатьох випадках, себто в політичному і військовому, вийшли в 1943 р. переможцями. Вони зуміли добитися внутрішнього розлому осі, підірвати значно довіря решти союзників до Німеччини (Болгарії,

* В оригіналі: герреноольб-ту.

Мадярщини, Румунії), та перетягнути на свій бік нейтральні держави (Туреччина, Португалія). Поведено також війну проти внутрішнього фронту в самій Німеччині хоч його покищо не заломано, та однак поважно розхитано. Військові успіхи аліантів знаменує факт опановання півн. Африки, вторгнення в "Європейську фортецю", перевага летунства і зменшення втрат корабельного тонажу та величезна воєнна продукція. Моральний капітал обох цих держав також великий. З їхньою перемогою майже всі поневолені народи зв'язують свої надії на виграну. Воєнний потенціал Японії вичерпаний, але противно 1943 р. приніс йому скріплення внаслідок використання до цієї цілі новозаних в 1943 р. багатих просторів. В політичному відношенні виказала вона зручність й далекозорість організуючи далекосхідню федерацію. Безумовно цей крок є дуже влучний і тільки від щирості Японії залежатиме чи принесе він її бажані успіхи.

Приймаючи такі визначення загального положення поодиноких головних партнерів війни, 1943 рік недвозначно довів ще й такі правди: воюючі імперіалісти постійно вичерпуються і на початку 1944 року вже є значно обезсилені, а головною СРСР і Німеччина, бо на них спочивав головний тягар ведення війни.

Суперечності між Англією, ЗДА і СРСР не тільки існують, але вони і напевно доведуть до збройного конфлікту в хвилині упадку Німеччини.

Для примирення цих противоріч була скликана конференція в Москві і в Тегерані, але вона їх не усунула, бо не могла, тому що інтереси СРСР, а головною Англії, занадто різні. Зрештою історія російсько-англійських взаємин прекрасно і багато ілюструє. Власне після цих конференцій згадані суперечності виступили більш ясно, як коли. Розходження ці бачимо на прикладі польсько-совітського питання, югославського роздору (уряд Тіта) як також грецького питання. Та сам Черчіль і Рузвельт свідомі ідейної зарази більшовизму як також публична опінія їхніх держав ворожа більшовизмові. Не випадково чейже ж впевняв Іден Палату Громад, по повероті з Тегерану, що ніяких тайних зобов'язань не прийнято. Це саме

повторив і Рузвельт перед конгресом “ніяких політичних зобов'язань на себе не взяв”.

Нема вже що згадувати, що пропасть між Німеччиною, а її дрібними союзниками з кожним днем зростає.

Імперіалістичні держави розсаджують їхні власні внутрішні суперечності, що їх поглиблюють зовнішні удари. Класичним прикладом стала Італія. Кольоніальна політика, національний і соціальний гніт, тоталізм стали основними причинами упадку цієї держави. Це саме станеться і з Німеччиною та СРСР. Скrajний тоталізм більший за італійський дозволяє їм довше проіснувати, зате розвал буде сильніший, більш нагальний і болючий, а не так спокійний як в Італії. Зовнішніми проявами того є іменування шефа гестапо Гімлера міністром внутрішніх справ (проба рятування моралі терором) і ті численні більшовицькі маневри з розв'язанням інтернаціоналу, приверненням релігії, пагонів, встановленням орденів Б. Хмельницького і т. д. (спроба рятувати мораль обманом). Подібні труднощі копичаться і перед Японією, ЗДА і Англією! Тому зрозуміла є вимога марш. Смутса в його останній промові децентралізацій кольоній і реорганізацій адміністрацій. Але ті держави, а головню Англія, виказують більшу зручність і вміють на час злагіднити свої внутрішні суперечності.

4) На тому тлі виступили нові свіжі сили, сили поневоленних народів, сили нац[іональних] революцій. Їхній похід іде нестримно вперед і вже сьогодні є певним, що до них належить будуче.

Ствердження таких фактів є для нас тим важне, що воно доказує слухність наших тез, поставлених ще на початку війни про неминучу загибель імперіалістів і назрівання нац[іональних] революцій. Існуючі суперечності криють в собі можливість створення для нас сприятливої політичної кон'юнктури, а боротьба всіх народів за своє існування дає нам змогу творення спільного фронту поневолених націй. Для нас 1943 рік був роком великої проби, грізного іспиту. Терор, озлобленість окупантів не мала меж, та боротьба, ненависть не втихала ні на мент, але противно росла і кріпшала. Наші самостійницькі ідеї охопили весь народ, а організаційна сітка поширилась і остаточно вкорінилась на всіх наших землях. До-

конано цього серед постійних переслідувань ворога і закріплено кров'ю найкращих синів. Труднощі перед нами були величезні і до того комплікувались ще обставиною подвійної окупації, бо в 1943 р. большевики знова загарбали значну частину України, та всеж таки ми вийшли з них переможно. У всіх умовах ОУН цілий час йшла в народі, ні на хвилину не покидала його і ділила з ним його радість і горе. Не могло інакше бути, бо ОУН вийшла з народу і служить йому. Вона завсіди і в пору розкрила всі ворожі пляни і вказувала як перед ними боронитись. Завдяки ОУН зірвано вивіз робітників до Німеччини і хлібоздачі, як засобів окупанта знищити нас фізично і ограбити економічно. Виходячи з потреби організування самооборони перед грабунком і терором нім[ців] і біль[шовиків] створено відділи УПА і УНС-у які своє завдання виправдали і одержали нові. УПА сьогодні є зав'язком майбутньої укр[аїнської] збройної сили і в тому напрямі спрямовує тепер всю свою роботу. Немалу працю провела організація і на відтинку творення спільного фронту поневолених народів. Практичним висловом того є національні відділи грузинів, азербайджанів і т. д. при УПА, які неодноразово доказали чином свою готовість боротися з московським імперіалізмом.

В світлі таких підсумків 1943 р. ми з задоволенням і радістю можемо дивитись на прийдешній період, як також можемо глянути сміло в обличчя 1944 р. та мати певність з нього вийти побідно. 1944 р. може стати для нас роком великих можливостей та поруч з тим принесе нам напевно ще тяжчі удари як попередній рік. Перед нами стоїть небезпека німецького відступу зі всіма його страхіттями і поширення більшовицької навали знова на всі укр[аїнські] землі. Та в жодних обставинах ми не припинимо боротьби за нашу святую справу. Як завсіди так і в тому році ми *покладаємось тільки на власні сили* і будемо їх дальше вирощувати і зберігати. Ми свідомі, що підготовляючи власні сили, ми в значній мірі можемо причинитись до утворення догідних для нас міжнародніх обставин, а не маючи тих сил, ми не потрапимо використати жодної сприятливої кон'юнктури, хочби вона сама пхалася нам в обійми.

Чи 1944 р. принесе кінець війні, бодай на європейському суходолі тяжко сказати, та можемо бути певні, що вичерпання імперіалістів і суперечності що між ними існують, які вже так виразно помітні стали в 1943 р. поглиблюються ще й далі і можуть навіть викликати упадок двох ворожих нам імперіалізмів Німеччини і Росії. Цікавить нас також на порозі Нового Року питання: чи підуть більшовики на випадок своєї перемоги далі, чи лишуться в кордонах 1941 р. Якщоб лишилися то це найтяжча для нас обставина, але можна сподіватись, що вони підуть далі, на що вказує плянова підготовка польського і балканського питань. Треба також сумніватися чи Англія схоче дати СРСР відпочити, відгоїтись від ран, щоб опісля знова зустрітись з нею. А цей удар неминучий,* коли він буде сильніший, чи евентуально в той спосіб скріпити Японію, можливим японсько-совітським союзом.

Одним словом 1944 р. буде багатий на військові і політичні події, і оскільки не принесе кінця, то дуже нас до нього зближить. В обличчі тих важливих історичних рішень ми мусимо держати вповні холоднокривність, спокій духа, озброїтись в витривалість і завзятість, та не тратити ні на хвилину політичної тверезості, бо це необхідні передумови побороти всі труднощі, що стоять перед нами.

Друга половина 1943 р. була переломова для УПА. Вона поширилась на великих просторах і дійшла у глухі закутини нашої землі. Тереном її дій стала не тільки Волинь але й Подніпров'я і далека Чернігівщина. Вона охопила занедбане Полісся і Підляшшя, [прийшла] на допомогу многострадальній Холмщині. УПА вкрила себе низкою боїв з німецькими загарбниками та більшовицькими партизанськими ватагами. Ріст УПА це рівночасно ріст нашої ідеї якої носієм вона являється.

Передрук з підпільної газети "Вісті: огляд воєнно-політичних подій", видання редколегії "Юнака", р. 1, ч. 3, річний огляд 1943 р., 24×16 см., 1-5. Оригінал: Архів ЗП УГВР, В 3-3; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

**
*

* Зміст цього речення неясний в оригіналі.

ON THE TRESHHOLD OF THE NEW YEAR

(Summary)

This editorial of the newspaper "Visti", analyses world political and military events of 1943, and offers prognoses for the future. This article is an example of how the underground circles evaluated the international situation towards the end of 1943.

In 1943 the course of war took a totally negative turn for the Germans. German armies left Africa and were in retreat on the Eastern and Italian fronts while also lacking power in the air and on the seas. German political alliance in Europe became totally bankrupt and the Germans were forced to set up occupational regimes in the countries of their erstwhile allies. The Allied forces won several military victories, continued to bomb Germany mercilessly and achieved the collapse of the German political alliance. The U.S.S.R. was exhausted, but achieved some moral and political successes especially because of the brutal German policy. The Soviet Union and the Allies experienced many misunderstandings which will have led eventually to a military conflict among them. The totalitarian regime in Italy had collapsed and a similar fate was to be expected for Germany and the Soviet Union.

The Ukrainian resistance movement suffered heavy casualties in 1943 but has grown organizationally and militarily and its ideas have spread widely among the population. This development would permit it to play an important role in the future especially after the collapse of the Soviet totalitarian system.

У ВОЄННОМУ КРУТІЖІ

Три роки шаліє над Україною воєнна хуртовина. Не підлягає ніякому сумнівові, що причиною сьогочасного велетенського змагання між сталінським і гітлерівським імперіялізмами, в першу чергу є *Україна*. Це за неї, за її багатства, за експлуатацію її робочої сили, цебто за повне поневолення українського народу, — ведеться ця боротьба.

Те, що перед двома роками німецьким імперіялістам здавалося вже назавжди здобутим, сьгодні вихоплюється їм з рук. Розвіваються імперіялістичні сні, мрії й пляни про багату Україну — як німецьку колонію, про безтурботне життя німецьких експлуататорів. Із сьмерком надій на Україну меркнуть і надії на перемогу. А тимчасом із повною послідовністю зближається день остаточного розвалу німецького імперіялізму.

Більшовицьким окупантам теж не легко доводиться загарбувати Україну. Та вони свідомі того, що для дальшого їх походу їм необхідні сировинні бази України. І через те Сталін безжалісно кидає все нові полки й дивізії на фронт на повне знищення в ім'я ідеї: повністю підбити Україну, щоб відтак загарбувати нові території й народи.

Та війна знає свої тверді закони. Історичний досвід минулих воєн каже, що навіть найбільші мілітарні потуги виснажувались у довгій томливій війні. Таким виснаженням сьгодні дуже різко позначаються німецький і більшовицький імперіялізми.

Тотальна мобілізація в Німеччині дуже прорідила останні резерви. В багатьох адміністративних установах і промислових осередках сьгодні працюють майже самі жінки. На фронт висилаються щораз старші й щораз молодші річники. Для допоміжної військової служби, зокрема в авіації, притягнені вже юнаки, а то й діти. Окупація широких європейських просторів — основа німецької сили на початку війни — стає сьгодні елементом слабости. Німцям не стає вже людей, щоб

ними обсадити керівні та поліційні посади в окупованих країнах. А до того водночас із небувалою силою поширюється і міцніє боротьба проти німців поневолених німецьким імперіалізмом народів.

Не краще в цьому відношенні становище комуністсько-більшовицьких загарбників. В них жінка здавна урівноправнена з чоловіком, звичайно, у виконванні праці. Тимто її важка праця на заводах не є новістю. Та сьогодні жінка щораз частіше появляється вже і на фронті побіч 15-літнього юнака, що "добровільно" змушений битися за перемогу більшовицького імперіалізму. А до того передові частини червоної армії, крім зброї, в повному матеріальному незабезпеченні. Червоноармійці просять хліба в окупованих ними місцевостях і самі організують своє прохарчування.

Харчове забезпечення німецького салдата дещо краще. Це наслідки трирічної грабіжницької політики німців на Україні. Але чи не погіршиться харчове забезпечення Німеччини, а разом з тим і німецької армії напр., в зимі 1944-45 р., якщо восени 1944 р. довгі валки поїздів не повезуть до Німеччини хліба з України?

В забезпеченні зброєю теж позначується послаблення імперіалістів. Німецькі підводні човни не мають великих успіхів. А водночас проходить безперервне знищення німецьких військово-промислових осередків англо-американською авіацією. Недавно американський уряд повідомив, що в 1943 р. доставив для СРСР 5 тис. літаків. Одного дня ці доставки перепиняться. Чи ж буде спроможна цю прогалину заповнити більшовицька продукція?

Матеріальне виснаження воєнних машин імперіалістів — це перша причина їхнього послаблення у теперішньому й причина їх упадку в майбутньому.

Друга причина — це моральне виснаження. Гонені імперіалістичними клітками, поневолені народи не хочуть продовжувати війну. Це в першу чергу відноситься до народних мас СРСР. Одверті лайки проти Сталіна, комуністсько-більшовицького режиму й війна в запіллі й серед червоноармійців — сьогодні буденні явища. Червоноармієць, звичайно насильно змобілізований, б'ється проти ненависних німецьких імперіалістів, про-

ти тієї людожерної системи, що на протязі довгих місяців те-перішньої війни безжалісно мордувала полонених та тероризувала окуповані землі. Це треба визнати за єдиний і найсильніший моральний рүшій переможних проломів червоної армії. Коли б того чинника не стало, тоді відпала б найсильніша основа, що на ній тепер опирається Сталін.

Моральний стан Німеччини теж дуже послаблений. Як фронтний салдат, так і звичайний громадянин, який живе під постійною загрозою бомбардування, бачить, що Гітлер завів їх на бездоріжжя та що війну Німеччина програє. Перед революцією здержує їх німецька дисциплінованість, що часто переходить у тупість отари та брак виглядів у капітуляції в якийнебудь бік. Тому треба розраховувати ще на відносно довгу німецьку боротьбу.

Крім морального виснаження є ще *третьа причина* майбутнього розвалу воюючих на Сході імперіялізмів. Це глибокі й үсе зростаючі *суперечності між імперіялізмами* й противенства на тлі розподілу воєнної добичі та сфер впливів. Бо яким є, що воєнні цілі аліянтів дуже розходяться між собою, зокрема коли йде про СРСР. Англія й Америка таки не прагнуть перемоги СРСР і розраховують на його скривавлення у війні з Німеччиною. Але сьогодні аліянти оцінюють Німеччину ще доволі сильною і через те намагаються якнайдовше втримати СРСР при собі коштом піддержки та уступок. Бо власне аліянти, а головним чином Англія осягнула те, що завжди було основною ціллю її політики: довести до взаємного винищення існуючих у Європі імперіялістичних потуг. Сьогодні англійці зовсім не бажають ламати собі зубів на оборонному валі Заходу, вони ждуть на виснаження Німеччини на Сході. Тимто, якщо б навіть прийшло до висадки, то не слід сподіватися нічого іншого від італійських мостових причілків. Такі ж самі причілки організують уже сьогодні аліянти проти Москви, от хоч би під плащиком "місій" при командуванні Тіто (останньо поїхав туди син Черчіля). Про це добре знають у Берліні і Москві. Та перед СРСР і Німеччиною ціла низка *примусових ситуацій*, в наслідок яких їм так дуже важко вийти зі становища війни, як важко двом голодним, і до краю скривавленим між собою, вовкам уступити з поля битви. Звичайно, тим не

треба виключати можливості політичних маневрів між СРСР і Німеччиною. Тоді, однак, ішло б про передишку, а не про тривалий мир. Так само було б тоді, коли б більшовики хвилево обмежили свої цілі для переведення реорганізації свого заплілля. Більшовицький імперіялізм є надто експансивний і загарбницький, щоб міг вдержатись від нападу на своїх сусідів. Свідомість того є сьогодні у всіх народів. Тимто всеєвропейську боротьбу поневолених народів і держав Заходу проти СРСР треба б уважати питанням часу.

Четверта причина слабости імперіялізмів й основа їхнього майбутнього розвалу — це *боротьба поневолених народів проти імперіялістичних грабіжників Берліна і Москви.*

В сучасний момент боротьба поневолених народів Заходу проходить проти гітлерівських займанців. А тимчасом більшовики просуваються на Захід. Тим послаблюють вони себе на Сході а через те скріплюються поневолені народи Сходу. Водночас більшовики дістали б у спадщині боротьбу поневолених народів середньої, південної і західної Європи, якщо туди прийшли б. Зустріч реакційної казармової держави зі свободолюбними революційними народами ніколи не виходила в добро казарми. Так учить історія. Тут і терор нічого не pomoже. Про це можуть повчити Сталіна і гітлерівські посіпаки на Заході.

В боротьбі поневолених народів проти імперіялістів передове місце займе *український народ*. Так ідейні, як і політичні українські позиції виразно определіні. Український народ знає, за що і проти кого бореться. Український народ вповні свідомий того, що його перемога можлива єдино на звалищах сталінсько-гітлерівського імперіялізму, а його шлях — це вперта боротьба проти обидвох імперіялізмів у спільному фронті поневолених свободолюбивих народів. Українська проблема не може бути розв'язана як додаток до якого-небудь імперіялізму, бо вони обидва змагають до знищення українського народу і на українську державність ніколи не погодяться. Все творене ними, на зразок блефу УРСР, навіть і з закордонними представництвами, це обман і форма нашого дальшого поневолення. Нашою ціллю є Українська Суверенна Держава, шлях до неї — нещадна боротьба проти обидвох наших найбільших

ворогів при співпраці з усіма силами, що змагають до їх послаблення, чи знищення у спільному фронті поневолених народів. Розвиток сьогочасних воєнно-політичних дій іде по лінії ослаблення імперіялістичних велетнів, наростання суперечностей між ними та творення умов, пригожих для національно-визвольних революцій поневолених народів. Сьогочасна імперіялістична війна покінчиться визвольною боротьбою поневолених народів Сходу і Заходу.

Передрук з підпільної газети "Вісті Української інформаційної служби", р. 1, ч. 1, 1 квіт. 1944 р., 16×24 см., стор. 1-4. Оригінал: Архів ЗП УГВР, В 3-3; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

**

IN THE WHIRLWIND OF WAR

(Summary)

This article analyses the international situation at the beginning of 1944 and asserts a favourable prospect for the Ukrainian struggle for freedom.

Both, the Nazi Germany and the Bolshevik Russia became materially and psychologically exhausted. Germany has experienced defeats on all fronts. It's industry has been destroyed and the military was mobilizing the last reserves, among them, children and teenagers. Nobody believed in victory anymore and the country was holding out on account of typical German discipline and because of the lack of good alternatives for capitulation.

The Soviet Union was experiencing a material crisis, and the lack of sufficient reserves — women and teenagers were being sent to the front. The Allies were providing material support, while the hatred of Germans gave moral strength. The Soviet Union, however, was beginning to feel an open disagreement internally with the Bolshevik order.

Still another cause for the weakening of the U.S.S.R. were the potential future disagreements with the Allied governments over the division of spoils and spheres of influence. Russian Bolshevism, moreover, was very expansionist and would try to take over the neighbouring countries. This would increase conflicts with the Allies. At the same time the enslavement of other European countries would weaken the U.S.S.R. internally, especially as these countries have strong traditions of freedom which would inevitably clash with the totalitarian system of Russia. The conflict would strengthen the positions of the Ukrainians in their fight for freedom. This editorial article from the periodical "Visti of the Ukrainian Information Service", was unsigned.

ЗА ЩО БОРЕТЬСЯ УПА

Політична боротьба українського народу за Українську Державу ввійшла в повну фазу. На це склалися ріст внутрішньої сили українського народу і зовнішня політична обстановка. Виявом цієї організованої боротьби є Українська Повстанча Армія (УПА).

УПА, обороняючи український народ перед терором окупантів, творить збройну силу, яка закріпить здобутки Української Національної Революції, та перетворившись в Українську Народню Армію, стане на захист УССД перед зовнішніми ворогами.

УПА — це збройна сила українського народу, боротися в рядах УПА — це почесний обов'язок кожного громадянина України.

УПА бореться:

За Самостійну Соборну Українську Державу на українській землі.

За новий справедливий лад і порядок в Україні без панів, поміщиків, капіталістів та більшовицьких комісарів.

За новий справедливий міжнародний лад і порядок в світі, побудований на пошануванні прав кожного народу та його незалежний всесторонній розвиток у власних державних формах.

Проти німецького та московського імперіалістичних наїзників, що змагають до поневолення та знищення українського народу.

Проти імперіалізмів, як джерела воєн і поневолення народів.

Більшовицьких парашутистів УПА вважає за передовий загін московських імперіалістів і поборює нарівні з німецькими грабунковими бандами.

УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНЧА АРМІЯ.

Передрук з підпільної газети "Вісті: огляд воєнно-політичних подій", видання редколегії "Юнака", р. 1, ч. 1, перша половина груд. 1943 р., 24×16 см., стор. 5-6. Оригінал: Архів ЗП УГВР, В 3-1; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

**
*

WHAT IS THE UPA FIGHTING FOR?

(Summary)

This declaration which briefly explains programme of the UPA is interesting primarily for the issues it raises.

The UPA is striving to build an independent Ukrainian state with a just social system without the Bolshevik commissars or the capitalists. In international sphere, the UPA is fighting for the right of all peoples to have their independent states. More specifically, the UPA fights against the Russian and German imperialisms and their attempt to enslave and destroy the Ukrainian people. The UPA fights the Soviet partizans as the advance units of Russian imperialists.

The declaration also mentions the origins of the UPA. The primary cause for the rise of the UPA is to protect the population against the terror of the occupiers and the need to create the Ukrainian military force. In future, the UPA will transform itself into a National Army that will defend Ukraine against the external enemies.

ОПОВІДАННЯ, НАРИСИ Й СПОГАДИ В ПУБЛІКАЦІЯХ

УПА

Антін Склея

СИЛА ВОЛІ

Без сумніву, що всіх, а зокрема нас, військовиків, цікавлять великі полководці, а ще більше цікавлять нас їхні подвиги, які зробили з сірих і непомітних людей велетнів в історії людства. І при тому багато це може відгадати, в чому полягає таємниця тих подвигів. Всі говорять про надзвичайний геній Цезаря, Святослава Завойовника, Хмельницького, Наполеона та інших видатних полководців. Та не завжди геній є рішучим чинником у перемозі. Берім хоч би Святослава Завойовника. В м. Доростолі, оточений залізним кільцем греків та болгарів, знаходився він разом зі своєю дружиною, здавалося б, у безвихідному становищі. Але Святослав не піддається невільничо долі, його залізна воля штовхає його до дії. І він стає попереду своєї дружини і горіючи завзяттям, зі словами “за землю рідну” — кидається на ворога. За його прикладом пішло військо. “Завзяттю і відвазі хоробрих не було меж” — згадують, описуючи цю подію, грецькі літописці. Ворог піддався сильній волі Святослава Завойовника, найбільшого лицаря тих часів.

Ті, що не бачили Хмельницького, оцінюють його лише по великих подвигах і однодушно хвалять за великий військовий та організаційний геній. Одначе всі сучасники, яким довелося хоч раз у житті бачити живого гетьмана, не могли забути його лискучих, темних, повних магічної сили очей, грізних брів та твердих рис його лиця. З цілої постаті Хмельницького так і била якась могутня сила, перед якою людина дрібніла і ставала порошинкою під грізним поглядом його незбаг-

нутих очей. В бою — це була не людина, а граніт, витесаний у формі людської постаті. Його спокій, тверда певність і при тому залізна рішучість та непохитність вливали у військо таку силу, перед якою розпорозувалися та панічно втікали навіть добірні, закуті в залізо гусари Речіпосполитої — одної з наймогутніших держав тодішньої Європи.

Сила волі, палке прагнення за всяку ціну перемоги і віра в перемогу були завжди для полководців рішачим чинником в бою. “Дивіться, ген там на той горбок” — говорив Наполеон до свого війська перед боєм. “Поки сонце сховатися за гори, там мусять повівати наші переможні прапори”. — І дав знак, загули сурми, задудніли кінські копита, забряжчала зброя, і, заки сонце сховалося за гори, на горбку, де був укріпився ворог, повівали прапори Наполеона. Сила слова “мусять” — була така велика, що перед нею не могли встояти і найкращі полки ворога. Це була сила волі великих полководців, перед якою посту́пався цілий світ.

Подібні приклади можемо навести і із сучасної нашої дійсности. Невеличкий повстанський відділ має завдання здобути м. Цумань, добре укріплене і знаменито забезпечене залогою німців. Відділ робить нічний наскок. Ворог пустив у рух танки. Хлопці нервозно почали відступати. Та тут проявляється залізна воля командира. Його різке: “Вперед, наша бере!” — наелектризувало всіх і наповнило новою силою та бажанням перемоги. Сотня пішла вперед. Не помогли ворожі танки. Наступ повстанців був такий сміливий та рішучий, що ворог цілковито збився з пантелику. Розгублено шукав рятунку по всяких норах, які тільки знаходив, ховався навіть у відхідниках. Та хлопці і звідси витягали переляканих німаків, кепкуючи з їхньої хоробрости. Бій скінчився успішно без жодних власних втрат, хоч ворог спочатку завзято боронився.

І знову не так військовий геній чи сила зброї, як бравурна відвага та залізна воля повстанців увінчала бій повною перемогою. Так було, так є і так завжди буде в майбутньому. Це мусимо пам'ятати в першу чергу ми, військовики. Ніколи наше військове знання, хоч би яке воно було велике, не здо́бде нам перемоги в бою, оскільки ми не горітимемо невпин-

ною жадобою перемоги, оскільки ми не спаралізуємо волю ворога сміливим ударом.

У всякому бою є військова засада: тільки наступ завершить перемогу. Та тут ще додамо — наступ, в якому як командири, так і кожний стрілець, горять нестримною жадобою перемоги, жадобою *піднести свої непереможні прапори на укріпленнях ворога.*

**
**

М. Лісовин

СІМНАДЦЯТЬ ПРОТИ СОТНІ

Разом з командантом Лисенком було їх сімнадцять. Смертельно потоплені прибули вони на один з поліських хуторів. Тепла червнева ніч огорнула своїм крилом поліську землю.

Повстанці спали. Вартовий походжав біля клуні, борючись зі сном та втомою і пильно наслухував довкруги. Навколо була глибока тиша.

Минула ніч. Край неба почав щораз більше прояснюватися. Незабаром зійшло сонце, і вартовий Розгром пішов спати, збудивши на своє місце повстанця Зірку.

Сонце вже трохи піднялося над обрієм, коли до клуні швидко вбіг вартовий.

— Хлопці, вставайте! — крикнув він. — Нас оточили червоні.

Всі схопилися на рівні ноги.

— Друзі, за зброю! — швидко скомандував Лисенко, хватаючи свою фінку.

Пройшло кілька хвилин. Повстанці стояли вже наготові, міцно стискаючи в руках зброю.

— Друзі, мусимо перемогти! — твердим і рішучим голосом сказав Лисенко.

— А якщо прийдеться померти, то умрем по-геройськи!

Всі рвучко підхопили слова свого улюбленого командира.

— Б'ємося до загину! Слава Україні! — гукнуло сімнадцять повстанчих грудей.

— Хлопці, — сказав поважно Лисенко, — частина з вас вибіжить на двір і обсіпле червоних пострілами, частина полізе на вишки і через стріху стрілятиме на другий бік, решта залишиться в клуні. До діла!

Почувши це, повстанець Вовк схопив кулемета і швидко вибіг на двір. За ним кинулося ще кілька з крісами. Червоні обсіпали їх градом куль. Вовк уставив свого кулемета і почав сипати кулями на червоних. Їхні постріли ніяк не могли його поцілити. Тоді вони почали обкидати його гранатами. Геройський кулеметчик і цього не злякався; дві гранати він відкинув назад, одна, що впала близько нього, не розірвалася. Та врешті одна поцілила кулемет. Вовк кинувсь швидко в клуню, щоб взяти другого. В той момент поцілило його кілька ворожих куль і він упав під брамою клуні.

В цей час почала горіти клуня. Густі клуби диму почали забивати повстанцям віддих. Робилося дедалі гарячіше.

Положення ставало дуже загрозливе. Лисенко вирішив пробитись через вороже кільце.

— Друзі! — гукнув він серед вогню і крісових пострілів. — Прорвемся! Вперед, за мною!

Схопивши в руки кулемет, він вискочив з клуні. Та червоні тільки цього й ждали. Вони сипнули густим крісовим вогнем, і хоробрий командир, поцілений кількома кулями в груди, повалився мертвий на землю.

Повстанці розгублено задержалися в клуні, але тільки на одну мить. Бо в ту ж хвилину повстанець Розгром крикнув:

— Друзі, не дорожім життям! Раз мати родила — раз і помирати!

Він вискочив на двір, стріляючи на ходу з свого танкового скоростріла, і летів просто на становища червоних.

Червоні, що вже певні були своєї перемоги, раптом спантеличились одчайдушним вчинком геройського кулеметчика і почали втікати.

Решта повстанців кинулася за Розгромом. Червоні, що лежали в житі, відкрили по них знову міцний вогонь. Стрільці весь час ішли вперед. Молодий повстанець Черемха, не зважаючи на стріли, забрав фінку і скоростріла, що були при вбитому командирові. Тепер усі повстанці кинулися просто в жито. Більшовицькі бандити, не витримавши натиску повстанців, розбіглися.

За хвилину на хуторі було знову тихо. Лежали вбиті і ранені червоні.

Клуня горіла, як смолоскип. Від припікання прочунав ранений шістьма кулями в руки і ноги повстанець — кулеметчик Вовк. Він з надлюдським зусиллям відповз від вогню, просунувся в жито і там зімлів.

На другий день рано повстанчий відділ забрав його з собою.

Так борються сини України за свою землю.

*
*

А. Буревій

БІЙ У СЕЛІ БОЛОТКІВЦЯХ

Був ранок. Веселе і гаряче сонце обдавало своїм гострим промінням широкий шлях, що в'юном повився ген-ген серед розкішних ланів золотистого жита, дозріваючої пшениці і шовкових ячменів.

Я ішов твердим кроком і любувався нивами, багатством рідної землі. Якраз у цей погожий ранок двома автами в село Болотківці прибуло дев'ять німаків і чотири ляхи, які мали заставити селян везти в місто сіно. "Погосподарювавши" в селі, ці панки арештували трьох "підозрілих" осіб. Десь коло полудня "непрохані" гості верталися назад.

На віддалі двох кілометрів від села їх зустріли градом куль наші друзі. Цей несподіваний напад смертельно налякав бандитів, і вони панічно, деякі навіть без зброї, кинулися тікати.

Пройшло трохи часу. Німаки залягли біля шляху у вівсі і відкрили вогонь. У цей момент наші друзі пішли в наступ проти бандитів. Загнали кулемети, заговорили кріси. Боротьба велася недовго. Наші кулі не летіли надармо. Звільнено арештованих хлопців з того ж села, спалено вантажне авто, одинадцять бандитів убито, а одного живим взято в полон.

У наші руки попало непошкоджене легкове авто, два кулемети, тринадцять крісів, п'ять пістолів і багато амуніції. Ніч пройшла спокійно.

На другий день німаки, зібравши чималу силу, хотіли забрати свої трупи. Але знову сталося так, як і повинно було статись. Ми, як і першого разу, привітали розбійників вогнем. І знову тринадцять бандитів пішло на той світ.

**

Довбиш

ПОДРУГА ГАЛЯ

Молода 19-тирічна селянська дівчина, з революційним запалом в очах і душі, з лагідною усмішкою на лиці, з пістолем, з гранатою та санітарною сумкою — ось яка подруга Галя.

Виконуючи організаційне доручення, мала подруга Галя перевезти з одного села до районного провідника важливі документи. Село, до якого їхала Галя, лежало з другого боку шосе, треба було їхати шматок дороги шосею.

Тільки виїхала на шлях, як напроти неї з'явився мотоциклет з двома німаками. Мотоциклет поступово зменшував хід. У Галі майнула думка, що вона попалась в руки ворогові. Не втративши рівноваги, вона відбезпечила пістоля. Німаки вже були близько. Галя дивилась їм пильно у вічі, а вони, витріщивши баньки, нахабно придивлялись до неї. Не доходячи три кроки до німаків, вихопила Галя з кошика пістоля, пустила два постріли в напрямі німаків і крикнула: "Генде гох!" (руки вгору). Німці, ніколи не ждучи цього від подорожньої дівчини, піднесли руки вгору. Вона наказала одному лягти з

піднесеними руками, а другому відійти на декілька кроків від першого.

Скоро зброя обох німаків в її руках.

Опісля дала німцям наказ встати і йти собі. Вони прохали мотоциклета, але Галя їм його не віддала. Німці їй не дуже добивались. “[Г]ут, лібес медхен, дас вір лебен! Ауфвідерзеген”! — Добре, люба дівчино, що ми живемо! Допобачення! — сказали, кляняючись, та й поплентались роззброєні шляхом до Рівного. Галя з трудом втягнула мотоцикль на хуру, поскладала здобуту зброю та й собі поїхала.

Ото було потіхи на пункті, куди незабаром прибула подруга Галя. Героєм дня одногосно назвали Галю всі друзі і щиро захоплювались її вчинком.

**

Л. Потапів

ЧЕРВОНА СТЬОЖКА

Там і Максимова хата. Дим з неї раптом вибухнув і зливсь з димом сусідніх будинків. Горіли хати, стодоли, хліви. Горіло все село і церква.

А над селом кружляли німецькі літаки, низько спускалися, де ще не було вогню, показували свої хрести й кидали запальні бомби. Вогонь розливався все ширше і підносився все вгору. Його сторожили з усіх сторін німецько-польські посіпаки, і тих, що вибігали з нього, хватили на багнети і кидали назад, — у саме полум'я. Дорога не тільки до волі, дорога до життя українцям замкнена. Так говорить “мудрість” расизму Гітлера.

Але Максим вибіг з села. Він вже з багнета зняв свого маленького сина, пхнув ножом бандита і окривавленого Володька ніс у поле. Поруч нього бігла дружина, але град куль, що сипався за ними, спинив її за селом. Впала з простріленою головою і з простягнутими до лісу руками.

Максим положив у житі сина і прибіг до жінки. Але ні, німецький окупант вже доконав її. Не обізвалася й не показала ознаків життя.

Залишив. І біг — за ним гналися бандити й засівали його шлях кулями.

Не оглядався. Притулив рану Володька до своїх грудей і чув на грудях гаряч крові, своєї власної крові, що текла в синових жилах і витікала раною. Вона пекла Максимові серце, пекла душу, думки і мозок. І вона запалювала бажання донести своє і Володькове життя до лісу.

Ліс вже зближувався. Вітер колихав його у сторону бігця, ніби своєю чорнозеленою хвилею прагнув ухопити втікача у свої обійми.

Добіг. Зупинився в гущавині. Положив на траву сина.

— Володю, — сказав. Нахилився над ним і приклав вухо до серця. — Невже? Володю...

Не обізвався і не ворухнувся хлопець. Життя його витікало раною на руках батька. Воно позначило свій болючий кінець крізь усі поля.

Червона стьожка від села до лісу.

— Володю, — промовив Максим і протер закривавленими руками свої очі. Бачив — син, тільки без життя.

І зрозумів Максим — шлях його життя від нині, — це шлях Залізняка, шлях помсти, шлях повстанця. Він ним ще вчора повинен був стати. Сьогодні поставив його на той шлях сам окупант.

— Прости, сину, що раніше не зробив цього й не вийшов сьогодні з лісу обороняти твоє життя... я ще думав... — і він не доказав, що він думав, — кров сина налила всі його думки. Стояв без руху над трупом.

Його оточили люди, що повтікали з села... Багато з них не знало про долю своїх дітей. Питали.

Максим нахилився. Підняв Володька вгору і показав усім. Велика жарина крові спекла очі присутніх. Не з одних очей покотилися сльози.

— Ось доля наших дітей, — сказав Максим. — Отак нас "визволяє" чужинець. Хто залишився там — він показав

у напрямі села, — уже не побачить білого світу. Ми втікли, але самою втечею долі не змінимо.

Замок. Стояв грізний, окривавлений, мов гнів землі. Син у його руках, немов чаша горя, стікав ще кров'ю. Люди дивилися, і кров дитини капала на їхні серця.

— Нас хочуть знищити, щоб самим на нашій землі осісти. Але земля наша прийме їх тільки мертвими! Чуйте: тільки мертвими прийме наша земля німаків!

Знов замок. Дивився на всіх, і погляд його, здавалося, повторяв тількищо сказане. Ні, погляд його промовляв ще виразніше. У напруженні німої мови пройшло кілька хвилин. Потім Максим знов почав. Говорив устами і очима разом. Говорив усім єством.

— Я свою дитину зняв з німецького багнета, а жінку мою застрілили у полі вороги. Дід з бабою згоріли в хаті, і тільки кості їхні можна буде знайти у попелі. В руїну та пустку обертає окупант наші села, наш край. Але невинною своєю кров'ю ми нічого не випросимо. Нам треба пролити чорну ворожу кров. А прийдешнім поколінням залишимо заповіт — не пустити на свою землю жодного ворога!

— Дивіться, — показав Максим на село, звідки крізь дерева продиралася заграва — це не схід і не захід сонця — це сльози і кров безневинних людей. Західний варвар жадібними руками загарбує багату українську землю. Станемо ж за свій край!

І з'явився новий загін Повстанчої Армії, загін запряжений і нещадний. Він складається з батьків, синів та братів тих, що їх помордували німецькі кати та їхні польські агенти. В цьому загоні б'ється Максим, якого за непохитність і рішучість прозвали друзі Залізником. Максим і його друзі вірні Батьківщині і своєму народові.

**
*

ЖОВТІ ВОДИ

Гаряча була в Україні весна 1648 р. Тієї весни під проводом гетьмана Богдана Хмельницького розпочалися пам'ятні визвольні змагання українського народу з-під імперіялістичного польського ярма. Гетьман, знаючи, що справжня визвольна боротьба мусить бути боротьбою усього поневоленого народу, що від цього залежатиме її успіх, а також духове переродження і приготування українських мас до державного будівництва, задумав, чого досі в Україні не бувало, підняти на боротьбу всі українські землі, всіх українців. Кличем і наказом до всенародного зриву була незабутня перемога під Жовтими Водами.

Польські пани хотіли за всяку ціну не допустити до жодного збройного виступу козацтва, бо він міг би потягнути за собою цілий ряд інших виступів і створити для Польщі поважну загрозу. Щоб не дати запорожцям вилетіти з їхнього “осиного гнізда” — Запоріжжя та розбурхувати українські народні маси і побільшувати свої ряди, — польський коронний гетьман Микола Потоцький мав план вислати на Запоріжжя велику кількість війська і приборкати “свавільне” козацтво.

Польське військо рушило берегом Дніпра в козацькі степи; вели його молодий Степан Потоцький, син коронного гетьмана, і комісар Шембер[г] — лютий ворог козаків. Біля Корсуня ляхи мали з'єднатись з реєстровими козацькими частинами, (вони перебували на службі у поляків), які пливли Дніпром під командою Іляша Караїмовича та Барабаша. Але Хмельницький вправлявся швидше від поляків. Швидким маршем він вирушив із Запоріжжя, відрізав польське військо від реєстрових козаків, оточив його, а реєстрове козацтво перекинув на свій бік. Реєстровики вбили польських запроданців — Іляша та Барабаша і разом з козаками Хмельницького вдарили на оточених поляків. Поляки пробували відступати, але це їм не вдалося. 16 травня 1648 р. запорожці знищили польський табір, що прикривав відступ, і вщент розбили польські війська. Усі польські полководці попались у полон. Комісара Ш[ембер-

гал] за його лютість козаки вбили, а Потоцький умер від ран. Жовті Води були тією іскрою, що від неї спалахнула вся Україна.

**

Передрук з журналу "До зброї", видання Політичного відділу УПА, р. 1, ч. 4, жовт. 1943 р., 28×19 см. Оригінал: Архів ЗП УГВР; фотокопія: Архів "Літопису УПА."

П. П.

ПІД ВЕСНЯНИМ СОНЦЕМ

Весна саме ставила свої перші кроки на поліській землі. Сніг танув з кожним подувом теплого вітру, а весняні квітки з трудом пробивали своїми барвистими головками напів замерзлу землю. Розвивалися дерева, в повітрі починали дзвеніти пташині хори. Це ж був пам'ятний березень 1943 року.

Відділи Української Повстанської Армії саме тоді почали добре бити німецьких окупантів.

Бундючні гітлерівські кати не сміли вже безкарно грабити села, а мусіли чим-раз більше замикатися у більших містах, та там укріплюватися в грубих мурованих будинках. Полум'я всенароднього повстання випирало геть окупантів з лісів, піль та сіл. І вже добиралось до міста.

В однім селі Рівенської області, недалеко від міста Костополя, над річкою Случ заквартирував наш повстанський відділ. Усміхнені селяни приймали та гостили нас радо. Уважали ж нас прямо за своїх дітей. Ми гуворили зі своїми господарями про майбутнє, про минуле. Про весну та про нашу боротьбу. Чорнобриві дівчата жартували з нами, сміялися та готовили для себе й для нас обіди. Була неділя, а для села цілий празник.

Провесна в цілій своїй красі та величі пишалася над долинами темнохвилястого Случа. На краях села, від усіх сторін стояли наші повстанські дозори. Всі ми чулися безпечно та безтурботно продовжували свої розмови. Говорено про наші бої, і про те, як у повстанців йшлося, і про тих, що їх німаки половили та силою загнали на невільницьку роботу в Німеччину.

Зі мною у тій самій хаті квартирував молодий сімнадцятилітній повстанець. Він гордився перед селянами, що він такий молодий, а вже пішов у повстанці, пішов у сувору збройну боротьбу проти окупантів.

День заповідався якнайгарніше. В кожного радісно, як на Великдень.

Біля полудня повернулася вислана розвідка й донесла, що на наше село наступає німецька орда. З трьох сторін: від міста Костополя, Березного та Межиріччя прямували на нас озброєні по зуби німці. Вісімдесят вантажних автомашин, наладованих окупантським вояцтвом, понуро підсувалося до села. Село було вже в оточенні, відступати нам було нікуди.

Ясно, що ми мусіли прийняти цей бій і то проти кілька разів переважаючих сил.

Скоро повискакували завзяті повстанські юнаки. В руках у кожного зброя, що в кого кріс, фінка, кулемет системи Дегтярова, гранати та револьвери. У всіх загорілися очі. Не зважали вони на те, що село вже оточене й ворог пре переважаючими силами. Серця їхні палали негасимим завзяттям і домагалися кари для проклятого окупанта, домагалися повстанської перемоги.

Село затривожилося. Буде ж жорстокий бій.

Наш командир скоро зібрав усіх нас і вислав на бойові становища. Він спокійно глядів в очі своїм воякам. Треба було приготувитися, не датися заскочити ворогові.

На передпіллі вже появилися гітлерівські посіпаки. Повстанські командири впевненим оком гляділи на їхні рухи, але зачіпати не веліли.

Першими почали німці. Гураганним вогнем старалися пробити собі дорогу в село. Ми спочатку не відзивалися, тільки мовчки споглядали на хмари ворогів. А відтак, по кількох хвилинах, на команду, вся наша бойова лінія сипнула по ворогові вогнем крісів та кулеметів.

Ворожа хмара припинилася та залягла. Незабаром на її лівім крилі почулися жажливі, передсмертні крики. Це вислід нашої влучної пальби.

Тиша на мить, така тривожна тиша!

Ворогам прийшла підмога. Звелися вони з диким ревом та відкрили й по нас сильний вогонь. Ми відповіли їм таким самим. І знову безвпинна стрілянина, і знову стогнали та падали вороги.

З наших становищ видно, що німці п'яні; цілком не бережуться, стріляють взагалі майже не націлюючись та скоро попадають під наші влучні кулі.

До ворожих становищ прийшов з допомогою ще відділ есесів. І знову почалася стрілянина й наша такаж відповідь. А за тим — знову у ворога зойки та крики.

Ми холонокровно відбиваємо ворожі наступи. Смерть ні трохи нам не страшна.

Розлючені своєю безсильністю окупантські посіпаки навели на нас вогонь з багатьох мінометів та гарматок. З ревом і свистом неблагано летіли залізні головні та жбурляли вгору довкола нас землю.

Аж дивно. До того часу ми не мали ні одного вбитого.

Тим часом інша група німців удерлася в один край села та почала палити хати. Небо покрилося багряними крилами жорстокої пожежі та їдкими хмарами біло-сивого диму.

Ми увірвалися за німаками в село, щоб врятувати перед спаленням. У селі зав'язався вуличний бій. Наш сотенний командир зірвався та крикнув до своїх вояків: "За мною! Вперед! Слава!" З тими словами кинувся він на оскаженілих паліїв. За сотенним командиром подалися й інші друзі. Нестримно полетіли всі на ворога.

За своє завзяття заплатив наш командир своєю кров'ю. Ворожі кулі поранили його та ще кількох друзів.

Ми розлучені такою втратою ще нагальніше погналися вперед на проклятого ворога. Серед наших лав залунали крики повні завзяття та жадоби помсти за нашого командира. Ми спільно крикнули "За сотенного! Слава! Слава! За волю України! Геть зайдів! Слава!".

Лавою, вихром погнались ми на німців. На ніщо ми не зважали, ні на ворожий вогонь, ні на міномети, ні на гармати. Командир ледви встигав здержувати найбільш нерозважних одчайдухів.

І гаки відступили німці із села. Інакше не могло бути.

Чотири години тривав цей завзятий бій. Чотири масові ворожі атаки відбив наш повстанський відділ. Завзято билися хлопці, так, що аж сині води Случа дивувалися.

Перед вечером німці геть відступили з поля бою. Боялися тут довго ждати, щоб не захопила їх всевладна повстанська ніч. Під пострілами наших кулеметів німці позбирали своїх ранених та повною парою на автомашинах втекли в напрямі міста Костополя. На побоевищі залишилося 58 забитих ворогів та 5 спалених автомашин.

Зорі мерехтіли над недавнім полем бою. Ми знову зішлись разом та заспівали пісню перемоги. Перемога була за нами. І остання перемога буде за нами, за українськими повстанцями.

Із споминів учасника
(За місячником "До зброї", видаваним Політичним
Відділом УПА, рік I, ч. 1 — липень 1943 р.).

**
*

Антін Скеля

НАРОДНЯ САМОБОРОНА ДІЄ

Зрадникам народу, що в тяжкі часи боротьби з переважаючими силами ворога, служать окупантові, шкодять народньому визвольному рухові, майже ніколи не прощається. Так і тепер український народ карає своїх зрадників. В селі В. (р-н Гоща, обл. Рівне) одного літнього місяця 1943 року сільська організація української народньої самооборони покарала зрадників, що доносили до гестапо про всі починання народнього визвольного руху. Одному з цих мерзенних зрадників удалося втекти до своїх хлібодавців у місто Рівне. Відомо було, що цей підлий лакей доніс до гестапо про те все, що діялось у селі. В сто відсотках треба було сподіватися, що жорстокі гестапівці прийдуть у село помстити [за] своїх вислужників.

Збентежене село гомоніло про той жах, що його принесли німаки на своїх багнетах. Найбільш зітхали та лементіли жінки. В сивих головах дідів роїлися тільки сумні думки.

Що ж буде тепер?

Знається вже. Прийдуть, скатують, пограбують, спалять, людей у тюрму заберуть, а відтак уб'ють.

У багатьох душах підводився бунт. Рүки рвалися до зброї. Темним вечером зійшлися мовчазні чоловіки. Понүрі їхні зідхання перепоював тільки сивий дим з цигарок.

Чи тут нема вже виходу? Саме тоді увійшов до хати молодий чоловік. У військовім мундурі, з автоматом на грудях. Різким голосом він скоро розвіяв безсильні зітхання та завізвав до збірної самооборони перед ворогом. А далі розказав цікавим чоловікам про німецькі варварства, про руїни міст та згарища сіл по всій Україні... Опісля про приклади боротьби сільських самооборонних відділів та загонів УПА.

І засвітилися очі та забилися жвавіше серця навіть у стареньких дідусів.

Ще того ж дня вечером витягнуто поховану в криївках зброю та прочищено її. Муніцію, яка була захована в землі, на всякий випадок просушено. На всіх кінцях села розмістилися вартові, що зауважували кожний рух на зовні.

**

По кількох днях вартові принесли давно вже очікувану, а все таки жахливу вістку: "Німці йдуть!"

У селі метушня. Це жінки, старі господині похапцем навантажують на себе клунки з найпотрібнішими речами та втікають у поле, а звідти вже в ліс. Інші дещо більш розважливі виїжджають підводами зі села. Діти женуть корови та коні на далекі пасовища та в густі күщі ліса. Все інше майно, а передусім збіжжя, давно вже позакопүване у землю. Земля-ж мати — своїх таємниць ворогові не виявить.

Найбільш лякалися жінки. Сама дүмка про те, що німці вже йдуть, про те, що їхні брати битимуться зі зброєю проти гітлерівських людоловів таки у їхнім селі, здавалася їм жахливою.

Дві вантажні та одна легкова автомашини бундючно та грізно в'їхали до стривоженого села. Розбіглися по подвірях та хатах німецькі жандарми в зеленкуватих мундурах. Почалися дикі постріли, грабіж. Вкінці людолови зловили 10 осіб. З люти, що не могли зловити більше, били вікна та ламали двері.

Десять в'язнів із страхом гляділи у своє майбутнє. Що ж їх жде? Допити кривавих жандармів, опісля муки на катуваннях неблаганого гестапо. Розпучливі дні терпінь, у тюрмі, як заложники приреченні на розстріл. Або, концентраційний табір з повільним конанням. У найкращім разі можна сподіватися вивезення на каторжну роботу в Німеччину.

Але надія на якусь щасливу розв'язку ще їх підбадьорувала. Може ще вдасться втекти з якогось транспорту... А може ще зараз хлопці з самооборони їх відіб'ють.

Хоча не дуже то можна на них надіятися, бо молоді, ще на правдивій війні ніколи не були.

Врешті автомашини рушили. Верталися вже до міста Рівного. Понуре воркотіння моторів пригравало сумний "марш" для десяткох нещасних. Наставлені в груди німецькі кріси та машинкові пістолі доповнювали жах майбутности.

За селом, в ровах при дорозі вже чекали на автомашини. Це сільська самооборона таки наважилася відбити своїх та повчити німоту.

Чулися сильними місцеві хлопці та чоловіки, бо їм у підмогу прийшли ще й самооборона з других сіл.

Надаремно бунтівничі серця ждали на правдивий бій. Німці скоро зауважили, що на них приготована засідка. Негайно звернули на бічну дорогу, а відтак повтікали. Тільки навздогін їм посипалися стріли. З цього скористали в'язні, миттю позіскакували з обстрілюваних автомашин, та подалися в сторону своїх, геть далеко в густі, просторі лани збіжжя. Не завела їх підсвідома надія на скоре визволення з рук катів.

**

Німецька легкова автомашини відстала від своїх. Мабуть німецький офіцер, який їхав у ній, сподівався, що так гладко не пройде та ціла людоловля, і тому з розрахунком лишився позаду. Але перерахувався.

Шляхом напроти автомашини йшов молодий хлопчина осяяний радістю звільнення своїх односельчан. Опанований завзяттям, помахом руки спинив авто, витягнув з кишені пістоля й намірив у сторону німців та крикнув до них різко та приказуючо: "Руки вгору!" Шофер хотів боронитися перед таким несподіваним наскоком. Він ухопив зброю підніс її та вже хотів націлити в сторону відважного хлопчини. Та запізно. Влучний постріл молодого повстанця повалив його одразу на землю. Ворожа кров цюрком потекла по кермі, по підлозі автомашини та по шосе.

Німецький офіцер, що сидів побіч, здригнувся перед так скорим маревом смерті. Кинув свою МП, що її тільки-що хотів націлити в сторону відважного хлопчини, та підніс вгору дрижачі руки. Повстанець обеззброїв полоненого ворога. Німець благальними очима дивився на свого молодого переможця. Він наперед хотів вичитати, яка доля жде його.

Невкритою радістю засяяв офіцер, коли хлопчина заявив йому, що звільняє його. А молодий революціонер говорив дальше та показував на мигах, щоб офіцер переказав своїм товаришам, що український народ не дасть знущатися над собою та геть прожене з України німецьких окупантів. Збентежений німець тільки потакував головою: мабуть не розумів багато.

Обличчя роззброєного ворога попало в задуму, побоявся офіцер кари під своїх зверхників та від гестапо за те, що дав себе так ганебно роззброїти. Швидко витягнув він з кишені золотий годинник та наставив [його] повстанцеві. Та геройський юнак байдуже поглянув на мінливе золото, відсунув від себе витягнену руку та гордо заявив:

— Для нас повстанців зброя дорожча всього, а на золото ми не звертаємо уваги. Тільки зброєю здобудемо Українську Державу. Ми не воюємо за наживу!

Збентежений та засоромлений ворог гаряче подякував повстанцеві за подароване життя, а відтак мовчки в задумі помчався до міста.

**

Цього ж самого дня село вже добре приготувалося до збереження себе й свого майна. Все, що тільки вдалося перенести з місця, закопано в землю та поховано по криївках. Ніччо виведено у ліс коні та корови. Серед лісних гущаків отаборилося ціле село. Треба було перечекати лють окупанта.

На нову помсту ворога не треба було довго ждати. Вже на другий день німаки великими силами стягнулися до села Б. Але в селі не було нікого й майже нічого. Бісилися окупанти по селі. І нарешті вхопили хлопчика-пастушка, що не хотів з іншими втікати в ліс. Цікавий був, зблизька хотів побачити бешкети варварів.

Один рослий жандарм вів хлопчика до колони автомашин. Хлопчина старався йти повільно, розглядався довкруги. В догіднім місці раптово підскочив, вирвався жандармові з рук та вдарив його своєю головою у живіт. Переляканий німець упав на землю і знепритомнів. Пастушок скористав з цього моменту, вхопив МП, що випало німцеві з рук, розстібнув йому пояс зі шістьма магазинками, скочив десь між хати й загубився між житами.

Безсильні вороги посідали в автомашини та повернулися в місто.

Брязкає здобута зброя в народніх руках. Україна не дає знущатися над собою.

(За місячником "До зброї", видаваним Політичним Відділом УПА. Рік I. ч. 2. — серпень 1943 р.)

**
**

М. Львович

ОДИНЦЕМ У ВОРОЖОМУ ТАБОРІ

Скатована німецькими окупантами українська Волинь підносилася бунтом. Горді сини своєї Вітчизни присягнулися бити всюди проклятого ворога. Так, полились перші краплі ворожої крові по Волині, а відтак по всій Україні.

Крім німців ширили згубу й нещастя ще большевицькі партизани. В густих лісах між селами Карпилівкою і Лінчином (обл. Рівне) большевики, вислані кремлівськими катами, звили собі розбишацьке гніздо, щоб ще перед приходом своїх армій у корені підірвати справедливе повстання народу.

Задумалися українські повстанці. Розвідать би силу большевиків та вдарити по них.

Зголосився у повстанського командира молодий повсталець друг Хміль. "Я розвідаю!" — сказав він.

Було це 14 червня 1943 року. Лісовими стежками в напрямі большевицького табору попрямував Хміль. За ним поволі підсувалися ще два повстанці. А у певній віддалі маршував мовчазно та скрито цілий повстанський відділ.

Мов вуж просмикнувся Хміль через три ряди оборонних ровів, обминув тихесенько ворожу варту та таким способом знайшовся у самій середині ворожого табору. Прямо подався геройський хлопець до команданта большевиків. Легковірному бандитському ватажкові він открито заявив:

— Я ваш. Нашу групу розбила УПА. Тільки небагатьом нам судилося вийти живими з поля бою. Тут недалеко за вашим табором кільканадцять наших партизанів чекають на ваше рішення. Ми всі хочемо прилучитись до вашого табору. Я дам своїм знак, щоб вони сюди прийшли.

Повірили вороги. Не встигли большевицькі банди ще добре обдумати цілого діла, як друг Хміль дав знак вистрілом з нагана. І сталося. Миттю вискочив повстанський відділ з кущів, упав у табор та несподівано заскочив неприготованих горлорізів.

Сам друг Хміль скоро зник ворожому ватажкові з очей. Скористав із замішання та зробив нездатним до вжитку большевицький кулемет. А відтак щасливо дістався до своїх.

Перелякані большевицькі партизани одинцем виривалися з ворожого оточення. Дуже мало большевиків урятувалося. 60 лягло трупами, а 36 раненими. Повстанці здобули у ворожому таборі канцелярію, багато зброї, муніції та награбоване в довколишніх селян майно. В канцелярії було багато цінних документів про підступні наміри й пляни московських зайдів-па-

рашутистів щодо боротьби проти визвольних змагань українського народу.

От так, не стало ще однієї большевицької болячки на українській землі.

Переможці-повстанці стискали по черзі та сердечно руку другові Хмелеві. Багато заслужився він для перемоги. З козачого краю ж він.

(За місячником "До Зброї". Рін 1. ч. 2. — серпень 1943 р.)

**
*

М. Львович

НОВІТНІ ГАЙДАМАКИ

Голуба тишина червневої ночі повисла над землею. Рейки залізниці рожево блистали серед суворої темені довколишнього ліса.

На краю темної стіни високих дерев появилися мовчазні постаті повстанців. Безладно, але крадькома та безшелесно підійшли вони до залізничного шляху. Чорні їхні постаті поволі появлялися на залізничному насипі, серед блискучих рейок. Рукі їхні, озброєні у всяке знаряддя, у дерев'яні коли та залізні ломи, взялися до гарячкової праці.

Рвалися на частини рейки.

Кілька нерухомих постатей чатувало з боків, вогниками своїх палких очей пронизували темряву далечіні.

"Швидше, хлоп'ята! Спізнитися можна!" — шепотом сказав сотенний командир Ярема. І повстанці рухалися скоріше, залізо дзвонило голосніше.

Залізничний шлях між станціями Немовичі й Малинськ (на шляху Рівне-Сарни) став перерваний. Було це в ніч з 23 на 24 червня 1943 року.

Вуха повстанців, прикладені до грудей землі, зловили далекий відгомін льокомотиви. За деякий час уже появилися зле замасковані світла поїзду. Льокомотива розпускала гірку,

сиву хмару диму. Здригалась від стукоту залізного велетня земля, здригнулись з хвилювання перед ділом повстанці. Чи ж усе вдасться? Мусить вдатися! На те ж повстанці, щоб ворога перехитрити!

Поїзд спинився перед зірваними рейками. В передніх вагонах їхало 150 чоловік німецького гестапівського карального відділу. Вони верталися з погрому поліських та волинських сіл. Утомлені знущанням над невинними селянами, натішені нагробованим майном по українських селах, напоєні жадобою проливання крові, надихані димами спалених сіл верталися до свого гарнізону. А за ними на останніх вагонах тягнулися гармати, танки, амуніція та всякі припаси.

Розіспані гімлерівські гайдуки ще не встигли відчинити двері своїх вагонів, щоб довідатися про причину зупинки поїзду, як у передніх двох вагонах залунали стріли "фінки". Це сотенний командир Ярема, що з другим таким же як він одчайдухом другом Дорошем, серіями своїх кулеметів-пістолів гатили по розіспаних німаках. Крик, зойки, прокльони, метушня і темнота, як у пеклі. А "фінки" не вгавають. Крізь шум, тріскотіння вистрілів чути стогін та хрипіння конаючих окупантських посіпак. Дочекалися і вони кари за злочини над безборонним народом.

Як колись гайдамаки, Гонта з Галайдою, так тепер повстанці Ярема й Дорош не переставали бити ворогів. Мстили ж вони всі кривди поневоленого народу.

Переляканим товстопузим катам не допомогла й нічна темнота. Пробували гестапівці крізь вікна втікати з місця своєї кари. Але влучні постріли повстанців не давали висмикуватися ворогам.

Деякі гестапівці пробували боронитися та відстрілюватися. Одна з таких ворожих куль заблукалася і влучила в неустрашимого борця — командира Ярему. Дещо пізніше став ранений і Дорош.

Та Ярема не зважає на свою грізну рану. Йому тяжко відірватися від бою. Із затисненими зубами він докінчує те, що заміряв. Під свистом ворожих куль набирає ще цілий оберемок німецьких МП та пістолів від півживих ще німців. Але вкінці й в нього не стало сили. Цілком обезсилений падає на

руки своїх друзів. Не дивота. Бо не минуло ще й трьох місяців, як він теж був поважно ранений.

Рана друга Дороша не була грізною.

В той час інші повстанці взялися до задніх вагонів. Новісенські скриньки з амуніцією та припасами переходять з рук до рук, а відтак на підводи. Заладовані вже підводи хутко виїжджають у безпечне місце. Добре справляються українські повстанці. Здобута зброя та амуніція не раз покарає ще окупанта.

Перед ранком повстанці забезпеченим маршем подались у свої лісові нетрі. А з ними, по середині маршової колони, на ношах неустрашимий новітній гайдамака, сотенний командир Ярема.

(За місячником "До Зброї". Рік 1. ч. 2. — серпень 1943 р.)

**

М. Львович

БОЙОВЕ ХРИЩЕННЯ

Волинь нетерпеливо вичікувала повстанців, що пішли на короткий вишкіл. Треба ж було обсадити що-раз то нові повстанські загони підстаршинськими кадрами. А вишкільна група саме закінчила свої теоретичні заняття і вирушила на вишкільні маневри у терен. Ще кілька днів вправ, а відтак до правдивих бойових завдань.

Так і 18 липня 1943 р. одна повстанська вишкільна група під командуванням друга Цигана вирушила у терен. По короткому часі перші вишкільники знайшлися на шляху між селами Вілька і Яполоть (обл. Рівне). Молоді вояки вишикувались у лаву. Командир Циган вияснив їм ціль вправи. Темою була: засідка. Одна повстанська частина мала засісти на шосе між селами Вілька і Яполоть, а друга повстанська група мала вдавати ворога та несподівано попасти в засідку. Таким чином мав відбутись "наскок" та оборонний "бій".

Юні серця вишкільників хвилювалися і вже вмовляли в себе увесь жах правдивого бою. В думках їхніх то спалахували то погасали фантазії бойових малюнків. У часі вправ, серед шелесту галуззя та подуву вітру не зачули юнаки близького шуму моторів. Це зауважили тільки стійки.

“Щасливий випадок!” — сказав командир та наказав негайно всім перервати вправи та позаягати у рови попри шосе. Це наближався правдивий ворог.

На шосе показалося дві вантажні автомашини, повні німецьких жандармів. Опилені пилом окупованої ними землі не сподівалися вони засідки. Безпечно та скоро мчали шляхом.

Голови повстанців поховалися серед високої трави, серед кущів та дерев. Час від часу дехто піднімав поволі голову, щоб оцінити віддаль до ворога. Тільки дула крісів невпинно, щораз то поліпшуючи свій напрям, глядіти на біле шосе.

Юнаки схвильовано числили секунди до початку свого першого правдивого бою. Трохи несподівано для них прийшло це бойове хрищення. Але жоден не показав назовні свого збентеження. Мовчки, із запертим віддихом, пригадували вони собі колишні вправи та поучування своїх командирів.

Перший стріл упав від сторони повстанської засідки. А за ним десятки крісових стрілів, безчисленні тотокання кулетів та рідкі вибухи гранат. Зелені німецькі уніформи безвладно покотилися з автомашини на землю. Кожний німецький катюга старався чим скоріше втекти з поля обстрілу. Зранені автомашини безрадно станули на середині шосе. А за тим крики розпуки, стогін благань ворогів.

А юнаки-революціонери стріляли й стріляли. Всі недавно вивчені правила бою перемінилися у практику. Молоденька вишкільна група перемінилася у правдивий бойовий повстанський загін. Не спочиваючи б'ють повстанці по окупантах.

Тільки не багатьом німцям вдалося втекти. Але й за втікачами тягнулися криваві сліди. Часто доганяли їх повстанські кулі. На шосе залишилося 19 ворожих трупів із замурзаними гряззю обличчями. Живого ворога не залишилося в поблизу ні одного.

Молоді повстанці повискакували вихром зі своїх становищ та кинулись до зброї ворогів, яка безладно валялась по

побосвищі. Юнаки з радістю переможця піднімали нові блискучі кріси, кулемети-пістолі та іншу зброю і амуніцію.

На хвилину задумалися всі, що зробити з ушкодженими ворожими автомашинами. Незадовго надумувались, а червоне полум'я скоро огорнуло транспортні середники ворога. Вже не так сміло порушатимуться окупанти по окупованих землях.

А відтак помаршували хрищені боєм юнаки до свого табору. Ліс шумів їм уклоном: вітав переможців по першій бою.

Друг Циган негайно так позвітував своєму командирові:

“...Бій тривав 45 минут. Втрати ворога: 19 убитих. Число ранених ворогів — не відоме. Спалено дві автомашини. Здобуто: 3 кулемети, 6 німецьких МП, 6 пістолів, 7 крісів, 15 гранат, понад 9000 штук набоїв, 35 літрів бензини та дещо інше. Власні втрати: вистрілено 600 штук набоїв. Усі повстанці живі й здорові. Всі вишкільники тільки перед двома тижнями перший раз взяли зброю в руки. Жду дальших наказів”.

(За місячником “До зброї”, видаваним Політичним Відділом УПА. Рік 1. ч. 2. — серпень 1943 р.)

*“У боротьбі за волю — під бойовими прапорами УПА: збірка репортажів, споминів, звітів, протоколів з боротьби Української Повстанської Армії проти німецьких та большевицьких окупантів у роках 1943-1946”. Упорядкували Петро Волош-Василенко та К. Вірлинів. Київ, Львів, видання Організації Українських Націоналістів, 1946. 176 стор., 21 × 15 см. Циклостилеве видання.**

**
*

* Тому що не устійнено місця збереження оригіналу, ці нариси передруковуємо за занордонним виданням ЗЧ ОУН у серії “Передрук підпільних матеріалів: в. 46 — 05/49”. У тексті справлено друнацькі похибки. Петро Василенко (псевдоніми: Волош, Полтавець, Гетьманець) — учитель середньої школи з Полтавщини, який в УПА був політвиховником Любачівського куреня (“Месники”) 1944-1945, а опісля — редактором журналу УПА “Лісовик” на Закарпатті. Загинув 21 травня 1946 р. в бою з ВП.

ДОРОГА ДО СВОЇХ

(Уривок зі спогадів)

Дня 21 липня 1943 р., о год. 20-ій, нас 40 осіб, дуже добре озброєних, з запасним вирядом на кільканадцяти підводах, рушили в дорогу. Азимут показував південь. У кожного серце жваво стукало. Це ж перед нами дорога на південь, на Україну, до своїх, на бойові становища за рідну державу.

Попереду, на верхових конях, їхала стежа, по боках бічні розшуки, ззаду сівши на кұлеметну тачанку, чорний, з темно-синіми як океан очима Гүцүл грав на гітарі. Довга валка підвод везла справну [російську] кұлеметну тачанку, кілька запасних ручних кұлеметів, кількадесять крісів, кількадесять тисяч набоїв, два легких міномети з добрим запасом стрілен та різний військовий виряд.

Думки підшіптували: — от-от кілька днів і буде ще одна сотня, бо ж є зброя. Хоч дрібна та яка гарна несподіванка тим, які на нас ждуть.

Около півночі стрінулися ми зі стежею большевицьких партизанів. Ми розійшлися з ними “на сухо”, вдаючи, що ми рівнож большевицькі партизани, при чому добре говоримо по-“русскому” та “на ходу” частуємо їх спіртом, якого маємо зі собою 300 л. (бочку на колесах).

Вже свіжим ранком переправилися ми через ріку Ясьолду, де перевозили нас на човнах большевицькі партизани.

Вже вдень поїхали ми пустими вулицями зовсім спаленого міста Холмськ. Коні змучено значили число кілометрів та відпочинків не робили жодних, бо старалися чимскорше добитися до лісів, зв. “Пословськими”.

Багато нам перешкаджало те, що по-дорозі стрічалось ряд перешкод для підвод, як: спалені мости, барикади в лісі, ще в війну поставлені, а цього на картах зазначено не було, та ще гірше, карти ми мали, лише по т. зв. Дніпробузський канал.

Коло полудня, коли ми переїздили через маленькі хутори під лісом, нас обстріляв хтось невідомий зі сторони лісу, по-

вадити до того, щоби — заки буде останній розигриш — осталось якнайменше часу до вечора. Дурили себе надією, що може хоч дехто вийде живим і про все розкаже.

Москвичі в відношенні до нас стояли твердо, бо добре почувались. Вони говорили: “то нічево, что ваша група ударная, а канец-концов до одного подохнете. Вас же человек 40, а нас 300, вот і результат”. Виходило — правда за їх словами.

Ми в [розмовах] сходили на різні теми та все було аж надто ясне...

В цьому отряді, як і в інших, світило дійсне обличчя большевизму. Відношення і перекликування як звичайно, що друге слово по “матюшці”, багато венерично хворих, босих, обдертих та коростявих. Набоїв у крісах в декого по 15, а в декого навіть по 10 шт. Командний склад переважно русский, а решта — ціла мішанина націй большевицького кітла. Були й жінки, головно жидівки...

Підчас розмови до мене підійшов зовсім босий кацапчук, став зовсім близько мене та почав скрито “міряти” мої чоботи на моїх ще живих ногах... Отже були претензії чути себе “дещо ображеним”.

В загальному, большевицька маса дрожала, докраю перемучена продовжуваними розмовами їхніх командирів. Та їхні командири пустились на хитру стежку пастки, в яку 2 тижні перед нами попав к-р Когут зі 120-ти особами, який, подібно як ми, добивався до своїх та пустився на риск переговорів, зі 120-ти зістався лише один, як живий свідок...

Наші переговори, як нам і не снилось, почалися точно о год. 13-ій і тягнулися вже го год. 18.30. Найбільше спритним нашим балакуном був к-р Черник. Нас значно рятував бадьорий загальний настрій. В такій ситуації, іншого виходу, крім рукопашної різанини не бачилося, а большевики на це не хотіли йти.

О год. 17-ій ми заявили, що рішаємося їхати в їх штаб. Не тому, щоб змінити — і так дурну — ситуацію, як глянути збоку, то було видко роздратовану групу большевицьких виродків, яка безперервно з пересердя перекручувалась, переступаючи — гей би білий ведмідь — з ноги на ногу.

Ми під ескортою рушили до штабу. Попереду їхала на колесах бочка зі спиртом, якого вже немало випили большевицькі партизани, крадькома від своїх командирів. За нею дві повозки, в першій двоє большевиків, де напів примусово вприсили сісти к-ра Назара-Кригу, на другій також двоє, а між ними Черник. Обидва вони тому рішилися сісти, щоби частково скрити нашу підготовку до скоку, але як це мало відбутися, вони обидва не знали, тільки по наших очах вичитували. За повозками їхали наші підводи з вирядом, а підвода з боеприпасами та кулеметна тачанка останніми. Синьоокий Гуцул та Білий, який скоро в дорозі по-геройськи згинув, взяли два чеські кулемети і в часі маршу підійшли під повозки.

Зпочатку провадили нас большевики під повним дозором. Большевики ішли табуном з усіх чотирьох сторін. Після кількох сот метрів, вони досить обережно вступалися з правої сторони. Ми це зразу завважили, бо наше око й ухо в той час були аж надто чутні. Ми, вертаючи назад, знали, що у віддалі трьох кілометрів за рідким глибоким лісом є старі артилерійські становища, в яких, без сумніву, мала бути на нас засідка. Бо і немала частина большевиків подалася наперед, що ледви далось нам запримітити. Нараз к-р Назар-Крига затримав валку і пояснив большевикам, що мусимо напоїти коні, які ще з ночі нічого не пили. Поїти коней ми приймалися досить повільно, щоби останній розигриш якнайбільше зблизити до вечора. Рівночасно к-р Назар-Крига, звертаючися до большевицьких к-рів підвищеним тоном сказав: “невже ж ми не бійці, раз знаємо, що нас 40, а вас 380, раз домовилися, що їдемо в штаб, то чому ж нас провадите під ескортою? Невже ж так боїтеся чи що?” Цими словами він промовив большевицьким к-рам до амбіції. Один з них зараз сказав: “ану ребята, давайте вперед”. Їм цього й треба було, бо зпереду їхав спирт, який ми свідомо передали під їхню опіку. За хвилину всі большевики швидко подалися вперед, та вже не випадало большевицьким к-рам звертати їх назад.

Ми, щоб врятувати ситуацію, рушили валкою вперед. Вона байдужо тягнулася, не турбуючися тим, що на яких 600 м. кокетливо всміхалися артилерійські становища. Очі напру-

жено стежили за ситуацією напереді, вибираючи догідне місце для смертельного танцю...

Черник, що їхав на другій підводі, ще раз пронизливо поглянув на всіх, що були з-заду. Мені здавалося, що тим одним поглядом зумів він сказати більше, як за час довгих місяців, пройдених у круговороті жорстокої війни.

В той момент заговорив наш кулемет і кинув свої грізні слова ворогам. Двоє большевиків, що їхали в повозці з Черником, повалилися на землю неживі. Черник в той час стрельнув по передній повозці і скочив на землю. Крім клекоту кулеметів, нічого не було чути. Коні скочили вліво і вправо між дерев. З большевицьких к-ирів тільки один к-р отряда пустив по нас довгу чергу з автомата і тим скінчив. З боку отряда, який ішов яких 200 м. перед нами, не було ні одного пострілу. Ми на всі сторони відкрили сильний огонь, не жаліючи цінних для нас стрілен з міномета. К-р Назар-Крига і Черник живі й здорові! Підводи з боеприпасами стояли непорушно, бо тут були військові коні, які пострілів не боялися. Ми, забравши підводи з боеприпасами, кулеметну тачанку, порозкидали від запасних крісів та кулеметів замки та попрощавшись з большевицькими к-ирами, — давши кожному по 10 пострілів, почали відступати в сторону міста Дорогичин. П'ять кілометрів лісу ми пройшли в напрузі та з такою швидкістю, що на чолі виступала від поту сіль. Небезпечним лишився вихід з лісу. Ми думали, що там будуть застави. Та щойно по кількасот пройдених за лісом метрів, на край ліса виїхало кілька большевицьких кіннотчиків, що вистріливши дві ракети, вернулися в ліс.

День згасав. З півночі затягло непривітно вогкістю. На обрію, одна-по-одній, на віддалі сорока кілометрів, большевицьким двом ракетам підозріло відповідали інші...

**
*

НАСТУП НА МІСТО КАМІНЬ-КОШИРСЬКИЙ

...Камінь Коширський — це головна випадова база середнього Полісся, тут то німці українців розстрілювали, звідси тероризували та інші свої “блага” посиляли на народ.

Місяць серпень 1943 р. був дуже напружений, бо німці готувалися до акцій в околиці, ми готувалися до наскоку на німців, большевицькі партизани також, стараючися нас випередити в тому.

Ми плянували провести наступ на Камінь-Коширський 10-го серпня 1943 року. Наступом командував к-р Рудий. Участь в акції брали: курінь Назара-Криги, сотня Лисого, та сотня Кубіка. 19-го серпня згадані відділи стояли в одному ліску, віддаленому на 12 км. від міста.

Наступ мав відбутися так, що в середину міста мала вдертися спецгрупа, яка мала знищити або стероризувати “горку” (частина міста, де були укріплені німці), а щойно тоді мали вдарити згадані відділи, які мали в розпорядженні — одну сімдесят п’ять міліметрову гарматку та тяжкі міномети.

Загально, відділи були сильні, хрещені та заправлені в тяжких боях.

19-го серпня під вечір, к-р Рудий зробив збірку та оголосив: “Хто бажає до спецгрупи — хай виступить!” Очевидно, завдання було нележке. Вдертись на “горку” і знищити або стероризувати німців, що мали там сильно укріплені підземні становища, це ризик очевидний. К-р Назар-Крига запропонував, щоб спецгрупу створити з тих, що прийшли з ним з Пісок. Пропозиція була прийнята і наша 25-ка виступила та ще 5-ть з інших відділів. Спецгрупу очолив к-р Черник.

Ми мали зпочатку впоратися з “горкою”, а тоді на наш знак ракетою на парашуті, мали вдарити інші відділи. Наша група з добрим тереновим відійшла. У нас: 4 кулемети, решта фінки. В кожного пістоль, штилет, сірники, електричні ліхтарики, по кілька гранат, по одній чверть літри бензини, крім того сокири, пилки, ножиці до дроту, ракетники.

Вже озвався перший півень, як ми затрималися перед містом. Ми поскидали чоботи, заховали їх в траві та трохи відпочили, набираючи сил до так непевного скоку.

Ми підсунулися під місто до перших хат.

Місто спало. Часто до вуха долітало вистукування по-вільних кроків німецьких стеж. Час-від-часу долітали голоси п'яних німців. Ми вже між будинками. По два-три прокрадаємося з тіні в тінь, бо місяць, як на зло, світив як в день сонечко...

Кілька хвилин і ми під самою "горкою" затрималися в тіні кількох кущиків. Чути, як покашлює вартовий. Нас кількоро, перерубавши дріт, вилазило вже на "горку", де були німці в двоповерховому гарно впорядкованому будинку.

Чути кроки вартового, що наближається до нас. Вже на землі показалася його тінь. Кілька наших здорових рук кинулося до вайликуватого німця. Момент — і німець без одного слова потяг на собі вниз двох наших стрільців. Там він і дійшов. За ним глухо покалатав шолом, що покотився даліше вниз.

Одна частина з нас скочила і зайняла німецькі відкриті становища, друга обливала бензиною будинок, де дримала польська поліція, третя входила в середину будинку, де були німці.

В одній з кімнат, де були німці, світилося. То була вартівня. Троє наших спритно відчинили двері. Німці спали на ліжках, тільки один куняв біля столу та в куті дримав перекладчик-поляк.

Чути тихе "руки вгору" і за хвилину наші почали виносити зброю та вивели 9-ох німців, яких замкнено до возівні. Німці поводитися послухно, як ягнята, — ці самі, які ще під вечір лаяли та били безборонних полонених Червоної Армії.

Деякі з наших позасвічували електричні ліхтарики та, повісивши їх на стінах, готувалися захопити рівночасно партер та обидва поверхи.

На другому поверсі почулися довгі серії. В той же час блиснуло вогнем і пекельні язики зі всіх боків невмолимо тупилися до стін будинку, де була польська поліція.

Почулися зі всіх боків стріли, вибухи гранат в будинку поліції, біля будинку СД та навколо — по місті.

Вікна будинку поліції були закриті віконницями і сонні поліцаї, не орієнтуючись в ситуації, розривали себе гранатами — “чесно” гинули за “Нову Європу”. Тільки один з поліцаїв вискочив через вікно та почав до нас стріляти. Він мав усього 5 шт. набоїв та й тих не зміг вистріляти, бо коротка серія зробила йому “несподіванку” — продірявила лоба.

На другому поверсі від гранати виник небажаний вогонь, якого не вдалося погасити.

Навколо “горки” почулися крики німців, які почали нас обстрілювати. Над нами почав кружляти літак, часто викидаючи зелені ракети.

Настала хвилина — або здобути, або до одного згинути.

Ми вистрілили червону ракету, та наші не відзивалися.

Минали хвилини, хлопці обливаючися потом зносили скриньки боєприпасів, кулемети та інші цінні трофеї. Робота кипіла. Після 25-ти хвилинного спізнення зі східного боку міста, спурхнула на парашуті червона ракета і два важкі вибухи сколихнули місто. Це почали “говорити” наші і повели наступ. Важкі вибухи безперервно поновлювалися, а між ними вривався клекіт кількох десятків кулеметів. Ситуація на “горці” покращала. Німці, які почали нас оточувати в підніжжі “горки”, відступили, а ті, які були в будинку, почали здаватися, бо змушував їх до того вогонь, що вибух на другому поверсі. Вогонь перекинувся на цілий будинок.

Деякі з наших “на ходу” повдягалися в новенькі мундури та повзували чоботи.

Вже світало, як на “горці” з двох будинків залишилися догоряючі вогнища.

Тут ми здобули понад 20 тисяч боєприпасів,* 5 кулеметів, 4 “емпі”, понад 100 шт. пістолів, 16 машин до писання, 4 радіоприймачі та один надавчий, 11 коней зі сідлами, 7 мотоциклів, одну легкову автомашину, 600 цнт. соли, 500 цнт. борошна, 80 цнт. цукру, багато шкіри, мундирів та іншого [майна]. Захоплено 14 німців та перекладача-поляка.

* Має бути, мабуть: набоїв.

До нас прибіг провідник Я. — задиханий, спітнілий. Перекинувшись кількома словами з к-ром Черником, він підійшов до возівні, де були німці. Німців випроводили. Вони йшли настрашені...

Провідник Я. спитав їх, чи вони брали участь в акції на село Кортиліси.* Відповідь була: “так”. Тоді провідник Я. сказав до них кілька слів і дав наказ їх розстріляти. Наказ виконано таки тут на місці — нехай народ бачить, нехай народ знає...

Наша група дістала наказ залишити “горку”, відправити за місто трофеї і там відпочити.

До роботи взялися сотні.

На наказ пров. Я. все рушило лявіною в середину міста, де був бій з невеликою групою німців.

Шез літак, що цілий час над нами кружляв — він був большевицький.

Німецькі літуни з бази повтікали, а всі інші поховалися в місто. Місто до год. 17-ї було в наших руках.

Цивільне населення міста того дня не ходило, бігало як зачароване. Цивільні показували нам де є німці, де їх мешкання, водили нас по вулицях. Діти бігали табуном за нами. Старі бабусі витирали від сліз очі та часто христили нас рукою. Молоді хлопці й дівчата мудро нас зорієтували, де можуть бути німці, звідки можуть повести протинаступ — не обійшлося без жартів.

О годині 17-й ми залишили місто та подалися до лісу.

Ворог втратив понад 100 вбитими (разом з польською поліцією); сили ворога були: 147 поліцаїв, 200 вермахту, літуни з бази, яка була за містом та цивільні німці з адміністрації. Крім того в місті було багато інших цінних трофеїв.

З нашого боку було двоє легко ранених, а з нашої спецгрупи навіть раненого не було.

Вістка про подію понеслася ген-ген по Поліссі...

Большевицькі партизани прямо дуріли...

* В селі німці знищили 1200 чоловік; за іншими даними — 2000.

*«Літопис УПА: одноднівка В. О. "Буг"» [Львівської воєнної округи УПА]. Львів, жовтень 1947 р. Циклостилеве видання.**

**
*

TALES FROM THE UNDERGROUND IN THE UPA PUBLICATIONS

(Summary)

This section contains thirteen stories originally published in the UPA journal "Do Zbroyi", No. 1-4. They are reproduced here in order to show examples of the functional literature of the period. Most of the stories deal with the history of the UPA struggle and are written in a popular style with the aim of reinforcing the patriotic spirit and military honour of the UPA soldiers.

The story "Syla voli" (The Force of Will) by A. Skelya, author unknown, focusses on the importance of a strong will and decisiveness in a commanding officer in a skirmish or a battle.

The story mentions Prince Svyatoslav Ihorevych of Kiev, Hetman Bohdan Khmelnytskyi and Napoleon Bonaparte as having exhibited the above mentioned qualities of a true warrior. The author then writes about the raid of the UPA unit on the fortified German positions of the city of Tsuman in Volyn, during which it was unexpectedly attacked from the rear by the German tanks. The commanding officer of the UPA group did not loose his presence of mind, led his unit into an attack on the German armoured troops, and succeeded in destroying the enemy. The author concludes that the strong will and decisiveness of the UPA commander ensured the victory over the enemy.

The story by M. Lisovyk (a pseudonym) "Simnadtsyat' proty sotni" (Seventeen Against One Hundred), relates how a group of seven-

* Тому що не устійнено місця збереження оригіналу, мемуарні нариси Мрії передруковуємо за закордонним виданням ЗЧ ОУН у серії "Передрук підпільних матеріалів: ж. 47; — 11/49", стор. 13-19 і 21-24. У тексті справлено друнарьські похибни.

teen UPA soldiers fought against a company of Soviet partizans in Polissya.

The UPA unit was encircled by the enemy and found itself in a seemingly hopeless situation. However, Lysenko, the group leader ordered his unit to break through the encirclement. Although the unit suffered heavy casualties it fought its way out under his leadership.

The story by A. Bureviy (a pseudonym) describes how the insurgents destroyed from ambush a German police force near the village of Bolotkivtsi and then inflicted further casualties the next day when the Germans came to pick up their dead.

The story "Podruha Halya" (Comrade Halya) by an unknown author, relates how the nineteen year old girl courier Halya disarmed two German policemen and confiscated their motorcycles. She released the prisoners and delivered the weapons and the motorcycles to one of the UPA units.

The tale "Chervona Styozhka" (The Red Ribbon) by P. Potapov (a pseudonym), appears to be fictional. The Nazis encircle a village and begin a wholesale murder of the inhabitants. Maksym, a local peasant, sees his small son being killed, picks up his body and together with his wife attempts to hide in a nearby forest. During the escape his wife dies in a hail of German bullets. Maksym buries the body of his son in the forest and then joins an UPA unit to avenge the murder of his family and the destruction of the village.

An essay "Zhovti Vody" by H. Yaroslavenko (a pseudonym) talks about the historic battle at Zhovti Vody between the Cossacks under the leadership of Bohdan Khmelnytskyi and the Polish army of Stefan Potocki. This was the first victorious battle won by the Ukrainian hetman in the revolutionary war of 1648. The essay was one in the popular series entitled "Our Past Wars" appearing in the Volyn UPA journal "Do Zbroyi".

The best examples of the memoir literature are the two stories by Mriya (a pseudonym), "The Road to His People", and "Attack On The City of Kamin-Koshyrs'kyi". The first, describes a meeting between the small UPA unit and the Soviet partizans in Belorussia, and the second, the attack launched by the UPA on the German base.

ПІДПІЛЬНІ ПРЕСОВІ ЗВІДОМЛЕННЯ ПРО ДІЇ УПА

ІЗ БОЙОВИХ ФРОНТІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ

У запеклих боях із прихвостнями більшовицьких імперіялістів — червоними партизанськими бандами і німецькою ордою та її прислужниками ляхами — УПА здобуває любов усього українського народу та щире й дружнє признання інших поневолених народів Сходу, що при ній організують свої національні армії для спільної боротьби зі спільним ворогом.

Полісся та північна Волинь, тобто ті землі, що на них насамперед розпочалася боротьба УПА, сьогодні цілком охоплені її акціями. Населення, забезпечене перед загрозою німецьких наїздів, отримало можливість налагодити майже в усіх ділянках нормальну працю. У деяких околицях цих теренів pojawiaються більшовицькі партизани. Боротьби з німцями вони не ведуть, хоч величають себе оборонцями народу перед німецькими окупантами. Тиняються по лісах, а коли не вистачає їм харчів, роблять злодійські наскоки на села, де під той час немає повстанців, і не гірше від німців знуцаються з мирного населення: села палять, грабують худобу, викопують заховане селянами майно, виривають майже всю городину, зрубують овочеві дерева, розкопують руками могили, що їх народ висипав борцям за волю України, ламають на них хрести. Буває й таке, що селяни, взявши здалека повстанський відділ за більшовицький, тікають з жахом у ліс, і тільки рідна пісня, що з нею повстанці вступають в село, цей жах розвіює. Переконавшись, що не червоні, а повстанці зайшли в село, селяни вертаються і зі сльозами радості на очах вітають повстанців, розповідаючи їм про свої турботи. Червоні часто-густо влаштовують пропагандивні мітинги, під час яких вдаються до звичайнісінького обману та брехні. Наприклад, показують населенню закривавлену сокиру, якою, начебто, повстанці убивали не-

винних людей, навіть немовлят. Тимчасом, перебіжчики з червоної партизанки розповідають, що сокиру вони самі занурюють у кров ними ж забитих людей та ще й регочуться з того, що дехто справді повірить, наче б це зробили повстанці.

На Волині УПА веде боротьбу з німцями та їх прислужниками — ляхами. Ось дещо про загальний стан у цьому терені: на Володимирщині та Горохівщині німці зазнали в боях з УПА величезних втрат. Панують у цьому терені повстанці. Німці сидять тільки по більших осередках, роблячи час від часу наскоки на села. Повстанці у боях з ними виходять переможцями: так напр., у с. Кремешів повстанці знищили 23 німців і 2 авта, у Пилганові [Пилганах?] 12 німців і 2 авта, та здобули 5 кулеметів, багато гранат та іншої зброї. У цих же околицях розбито 22 німців і захоплено два авта; між убитими німцями був шеф департаменту для боротьби з УПА. На Ковельщині біля Туличева УПА знищила велику групу німців та польської поліції; відділ з десяти повстанців розбив 60 німців і знищив 3 авта. На Крем'янецьчині та Дубенщині німці посилили терор — спалили і пограбували кілька сіл, але ця їхня бундючно і широко закроена акція для знищення УПА кінець-кінців зійшла нанівець. На Крем'янецьчині біля Вишгородка повстанці знищили 70 німців, а під час нападу на Вишгородок — 20 німців, 20 поранено.

Ляхи, прислужники німців, катують українське населення чи не жорстокіше від німців. Не тільки розстрілюють і палять, але по-звірячому тортурують. Так наприклад, на Дубенщині в с. Добривода одному юнакові вибили ручкою револьвера зуби, відрізали губи та язика і залізними гаками виривали з живого тіла кусні м'яса.

Над Бугом знищено доценту червону банду з 150 людей. Здобуто багато зброї. Населення розповідає, що стан більшовицьких партизанів жалюгідний. Поза зброєю в них нічого немає. Голі, босі, голодні, здеморалізовані. У вічному страху не тільки перед УПА, але й перед населенням, вони змушені тинятись по лісах і провадити дійсно звіряче життя.

На Луччині німці й далі нищать українські села і їх мешканців. УПА ставить їм на кожному кроці опір. Так напр., при одній переправі через р. Стир знищено 30 німців. В одній

місцевості розбито 4 авта з німцями — авта спалено, 20 німців убито, 6 поранено, 3-х узято в полон. Усю зброю від німців забрано.

Біля Киверець жандармерія УПА звела бій з ляхами: убито 22 ляхів.

Під Богуславкою відбувся бій з червоною бандою. Убито до 50 осіб. Червоні у паніці стріляли по своїх.

Цікавий бій з червоними відбувся під Котівською Вількою. Одна наша чота несподівано зустріла більшовицький загін в числі 120 осіб. Червоні за всяку ціну хотіли здобути табір, що везла чота. Повстанський скоростріл двічі відкидав їх від возів, але за третім разом відкинути було не сила. Червоні, мов голодні вовки, накинулись на вози і почали розтягати із них усе добро. Під час цього між ними дійшло до суперечок, а навіть до бійок, бо кожний хотів набрати якнайбільше здобичі і не допускав інших. Це використала чота і несподіваним огнем розігнала червоних бандитів. Відбила вози та ще й худобу, яку червоні награвували в населення. Червоні повезли п'ять підвід з забитими і раненими.

На Житомирщині й Звягельщині УПА веде постійно бої з німцями та червоними бандами. Населення боїться червоних і має до цього підстави: червоні, вірвавшись у село, негайно проводять мобілізацію. Хто ж не хоче іти з ними, того розстрілюють, грабують, лаються, палять хати, де висять образи, зрізують придорожні фігури, бувають випадки, що палять церкви (Красилівка). З німцями не воюють. Партизани, полонені повстанцями, розповідають, що вже п'ять місяців вони і в очі не бачили німців. Коли німці палять села, їхні командири забороняють партизанам стріляти на німців, обгрунтовуючи це тим, що як німці нападуть на них, то не буде де ховатись. Знову ж другий командир червоної банди сказав, що добре було б, якби всі села німці попалили. Так то більшовицькі кати борються за народ.

Великою відвагою більшовицькі банди також не грішать. Ось наприклад, недавно скинули їм з літака в одній місцевості політрука. Його захопили повстанці. Він, видно, дуже перелякався під час свого льоту і при зустрічі з повстанцями, бо довелося йому довго приводити до порядку свою білизну.

Населення в усьому співдіє з УПА. Сільська самооборона ставить успішно опір більшовицьким і німецьким бандам.

Передрук з підпільного журналу "До зброї", видання Політичного відділу УПА, р. 1, ч. 4, жовт. 1943 р., 28×19 см., стор. 2-4. Оригінал: Архів ЗП УГВР; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

**
**

ВІСТІ З УКРАЇНИ

[Ч. 13 (16), 1 лип. 1943, стор. 2-3]

В останніх місяцях німецький загарбник посилив на терені окупованої ним України терор проти українського мирного населення. Спеціальні відділи гестапо й поліції розстрілюють масово населення, грабують їх майно, та палять селища. В тому самому часі, немов з ласки, проголошують творення українських дивізій, легіонів, а навіть армій. Очевидно, що німецький загарбник є настільки безличний, що думає розбоєм і терором загнати українців одних на каторжні роботи до райху, а других до вислужницьких військових відділів, щоб битись і вмірати за лютого загарбника. Одначе успіху німецький загарбник не має. Перед грабіжжю і фізичною ліквідацією українські села й міста організують збройну самооборону. Вже багато з "вибраної раси" наложило головами при намаганні грабити й плюндрувати невинне українське населення. Український нарід організованою самообороною захищає своє майно, родину й себе перед імперіялістичною наволоччю й цей засіб збройної самооборони виказався найкращим і досі дав гарні успіхи.

Користаючи з німецької імперіялістично-експлуататорської політики в Україні намагається заманити український нарід у свої лабети, другий імперіяліст і загарбник — більшовики. Більшовики кинули на терени України своїх парашутистів — агентів, котрі намагаються зорганізувати Українську Чер-

вону Партизанку, котра мала б битися проти німецького імперіаліста за більшовицьке ярмо. Одначе успіхи червоних агентів дуже мінімальні. Український нарід свідомий своїх історичних завдань, тому не бажає собі ані варвара Гітлера, ані садиста Сталіна. Український нарід бореться за Самостійну Соборну Українську Державу — за те, щоби бути самому господарем на власній землі.

У зв'язку з посиленням терором наїздників в Україні й організованою збройною самообороною українського населення виринула потреба організації збройної сили, котра боронила б інтересів цілого українського народу. В тій цілі організується вже Українська Повстанча Армія. Перші її відділи вже б'ються з наїздниками, експлуататорами та імперіалістичними вислужниками, що поставили собі за ціль поневолити, ограбити, та вимордувати український нарід. Українська Повстанча Армія бореться за Самостійну Соборну Українську Державу проти всяких імперіалізмів. Вона є на услугах українського народу й захищає його життєві інтереси. Українська Повстанча Армія очолює, організує та формує всі досі самотужки створені українські осередки збройного спротиву окупантам України. Бо тільки зусиллям цілого українського народу в рядах одноцілої армії та під одноцілим військовим командуванням зуміємо прогнати імперіалістів з України.

На таємному німецькому засіданні губернатор Вехтер, м. ін. сказав таке: «Через дивізію Галичина вони (українці — прим. наша) не стають ще нашими союзниками і ми не є з ними та “ти”. Дивізію вишлемо на схід, щоби таким чином щадити кров німецького вояка. Жодних зобов'язань супроти українців на себе не беремо. Ми й надалі остаємо “Герренфольком”» (народом панів).

**

[Ч. 14 (17), 15 лип. 1943, стор. 4]

В місяці червні, більшовицькі загарбники розкинули на теренах німецької окупації України багато різних листівок. Зміст їх закликає український нарід протиставитися німецькому експлуататорському загарбницькому режимові, творити

повстанчі загони й бити німців, та тим способом прискіпити прихід червоної армії. Зі змісту листівок видно, що Москва не може жити без “квітучої України” й надалі простягає свою кроваву руку по багатства України. Справді, український нарід і без того протиставиться не тільки німецькому, але у рівній мірі й більшовицькому загарбникові та всі свої зусилля спрямовує на створення Самостійної Соборної Української Держави.

Рівно ж у місяці червні, кинули на українські землі багато листівок німецькі загарбники. Зміст листівок накликає український нарід занехати свій опір німецькій експлуаторській владі й даліше підпорядковуватися їхній адміністрації, здавати контингенти, йти до Німеччини на каторжні роботи і тим способом допомогти прискіпити розвал ССРСР. А по скінченні війни, обіцяють німецькі загарбники українському народові за його вірну службу у “Новій Європі”, ще сильніше ярмо. Очевидно, що всім того рода загарбницьким провокаціям, український нарід знає ціну. І на висулужництво ані Берлінові, ані Москві українці не підуть. Ми хочемо бути на українській землі самі господарями.

Вже від першої половини місяця червня, об’їздить цілу Україну райхсміністер для східних областей, Розенберг. Він переглядав цьогорічні урожаї по Україні. Розенберг заговорив про гарні урожаї так весняних, як і зимових зернових культур. При тому “покровитель українського збіжжя” заявив, що українське населення окупованих теренів, добровільно виконує всі рільні роботи, та що присадибні наділи вповні прохарчують населення. З тим, що вся решта урожаїв в Україні, мала б помандрувати у ненаситний гітлерівський шлунок райхи. Ось так виглядає “визволитель”, що вивозом збіжжя з України, думає нас затягнути у ще сильніше ярмо нуджи й голоду.

**
*

[Ч. 15 (18), 1 серп. 1943, стор. 4]

На Буковині під впливом заворушень і настроїв внутрі Румунії, натиск на українців з боку влади до деякої міри послабшав. Державна пропаганда вживає всіх засобів, щоб защі-

пити серед українців переконання, що вони повинні добровільно йти в румунську армію й на фронт, щоб спільно розбити большевиків. А опісля Німеччина й Румунія створять Самостійну Україну під охороною Румунії. Одначе самостійницький рух вріс в українські широкі маси на Буковині так сильно, що легко розоблачує, де є підступ і облуда румунського загарбника-експлуататора. Українці Буковини будуть битись тільки за УССД.

Холмщина. В терені діє польська партизанка, що поставила собі за ціль винищити українську інтелігенцію. Також і німці тероризують українців за мнимий зв'язок з партизанами. Польські й німецькі бандити розстрілюють безборонних українців, а в тому жінок і дітей. Ось факти: Замостя. В с. Лищеві після безвслідної облави на партизан німці розстріляли 40 українців, між ними дітей у віці 7 - 12 літ. В с. Провалеві німці розстріляли 10 українців, а між ними також місцевого вчителя разом з родиною.

В с. Городиславичах розстріляли німці 9 українців.

Німці виселюючи українців з деяких районів Замостя заборонили селянам брати зі собою господарське знаряддя.

Грубешів. Польські бандити вбили мужа довір'я Новограда в с. Ярославців.

Невідомі людиці, що говорили польською мовою, вбили д-р Струтинського в Грубешові. Є дані, що це зробили поляки з німецького наказу.

Польські партизани напали на школу в Пересоловичах, де вбили полк. Гальчевського - Войнаровського, який у вечері вернувся з похорону Домбського з Береста, замордованого також поляками. Напад виконали 30 осіб, озброєних в машиніві пістолі й гранати. Войнаровський відстрілювався пістолем. Він вбив 5-ох напасників. Раненого Войнаровського партизани виволікли на двір, де поломивши йому руки й ноги, вбили.

В Грубешові замордовано двома стрілами на вулиці війта с. Ухань, мгр. Шеховича. Одного зі злочинців вбито, другого зловлено. Оба вони місцеві поляки.

Ковельщина. В кінці травня УПА без власних страт біля с. Доротинь розбило одне авто німців. Вбито старшину й 7 рядовиків, один попав в полон.

В початках червня УПА роззброїла 12 німців і 60 козаків у Турійську.

УПА прогнала німецьку адміністрацію зі слідуючих районів: Турійськ, Матіїв, Голоби, Седлища, Ратнів, Голо[вне], Шацьк. Всі згадані райони працюють тепер під господарською адміністрацією УПА. Населення дає їм всецілу піддержку, як дійсним господарям української землі.

**
*

[Ч. 16 (19), 15 серп. 1943, стор. 4]

Закарпаття: Мадяри ведуть політику мадяризації українського культурного життя на Закарпатті. В тій цілі мадяри намагаються створити спеціальний тип угро-руського народу зі спеціальною угорською мовою, що має доказати, немов закарпатці зовсім окремий народ, інші як українці чи москалі. Угро-руська літературна мова — це діалект в околиці Мукачева, з додатком трохи старослов'янських термінів, дещо взято з літературних мов московської та української, і літературно-угро-руський язик готовий. Асиміляційним замахам служить школа, військо, церква та адміністрація. Всім тим зазіханням мадярів українське населення Закарпаття протиставляє власну свідомість своєї національної відрубності і рішучу волю бути собою.

СУЗ:

Миколаїв: З Миколаївщини німці викачали лише самого меду 3,000 тонн, а 1,000 тонн бавовни. Рівночасно німці зліквідували цілковито культурне життя. Культурні працівники мусять працювати на чорній роботі в колгоспах або на дорогах. Сама поведінка німців з працюючими дуже груба і брутальна.

ВОЛИНЬ:

Горохівщина: Біля Дружкополя зав'язався бій між відділом УПА і німцями. Вислід бою приніс: 56 німців і 140 фольксдойчів вбитими та 200 раненими.

Володимирщина: В Биличах підчас бою одного відділу УПА з німцями було вбито 96 німців. Повстанці відбили багато майна та худоби, що їх нагарила наволоч "вищої раси".

Ковельщина: Біля с. Велимче відділ УПА вщерть розгромив табор червоних. Здобуто багато вибухових матеріалів та амуніції. Забудування табору спалено.

**
*

[Ч. 17 (20), 31 серп. 1943, стор. 4]

На границі Рівенської та Кам'янець-Подільської областей загопи УПА після трьохденних боїв у кінці липня знищили велику групу большевицьких партизанів ім. Михайлова, що нарахувала около 500-800 людей. У боях особливо визначився відділ узбеків, грузинів, черкасів і інших кавказьких народів, що добровільно зорганізувався при УПА для боротьби проти большевизму.

Загін УПА, що проводив дії в Житомирській області протягом 3-х тижнів провів і виграв 15 боїв з большевицькими бандами та німцями. Роззброєно відділ німецької жандармерії на станції Коростень. Здобуто при цьому багато зброї, одягу, харчів та іншого воєнного матеріалу. Це викликало величезний переполох серед окупантів України.

Над Дніпром, на південь від Києва, УПА очистила кілька районів від большевицьких банд і німецьких грабіжників. Заведено українську адміністрацію. Зорганізовано самооборону з місцевого населення. Дії над очищенням дальших теренів успішно тривають та зростають.

У липні місяці ц. р. з метою опанування терену і пограбування українського хліба кинули большевики понад 2,000 своїх добре озброєних банд у Ковельщину і Любомельщину. Проти цього наїзду виступили загопи УПА, що охороняли цей терен. Після кількох тяжких боїв большевицькі банди були цілковито розбиті. Один тільки загін, під командою друга Галіцького, знищив понад 400 большевиків. Багато взято в полон. Більше як 1,500 людей втратили большевики вбитими і раненими. Здобуто багато зброї й воєнного майна.

Німці задумали знищити УПА в південній Ковельщині та зібрати врожай хліба на українській землі. Дня 24. VII. вислали туди понад 700 жандармів, СС, СД і поляків та несподівано наскочили на кілька сіл. Багато господарств спалено, зни-

щено частину цивільного населення, переважно старців, жінок і дітей. Головних сил УПА не було якраз у цьому терені. Нашвидко зорганізовані дрібні відділи УПА провели ряд боїв з наїзниками, в яких німці стратили понад 100 вбитими, ще більше ранених, кількадесять авт, кухню, зброю тощо та під прикриттям ночі втікли із страху, знищивши подорозі навіть свої військові відзнаки. Другий раз пробували щастя біля Володимир-Волинського, але там уже зустріли загін УПА і після бою з ним втікли та більше щастя не пробували, зализуючи отримані в боях із УПА рани.

На Буковині серед українців румуни проводять масові арешти. Щоденно можна бачити, як везуть десятки людей, пов'язавши їм колючим дротом руки і ноги. Багато арештованих розстріляно, багато сидить по тяжких тюрмах і таборах. Одначе нічого не помагає лють ворога. Уся Україна підіймається проти окупанта.

Щоб прискіпити творення т. зв. "угорського народу" з українців на Закарпатті, мадяри примінують дуже тяжкий терор і пацифікацію, співпрацюючи при цьому з гестапом. Але це тільки побуджує українців до ще більшого спротиву. Ніякий терор не зуміє знищити в душі українця його національних почувань.

**

[Ч. 18 (21), 15 вер. 1943, стор. 4]

Крем'янецьчина: 12. 6. німці разом з поляками наскочили на с. Оришківці і почали грабувати населення. Відділ УПА поспів на відсіч. Убито 9 німців і поляків, багато було ранених, решта, гублячи по дорозі зброю, розбіглася в паніці.

20. 6. розгромлено німців у Бережцях. Один німець перейшов до УПА. Він заявив, що німецька партія та уряд проводять Німеччину до загибелі. Партія та гестапо майже так само трактує його родину та інших німецьких громадян в Німеччині, як тут — українців. На доказ ненависті до партії цей німець власноручно кидав гранати до помешкання ляндрвірта.

11. 8. німці із поляками двома тягаровими автомашинами їхали дорогою Вишневець-Крем'янець на українські села грабува-

ти і мордувати. Відділ УПА зробив на них засідку. У бою розбито німців і поляків. Згинуло 15 німців і 25 поляків. Стрільці УПА здобули: дві автомашини, два кулемети і багато іншої зброї та військового виважу.

Галичина: З рук поляків загинуло 2-х українських священиків у с. Стецеві Снятинському і с. Виноград, пов. Городенка. Багато поляків спід Перемишля, Дембліна і Радом'я весною 1943 р. добровільно зголосилося до німців та поїхало на Волинь, щоб там, під маскою ліквідації українського повстання, мордувати українське цивільне населення, і таким способом послаблювати український елемент. Одначе, діставши на Волині доброго прочухана від УПА, шукають уже співпраці з українцями через радіостанцію "Світ".

**

[Ч. 19 (22), 1 жовт. 1943; стор. 4]

9. VIII. відділ УПА заатакував у с. Пільганів на Луччині 4 авта німців. Після чотирьогодинного бою німців розбито. Згинуло 20 німців, багато ранених, частину взято в полон. Авта спалено. Здобуто майже всю зброю, яку німці мали.

В кінці серпня відділ УПА заатакував станицю поляків і німців в Іваничах на Горохівщині. Після трьохденних боїв завдано німцям і їх вислужникам полякам багато втрат, згинуло коло 54 німців і поляків. Вислужництву поляків німцям на Горохівщині нема міри. Поляки виказують нечувану жорстокість у мордуванні українського цивільного населення прикриваючись маскою співпраці з німцями.

В с. Лашів на Холмщині поляки вбили вїта українця за те, що обстоював інтереси українського населення. Взагалі, на Холмщині поляки вислугувуються німцям усіми можливими способами, щоб діяти на шкоду українців.

25. VII. між с. Устиновкою і с. Шевченково на Житомирщині відділ УПА сточив бій з школою німецької жандармерії. У висліді бою вбито 83 німців, 5 тяжко ранено, а 8 взято в полон. Здобуто 94 кріси, 8 кулеметів, 8 машин-пістолів, багато гранат, пістолів і амуніції.

Відділи УПА в минулому місяці на Горохівщині провели кілька успішних боїв з німцями. Про розміри боротьби свідчать слідуєчі факти: в бою біля села Шарпанці згинуло понад 100, а біля села Лучиці — коло 90 німців, що прибули сюди з Генерального Губернаторства. Німці поховали своїх вояків на Сокальщині.

В лісі під Богуславкою в бою між відділом УПА і червоними бандами, впало коло 80 большевиків убитими. Здобуто багато зброї і майна.

**
*

[Ч. 20 (23), 15 жовт. 1943, стор. 4]

Німецькі грабіжники, ідучи через с. Копитів, Корецького району попали в засідку частини УПА. Вбитими, раненими й полоненими німці втратили 35 осіб. Здобуто зброю й амуніцію.

Біля села Камінка, Житомирської області один з відділів УПА перевів три бої з червоними бандитами. Червоні зайді втратили раненими й полоненими 66 осіб. Здобуто кріси, кулемети, набої та частину табору.

З Андрушівки вислали німецькі гади в напрямі Котельні свій відділ на вантажних машинах, щоб там знищити відділ УПА. Зав'язався бій. Німоту розбито. На полі бою лишила "вища раса" 13 трупів, 5 полонених та 10 тяжко ранених. Повстанці здобули зброю, амуніцію та вантажну машину.

Один з повстанчих відділів, виконуючи призначений маршрут по районах: Коростень, Андрушів та Фастів, звів кілька боїв з червоними бандитами. Всіх їх розбито. Лише в одному бою біля села Заблоцька, Коростенського району полягло 6 червоних ляйтенантів. У всіх тих боях повстанці здобули зброю, амуніцію та частину виряду.

Біля села Катеринівки, Емільчинського району частина УПА мала два нічні бої з червоними грабіжниками. Повстанці розбили в обох боях червоних та завдали їм тяжких втрат вбитими і раненими. Здобуто зброю, амуніцію та багато табору.

При вході одного відділу УПА в Красилівку*, Городницького району зустрівся відділ з червоними злодіями, що поведилися в селі, як у себе вдома. Побачивши повстанців, почали "ребята" "удірать" хто куди. Підчас погоні вбито 10 червоних. По відході повстанців зі села, з лісу червоні почали наступ розстрільною. Відділ УПА протинаступом розбив червоних бандитів. "Ребята" залишили 40 трупів. Здобуто гранатомет зі стрільнями, кулемет, автоматичну зброю, кріси та набойі.

Відділ УПА, маючи певне бойове завдання, зібрався 8 вересня ц. р. під Радовичами, Турійського району на Ковельщині. Несподівано над'їхав загін добре озброєних німецьких розбишак у кількості 470 осіб. Бандити з "вищої раси" збирались грабувати українське населення. Одна бойова сотня повстанців негайно вступила в бій і витягнула німоту на чисте поле. Опісля друга повстанча сотня вдарила на них з крила. В результаті бою німецькі головорізи були цілком розбиті. На полі бою залишилось понад 150 трупів, частину взято в полон, решта в паніці розбіглася. Відділ УПА здобув: 6 кулеметів, багато крісів і автоматичної зброї та іншого воєнного виряду. Найбільшу паніку сів повстанець — гарматчик Гармаш своїми влучними пострілами з легкої гармати.

*Передрук з підпільної газети "Інформатор", видання Української Повстанської Армії, друкарня "Воля народам"**, р. 2, ч. 13-20 (16-23), 1 лип. до 15 жовт. 1943 р. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Б 17 3-10; фотокопія: Архів "Літопису УПА".*

* В оригіналі: с. Краснівку.

** До 15 вересня 1943 р. видавцем газетни була ОУН.

ІЗ ДІЙ УПА

У другій половині липня ц. р. ішли завзяті бої відділів УПА з німецькою жандармерією та різними її прихвостнями в Житомирській, Київській, та Кам'янець-Подільській областях. Розбиваючи німців і большевицьких партизанів у боях, та проганяючи німців у міські осередки, а большевицькі партизанські з'єднання цілковито розпорошуючи, УПА закріпила вповні своє становище на цих теренах.

У бою біля с. Жолобне (Ярунський район) дня 17. VII. ц. р. залишили німці 45 вбитими, а поважну кількість ранених (2 грузові авта) забрали зі собою. Переможний відділ УПА з багатою добиччю вернувся на свої становища.

Того самого дня під Кам'янкою,* Ярунського району, наші повстанці розбили відділ червоних партизанів. Бій почався о 9-ій годині ранку і тривав 2 години. Червоні втратили 28 вбитими, 2 полоненими. Наш відділ здобув багато крісів і фінок.

19. VII. біля с. В'юнок (Мархлевський район) відбулося два бої з німецькою жандармерією і шуцманами. Ворог, утративши убитими і раненими близько 50 людей, в переполосі відступив.

Дня 20. VII. недалеко Шнецької Буді дійшло до зудару між групами УПА і відділом мадярів, що ще й досі не прозріли й остались на ганебній службі імперіалістичного Берліну. Частина мадярів згинула, а частину взяла УПА в полон. Дві сотні жандармерії, чога шуцманів, що стояли в Шнецькій Буді, не прийшли на допомогу zagrożеним мадярам, а під охороною ночі втікли аж до Житомира. Так практично виглядає братерство зброї Німеччини і "союзних" (читай — експлуатованих) держав. Наш відділ здобув у мадярів зброю і кілька скринь амуніції.

У північній частині Кам'янець-Подільської області, відділи УПА повели під кінець місяця цього року посилену бойову акцію проти втікаючих з Крем'яччини червоних партизан. Таким чином партизанський "Отряд ім. Михайлова", що

* В оригіналі: Наменною.

цілий рік грабував і дикими бешкетами непокоїв українське населення на Крем'янецьчині, перестав існувати, розбитий УПА біля Теремна 25 — 27. VII. і остаточно викінчений нею в Кам'янець-Подільщині.

На Володимирщині дня 11. VII. на наших стрільців, що верталися з вправ, наїхала валка німецьких авт. Зав'язався бій. Ушкоджено три машини, а дві здобуто. Німці з трупами і раними відступили.

Група мадярів — німецьких запроданців наїхала на село Ступно, Мізоцького району. По-варварському пограбували і зруйнували церкву. Відділ УПА, що був недалеко, зробив на них засідку. В бою відбито пограбовані речі і вбито більше як 30 злочинців.

У Бережцях (Крем'янецьчина) УПА розбила карну німецьку експедицію, що грабувала й палила села. Кілька німців з вермахт-у, що були в тій експедиції перейшли на нашу сторону і заявили, що хочуть боротись разом з УПА проти партійців. Вони казали, що партія і уряд ведуть Німеччину до згуби, і тому вони вважають їх своїми ворогами. Гестапо в Німеччині так само трактує їх родини, як тут українців. Наш відділ їх прийняв і вони ще цього самого дня потвердили правдивість своїх слів, кидаючи власноручно гранати через вікно до кімнати ландвірта.

В Олександрійському районі (Рівенщина) група УПА взяла в полон 40 німців та 19 шуцманів, що супроважали валку в'язнів, на розстріл. Усіх в'язнів відбито. Здобуто багато зброї та амуніції.

На табір большевицьких партизанів, що стояв у лісі біля Бродів, над шляхом Бресть — Ковель, наскочив відділ УПА в дні 14. VII. ц. р. і цілковито його розбив. Близько 80 червоних лягло трупом, забрано зброю та військові матеріяли; бараки спалено.

Того самого дня цей же відділ УПА розгромив большевиків, що отаборилися на хут. Рибино. Здобуто кілька фінок, багато гранат та набоїв. Червоні частинно розбіглись, а 22 взято в полон. Між ними був один поляк зза Буга, Гловак Йосип, що вірно служив червоним займанцям України, як командант розвідки.

Передрук з підпільної газети "Вільна Україна", р. 1, ч. 8, вер. 1943 р., 22×14 см., стор. 9-10. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Б 1; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

**
**

[ВІСТІ З ОКРУГ]*

Луччина.

У Луцьку німці перевели великі арештовання серед духовенства, інтелігенції та частинно робітників; арештовано понад 100 осіб. Останніми днями пройшли великі арештовання поляків. Арештовано понад 200 осіб. У місті чути щораз менше української мови. Причина цього — німецький терор. Літаки майже щодня скидають бомби на Садівський і Лаврівський райони. УПА безперестанно зводить з окупантом бої.

Рівенщина.

Жнива проходять організовано, під охороною УПА. Мадяри і ляхи й далі служать німцям, роблячи варварські напади на села, як напр. Повче, Суйми, Ступно. У Ступному вони по-дикунському пограбували і знищили всередині церкву, спалили кілька хат. У с. Білащеві спалили 62 господарки, вбили 6 осіб і кинули їх у клозет. В Острізькому районі німці перевели великі арештовання.

Населення в усьому помагає УПА.

Дубенщина.

Німці сидять у Дубні та Радивилі. Використовують польський елемент для розправ з українськими селянами. Села винищують також при допомозі літаків (Тубешів, м. Дядьковичі, Берег, Нова Носовиця, Крилівка та інші). Жахливе звірство німецького окупанта та його прислужників ляхів сталося в с.

* Бранує стор. 6-7, на яких починається цей огляд подій. Перша інформація на стор. 8 про Крим буде поміщена в іншому збірнику.

Малин Острожецького району: мешканців села чехів і українців загнали до місцевої дерев'яної церкви і спалили; тих що не вмістились у церкві, спалили в школі та по клунях. Разом згоріло 850 осіб. Крик людей чути було за 5 км.

Володимирщина і Горохівщина.

Німці втратили кінець кінців усякий вплив в терені. Останніми днями під напором УПА вони евакуюються з Володимиря. Роблять наскоки на села.

У боях із боку німців беруть участь також літаки. З Володимирської в'язниці вивезли німці 55 в'язнів і в с. П'ятидні розстріляли їх.

Національні меншини відносяться до УПА та її боротьби прихильно, і тільки частина польського населення перебуває на службі в німців. Панівний мотив у настроях населення — бажання безоглядної боротьби з усіма ворогами України.

Ковельщина.

Жнива проходять назагал добре. Тільки на деякі села німці роблять наскоки, використовуючи вороже ставлення до українців частини польського населення. Так напр. дня 24. VII. спалено до тла с. Туличів Турійського району і вбито 100 осіб з мирного населення. Повстанці звели з німцями бій, у якому вбито 180 німців і знищено понад 20 авт. У Ковлі серед українців перевели німці арештування.

У перших днях липня в терені з'явилося кілька загонів большевицьких партизанів. УПА розбило їх; недобитки, залишаючи на полі бою кількасот убитих, подалися знову на північ.

Пинщина, Сарненщина, Костопільщина.

Большевицькі партизани, гнані голодом, пересуваються з Білорусі в терени північного Полісся. Утримуються виключно терором: грабіжем, паленням, розстрілами, мобілізацією молоді, примусовою працею. І так, в районі Висоцьк в с. Серники червоні спалили 60 хат та розстріляли 40 родин. Спалили також с. Іванчиці, де розстріляли 10 родин, і с. Вич[і]вку, де вбили 30 осіб. У с. Золотому спалили 25 хат і розстріляли 2 родини. У Столинському районі спалили село Бродець і час-

тину с. Річиці і розстріляли 5 родин. У Дубровецькому районі перехідні большевицькі групи спалили в с. Орвяниці 12 хат, у Нивецьку 10 хат, у Гранях 40 хат, у Трипутнях 10 хат і в Заліщанах 90 хат. Нападаючи на українські села, большевики мов скажені, кидаються з лайкою на могили, що їх народ висипав своїм героям, розкопують їх руками, ламають хрести (сс. Орв'яниця, Гранів, Трипутні та інші).

Моральний стан большевицьких партизанів — жахливий. Лайку чути не тільки з уст мужчин, але й жінок. Та й узагалі розпуста, нездисциплінованість, бійки — щоденні явища в большевицьких партизанських відділах (з оповідань очевидця, полоненого червоними, повстанця). УПА зупинила похід большевицьких партизанів і випирає їх знову за Прип'ять.

Німці цілком втратили в терені керівне становище.

УПА налагоджує нормальне життя, заводить адміністрацію, підготовляє відкриття шкіл.

Передрук з підпільної газети "Вільна Україна", р. 1, ч. 8, вер. 1943 р., 22×14 см., стор. 8-9. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Б 1; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

**
*

НАРОД У БОРОТЬБІ

У братерстві зброї

Вночі з 29 — 30 жовтня м. р. до Української Повстанчої Армії перейшов зі Здолбунова відділ азербайджанців у складі 160 чоловік з повним вирядом та озброєнням. Ця подія викликала радісні настрої, як серед українських, так і азербайджанських відділів УПА, які щиро вітали своїх земляків.

Наступного дня уранці в поблизьке село Гочівк[а], Острівського району, приїхала сотня німців, щоб своїм диким звичаєм погуляти. Заки повідомлено наші відділи, німці встигли вже гаразд погуляти, й пограбивши населення, від'їхали. Однак незабаром заблаглося їм знов погуляти в тому ж селі.

На цей час приїхав сам ляндвірт з сотнею добре одягнених та узброєних молодих летунів. Але тут їм не пощастило. Не встигли ще як слід “розгосподарюватись” біля селянського добра, як наша чота і дві азербайджанців вдарили на них і змусили їх до втечі.

Хоробрі азербайджанці, бачучи перед собою зненавидженого ворога, з великим завзяттям ішли до бою і своїм героїзмом додавали охоти деяким нашим молодим бійцям, які вперше були в бою.

Дорого коштувала та прогулянка: 50 лягло трупом, кільканадцять було поранених, а двадцять німецьких “героїв” врятувалось втечею. Попав тут і ляндвірт. Населення радісно витало повстанські відділи, радіючи дружніми відносинами та спільною боротьбою азербайджанських та українських відділів проти німецького загарбника.

Бій на шляху Рафалівка — Володимирець

Із загону ім. Коновальця вислано 8 жовтня м. р. відділ в силі одної чоти на засідку при шляху Рафалівка — Володимирець, яким часто проїжджали німці. Про засідку припадково довідались німці і вирушили більшою силою, щоб її по дорозі знищити. В загальному німців нараховувалося до 200 чоловік. У розвідку поїхала німецька кіннота, а як бічний розшук їхав середньої величини танк.

В той самий час на допомогу повстанцям друга чота, яка зайшла німців ззаду. Німці, побачивши себе оточеними, почали в переполосі втікати, не зводячи навіть бою. Бачучи це, “героїчні” танкісти замість наступати на повстанців, пустились навтікача, та й це їм не вдалося, бо зі страху заїхали в болото. Щоб не попасти повстанцям в руки, німці рішили танк зірвати. Вилізши з нього, почали приготувляти в’язку гранат до розриву. Та і це їм не вдалося. Повстанці, прогнавши ворога, рішили забрати танк. Зорганізували 20 пар волів та сотню селян, які допомогли витягнути танк з болота. Знайшовся шофер-танкіст і танк пущено в рух.

Німецька провокація

Німецькі імперіялісти у своїй боротьбі з українським народом не обмежуються тільки до засобів терору, арештів, розстрілів і катувань. Вони намагаються теж морально розкладати народ поширюванням недовіря до його провідників — ОУН та організатора української збройної сили — Української Повстанської Армії. При цьому німецькі наїзники користуються провокаційною пропагандою.

В останніх днях лютого ц. р. гітлерівські провокатори поширили листівки в російській мові, звернені до вояків і старшин червоної армії, а підписану нібито Головною Командою Української Повстанської Армії. У листівці закликається червоноармійців вступати в ряди “національного партизанського руху”, який “з допомогою німецької армії змагає скинути ярмо большевицького імперіялізму”. В той спосіб гітлерівська кліка намагається викликати враження, буцімто УПА співпрацює з німецькою армією. Таким чином німці намагаються рятувати свій захитаний престиж перед народами Сходу, які аж ніяк не бажають сталінського ярма. Знаючи, яку велику пошану й прихильність має Українська Повстанська Армія серед усіх народів Сходу, німці хотіли обдурити в підлий спосіб ті народи, і за сфальшованим підписом Головної Команди УПА набрехати про співпрацю.

Сьогодні цілому світові є знане, за що і проти кого бореться УПА. УПА означила ясно своє вороже ставлення до сталінсько-гітлерівського імперіялізму. Бійці УПА задокументували це своєю кров'ю у боротьбі проти гітлерівських посіпак і сталінських загарбників.

Передрук з підпільної газети “Вісті Української Інформаційної служби”, р. 1, ч. 1, 1 квітня 1944 р., стор. 17-18 і 19. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Б 7-1; фотокопія: Архів “Літопису УПА”.

**

НА ЗЕМЛЯХ УКРАЇНИ

Під сталінською окупацією

Більшовики, займаючи нові терени України, негайно заводять старі свої грабіжницькі порядки. На престолі Радянської України у Києві Сталін посадив того самого Хрущова, який для наведення “порядку”, покликав багато старих членів адміністрації та густо розвинув сітку НКВД. Нові “визволителі” найперше стараються змобілізувати всіх боездатних і працездатних (мужчини від 16 - 50 літ життя — Чернігівщина, Дніпропетровщина, Полтавщина). Боездатну частину після 2-3 денного вишколу посилають на гарматне м'ясо у першу лінію фронту, ставляючи за ними “заградительные отряди”. Решту змобілізованих посилають далеко на каторжну роботу у свої воєнно-промислові центри.

По містах — страшний терор. В Харкові, Полтаві, Сталіно, Прилуках, Луганську та в багатьох інших містах і містечках, наново окупованої більшовиками України, арештовують й розстрілюють усіх, хто працював у німецькій адміністрації. За оскарження служить звичайна інформація якогось злодія чи п'яниці-агента НКВД.

Учасників червоної партизанки уважає загально більшовицька влада, як “неблагонадійний” — розложений елемент за винятком парашутистів і комісарів. Тому всіх боездатних відсилається на фронт, а решту запроторюють у далекий Сибір на тяжкі роботи.

Московське радіо повідомляє, що в ССРСР колгоспи продають державі всі рештки запасів зерна. В цій делікатній формі більшовики признаються до грабіжі майна у населення, яке не вдалося дограбувати німці.

Населення України прийняло поворот більшовиків з великим пригнобленням і невдоволенням. На знак протесту в багатьох місцях перейшло воно до організованої самооборони перед звірськими репресіями сталінського режиму. Багато, уникаючи арештів та мобілізації, організовано криється в природньо-оборонних місцях.

Під гітлерівською окупацією

Гестапо й німецька адміністрація шаліє. Знайшовши собі щирих вислужників з польського елементу, dokonують вони нечуваних звірств над українським населенням. Грабуючи майно, ненаситні садисти шукають все свіжої людської крові. Останньо вже гітлерівські кати палять людей живцем (с. Стидині — Костопільщина, рівенська в'язниця, концтабор Шубків).

Німці, відступаючи зі східних областей України, дають накази про т. зв. "добровільну" евакуацію. Насильно евакуоване населення, яке німці намагаються по дорозі або знищити або запроторити в Німеччину на каторгу, в більшій частині розбігається.

На Правобережжі населення рішуче поставилося проти евакуації і не кидає своєї рідної землі. (Київщина, Кіровоградщина, Дніпропетровщина).

Прояви налагодження всіх ділянок українського життя

Всупереч дикому теророві імперіялістів на теренах, які звільнила УПА від гітлерівсько-сталінських банд, населення цих земель проявило багато ініціативи, доброї волі й громадської дисципліни в організуванні культурного і господарського життя. Найперше, отже, утворено адміністративний апарат, який перейшов до розвинення всіх галузей господарського і культурного життя. Урухомлено млини, зорганізовано гарбарні, шевські та кравецькі артілі (по 3-4 в районі), бляхарські та слюсарські варстати, а також фабрики мармеляди, консервів і т. п. Створено рівнож умови для праці приватних ремісничих варстатів.

У культурній ділянці урухомлено школи. Нпр., в одному лише надр-ні "Долина" (псевдо) відкрито 119 вищепочаткових і початкових шкіл, де провадять навчання 185 вчителів. Переведено цілий ряд фахово-адміністративних, вчительських та інструкторських курсів. Розвинено працю над гігієною й здоров'ям населення (щіплення проти різних хворіб та дезинфекція).

Ціль “червоних партизанів”

Більша група більшовицької банди окупувала на Сарненщині с. Маріянівку і Залужжя. Населення цілком ограбили, забравши 400 шт. рогатої худоби, 800 шт. овець та багато збіжжя. Решту збіжжя, якого не могли забрати, розсипали по вулицях. Вікна у хатах повибивали, багато будинків попалили. Забрали з собою 40 людей, яких закатували. Ці ж самі бандити спалили село Стару Рафалівку, Колківського р-ну; Журавичі, Цуманського р-ну та багато інших сіл. Більшовицькі банди деморалізовані, завше п'яні, щиро помагають гітлерівським імперіалістам повернути наш край у руйну. Народ наш розуміє ціль сталінських бандитських вислаників і з ними бореться.

Передрук з підпільної газети “За самостійну Україну; бойовий орган ОУН”, р. 3, ч. 9, 10 груд. 1943 р., 44×30 см. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Б 11-2; фотокопія: Архів “Літопису УПА”.

З ПОВСТАНЧИХ БОЇВ

Українські повстанчі збройні кадри потужніють з дня на день. У нещадній боротьбі з грабіжними сталінським і гітлерівським імперіалізмами своєю відвагою та самопосвятою, що випливає з глибокої любови до свого народу, український повстанець є гідним борцем сучасної визвольної-революційної доби.

Подаємо деякі фрагменти зі збройної боротьби УПА з гітлерівськими та сталінськими грабіжницькими бандами.

Із дій УПА проти гітлерівських наїзників

У жовтні ц. р. наш відділ обложив районове містечко Бараші на Зв'ягельщині, в якому була сильно узброєна німецька залога. За 14 годин облоги і безперестанного бою ворог втратив 44 особи вбитими і раненими. Спалено у місті всі урядові та поліційні будинки.

На [шос]і Рівне — Клевань один рій повстанців розбив 2 німецьких вантажних авта, що їхали на грабіжну акцію. Тут згинulo 38 гітлерівців. Втрат власних не було.

У бою з німецькими гестапівцями, що приїхали грабити Більовські хутори на Клеванщині — повстанці розбили бандитів, здобувши 2 скоростріли (МГ), 1 емпі, скриню амуніції та 8 гранат.

У листопаді ц. р. відділи УПА зайняли районове місто Мізоч на Остріжчині й тримали його цілу добу. Знищено багато німців. Здобуто 150 крісів, багато амуніції та іншого воєнного матеріялу. У бою за місто геройсько бився по боці українських повстанців — відділ азербайджанців.

Під Ковлем в с. Облапи, яке хотіли німецькі бандити ограбити й спалити, повстанці розігнали гітлерівських напасників. Здобуто один гранатомет, кулемети і кріси. На полі бою нараховано 18 німців вбитими, яких у паніці утікаючі німецькі зайти не підібрали. З нашої сторони один ранений.

Бої з більшовицькими бандами

У жовтні ц. р. біля села Оли[ка] (Щуманський район) розбито більшу групу советських банд. Убитими понад 100 червоних. Наскок повстанців був так несподіваний і вдалий, що з нашої сторони був тільки один повстанець ранений.

В селі Берестянах того ж місяця у сутичці з червоною бандою УПА завдала ворогові тяжких втрат. Більшовицькі банди втратили тут понад 150 вбитими та багато раненими.

Відділи УПА розбили червону банду у Краснім Борі на Поліссі. Здобуто осідок штабу червоної партизанки, — спалено бункри. Червоні мали великі втрати. Після цього наші зайняли місто Любешів. Тут були великі господарські здобутки.

На теренах дій УПА у східних областях червоні банди панічно перед нашими відділами утікають. Часом тільки ставлять безуспішний спротив. Нпр., наші відділи, займаючи місто Городницю, зустріли спротив червоної залоги міста. Бій тривав 20 хвилин, після якого залогу розбито, та багато з неї взято в полон. “Соединенія” Андреева, що стояли в околицях міста й мали прийти на підмогу залозі, не дали ні одного вистрілу і панічно втікли глибоко в ліс.

Ганебне співдіяння сталінських і гітлерівських імперіялістів

На початку листопада ц. р. гітлерівські банди вдерлися з більшими силами в терен Костопільщини, щоб пограбити та вимордувати селян і попалити села. Населення опорожнило свої оселі й скрилося в лісі від бандитів. Тут однак чигав підступно другий ворог безборонного населення — сталінські бандити. Користаючи з нагоди, т. зв. “красні партизани” вдарили несподівано на безборонних людей, щоб, як звичайно, пограбувати худобу та майно. В поблизу стояв відділ УПА, який, не зважаючи на переважаючі сили ворога, перейшов зараз же до атаки. Сталінські банди панічно втікли, залишивши на полі бою 38 бандитів вбитими. Відділ УПА гнав їх 10 км., завдаючи злочинцям тяжких втрат. (Анелівка — Костопільщина).

Українська Народна Самооборона в Галичині діє

У відповідь на терор гітлерівських імперіялістів у Галичині Українська Народна Самооборона перейшла до збройних заходів оборони. У жовтні ц. р. відбувся поважний бій з німецькими загарбниками на гірських полонинах Карпат. Наступаючий ворог під вогнем груп УНС-и панічно відступив, залишивши на полі бою 20 німців вбитими — між ними сотника й поручника СС-ів.

Передрук з підпільної газети “За самостійну Україну; бойовий орган ОУН”, р. 3, ч. 9, 10 груд. 1943 р., 44×30 см. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Б 11-2; фотокопія: Архів “Літопису УПА”.

ВІСТІ З ПІВНІЧНО-ЗАХІДНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ (П. З. У. З.)

Волинь і Полісся є зараз тереном подій, що матимуть далекойдуче значення в розгортанні революційно-визвольної боротьби українського народу і в історії України взагалі. Від початку свого побуту на Українських Землях, німецький оку-

пант повів там особливо звірську політику, що мусіла закінчитися поголовним винищенням українського населення на цих землях, або збройним спротивом цього населення проти дикої окупації. Коли вже не помагали способи примітивної оборони (варти, алярмові знаки і т. п.), коли окупант почав демонстративні масові морди українського населення (Кортилиси, Цумань і інші) тоді зреволюціонізований актив цих земель вхопив за зброю. Почали творитися поодинокі самооборонні відділи, що згодом злилися в єдину революційно-збройну силу: *Українську Повстанчу Армію (УПА)*. Особливо від весни 1943 р. починається інтензивний ріст сил УПА. Ведуться завзяті бої з німецькими окупаційними силами, провадиться акція нищення большевицьких партизанських гнізд, що всіли вже сильно розростися на терені цих земель та лядьких колоній, що стали кублами червоної партизанки, а одночасно вірними помічниками німецького окупанта в нищенні українського народу. До УПА переходить більша частина українських шущманів, яких німці заставляли розстрілювати своїх братів, а крім того дико знущалися над ними. В УПА постали також окремі частини інших поневолених народів (грузинів, татар, узбеків, осетинів, черкесів і інших), що зараз по геройськи боряться з займанцями плече-об-плече з українським повстанцем, а в пригожий час перетворюються в Національні Революційні Армії й підуть бити окупантів на своїх рідних землях. В деяких теренах УПА вже зовсім знищила німецькі окупаційні сили, червону партизанщину та всяких ворожих агентів, зорганізувала власну адміністрацію, переводить земельну реформу, активізує культурно-освітнє життя, а одночасно ведуться постійні бої із кандидатами на "опікунів" Українських Земель. Обсяг дій УПА поширюється також на Осередні Українські Землі та на Холмщину й Підляшша. Ось деякі картини військових операцій УПА (на основі органу політ. відділу УПА "До Зброї", "Інформатора" і інших інформативних матеріалів): під кінець липня відділи УПА розбили групу червоних партизанів ім. Михайлова — в силі 500 людей, що більше як рік таборували в Суразьких лісах біля Теремна (на пограниччі Рівенської й Кам'янець-Подільської областей) і своїми дикими грабунками непокоїли українське населення. Дві облави німців на цей табір

закінчилися невдачею, щойно УПА в завязтих боях зуміла знищити червону заразу. В цих боях особливо визначився геройський відділ грузинів.

Відділи УПА на північному Поліссі скріпили в останньому часі акцію проти червоних. У висліді знищено чотири большевицькі табори, здобуто зброю, амуніцію і військові припаси. Рівнобіжно з очищуванням теренів від большевиків, поліські повстанчі групи ліквідують безпощадно їхні господарчі бази й агентурні кубла, що містяться переважно на польських колоніях. Поляки, що, користуючи з нашої гостинності, живуть на наших землях, затуманені своїми верховодами вислугуються одночасно й большевикам і німецьким загарбницьким інтересам, вірячи, що цим способом допоможуть імперіялістам проковтнути українців, а на Українських Землях збудують польську державу. Цю приманчиву, але нездійсниму, мрію польських імперіялістів і рівночасно вислужників Москви та Берліна, УПА грунтовно вибиває їм з голови. Доказом може послужити Степанська Гута і цілий ряд інших большевицько-польських імперіялістичних гнізд на ПЗУЗ, що вже сьогодні не існують.

На Поліссі большевики перекинули частину своєї сили з півночі на Любомельщину. Група їх пішла аж у Вербський район Володимирської округи, а більша частина заняла Головнянський район. Відділи УПА в Головнянському районі звели з ними шість боїв. У першому бою в половині липня ц. р. згинуло понад 300 большевиків, частину взято в полон. У Вербському районі група УПА припинила посування большевиків біля сіл Рай, Ставки, де відбувся бій з большевиками. Убито 147 большевиків; багато ранено.

При кінці липня відділ УПА напав на потяг біля станції Маневичі. Потяг боронили німці і шугцмани. Вони цілий час свого побуту в Маневичах звірськими способами винищували українців, що ще досі залишилися в містечку. З німецького боку було багато вбитих і ранених. Німці розбіглися у паніці. Усі речі з потягу забрано, в тому і зброю. З нашого боку ранено одного стрільця. Цей стрілець був уже на трьох фронтах, між іншим — під Сталінградом в німецькій армії. Взагалі на фронтах він був десять разів ранений, його ранено 11-ий раз

у ногу. Не зважаючи на рану, він виліз у потяг, забрав у німців 2 кулемети та 7 наганів і приніс до своїх.

Продовж липня ц. р. відділи УПА вели завзяту боротьбу з большевицькими партизанами в терені Маневич і відкинули їх поза залізницю Ковель-Сарни.

Другий відділ витиснув червоних від Камінь-Коширська в сторону Любишева-Морочна, третій вів боротьбу з червоними коло Прип'яті. До цього часу УПА виграла всі бої на цих трьох відтинках, здобувши значну кількість зброї та знищивши кілька соток большевиків.

У боротьбі з УПА на терені Волині німці програли під кожним оглядом. Не зважаючи на жорстоке і нелюдське палення сіл, вбивання безборонних людей, переважно старців, жінок і дітей, населення німці не залякали, а навпаки викликали войовничий настрій та скріпили ще більше ненависть до наїзника. До того ж у всіх боях УПА, населення побачило вищість стрілецтва, його геройство, очайдушність та самопошвяту в порівнанні з боягуством німців. Легенда про непереможеність німецького вояка розвіялася, як дим. Німаки й далі часто в товаристві ляхів і мадярів пописуються грабунком приватного селянського майна, як справжня злодійська банда, що нічим не відрізняється від большевицьких партизанів.

З початком липня на Кремянеччині роззброєно відділ мадярів, що вибрався з наказу німців грабувати села. Здобуто 39 крісів, 5 скорострілів, 56 гранат, 8000 амуніції і весь військовий виряд.

В серпні відділ УПА в Здолбунівському районі здобув у німців 12 тягарових авт.

В Явачкові Здолбунівського рай. мадяри грабили селян. Саме тоді надійшов наш відділ та покарав мадярів. Мадяри лишили на полі кільканадцять убитих. Здобуто значну кількість зброї.

До Тайкур Здолбунівського району приїздили ляхи, щоб забрати збіжжя. Відділ УПА не допустив до цього та розігнав їх, при чому вбито кількох ляхів.

Мадяри й ляхи виїхали до с. Ступно, де як дикунки напали на церкву і ограбили її й у середині знищили, а пізніше запалили по дорозі кілька хат. Вертаючи через Стару Моща-

ницю, зустрілися вони з відділом УПА. У бою втратили 40 вбитими й 16 раненими.

З початком серпня прибуло 32 німців до с. Гнидави на Луччині, з ціллю грабувати населення. Наш відділ не допустив до грабежі. Вбито 17 німців, багато ранено. Решта німців повтікала. Біля фільварку Осіче на Луччині відбувся довгий і завзятий бій УПА з німцями, в якому вбито понад 50 німців, багато ранено.

При кінці липня ц. р. до с. Береззя, Сенкевичівського району, приїхали на паціфікацію ляхи автом і двома фірами та німак бричкою. Наші повстанці розбили їх, здобувши авто, бричку й фіри. Опісля на підмогу приїхало 50 німців. Бій розгорівся наново. Вбито 30 німців, 7 ранено. Німаки закрівавили ціле поле. Бій тривав цілий день. Здобуто багато зброї та амуніції. Двом полякам udało ся втікти з поля бою, один із них кричав на фільварку: “Юж ми войне пшегралі, вшисци побіці, тилько нас двух уцекло. Їх там дужо не било, але як бійом, то бійом”.

В одному із сіл Радивилівського району німецька адміністрація наказала селянам виводити худобу. Наша боївка за сіла на шляху, що ним їхали німці й поляки з забраною худобою. Грабіжників було коло 60. Розпочався бій у висліді якого вбито 22 німаків, а близько 10 ранено. Здобуто зброю і відбито всю худобу.

На німців і їхніх прихвостнів, що забирали збіжжя з одного фільварку, в Сенкевичівському районі, наскочили повстанці. У бою відібрали всі вози зі збіжжям та разом з кіньми, вбили 15 фольксдойчів, кількох ранили й здобули багато зброї. Недобитки тікали, куди очі несли.

У Млинівському районі відділ УПА, що складався, крім українців, з грузинів, узбеків та росіян, у бою з німцями забив понад 60 ворогів.

На шляху Дубно — Кремянець повстанці спалили 14 авт і вбили коло 50 німців. Між убитими був директор тютюневих фабрик України. Здобуто зброю, військовий виряд, одяг та взуття.

Німецькі грабіжники, ідучи через с. Копитів, Корецького району, попали в засідку частини УПА. Вбитими, раненими й полоненими німці втратили 35 осіб. Здобуто зброю й амуніцію.

Біля села Катеринівка Емільчинського району, частина УПА мала два нічні бої з червоними грабіжниками. Повстанці розбили в обох боях червоних та завдали їм тяжких втрат вбитими й раненими. Здобуто зброю амуніцію та багато табору.

Входячи в с. Красилівку, Городницького* району, зустрівся відділ УПА з червоними злодіями, що поводилися в селі як у себе вдома. Побачивши повстанців, почали "ребята" "удірать" хто куди. Підчас погоні вбито 10 червоних. По відході повстанців зі села, почали червоні з ліса розстрільною наступ. Відділ УПА протинаступом розбив червоних бандитів. "Ребята" залишили 40 трупів. Здобуто гранатомет зі стрільнами, кулемет, автоматичну зброю, кріси та набої.

Відділ УПА, маючи певне боеве завдання, зібрався 8 вересня ц. р. під Радовичами, Турійського району на Ковельщині. Несподівано надіхав загін добре озброєних німецьких розбишак у кількості 470 осіб. Бандити з "вищої раси" збирались грабувати українське населення. Одна бойова сотня повстанців негайно вступила в бій і витягнула німоту на чисте поле. Опісля друга повстанча сотня вдарила на них з крила. В результаті бою німецькі горлорізи були цілком розбиті. На полі бою залишилося понад 150 трупів, частину взято в полон, решта в паніці розбіглася. Відділ УПА здобув: 6 кулеметів, багато крісів і автоматичної зброї та іншого военного виряду. Найбільшу паніку сіяв повстанець-гарматчик Гармаш своїми влучними пострілами з легкої гармати.

Передрук з підпільної газети "Самостійник", видання друкарні ім. Дмитра Мирона, р. 1, ч. 1, 23 груд. 1943 р. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Б 39 - 1; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

* В оригіналі: Краснівну Бродницького району.

УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНЧА АРМІЯ ДІЄ

[Ч. 1, друга половина лист. 1943 р.]

Український народ виповів безпощадну війну московському й німецькому імперіалізмам, що звірськими способами довго гнобили та експлуатували його під кожним оглядом. На цю священну війну вийшла Українська Повстанча Армія і вмить заняла своїми діями широкі простори України. Ряди УПА ростуть з дня на день. Ще вчора тільки де-не-де діяли малі повстанчі загони, без милосердя шарпаючи на кожному кроці німецьких та московських наїзників, а сьогодні вже численні групи вишколених і добре озброєних повстанців кулями і багнетами виписують на спинах сталінських і гітлерівських наймитів відвічне тверде право українського народу на панування у своїй хаті. Грунт під ногами займанців осовується, перед ними стає глибока прірва і немінуча загибель. Гітлер і Сталін вимагали від українців не повстання свободолюбивого народу, не геройського збройного чину, а послуху і рабської покори, опльовання власних національних ідеалів, потоптання національної честі й гідності, заперечення власної історії. “Та не так сталось, як бажалось”. Український народ вступив на шлях рішучої збройної розправи з займанцями і не зійде з нього, доки останнього займанця не прожене або в його голодний край, або в могилу.

**
*

[Ч. 2, перша половина грудня 1943]

Боротьба УПА квітчається успіхами. На всіх фронтах УПА перемагає. Полісся та північна Волинь, тобто ті землі що на них насамперед розпочалася боротьба УПА сьогодні цілком охоплені її акціями. Населення, забезпечене перед загрозою німецьких наїздів, отримало можливість налагодити майже у всіх ділянках нормальну працю. В липні місяці цього року особливо посилила вона свої дії на Правобережжі і Поділлі. Одна повстанча група УПА в своєму трьохтижневому рейді по Житомирській і Київській областях перевела 15 успішних боїв з большевицькими партизанами й німцями. Найбільш ефектов-

ні бої з німцями і фольксдойчами біля Устинівки (Житомирщина), де згинуло близько 130 німців, багато ранено, а частина розбіглася в паніці, куди очі несли. Здобуто зброю, харчі, одіж. В бою в Кам[я]нці (Ярунський район, Житомирщина) ця сама група розбила цілковито великий відділ червоних партизан, в м. Коростені розоружила німецьку поліцію.

[Ч. 3, річний огляд 1943 р.]

Для закріплення віри в єдиноправильність самостійницько-державницьких ідей — українців ОСУЗ — треба було їх впевнити в перемогу цих ідей. В тій цілі літом м. р. загоны УПА відбули рейд на Осередні українські землі.

Рейд відділів УПА закріпив збройною силою ту працю, яку перевела ОУН на східніх землях за останні два роки, дав для неї реальний підклад та накреслив нові пляни оминаючи сутички з ворогом, аж як пізнали уклад сил, настрої населення — почали діяти. Початкове недовіря населення до всяких збройних відділів перетворилося в захоплення, коли переконались, що це не червоні партизани, а українська військово-реальна запораука воскресення України. Там — де вже діяла праця ОУН — повстанчі відділи на ділі доказували живучість її ідей, там де населення орієнтувалося на більшовицьку силу, повстанці протиставляли їм свою силу. Українське населення зі слъозами працюало українських повстанців, старші селяни благословили їх іконами на святе діло.

Рейди УПА вплинули не тільки на сільське населення але і на місто, яке раніше навіть не хотіло чути про самостійницький рух.

Скрізь по вулицях і базарах пішли розмови про успіхи українських повстанців. На міське змосковщене населення дуже велике враження зробили летючки на російській мові до народів Кавказу, Сходу і Сибіру. В сутичках УПА з місцевою поліцією — багато поліцаїв здезертирувало, решта б'ється неохоче. Бої УПА з червоними партизанами мали величезне значення, бо УПА завжди була переможцем і без втрат. Це дуже пригнобило місцеву комуністичну пропаганду.

Ось кілька звідомлень про бої відділів УПА підчас рейду:

— В бою в Кам'янці (Житомирщина) одна повстанча група розбила цілком відділ червоних партизан.

— В Коростені повстанці розоружили нім. поліцію.

— Біля села Устинівка (Житомирщина) сотня УПА звела бій з великим відділом німців. У висліді було 8 убитих, між ними гауптман жандармерії, а повстанці мали лише двох раних і здобули 5 кулеметів, понад 60 крісів, 15 пістолів, дві машинові пістолі і багато амуніції.

— Загони УПА вступили в місто Котельня (Андрусівський район, Житомирщина). Дійшло до бою з німцями й шуцманами. В бою вбито 33 німці, 23 були полонені, здобуто 8 автомашин.

На передмісті м. Корост[иш]лева відбувся бій з німцями в забудуваннях тартака. Вбито 47 німців, а 12 шуцманів здалися в полон.

— У Подніпров'ю населення вітає відділи УПА з захопленням, люди радо дають допомогу.

— В Чорнобильських, Чернігівських, Київських — надніпрянських лісах діють сильні повстанчі загони УПА. Вони зорганізували там свою республіку, перебрали адміністрацію терену не допускаючи туди німців ані більшовицьких партизан.

— Всюди — куди пройшли відділи УПА в населення піднісся боевий дух — їм не страшний терор ні німецька загроза. Вони знають, що тільки зорганізованою боротьбою цілого українського народу — здобудуть перемогу. Вони знають, що відділи УПА не пройшли на те — щоб більше не вернути. Тепер — коли більшовики знову займають одні по других українські землі — об'єднуються повстанці всіх українських земель для спільної самооборони і боротьби за волю українського народу.

Передрук з підпільної газети "Вісті: огляд воєнно-політичних подій", видання редколегії "Юнака", р. 1, ч. 1, 2 і 3, друга половина листопада та перша половина грудня і річний огляд 1943 р., стор. 5, 6 і 7-8, 24×16 см. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Б 3-1, В 3-2 і В 3-3; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

**
*

РЕЙДИ ВІДДІЛІВ УПА НА СХІД

Праця героїчного підпілля ОУН на ОСУЗ причинилася до зросту самостійницьких настроїв серед широких мас та здобула для нашого революційно-визвольного руху нові кадри активних борців. Всетаки, мимо власних симпатій до нашого руху, маси не вірили в успішність боротьби за УССД, бо не бачили конкретної сили-зав'язку, що мала б започаткувати збройну боротьбу з окупантами, а натомість день-денно бачили банди большевицьких партизан, що свobodно волочилися по терені.

Коли народні маси повірили в єдиноправильність самостійницько-державницьких ідей, *треба було дати їм віру в перемогу цих ідей*. В тій цілі літом ц. р. загопи УПА відбули рейд на Осередні Українські Землі. Ось що пише про значення цього рейду політичний кореспондент УПА: "Рейд відділів УПА на Схід закріпив збройною силою ту працю, яку перевела ОУН на східних областях за останні два роки, дав для неї реальний підклад та накреслив нові шляхи боротьби, а саме — збройної боротьби. Годиться при цьому відмітити, що військовою вмiстiстю східні українці можуть похвалитися й більше надаються до збройної повстанчої акції, як до підпільно-революційної праці. Населення східних земель дуже радо зустрічало відділи УПА, зокрема старша українська інтелігенція й селянство. Коли побачили українське військо, в їх очах появилися сльози радості й віра в Воскресення України. Були випадки, що старші селяни виходили назустріч з іконами й благословили повстанців на святе діло. Селянська молодь, що раніше ставилася до підпільного руху з недовірям в засліпленні силою советської партизанки, зараз, коли побачила відділи УПА, добре узброєні, зорганізовані й здисципліновані, як регулярне військо, змінили своє ставлення й було багато випадків, що молоді хлопці добровільно зголошувалися до УПА. З приходом українських повстанців, молодь перестала орієнтуватися на большевицьку силу, бо побачила свою — українську. В одному селі молоді хлопці говорили між собою: "Тепер уже большевицька партизанка не в моді, зараз уже є наші — українські партизани". Рейди УПА вплинули не тільки

на сільське населення, але й на місто, яке раніше навіть не хотіло чути про самостійницький рух. На міських вулицях і базарах без кінця розповідають про успіхи “бандерівців”. Міська нехоть і байдужність до українського визвольного руху — зрушена. На міське змосковщене населення дуже велике вражіння зробили летючка на російській мові, що промовляла до русских, народів Кавказу, Сходу й Сибіру. Після цього деякі русські поставилися до УПА навіть прихильно. Серед фолькдойчів та поляків поява відділів УПА викликала загальний стан пригноблення й жаху. Сутички відділів УПА з місцевою поліцією зробили на поліцію пригноблююче вражіння. Багато поліцаїв дезертирувало, а решта беться дуже неохоче. Бої повстанців з відділами червоної партизанки мали велике позитивне значення, бо УПА завжди виходила переможцем і майже без втрат. Це дуже пригнобило й обезброїло місцеву комуністичну пропаганду”. А ось кілька звідомлень про бої відділів УПА підчас рейду: В бою в Кам[’я]ці (Ярунський район, Житомирщина) одна повстанча група розбила цілковито великий відділ червоних партизан, а в м. Коростені розоружила німецьку поліцію.

Ця ж група звела бій з великим відділом німців біля с. Устинівка (Ясновецький район, Житомирщина). Сотня з могутнім “Слава” сполученим з вогнем кулеметів, бравурно кинулася на ворога. У висліді ворог мав 8 убитих, між якими був гавптман жандармерії, а повстанці мали лише двох ранених і здобули 5 кулеметів, понад 60 крісів, 15 пістолів, 2 машинові пістолі й багато амуніції.

Загони УПА вступили в місто Котельня (Андрусівський район, Житомирщина). Дійшло до боїв відділів УПА з німцями й шуцманами. В бою вбито 53 німців, а 23 взято в полон. Здобуто 8 автомашин. На передмісті м. Коростишева відбувся бій із німцями в забудованнях тартака. Убито 47 німців, а 12 шуцманів здалося в полон (один із них визначився пізніше в бою з німцями під с. Шевченко).

У Вишневичах біля річки Тетерева зустрівся наш відділ з большевиками. У бою здобуто вози з одежею, а большевики в паніці розбіглися.

У Подніпровю населення вітає відділи УПА з захопленням, люди з радості плачуть. Розказують про свою біду за ССРР і Німеччини. Населення дуже радо дає допомогу харчами та говорить: “Ми чули що ви йдете. Бандерівці бють всіх захватчиків, роздають землю та добро з розбитих ворожих магазинів.”

Біля Коростеня наш відділ роздав між селян здобуту в німців сіль. Розкидувано листівки. Селяни гуртом їх читали, висловлюючи своє вдоволення.

В околицях Трипілля (над Дніпром) хоробрі повстанці зорганізували свою республіку, перебрали в свої руки адміністрацію терену, забезпечили його, не допускаючи туди ані німців, ані большевицьких партизанів. Сильні повстанчі загони діють в Чорнобильських, Чернигівських та Київських наддніпрянських лісах. В місяці червні й липні ц. р. ці загони УПА перевели кільканадцять переможних боїв з червоними і німцями. Большевицьких партизанів випирають вони зовсім з теренів так, що ті переносяться на північ аж за Припять.

Червоні партизани, що ще частинно не розбиті, послали грабунки і вбивства. Доходить до того, що в неділю біля церкви роззувають людей. При нападі на наші села, мов скажені, кидаються з лайкою на могили, що народ висипав своїм героям, розкопують їх, ламають хрести. Моральний стан большевицьких партизанів жалюгідний. Розпуста, нездисциплінованість, взаємні бійки, — ось чим відзначаються їхні відділи.

Громлячи безпощадно окупантів, відділи УПА роздають населенню революційні брошури й листівки, а працівники політичного відділу УПА виголошують промови й проводять політичні гутірки з народом.

Передрук з підпільної газети “Самостійник”, р. 1, ч. 1, 23 грудня 1943 р. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Б 39-1; фотокопія: Архів “Літопису УПА”.

**
**

ПЗУЗ

В боротьбі УПА з німцями розвіюється зовсім легенда про непереможність німців. Вони щораз частіше користуються поляками та мадярами.

В Здолбунівському районі відділ УПА здобув у місяці серпні 12 авт тягарових і багато зброї.

Мадяри та поляки напали на церкву в с. Ступно біля Мізоча, ограбили її та знищили. В повороті зустрілися з відділом УПА. Прийшло до бою, де згинуло 40, а ранено 16 мадярів і поляків.

В рядах УПА зростають відділи грузинів, узбеків, білорусів, які хочуть боротися зі Сталіном та Гітлером.

Трапляються щораз частіше випадки дезерції серед німців. Дехто з них переходить до УПА. Збройна акція впливає сильно на них, дехто каже, що “Гітлер капут, Сталін капут — Україна гут”.

В Луцьку німці повели арешти серед інтелігенції, духовенства та частинно робітників: арештовано понад 100 осіб.

24. VII. спалено до тла с. Тулиців Түрійського району. Повстанці звели бій з німцями, у якому впало 180 німців.

В Крем'янецьчині розбито карну німецьку експедицію. Кілька німців із вермахту перейшло до УПА й заявили готовність боротися проти партійців і гестапо. Кажали, що гестапо так само трактує в Німеччині їх родини, як тут українців.

Німці розкинули з літаків летючки, де говорять про те, що всі мусять вернутися з лісів, щоби “всі річники чоловічої та жіночої статі, що підлягають обов'язку праці, і крім цього вся зайва людська робоча сила, виїхали негайно на роботу до Німеччини. Коли в селі буде знайдена яка зброя — відповідає все населення”. Підписаний генералкомісар Волині і Поділля — Шене.

Пропагандивна офензива

Окупанти, не спроможні знищити визвольно-революційного руху зброєю, почали з небувалою силою пропагандивну офензиву. Займемося насамперед німцями. Що закидають німці ОУН й УПА? Ніщо більш тільки.... большевизм. У листівці “Слухай, український народі” читаємо наступне:

“Москва дає накази ОУН. З тайних наказів і вказівок, що попали нам в руки, видно, що кремлівські жиди стоять у зв'язку з ОУН. В тих тайних наказах, що скоро будуть опубліковані, ОУН означається як національно замаскована большевицька бойова частина”.

Мало цього. Німці випускають летючки за підписом шефа штабу Червоної армії Василевського із закликом, мовляв, ваші мрії про самостійність не реальні, переходіть до нас, а ми введемо вашого провідника Бандеру у склад українського совітського уряду. Тиждень пізніше німці верещать про співпрацю ОУН з Москвою, покликаючись на.... листівку Василевського. І так у безконечність.

А большевики? Ті закидають “тільки” вислугування німцям. Слухайте: “Відколи ОУН, — питають “радянські партизани”, — керівники якої і зараз сидять в Берліні на німецьких харчах і за німецькі марки видають свої газети, стала оборонцем народу?” А далі: “маємо документи, опублікуємо їх, з яких видно, що керівна верхівка ОУН, бандеровців і бульбовців, і зараз контактується з гестапо, одержує за це гроші і за тридцять срібняків продає свій народ. Роблять вони це, щоб відвернути народ від збройної боротьби проти німців, відірвати маси від радянських партизан”.

І одні, і другі “грозять” від ряду місяців опублікуванням “тайних” документів. Досі якось їх не опублікували. Пождемо, може, незабаром читатимемо видане у Москві звернення Кайтля, шефа німецького Головного Командування. Большевики понятливі, може, в пропаганді теж чогось від німців навчаться.

Передрук з підпільного журналу “Ідея і чин”, видання Проводу ОУН, р. 2, но. 5, 1943 р., 29× 22 см. Оригінал: Архів ЗП УГВР, Г 2-4; фотокопія: Архів “Літопису УПА”.*

**

* Підрозділ: “Вісті”.

THE UPA IN THE UNDERGROUND PRESS

(Summary)

In this section are reprinted a number of reports taken from the Ukrainian underground press about the UPA activities in Volyn and Polissya under German occupation. In the majority of cases, these are short descriptions of the general situation, of the skirmishes and encounters with the enemy, or information about individual battles. Among them also are mentioned larger operations of the UPA such as the military raids of the Volyn units into the territories of Zhytomyr, Kiev and Podillya oblasts.

These press reports represent only a very small part of the material on the UPA activities published in the underground periodicals. Very few of the periodicals are actually available in the West. For example, there seems to be only one issue of the Volyn monthly "Do Zbroyi" (No. 4, October 1943), and only one issue of the Volyn newspaper "Vil'na Ukrayina" (No. 8, September 1943) available outside the Soviet Union. Other periodicals have a larger number of copies but no complete run of any periodical is actually available. In general, the reprints here are taken from the following periodicals: "Do Zbroyi", "Ideya i Chyn", "Informator", "Samostiynyk", "Vil'na Ukrayina", "Visti" (a publication of "Yunak"), "Visti Ukrayins'koyi Informatsiynoyi Sluzhby", and "Za Samostiynu Ukrayinu".

The reprints are valuable for at least two reasons. They offer a variety of samples of the underground journalism, and give a great deal of information about the UPA and other events of that time. A serious weakness of the information as a source material is the absence of identification of the UPA units, their strength or their commanding officers. This information was withheld for security reasons. The reports, however, do contain information about the strength of the enemy, the skirmishes and battles, the losses on both sides, and the time and place of the encounters.

Титульна сторінка п'ятого числа журналу "Ідея і чин", з якого передруковано статтю Ростислава Волошина (А. С. Борисенко) "На шляхах збройної боротьби; Українська Повстанська Армія (УПА)". В підзаголовку журналу відзначено: "Видає Провід Організації Українських Націоналістів (ОУН)".

Розмір: 29X22 см.

ДОКУМЕНТАЦІЯ: ХРОНІКА ПОДІЙ І ДІЙ УПА

З ХРОНІКИ ПОДІЙ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (рік 1943)*

Північно-західні українські землі

Від Редакції: Укладачем цієї збірки, як і друкованих у цьому томі збірок — “Дії УПА в 1943 р.” та “Дії українських збройних самооборонних відділів”, — був Володимир Макар, який живе тепер у Торонті. Над компіляціями таких довідкових збірок автор працював у підпіллі від квітня 1942 р. Спочатку він був працівником Референтури інформації та пропаганди ОУН, від літа 1943 р. — підпільної радіостанції “Вільна Україна” (криптонім “Афродита”) в Карпатах і від літа 1944 р. — Секретаріату закордонних справ УГВР. Про цю діяльність і своїх помічників автор готує обширні спомини.

Основним джерелом інформацій для збірників були “Хроніки біжучих подій” — щомісячні звідомлення районових проводів ОУН про події в районі. Їх доповнювано теж короткими витягами зі звітів відділів УПА, керівників підпільної адміністрації та ОУН і з підпільної преси. Інформації упорядковувано хронологічно за теренами й ділено за тематикою. Так виготовлені тематичні збірники вважалися ще чорновиками, призначеними для внутрішнього вжитку. Були вони джерелом інформації про дії УПА та інші події й факти, бо про ці події покищо немає в нас обширніших звідомлень чи описів. Тому передруковуємо ці збірники повнотю,

* Частина «Збірни ч. 1: “З Хроніки подій на українських землях (рік 1943)”.» Над загальном замітна “З архівальних матеріалів. Переписано в травні 1946 р.”

не тільки як важливе джерело інформації, але теж як документ часу. Сподіваємося, що знайдуться очевидці, які доповнять ті інформації, які доволі часто схоплені аж надто побіжно в збірниках.

Редакція ЛІТОПISУ УПА

ТЕРОР ОКУПАНТА Й САМОБОРОННІ ДІЇ НАСЕЛЕННЯ

В місяцях липень, серпень і вересень ц. р. німці, користуючись численними відділами, складеними з тих поляків-україножерів, які пішли на їх собачу службу, застосовували жахливий у формах і розмірах терор по відношенню до українського населення на Волині. Вони мордували безборонних людей одинцем і масово та грабували їх майно. Десятки й сотні українських сіл пішли з димом. Обабіч головних шляхів, як напр., Горохів — Луцьке, Рівне — Костопіль і т. п., та навколо головніших міст сьогодні зовсім немає сіл, тільки самі згарища. Людність цих сіл частково згинула, а частково відійшла в ліси. Українське населення борониться як може проти цього дикунського терору. Слід підкреслити, що найменше потерпіли від терору ті села й райони, які застосовували вмілу самооборонну тактику.

14 липня 1943 р. сталася жахлива подія нечуваного морду українського й чеського населення в с. М а л и н Острізького району Дубенської округи. Польська поліція й відділи узбеків під німецькою командою загнали людей до місцевої дерев'яної церкви, до шкільного будинку та до клунь, і всіх їх живцем спалили. Страшний крик конаючих в вогні людей було чути за п'ять кілометрів. Разом згинуло тут жахливою мученичою смертю 850 осіб, українців і чехів.

Подібний випадок мав місце кілька днів раніше в с. Губкові Людвипільського району Костопільської округи, де спалено в церкві живих людей разом з трупами замучених в інший спосіб священика Корницького й псаломника Петрова. Злочин палення людей живцем стався також в селі Великі Селища того ж району.

24 липня німецько-польські умундуровані злочинці в числі до 500 осіб (на 100 автомашинах) спалили до тла с. Туличів, пів села Літина і 50 господарств у с. Радовичі Турійського району в

Ковельщині та вимордували кількисот осіб безборонного населення, переважно старців і дітей. Але тут же постигла злочинців кара. На рятунок нищених сіл наспіли з околиці збройні самооборонні українські відділи. Вони обстріляли паліїв-душегубів з гарматки, кулеметів та рушниць. Ворог втратив у бою 180 чоловік убитими та 20 автомашин. Втрати українських месників — 32 вбитих. Німцям помагали у бою літани.

27 і 28 липня німці спалили села Руду і Підгородне Любомельського р-ну.

В окрузі Володимир-Волинський — Горохів, протягом одного місяця від 20 липня до 20 серпня згинуло в 21 селі з рук німецько-польських душегубів 79 осіб українського населення. Загал населення рятувався втечею й обороною. В 18 селах згаданої округи спалено в той же час 294 будинки.

Крім того, частково спалено села: Вільгівну, Мирнів, Колодін і Верхостав, а майже зовсім знищено села: Ковбань, Писареву Волю, Марковичі, Лемешків і Підбереззя. В результаті самооборонних дій українського населення згинуло понад 90 осіб з рядів польсько-німецьких грабунково-карательних загонів.

В Луцькій окрузі німці напали й спалили в ніч на 13 липня села Вербчів і Новостав. Багато людей вимордували. В бою з місцевою самообороною згинуло до 30 німців.

14 липня згоріли села: Яровичі, Ворони й Городниця. Серед населення були жертви. Всю худобу німці забрали.

В днях 20 і 25 липня німці спалили частково при помочі бомбардувальних літаків понад 500 господарств в селах: Лаврів, Радомишль, Суховоля, Несвіч і інших. Жертвою окупантського терору в цих селах впало кількадесять осіб. Інші врятувалися втечею і обороною.

30 липня спалено до тла село Іваничі. В наслідок самооборони населення польсько-німецькі пацифікатори втратили 15 чоловік.

В районі Рожице ляхи й мадяри спалили до 300 господарств та вбили кільканадцять осіб.

В р-ні Ківерці спалено село Свіз, замордовано 30 осіб. В селі Гавчиці згоріло 100 господарств і згинуло 10 осіб.

В днях 6 — 14 серпня німецькі опричники знищили до тла села Тростянець і Лички.

В селі Острові спалили 17 господарств. В розгарі самооборонної акції населення, згинуло тут 12 напасників, а 7 було ранених. Крім того, місцева самооборона вбила кількадесят німців, коли вони їхали на грабунок селянського збіжжя.

В Крем'янецьчині 2 серпня німці та поляки спалили й ограбували с. Залужжя.

В р-ні Корець спалено в днях 14 і 15 серпня майже до тла с. Копитів. В бою з місцевим відділом самооборони, що став на захист свого села, німці втратили тут 35 чоловіків вбитими, раненими й полоненими.

9 і 15 серпня в Здолбунівському надрайоні мадяри грабували й палили села: Марянівку, Степанівку, Суйми, Білашів, Півче й Іва[ч]ків. В с. Івачкові мадяри втратили в бою з українським збройним відділом, що виступив до оборони села, кількадесят чоловік убитими та багато зброї. В с. Білашеві мадяри спалили 62 господарства, вбили 6 осіб та вкинули їх у клозет. В селі Ступному Мізоцького р-ну мадяри пограбували й спалили церкву. Один український збройний відділ зробив на них засідку. В бою відбито пограбовані речі і вбито більш ніж 30 злочинців.

На Рівенщині німецький поліцейний загін в силі 400 чоловік напав в ніч на 2 серпня на с. Башину й ограбував його зовсім, вбивши при тому 36 осіб з-поміж населення. В ході самооборонних дій населення згинуло кілька німців.

Особливо по-звірськи розправилися німецько-польські дугеуби з українським населенням Костопільщини, де розгромлено цілий ряд сіл. Населення знищених сіл відійшло в ліси.

3 вересня прибуло в с. Тесів (р-н Остріг) 18 автомашин СС-ів. Вони спалили 14 господарств, школу, кооперативу й церкву. Це мала бути відплата за 3-ох убитих в тому селі німців.

**
*

В ніч з 15 на 16 липня 1943 р. німці перевели по всій Волині масові арешти української інтелігенції, священників та взагалі визначніших українських громадян. Арештування не припи-

нилися і в слідуючі дні. Загально ув'язнено понад 2000 українських громадян, з того в Крем'янці 280, в Рівному 200, в Луцьку 160 і т. д. Багато арештованих німецькі душегуби негайно розстріляли.

В рамках акції масового ув'язнення української інтелігенції арештовано також членів Адміністрації Української Православної Церкви, протоєреїв Миколу Малюжинського й Івана Власовського та члена консисторії протоєрея Артемія Юцька-Салепина. У голови Української Автокефальної Церкви Митрополита Полінарпа німецьке гештапо перевело ґрунтовну ревізію. В листі до Генерал-Комісара Митрополит запротестував проти брутальної поведінки німецьких органів безпеки по відношенню до нього та інших церковних достойників та підкреслив, що саме така німецька брутальність є головною перешкодою до "остаточної перемоги Європи над большевизмом".

25 вересня 1943 р. німці привезли під конвоем до концентраційного табору в Пикуличах біля Перемишля в Галичині коло 2000 українських закладників з Волині, переважно старших громадян. Дальше їхнє призначення ще з певністю невідоме.

В Володимир-Волинській окрузі німці застосували таку штучку. Вони скликали все населення села на зібрання, нібито в справі видачі чи перевірки документів. Коли люди зійшлися, їх негайно оточувало військо і тоді всю молодь забирали на роботу в райху. Але ця штучка вдалася німцям лиш у кількох селах та й то не зовсім. Були випадки, що люди, зрозумівши підступ, збірним солідарним зусиллям проривали ланцюг напасників, затоптуючи на смерть озброєних вояків. Також із числа зловлених дуже багато втіало по дорозі.

6 вересня ц. р. крем'янецький гебітскомісар викликав всю молодь міста Крем'янець до явки на Василіянській Монастирській Площі. На заклик з'явилося до 300 осіб молоді. Тоді вийшов до них гебітскомісар та з ехидною усмішкою висказав усім своє признание і подяку за таке чисельне добровільне зголошення на виїзд до праці в Німеччину. Одночасно молодь оточили ланцюгом польські шуцмани. Юнаків уставлено в ряди і, не зважаючи на прокльони зібраних за огорожею батьків, відпроваджено під звуки оркестри через цвинтар в сторону в'язниці. Однак по до-

розі більшій частині арештованих вдалося втікти. До райху вивезено на другий день всього 50 осіб.

Змагаючись за знищення українського народу, окупанти намагаються знищити також Українську Автокефальну Православну Церкву. Німці вимагають від українських священників, щоб вони виконували підлу роботу гештаповських сенсотів. Большевицькі партизани мордують свідомих українських священників. Загрожено червоним терором священники в багатьох районах покинули свої парафії та переселилися в міста. Але тут їх досяг терор німецьких окупантів. Влітку ц. р. гештапо масово виарештувало українських священників під закидом самостійницької діяльності. Свідоміші й активніші панотці відійшли в ті терени, де українські збройні самооборонні відділи стоять на сторожі безпеки народу.

БОЛЬШЕВИЦЬКИЙ ТЕРОР НА ПЗУЗ

В той час як німецькі терористичні відділи разом з польськими вислужниками нищать українські села в південних районах Волині, банди большевицьких партизан грабують і мордують населення північних р-ів Волині й Полісся.

В згаданих большевицьких бандах немає українців, а тільки інтернаціональна збиранина парашутистів-москвинів, далі поляків, жидів, циганів та насильно мобілізованих білорусів. Моральний стан цих банд дуже низький.

В с. Сернини Висоцького р-ну червоні бандити спалили 60 хат і вимордували 40 родин, в с. Іванчичі 10 родин, в с. Видавна 30 осіб; в с. Золоте спалили 25 хат. Сотні родин мусіли шукати свого рятунку від червоних терористів в лісах.

В Столинському р-ні червоні спалили в с. Річиця 30 хат і вимордували 5 родин українських самостійників. Подібно розправились вони з українськими самостійниками в с. Бродець.

В Дубровецькому р-ні большевицькі палії спалили 172 господарства в селах Орвяниця, Нивецьк, Грані, Трипутні й Заліщани. В цих селах вони зі скаженою люттю знищили могили, висипані в честь борців за Волю України. В с. Нивецьк московські банди прив'язали до хреста-пам'ятника одного українського самостійника і зірвали його разом з могилою за допомогою міни.

В Городницькому р-ні [Житомирської обл.] червоні встановили свою владу, свої сільради. Вони змушують населення давати їм всі ті поставки, що їх перед тим брали німці.

17 вересня червоні зайди заграбили майже всю худобу в с. Глушаниця (Дубровецького р-ну), а в с. Залужжя забрали з села 2 тонни картоплі. Крім того кожний господар мусів дати їм по 2 пуди вівса.

Терени над Случем знаходяться під постійним терором червоних банд, які навмисно провокують палення українських сіл німецькими окупантами.

9 серпня большевицькі партизани ограбили с. Скригитівну. Половину с[ела] спалили.

Цьогорічні жнива стягнули на українські села ПЗУЗ нові хмари ласої на український хліб сарани.

Райхсномісар Кох видав до всіх німецьких властей суворий наказ зібрати всіма силами усе можливе збіжжя й наказував поступати при цьому безоглядно, не беручи зовсім до уваги потреб місцевого населення, хоч би воно мало голодувати вже від жнив.

Німці намагалися отже самі зібрати врожай й посів при помочі мобілізованих та озброєних поляків. Крім того, силою відбирали хліб, зібраний українськими селянами. Захоплене збіжжя негайно молотили під збройною охороною сотень війська і зараз же відвозили на залізницю.

Українське населення zagrożене голодною смертю, масово виступало до збройної самооборони проти цього нечуваного грабунку. Завдяки тому, що самооборонні дії набрали масового всенароднього характеру удалось ударемнити цей план голодного винищення українського населення. Більшість цьогорічного хліба залишилась в наслідок цього в руках селян.

Одночасно з німецько-польською виправою по український хліб, насунули на українські села з півночі, з Білоруських лісів, з тою ж метою банди большевицьких партизан. В Пінщині і Столинщині вони відбирали від селян зжате збіжжя і негайно відвозили його до обмолоту на Білорусь. Окремі банди в силі 70-300 чоловік посунули ще далі на південь, в Цуманські* та Клеван-

* В оригіналі: Пуманські.

ські ліси. По дорозі грабували й палили українські села та мордували активніших українських громадян. Також цим непрошеним “визволителям” України український народ чинив всюди збройний опір.

ЗБРОЙНА САМОБОРОНА НАРОДУ НА ПЗУЗ

З початком липня на Крем'янецьчині розбросено відділ мадярів, що вибрався з наказу німців грабувати села. Здобуто 39 рушниць*, 5 кулеметів**, гармати, амуніцію і весь військовий виряд.

18 липня одна вишнільна група укр. самооборони звела на шляху Вільна — Яполоть в Степанському р-ні бій з німецькою жандармерією. Ворог втратив 19 чоловік убитими. Були ранені. Здобуто 3 кулемети, 6 маш. пістоль, далі — звичайні пістолі, рушниці, гранати, багато амуніції та бензину. Всі німецькі пошкоджені автомашини спалено. Молоді українські бійці не мали ніяких втрат.

В с. Береззя Сенкевичівського р-ну при кінці липня мав місце цілоденний бій української самооборони з терористичними відділами німців і поляків на їх службі. Поляків, німецьких вислужників, вибито майже до ноги, німців згинуло 30, поранених було 7. Здобуто багато зброї, амуніції, авто, бричку й 2 підводи.

На початку серпня український збройний відділ звів бій з відділом 32 німців, що хотіли пограбувати с. Гнидаву (Луцького р-ну). Вбито 17 німців, багато ранено, решта втікла.

В довгому й завзятому бою українського збройного відділу з німцями біля фільварку Осіче на Луччині вбито понад 50 німців і багато ранених.

7 серпня в селі Острів (район Ніверці) був бій української самооборони з 20 німцями-грабіжниками. Вбито 10 німців, в тому числі одного лейтенанта, а 7 поранено. Власні втрати 5 ранених; здобуто зброю, амуніцію, коні й вози.

* В оригіналі: рішниць.

** В оригіналі: нулуметів.

9 серпня на шляху до села Влашинець у Крем'янецьчині місцевий відділ розбив загін 70 німців. Ворог втратив багато чоловік вбитими й раненими. Решта втікла до Вишгородка.

10 серпня застава української самооборони заатакувала німців, що їхали чотирма автомашинами до села Пілганів (Луцького р-ну) на грабунок. Бій тривав 4 години. Ворог втратив понад 20 чоловік убитими, 6 раненими і 3 полоненими. Автомашини спалено. Здобуто від ворога зброю й військове майно. Українці не мали втрат.

10 серпня відбувся бій українських збройних відділів з німцями в [В]ишгородку недалеко кордону Галичини. Німці втратили 20 солдат вбитими і стільки ж раненими. Їм на поміч поспішили "грєнцшуци"* з галицького кордону. Українські частини відступили без втрат.

11 серпня збройний відділ української самооборони зробив засідку на німців й поляків, що їхали шляхом Вишневець — Крем'янець грабувати й мордувати населення. Ватагу [г]рабіжників розбито. В бою впало 15 німців і 25 поляків. Українські борці здобули 2 автомашини, 2 кулемети та багато іншої зброї й військового вряду.

14 серпня в Почаївському р-ні вбито з засідки 5 ґештаповців і жандармів.

У серпні один український збройний відділ в Здолбунівському районі здобув у німців 12 вантажних авт.

В с. Стара Мошаниця прийшло до бою між польським грабіжницьким відділом та українською збройною частиною. Ворог втратив 40 чоловік вбитими і 16 раненими.

В одному з сіл Радивилівського р-ну місцева самооборона зробила засідку на 60 німецько-польських грабіжників, що верталися з награбованою худобою. В бою вбито 32 грабіжників, а 10 ранено, здобуто зброю і відбито всю худобу.

В Млинівському р-ні мав місце бій німців з відділом української самооборони в рядах якого боролись також грузини, узбеки та росіяни. В бою впало 60 німців.

* Німецька погранична сторожа; в оригіналі — грєнцшуци.

В Олександрійському р-ні (Рівенщина) українська збройна самооборонна група взяла в полон 40 німців та 19 шуцманів, що супроводжали валку в'язнів на розстріл. Усіх в'язнів звільнено. Здобуто багато зброї та амуніції.

У Бережцях на Крем'яниччині українські збройні відділи розбили німецький терористичний загін, що грабував й палив села. Кільна німецьких солдатів з Вермахту заявили українським повстанцям свою охоту битися разом з ними проти партійців-гештаповців, яких вони теж вважають ворогами німецького народу. Німецьких охотників прийнято в склад українського збройного відділу і вони ще того дня кидали власноручно гранати до кімнати кровопийця-ляндвірта.

В боях українських збройних відділів з німцями під лісом Завидів та біля с. Підбереззя в Горохівщині під кінець серпня 1943 р. німці мали великі втрати убитими й раненими. Своїх убитих німці поховали в найближчих селах Сональщини в Галичині. Так напр. в с. Шарпанцях спочило 84 німців, а в с. Лучицях 72. Українські бійці втратили в цих боях 97 чоловік убитими і пропавшими без вісти.

29 вересня в Острізькому районі перейшли на сторону українських збройних відділів бійці-азербайджанці на німецькій службі, в числі 142 чоловік. Вже через два дні після того вони взяли участь в бої з каральною сотнею німців, як[у] острізький ляндвірт провадив грабувати й палити села. Азербайджанці бились надзвичайно хоробро. В перехресному вогні кулеметів вибито цілий німецький грабіжницький загін майже до ноги. Здобуто багато зброї й амуніції. В бою згинув тільки один азербайджанець.

БОЇ Й СУТИЧКИ З ЧЕРВОНИМИ ПАРТИЗАНАМИ

Дня 14 червня один відділ української збройної самооборони на Поліссі (УПА) повністю знищив табір большевицьких партизан між Карпиловною та Ленчином. Большевики втратили понад 60 чоловік убитими й раненими 30. Українські бійці захопили канцелярію червоного штабу та здобули багато зброї й амуніції та кільканадцять підвод із награваними большевиками у селян майном.

15 і 16 червня українські збройні відділи (УПА) знищили табір большевицьких партизан в с. Вичовці (Пінщина). Тут убито біля 80 червоних, а багато забрано в полон. Здобуто аптеку, радіо, 4 гранатомети та захоплено канцелярію штабу, де були списки свідомих українців з околиці, призначених на розстріл.

В перших днях липня українські збройні відділи погромили червоних на Крем'яниччині й Дубенщині та відкинули їх далеко на схід, у степову смугу.

На початку липня 1943 р. большевики перекинули частину своїх банд з півночі на Любомельщину. Одна їх група загналася аж у Вербський р-он Володимирівської округи, а більша частина зайняла Головнянський район. Українські збройні відділи в Головнянському районі звели з большевицькими зайдами 6 боїв. 10 липня біля с. Гута ліквідовано в кількагодинному бою до 140 червоних партизан. Українські бійці мали 5 вбитих і 2 ранених. В одному бою в середині липня згинуло понад 300 большевиків. Частину їх взято в полон. У Вербському районі українські збройні відділи вдарили на большевиків біля сіл Гай і Ставки. Тут убито 147 большевиків, а багато ранено. Дальше посування большевиків на південь спинено.

8 липня мав місце завзятий бій відділів української самооборони (УПА) з большевиками біля села Кулиновичі. Большевиків розбито й розігнано.

14 липня 70 бійців української самооборони (УПА) вдарили на барани кількісно переважаючих большевицьких партизан біля села Бродів (при шосі Ковель — Берестя). Большевики розбіглися; їх барани спалено. Того ж дня той же український відділ розгромив большевиків, що отаборилися на хуторі Рибино. Взято в полон 22 большевиків та здобуто зброю й амуніцію.

В днях від 16 до 18 липня ліквідовано в Костопільщині ряд большевицьких гнізд, що були постійною загрозою для довколишніх українських сіл.

Протягом липня 1943 р. українські збройні відділи (УПА) вели завзяту боротьбу з большевицькими партизанами в терені Маневич та відкинули їх поза залізничу лінію Ковель — Сарни. Інший український відділ витиснув червоних від Камінь-Коширська в сторону Любишева — Морочна. Рівно ж успішні були бої

українських збройних відділів коло ріки Прип'яті. Українські збройні відділи здобули в цих боях значну кількість зброї та знищили кілька сотень большевицьких засідок.

В лісі під Богуславною в бою з червоними бандами вбито 80 большевиків та здобуто багато зброї й майна.

3 серпня був бій українських збройних відділів (УПА) з большевиками біля Берестян на Луччині. Бій повторився тут же 6 серпня. Здобуто й знищено кілька большевицьких таборів.

В Рокитнянському районі в місяці вересні майже щоденно відбувались сутички українських збройних відділів з большевицькими партизанами.

Під кінець вересня 1943 р. насунулась з півночі на Берестейщину велика большевицька група Ф[й]одорова, що нараховувала до 1000 чоловік. Українські збройні відділи прийняли їх бием в найдалі на північ висунутому українському селі Пневно. Бій тривав цілий день. Большевиків впало до 100 чоловік. Перед переважаючою ворожою силою українські відділи відступили майже без втрат. Після того большевики спалили три села та вислали до українських збройних відділів "грізного" листа, в якому м. ін. писали: "До українських націоналістів!... Ви відбираєте у нас дорогий час й боеприпаси. Попереджуємо, що як не перестанете стріляти по народніх месниках-партизанах, то будемо нещадно палити села. Незабаром прийде Червона Армія і остаточно скінчить з вами". На цю погрозу червоних московських бандитів українські збройні самооборонні відділи відповідають ще завзятішими боями.

ПОЛЯКИ НА ПЗУЗ

Загал польського населення на Волині і Поліссі після упадку Польщі крайньо ворожо поставився до українського народу, намагаючись й надалі зберегти по відношенню до нього своє колишнє панівне становище. Це вороже до українців ставлення поляків зручно використовують для своїх імперіялістичних цілей як німці так і большевики. Одні й другі прийняли до своєї служби чимало охотників поляків та вживають їх до варварських погромів українського населення. Поляки, на жаль, виявили замало розуму й політичного вироблення та пішли в більшості на цю га-

небну людовбивчу службу, з якої їм так нема й не буде користи. В той спосіб повстало на Волині й Поліссі багато польських, ніби-то червоних, партизанських банд, які зайнялись виключно погромами українських сіл. З другого боку по містах та деяких сільських осередках німці потворили багато озброєних відділів з полянів для таких же погромів українського населення, а навіть видали зброю цивільному, не організованому в відділи польському населенню, щоб підсилити погромницьку акцію по відношенню до українців. В наслідок цього розгорілася на Волині і Поліссі завзята, безпощадна боротьба між нападаючими німецько-польськими й большевицько-польськими погромниками та українським населенням, яке виступило до самооборони.

Над річкою Случчю шаліють польські банди, грабуючи й тероризуючи українські села. В серпні ц. р. вони спалили село Поташню та вимордували чимало людей. 14 вересня польська банда в силі 100 чоловік напала на село Яцьковичі за Случчю. Бандити спалили 48 хат, чимало хат сплюндрували, вбили 8 людей та зграбували до 750 штук худоби.

В Луцькому районі поляки з колонії Антонівка часто нападають на сусідні українські села, арештують і розстрілюють свідоміших українців та палять хати.

Вислугування поляків німецьким окупантам на Волині не принесло їм нічого доброго. Під час жнивної кампанії німці використали їх працю як робітників і як шуцманів, однак не тільки що не дали їм за це ніякої винагороди, але ще й відібрали від них їх власне збіжжя. Спроби страйку й спротиву з боку поляків здавили розстрілами.

В тих місцевостях, де поляки вже стали німцям непотрібні для погромів, або де — маючи зброю — занадто піднесли голови, німці використавши їх до решти, ліквідують їх нещадними арештами, розстрілами й вивозами на роботу до райху.

Під кінець літа ц. р. німці перевели масові арештування й розстріли серед польського активу по всіх містах Волині. Вони підступом ліквідували озброєні польські відділи по т. зв. польських "опірних пунктах", що їх самі ж перед тим зброїли. При тому німці намагаються перед українцями скинути на полянів всю вину за криваві події на Волині. На зібранні голов сільських

управ поліцмайстри й ляндвірти подекуди прилюдно закликали українців “бити ляхів, де тільки хто їх зустрине!”.

Таке використання польсько-української ворожнечі, на жаль, часто вдається німцям, а навіть й большевикам, завдяки тому, що поляни, засліплені ненавистю до українців не бачать, що такою політикою самі під собою копають яму.

В вересні й жовтні ц. р. до Рівного й інших міст Волині наїхало дуже багато ґештаповців, жандармерії й поліції, що евануювались з зайнятих большевиками теренів, м. ін. з Києва. Прибув сюди також відомий агент Горліс-Горський зі своєю сіткою сексотів. У зв'язку з цим німці почали масово вивозити з деяких волинських міст на захід поляків, які стали їм уже зайві. Їх квартали займають німецькі гості зі сходу.

ІНШІ ВІСТКИ З ПЗУЗ

24 липня на засіданні німецьких головачів-партійців у Луцькому дійшло до завзятої суперечки, яка перейшла в загальну бійку. Генералкомісар Шене тільки з великим трудом міг заспокоїти розюшених партійців. Причиною колотнечі була, як кажуть, розбіжність думок партійців в українській справі. Одні були за те, щоб далі палити села й мордувати населення, а другі рішучо виступали проти цього.

Німці перестали довіряти своїм союзникам мадярам. Тому почали мішати мадярські залоги з румунськими.

Не можучи опанувати цілого терену, німці самі ліквідують менші фільварки на Волині, та перевозять майно до більших фільварків, де стоять сильні військові залоги.

В вересні німці арештували, розброїли та вивезли до Німеччини всіх т. зв. “[к]озаків”, що стояли здебільшого залогами по залізничних станціях. В Бересті Литовському було нпр. 1200 козаків побіч 4000 німців та 2000 озброєних поляків. Деякі козацькі частини німці мали перекинути на італійський фронт. Розумніші козаки заздалегідь перейшли на сторону українських збройних самооборонних відділів.

Частина православного духовенства московської орієнтації всеціло запроглася до підлої роботи донощиків-сексотів на

службі німецького гештапа. Ось маємо цікавий документ, під заголовком: “Донесення до поліції безпеки” через пана майстра жандармерії в Володимирі Волинському, з дати 5 серпня 1943 р. Автором цього донесення є не хто інший, а Єпископ Православної Автономної (себто русотяпської) Церкви Мануїл Тарнавський, ставленик відомого кацапа-україножера, бувшого митрополита Олексія. “Єпископ” — донощик Мануїл, доводить до відома гештапа, що в Володимирі Волинському працюють нібито дві ворожі для німецького уряду українські організації, а саме “Просвіта” і “Церковна Рада”, очевидно конкуруючої Автокефальної Церкви. За донесенням агента єпископа Мануїла, ці дві організації “під прикриттям релігії і освітньої діяльності ведуть інтенсивну агітаційну роботу за вказівками архієпископа Луцького Полікарпа”, якого московсько-німецький запроданець називає “відомим українським шовіністом” та “головним керівником тайної організації Бандери”. Метою цієї роботи — продовжує Мануїл — є повне здобуття незалежності України, яка — як сказав митрополит Полікарп — є винищена політично й господарчо німецькою окупаційною армією”. Далі підлий і дурний провокатор подає 6 відомих прізвищ українських громадян міста Володимира і закінчує свій донос заявою рабської л[ь]ояльності. “Вірність німецькому урядові, — пише Мануїл, — вимагає від мене довести вище згаданий злочин. Я мушу бути відданим і вірним громадянином німецького уряду, який визволив нас від жидівсько-большевицького ярма... Мушу виконати свій громадський обов’язок”.

Ми навели цих кілька цитат з провокаційного доносу гештаповського агента єпископа русотяпа Мануїла, щоб на ще одному прикладі показати тісну співпрацю московських запродавців з німецькими окупантами в ділі нищення українського народу.

**

Часопис “Волинь” помістила в ч. 75 від 26 вересня 1943 р. урядовий комунікат, в якому повідомлялося, що 20. 9. в Рівному згинули від куль невідомого Ганс Гель Керівник Головного Відділу фінансів при РКУ й міністеріяльний радник та Адольф Вінтер, насовий референт і надінспектор Управління. Комунікат кінчався словами:

“Ці постріли викликали остаточне рішення ініціативи. На-
ра зустріне вбивця так же, як і ці кола, які підготували ґрунт до
цього підлого вбивства”.

Той же часопис приніс у ч. 83 від 24 жовтня 1943 р. уря-
довий комунікат такого змісту:

“Останнім часом зроблено 2 атентати на життя політично-
високопоставленої особи Райхскомісара України, Завдяки до-
кладному доходженню точно встановлено вз'язок між властивим
колом винуючих атентат та ідейними спрчинниками. Після
цього заряджено та переведено відповідні заходи проти вели-
кої кількості в'язнів з Волині, які належать до обвину-
вачених кол”.

*Частина збірника “З хроніки подій на українських землях
(рік 1943). Збірка ч. 1.” Машинопис. Оригінал: Архів ЗП
УГВР, М 8-1, стор. 9-17; фотокопія: Архів “Літопису УПА”.*

За Українському Самостійну
Соборну Державу!

Воля народам і людям!!

Рік I. Ч. 1.

1 квітня 1944 р.

Заголовок підпільної газети “Вісті Української інформаційної служби”, з якої
передруковуємо в цьому томі Літопису УПА статті “У воєнному крутіні”
й “Народ в боротьбі”.

ДІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЗБРОЙНИХ САМООБОРОННИХ ВІДДІЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ (УПА) НА ОСУЗ*

Північно-західні українські землі (ПЗУЗ)

Терор, що його застосовують німецькі окупанти до українського народу, набирає все більш дикунські форми. В осінніх місяцях 1943 р. німці масово розстрілювали й мордували населення Волині та палили хати й цілі села разом з людьми. Метою [ц]ього звірського терору є: щераз дошкульно продемонструвати перед населенням німецьку "силу і волю перемоги", терором спаралізувати волю українського народу до самооборони від насильств окупантів, а одночасно — поволі "приготовити" терен до передачі його в руки нових большевицьких окупантів. З цією метою німці м. ін. палять по полях і селах збіжжя і сіно, перешкаджають людям будувати землянки і т. д. Одночасно облудно "журяться", що то буде з українським народом, коли повернуться знову большевики.

СС-обергруппенфюрер і генерал поліції Прицманн у своїй відозві до українського народу пише:

* Частина «Збірки ч. 2: "Дії українських збройних самооборонних відділів Української Повстанчої Армії (УПА) на ОСУЗ"». Над заголовком: "Вісті з Осередніх, Східних і Південних Українських Земель (1943 і 1944)". Проте інформації про осередні й східні українські землі подані на сторінках 1-30. Дальші сторінки, 31-47, стосуються до Волині й Полісся і ми їх тут передруковуємо. Над назвою збірника подано: "З архівальних матеріалів. Переписано в травні 1946 р." Під назвою — така "примітка": "Подані в цьому огляді назви місцевостей не провірені за достачею мапи. В звітмленнях з теренів ці назви різно перекручені і різно подавані".

Це, правдоподібно, продовження збірника "Дії УПА в 1943 р.", який передрукований у цьому томі "Літопису УПА".

Про укладача цієї хроніки, її історію та її вартість як історичного джерела — див. замітка "Від Реданції" на початку "З хроніки подій на українських землях (рік 1943)", стор. 161-162.

“... Невеличка горстка галицької молоді підбурила населення Волині та внесла безладдя, горе, сльози і кров у наш край... В подяку за звільнення від большевиків ми очікували від вас радісної співпраці, очікували виrozumіння й підкорення... Вони саботують боротьбу Німеччини проти большевицького чудовища. Вони цим перешкаджають звільненню народів! (!) В цьому відношенні націоналістичні банди нічим не відрізняються від большевицьких. Всі вони злочинці, вбивці, анархісти і зрадники, хоч вони і надівають на себе маску благородних патріотів”.

(На це український народ має повне право відповісти: Ми на власній шнурі переконались, що німецькі імперіялістичні бандити нічим не відрізняються від большевицьких. Як одні, так другі — злочинці, вбивці, людожери, хоч вони і надівають на себе маску благородних “визволителів”).

Врешті пан Прицманн погрожує ще більшим терором і закінчує: “вибирайте”!

Український народ вже вибрав і твердо вирішив: Не дозволимо винищувати себе беззарно так як жиди! Будемо боронитись від всякого терору всеодно, чи він большевицький, чи гітлерівський, скільки нам стане сил.

Ось кілька прикладів з безконечної низки злочинів і насильств німецьких окупантів:

5 жовтня 1943 р. в селі Горингород Тучинського району німці розстріляли і спалили в клуні 10 чоловік, між ними й священника.

В с. Грушниця забрали все збіжжя, птицю і т. д. В селі Обарові Рівенського р-ну награвували багато худоби й дробу.

В с. Добривода Козинського р-ну забрали в людей крім домашньої птиці й інших продуктів ще й хатні речі.

1 жовтня 1943 р. в с. Точивики Острівського р-ну був бій відділу української збройної самооборони з загonom німців, що приїхали грабувати у населення харчові продукти. В бою згнуло 21 німців, 3 було ранених, 5 попало в полон, а решта втекла.

12 жовтня вночі німці* напали великими силами на ряд сіл Острівського району і знищили їх до тла. Зовсім спалили села: Білашів, Галівка, Грозів, Грозівський Корчунок, Гремяче, Зави-

* Тут дописано рукою: “і поляни з В.... П.... д... (нечитне).

дів, Гремяцькі та Завидівські хутори, Дерев'янке Мале й Велике, Лючин, Михайлівка, Новомалин, Озера, Попівці й Точивики.* Населення цих сіл втратило кількості людей вбитими й спаленими живцем. В мордування[х] українського населення особливим звірством відзначалися поляки на німецькій службі. Все добро, якого німецькі паціфікатори не могли забрати з собою, знищили (напр. вбивали худобу або спалили).

Після того злочину острівський крайсландвірт видав до сільських старост "Заклик". "... В п'ятницю 1. X. 1943 р. в с. Точивини застрілено 15 німецьких жовнірів, які збирали у населення зерно-поставку. Як карний засіб генерал повітряної флоти зарядив спалити такі місцевості та хутори: Точивини, Білашів, Грозів, Дерев'янку, Новомалин, Лючин. Військо обстоює погляд, що місцевості, які служать бандам як місце постачання, не представляють для нього ніякої вартости й тому можуть бути знищені".

10 жовтня до сіл Карпилівка, Верхівськ, Ясениця та Кривичі приїхало біля 150 озброєних німців з метою стероризувати населення. Всього вбили 6 осіб, між ними районного шкільного інспектора, арештували 8 осіб, спалили хату й клуню. Того ж дня німці спалили ціле село Олешев за те, що хтось підложив міну під товарний потяг недалеко села.

10 жовтня німці з поляками й узбеками перевели лови на людей в с. Ворохові Пі[д]дубецького р-ну. Зловили до 50 осіб.

11 жовтня в с. Одереди Олицького р-ну бешкетували т. зв. козакі. Вони вбили сільського старосту й ще одного господаря, а їх господарства спалили.

12 жовтня вночі німецька жандармерія й поляки-шукмані напали на с. Краснолуки, спалили 18 господарств, вбили 2 людей, а кількох господарів забрали з собою.

12 жовтня німці сильно пограбували село Вотин Піддубецького р-ну, забираючи все, що їм попало в руки: одягу, посуд, харчові продукти і т. п.

14 жовтня на с. Котів Піддубецького р-ну напали німці силою до 40 чоловік з танкетною. Вони спалили в селі багато будинків. В погромній акції брав участь бронепотяг.

* Повинно, мабуть, бути: Товчевини.

14 жовтня німці обстрілювали село Воскодави Тучинського р-ну. Жертвою обстрілу впало 3 особи з населення.

В с. Млинівці Вишнівецького р-ну німці спалили 80 хат та вимордували багато населення.

19 жовтня 1943 р. з німецької бази на фільварку рушили на село Боротнів (Луччина) німці з чотирма панцирними автами. Населення села рятувалось втечею в ліс. Німці густо обстрілювали з панцирок тікаючих людей. Вбили одну жінку й пограбували одне господарство. Два дні пізніше та сама німецька залога з фільварку обстрілювала ліс.

Акцію обстрілювання лісів, у яких скривається цивільне населення, шукаючи рятунку від окупантського терору, німці переводять все частіше. Серед населення, що криється в лісах, бувають жертви.

В містечку Вербі на Дубенщині 6 жовтня 1943 р. гештапо розстріляло 20-тьох українців. Рідню розстріляних взяли як закладників.

21 жовтня 1943 р. в с. Полотківцях німці арештували 8 осіб та спалили 27 господарств.

В с. Сморгви Млинівського р-ну німці силою до 150 чоловік провели лови на людей. Зловили до 100 осіб, майже самих жінок. Зловлених поділили на такі групи: 1) Рідня членів УПА, 2) Прихильники самостійницького руху, 3) Здібні до фізичної праці, 4) Нездібні до фізичної праці. Останніх звільнили, всіх інших вивезли до Дубна.

Край[с]ляндвірт у Вербі заявив, що німці будуть бомбардувати всі "непокірні" села, а всю рідню членів УПА будуть розстрілювати.

22 жовтня в містечку Вербі німці розстріляли дружину і батька одного стрільця УПА.

23 жовтня німці пограбували цілковито село Підгірці. Так само пограбували села Бокийми, Новомильськ і багато інших.

Грабіжники забирають не тільки збіжжя й харчові продукти, але й усе хатнє й господарське устаткування та будівельний матеріал.

В с. Града Радивілівського району німці ограбували церкву.

Безоглядний грабунок усього добра українського населення німцями стоїть м. ін. у зв'язку з будовою нових летовищ у с.

Гранівка Козинського р-ну, біля Любомирки в колонії Серняв і т. п. В Гранівці німці вибудували вже надавчу та відборну радіостанцію. З теренів, що сусідують з летовищем, виселяють всіх господарів.

В Здолбунівщину наїхало зо Сходу багато працівників різних німецьких організацій для будови військових споруд. Вони окопуються в таборах побіля шляхів. Їх наїзд став великим тягарем для довколишніх сіл.

Зо З дол б у н і в щ и н и повідомляють:

Впродовж жовтня-місяця 1943 р. цілий терен стояв в огні терору польсько-німецьких грабункових банд. Не було ні одного спокійного дня. Немов у добу татарського лихоліття, населення було змушене раз-у-раз тікати з майном в ліси.

10 жовтня досвіта німці оточили с. **Г л у п а н и н** та загнали всіх людей на цвинтар, наче б то для розстрілу. Між тим приїхав крайсландвірт та зробив сход, взиваючи людей везти в місто поставки та здавати зброю.

12 жовтня німці важко пограбували село Івачків; забирали збіжжя, свиней, одержу, посуд тощо.

17 жовтня німці та їх гайдуки козаки й ляхи перевели труси та арештування серед українського населення с. Здовбиці та в місті Здолбунові.

В Рівенщину наїхало багато родин т. зв. фольксдойчів зо Сходу. Німці вживають їх до грабунково-терористичних нападів на українське населення.

Впродовж листопада 1943 р. німці навезли на Рівенщину з ОСУЗ велику кількість шуцманів. Їх посилають грабувати села і тероризувати населення. Шуцмани з ОСУЗ, це в більшості елемент деморалізований і політично непевний. Найгіршим збором є шуцмани з **д о н ц і в**. Крайшим елементом є шуцмани з **д о н б а с ь н и х** робітників. Під впливом пропаганди українських самостійників велика частина шуцманів перейшла зо зброєю в ряди УПА. Через те німці під кінець листопада 1943 р. решту шуцманів розброїли й арештували, залишаючи при зброї лиш відвертих запроданців.

Наслідки терористичних дій німецького окупанта на терені Володимирщини й Горохівщини впродовж одного тільки місяця

вересня 1943 р. були такі: спалених господарств 167*, вбитих людей 226, ранених 35, арештованих і вивезених без вісті 195 осіб.

К о в е л ь щ и н а

3 вересня 1943 р. прибули під село Мільці Седлищанського р-ну на 18 автомашинах німці з Камінь Коширська. Вони насамперед обстріляли село, а відтак спалили його до тла. В своїй звірячій люті підпалили також монастир св. Миколи і намагались спалити "Могилу Слави". В монастирській шопі знайдено пізніше останки 10 спалених людей, в їх числі 4 священників-ченців.

7 вересня 1943 р. два німецькі літаки бомбили село Ниці. Скинули понад 30 бомб. Згоріла одна клуня, двоє людей було поранених.

14 вересня спалили с. Несухоїже.

15 вересня німецькі літаки вдруге збомбили с. Хотишів Камінь-Коширського р-ну. Згоріло 40 будинків. Згинула 1 особа.

В Любомельському р-ні німці спалили села: Підгородно, Застава, Боремцину, Скибу, Висоцьке і Бовтуни.

4 жовтня 1943 р. німці напали на села Черніїв і Свинарин Турійського р-ну. Спалили 9 хат, вбили 5 людей і 1 важко ранили.

8** жовтня німецький літак збомбив села Домінополе і Вовчок в Ковельщині. Згоріло 16 хат, між ними й місцева амбулаторія. Було ранених два українські повстанці.

К о с т о п і л ь щ и н а

Дераж[ня]нський р-н цілковито спалений німцями. Населення живе тут в землянках і "балаганах".

В Сарненському р-ні особливо потерпіли від німецького терору села: Немовичі, Сарни-село, Доротичі, Константинівка, Орлівка, Теодорівка, Клесів-село і Осницьк. Форми терору: грабінж, палення, убивства, примус каторжних робіт і т. п. Населення рятувалося здебільша втечею в ліси. В Сарнах німці розстріляли 30 українських [юн]ків.

* В оригіналі — 167ц; можливо, літера "ц" вдарена помилково замість цифри.

** В оригіналі: 8. 19.

В Дубровицькому р-ні німці спалили в жовтні 1943 р. зовсім села Осову і Карасін. Інші села сильно пограбували.

В Володимирецькому р-ні німці спалили до жовтня 1943 р. такі села: Сварині, Чакву, Титовицькі й Городецькі хутори, Озеро і Степангород.

23 жовтня 1943 р. німці й поляки пограбували й спалили села Коростятин і Палянку (Рівенщина).

Німецькі літани бомбили також села Пустомити й Синне.

14 жовтня 1943 р. німці з ляндрівтом на чолі обстріляли село Вознів Дубенського р-ну. Згоріло 19 хат і 15 клунь.

В селі М о д а в і німці розстріляли під церквою 30 українських селян, а їх тіла спалили. Над братньою могилою прибили таблицю з написом: "За одного німця стріляють 30 селян".

В К р е м ' я н е ч ч и н і під кінець жовтня 1943 р. німці й поляки пограбували й погромили села: Вікмини, Грабову, Кімнати, Підгайці, Попівці і т. п.

10 листопада 1943 р. німці, поляки й мадяри важко пограбували село Раковець Вишн[і]вецького р-ну в Крем'янецьчині. Німці й ляхи брутально знущались над населенням. Мадяри не хотіли брати участі в погромі і тільки просили в селян хліба й яєць.

В Д у б е н щ и н і німці погромили 4 жовтня с. Івання, де арештували 16 чоловік, 1 вбили, 2 ранили. 7. X. робили облаву в с. Косарів, під час якої вбили 7 осіб. 14. X. німці розстріляли в селі Молодава 30 селян, які не втікали від них, бо почували себе "безпечними", повністю виконавши зернопоставну. Того ж дня німці й поляки обстріляли с. Жорнів і спалили 20 господарств.

2 жовтня німці вбили в с. Рачині 4 членів української Служби Безпеки.

5 листопада 1943 р. польсько-"козацька" умундирована банда в числі 200 чоловік під проводом двох німців напала на с. Бушу Мізоцького р-ну в Рівенщині, пограбувала його й спалила. Від рук бандитів згинуло 10 людей, в їх числі 4 членів незалежної української адміністрації.

11 листопада 1943 р. подібна банда пограбувала й погромила села: Колодежі, Жабче і Михню [Д]емидівського р-ну. В селі Михні умундировані бандити вбили 23 і ранили 14 осіб з цивільного населення.

Вночі на 14 листопада 1943 р. німецько-польсько-“козацька” банда в силі 50 чоловік несподівано напала на село Дермань II., Здолбунівського р-ну. Бандити пограбували село, спалили 70 господарств, та вбили 6 і ранили 3 особи з цивільного населення. Напасники підійшли під село бічними дорогами й стежками.

**
*

31 жовтня 1943 р. німці почали масово розстрілювати й мордувати по в'язницях волинських міст українських політв'язнів, ще в більшій мірі ніж до цього часу.

16 жовтня 1943 р. розстріляно в Луцькій в'язниці 23 українських в'язнів, а в Дубенській в'язниці 60.

27 жовтня 1943 р. гештаповські душогуби цілий день від ранку до вечора вбивали в'язнів у тюремному будинку в Крем'янці. В'язнів вбивали гумовими молотками, а їх тіла, декотрих ще живих, палили.

Найбільше в'язнів вимордували німецькі душогуби у Рівному. На місце розстріляних заганяли до тюрем нові сотні й тисячі українців.

16 листопада 1943 р. в Рівному вночі невідомі люди вивезли кудись німецького генерала. Одночасно хтось підкинув на станції в почекальні для німців пенельну машину, яка вбила 70 осіб і багато ранила, та зруйнувала будинок. Тієї ж ночі вкинено гранату до “Зольдатенгайму”, від чого було вбитих і ранених кілька осіб. В год. 9 ранку невідомий замаховець у німецькому старшинському мундирі вбив на вулиці трьома револьверовими вистрілами президента німецького суду при Р.К.У. На ці атентати німецькі людоїди відповіли новою масовою різнею безборонних в'язнів. В ночі з 18 на 19 листопада 1943 р. гештапо розстріляло в Рівенській тюрмі понад 300 в'язнів, а в лягрі в Жупкові понад 100 в'язнів. Того ж дня німці повісили на вулиці в Рівному 5 чоловіків, які висіли цілий день. Гештапо після того наказало бургомістрові м. Рівного скликати віче, на якому проголосили, що атентати не були ділом українських рук.

БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ З ЧЕРВОНИМ БАНДИТИЗМОМ

З Берестейщини й Кобринщини повідомляють:

Червона партизанка у нас різнонаціональна: з місцевих людей є в ній колишні советські “чиновники”, злодії та взагалі найгірший елемент. Озброєння у них найновіших зразків. Мають багато фінок продукції 1942 і 1943 р., амуніція теж з 1943 року.

Червоні немилосердно грабують і тероризують населення, і часто гвалтують жінок. Рідко коли ходять тверезі. Їх бешкети страшенно обурюють населення...

Сільське населення тікає однаково як від німців так і від червоних, бо червоні грабують, стріляють, а навіть дострілюють поранених, і вирізують свідоміший елемент, а коли п'яні, то винищують кого попало. Свідоміший український елемент змушений часто відходити в міста, щоб зберегти себе від терору червоних парти[з]ан. В багатьох околицях населення зрозуміло, що від червоного терору може його оборонити лиш власна збройна сила. На цих теренах УПА здобуло собі славу найкращого оборонця інтересів населення. Під впливом вісток про успішну [боротьбу]* на інших теренах, почали місцеві люди й собі організувати самооборону, відстрілюючись від червоних терористів.

У червоних партизан бойовий дух стоїть низько. З ними багато легше боротись, ніж з німцями. При сутичках найчастіше втікають, а в безвихідному положенні піддаються, особливо тоді, коли поблизу немає командирів чи політруків, і коли знають, що мають проти себе не-німців... Червоні сильно зматеріялізовані, захланні на добичу. За годинника чи перстень один одного стріляє. Місцеві бандити відсилають “воєнну добичу” до своєї рідні.

Ще найкращим елементом в рядах червоних партизан є українці з ОСУЗ, що попали в червону партизанщину, тікаючи з німецької каторги. Розглянувшись у положенні радо переходять в ряди УПА, щиро захоплюються ідеєю Самостійної України і за цю ідею завзято б'ються. Зрадники між ними трапляються рідко.

* Додано.

В одному р[айо]ні на Поліссі в руки червоних партизан попала українська самостійницька преса. Прочитавши її, червоні партизани почали голосно ляяти своїх командирів за те, що вони подавали їм брехливі інформації про УПА і бандерівців. Після того політруки перевели в рядах червоних партизан численні арештування.

З західнього Полісся повідомляють:

“Над Бугом українська самооборона знищила червону банду, що нараховувала 150 чоловік...”

“В бою під Богуславною вбито до 50 червоних бандитів. Червоні в паніці стріляли самі до своїх”.

“Під Котівською Вільною загін червоних партизан заатакував силою до 150 чоловік валку возів, що їхала під охороною одної частини УПА. Червоним пощастило дірватись до возів. Забувши про бій, червоні почали тягнути з возів, що хто міг зарвати. Счинилася сварка, що перейшла в загальну бійку. Українські бійці опісля без труду розігнали червону банду. Відбито всі вози та ще й награвану бандитами худобу”.

З Рівенщини повідомляли в жовтні 1943 року:

Червона партизанщина тут майже зовсім знищена. Час від часу появляються тут ще недобитки червоних банд, що тікають з інших теренів. В жовтні місяці 1943 р. розбито на Дубенщині (в Млинівському й Демидівському районах) сотню червоних партизан, недобитків банди Колпака, що тероризувала населення.

Коли червоні ішли через Кореччину, то попричіпали собі до шапок тризубці і намагались вдавати з себе “українських повстанців”.

Трапляються ще червоні в північній Рівенщині, населення ставиться до них крайньо вороже, як до москвинів. Червоним тут все важче вдержатись...

Боездатність червоних партизан дуже низька. Боїв вони уникають, як з німцями так і з місцевими відділами самооборони. В їх рядах є багато поляків.

В Олександрійському р-ні червоні бандити часто вбивають свідомих українських громадян. Часто грозять, що “хто не помагає червоним партизанам, буде потягнений до судової відповідальности”. “Червоної Армії от-от що тільки не видно”, і т. п.

ЧЕРВОНИЙ ТЕРОР

В половині жовтня місяця 1943 р. в Сарненському р-ні появилася більша група — до 600 чоловік — большевицьких партизан, яка грабувала майже по всіх селах району. 19 жовтня ця банда цілковито спалила село Камінне і частково село Чудель вбивши 10 людей. В с. Сехи замордували 10 людей.

В Рокитнянському р-ні польсько-большевицькі банди погромили майже всі українські села, грабуючи, палячи й мордуючи населення. 31 жовтня 1943 р. бандити спалили до тла села Карпилівну й Борове, де вимордували понад 200 українців. В Рокитнянському р-ні живе коло 6 000 поляків і коло 18 000 українців.

В Дубровицькому р-ні червоні партизани спалили частково села: Грані, Трипутні, Яцулі, Кривицю, Літвицю, Березки, Орвяницю і Любиковичі.

19 жовтня 700 большевиків пограбували й погромили села Марянівну і Залужжя.

В Володимирецькому р-ні большевики спалили в жовтні 1943 р. села: Новаки, Андругу, Луко, Раджево і Хиночі.

В районі Рафалівка червона банда в силі до 500 чоловік опанувала майже ціле Застиря (лівий беріг Стиру). Головний осідок банди був у селі Озерах. Звідсіля червоні бандити робили грабінницько-терористичні напади на довколишні українські села.

В жовтні 1943 р. було їх тут до 900. З озброєння мали, опріч рушниць: 50 фінок, 20 кулеметів, 3 гарматки. Далі 10 кухонь, 150 верхівців і 300 підвод. Під кінець жовтня большевики почали переводити в цьому терені насильну мобілізацію людей.

13 жовтня 1943 р. банда напала на село Стару Рафалівну, спалила частину села, награбувала всякого добра і вимордувала коло 70 українців.

Цілий район є сильно стероризований червоними бандитами, а в господарському відношенні майже доценту пограбований німцями й большевиками.

Нещадний червоний терор шаліє теж у Столинському надрайоні. Коло 30 жовтня 1943 р. прибув сюди з поза Стиру большевицький ватажок Ф[й]одоров з сильно озброєною бандою 600 головорізів. Банда пройшла в напрямі Прип'яті через села: Старитовичі, Заморочен[ня], Лудинь, Річицю, Деревню, Бутово, Ви-

[чі]вну і Сарники. Згадані села зазнали важкого погрому. Червоні бандити нещадно грабували худобу й майно та вимордували чимало людей, підозрілих в самостійницькій роботі.

В Городниці большевицькі партизани вибудували собі власний аеродром. В Городницькому р-ні вони намагаються зовсім знищити людей, що працюють в самостійницькому русі. З цією метою вони забирають з кожного села по 20-30 людей на допити.

В Пінщині большевики намагаються втягнути в свої ряди весь активний елемент, а зокрема молодь, записуючи їх в комуністи. В деяких селах, як Лисицьк, Вишня і Острів, большевики видають своїм прихильникам платню в натурі: сало, м'ясо і т. п., що походять з грабунку. Всі села кругом Пинська зовсім пограбовані. В день насканують туди німці, а в ночі большевики.

26 жовтня 1943 р. червоні бандити, підшиваючись під фірму УПА, сильно пограбували с. Луки і Воронки в Костопільщині.

14 жовтня 1943 р. червоні партизани вигнали з села Олички Деражненського р-ну всіх мешканців, а самі позаймали їх мешкання.

12 жовтня 1943 р. большевицькі партизани розгромили під Столином відділ німців. В бою згинула майже вся німецька верхівка Столинського "гебіту".

БОРОТЬБА З БОЛЬШЕВИЦЬКИМИ БАНДИТАМИ

Терористично-грабіжницькі напади й бешкетування большевицько-польських банд зустрічаються зо збройною самообороною українського населення. Тільки в найдалше на північ висунутих районах України, нуди — починаючи від жовтня місяця 1943 р. — почали насувати все сильніші большевицькі банди з півночі, — місцева самооборона буває деколи безсила. Однак часто на поміч сла[б]шим силам поспішають з дальших околиць українські збройні відділи (УПА), які майже завжди переможно виходять з боїв з червоним бандитизмом.

2 жовтня 1943 р. червоні бандити напали на місточко Деражне, де перебувала невеличка частина українського збройного відділу Цигана. Наступ червоних два рази відбито. Перед дуже переважаючою силою ворога українські стрільці відступили.

В бою згинуло 3 українських стрільців і 2 особи з цивільного населення.

8 жовтня 1943 р. червоні банди напали на села Глушицю і Стрільськ Дубровицького р-ну в Сарненщині. Місцева самооборона в обох випадках відбила напад бандитів.

Велике враження на українське населення Полісся зробив переможний бій українського збройного відділу Верещани з большевиками в містечку Городниці, де червоні почували себе як дома.

В половині жовтня 1943 р. українські збройні відділи дійшли до річки Прип'яті. В околиці Морочна розбили большевиків і помаршували на Пінськ.

Слава про УПА, як оборонця народу, розійшлась по всьому Поліссі.

15 жовтня 1943 р. червона банда переходила через село Бутово Столинського надрайону. Шість стрільців української самооборони обстріляли червоних і розігнали їх. Здобуто 1 рушницю.

17 жовтня 1943 р. на село Усте напало 30 большевицьких грабіжників. Місцева самооборона вступила з ними в бій, який тривав 2 години. Червоні бандити, втративши 4 чоловік, мусіли відступити. В українські руки попали 2 большевицькі верхівці. Вла[сних]* втрат не було.

В північній частині Цуманського р-ну недобитки большевицьких банд сильно закріпилися в лісі між селами: Сильно, Клубочин, Берестяни, Журавичі й Чорниж. Звідсіля вони робили випадки на довколишні села. До большевицьких банд, що йшли грабувати й мордувати українське населення, нерідко приєднувалися польські бандити.

2 жовтня 1943 р. об'єднані банди большевиків і ляхів перед світанком напали на село Омелько** Коківського району і нещадно його пограбили. Бандити забрали коло 300 шт[ук] домашньої худоби, 10 підвод з кіньми та всякого іншого хатнього добра й замордували 10 селян, відійшли в сторону свого кубла Пшебраже (польська колонія).

* В оригіналі: влачнтх.

** Омельне (?).

12 жовтня 1943 р. червона банда напала на село Башники Олицького р-ну. Бандити [с]палили кілька господарств і вбили одного дядька.

Вночі з 15 на 16 жовтня велика банда большевиків напала на село Стара Рафалівка Колківського р-ну. Бандити спалили ціле село, потім зігнали всіх людей на майдан і звеліли розкинути "Могилу Слави". Одночасно почали стріляти по людях і вбили 6 осіб.

16 жовтня 1943 р. большевицька банда грабувала хутори села Рудники, а на другий день село Чорниж Цуманського* р-ну. Голодна босячня навіть відкопувала картоплю.

Вночі з 13 на 14 жовтня українські збройні відділи зробили засідку на большевицьку банду біля села Олики Цуманського р-ну. В завзятому бою большевини втратили понад 100 чоловік убитими. По українській стороні був тільки 1 стрілець ранений.

16 жовтня українські збройні відділи звели завзятий бій з большевицькою бандою біля села Лопатин того ж району. Большевикам завдано великих втрат. По українській стороні було кілька убитих і ранених.

19 жовтня в с. Берестянах був дуже запеклий бій між українським збройним відділом і переважаючими силами большевицьких бандитів. Большевини тричі атакували українські позиції, не зважаючи на великі власні втрати. Український відділ відступив перед чисельною перевагою ворога, втративши 17 чоловік убитими і 20 раненими. Червоні втратили в цьому бою понад 150 чоловік вбитими і багато раненими. В бою потерпіло й село. Тут згинуло до 30 осіб цивільного населення та згоріло 28 будинків.

20 жовтня 1943 р. український збройний відділ наскочив на большевицьку банду, що грабувала село Журавичі Цуманського** р-ну. Большевини не витримали нападу і в паніці втекли, лишивши на полі бою 3 своїх убитими. Тікаючи червоні бандити підпалювали будинки, в наслідок чого вигоріло пів села. Серед цивільного населення був один убитий і двоє ранених.

* В оригіналі: Пуманського.

** В оригіналі: Пуманського.

В половині жовтня 1943 р. збройні відділи української самооборони розпочали акцію проти польсько-більшевицького клубу Пшебраже Ківерецького р-ну, яке сильно далося в знани довоколишнім українським селам. На підмогу оточеним в колонії Пшебраже ляхам і більшовикам поспішили ляхи з Рожищ.* Їх розбито так, що мало хто з них втік.

3 Ковельщини повідомляють:

13 вересня 1943 р. ліквідовано 7 червоних бандитів в с. Уховецьку. 21 вересня 1943 р. українські повстанці вбили в с. Градьки 10 червоних партизан, а хату, де вони пересиджували, спалили.

В с. [Щ]итаві український збройний відділ звів бій з червоними партизанами, вбивши 6 ворогів і ранивши 4. Власних втрат не було.

ПОЛЯКИ НА ПЗУЗ

Засліплені в своєму шовінізмі поляки на Волині продовжують свою злочинну ганебну роботу, вислугуючись як німецьким так й большевицьким імперіялістам в ділі нищення українського народу. Не зважаючи на те, що німецькі окупанти, використавши їх як собак проти мирного українського населення, зараз же нищать їх самих, вони далі масово вступають в ряди німецької поліції (напр. в Радивиліві). Крім того вони утворюють власні банди, які нападають на українські села, грабуючи та вбиваючи мирне населення. Вони також продовжують співпрацювати з большевицькими партизанами.

Німці відплачують полякам за їх службу по своєму. В жовтні 1943 р. відділи гештапа (СС і СД), що прибули зі Сходу до Луцька, звеліли виарештувати й вивезти до Німеччини всіх польських втікачів, що примістилися були в т. зв. катедральних будинках. Все майно поляків, в тому числі багато цінних речей та чимало худоби, німці skonфіскували.

В Володимирщині в вересні місяці 1943 р. німці почали нагінку на своїх недавніх "союзників". В ряді місцевостей нім-

* Рожищ.

ці розстріляли по нільна або нількнадцять полянків. На мітингах німці, облудно виступаючи в ролі “оборонців” українського населення від польського терору, обіцяли розстрілювати по 10 полянків за кожного вбитого ними українця. В місті Володимирі переведено лови на польську інтелігенцію і взагалі на полянків, відставляючи їх автобусами до Луцька. В самому Володимирі розстріляно 150 осіб польської поліції. Перелякані полянки почали в паніці тікати за Буг, на захід. Козаки, що пильнують границі на Бузі, стріляли їх при тому без пощади. Ті полянки, яким пощастило перейти до Ген[еральної] Губернії, утворили терористичні банди, які дошкульно даються в знаки українському населенню. На місце польських вислужників німці почали вербувати українську молодь в ряди допоміжної поліції (напр. в Володимирі 350 поліцаїв), згл[ядно] до УНАКОР-у (Горохівщина).

3 Володимирщини й Горохівщини повідомляють:

23 вересня 1943 р. вранці банда польських терористів, місцевих колоністів, пограбувала українських селян на колонії Мосурській та вбила 3 українців. Того ж дня вечором та сама банда вимордувала в с. Кладнів 10 українців та спалила 1 хату.

На колонії Забу[н]ді польські бандити вбили одного чоловіка й спалили 1 хату.

28 вересня банда польських терористів з Білина в кількості до 40 осіб, озброївшись рушницями, косами, вилами та сокирами, напала на с. Руду. Бандити вимордували 12 українців і багатьох ранили та пограбували коні, корови й одену.

В Турійському рні (Ковельщина) польські терористи з Ружина спалили дня 10 вересня 1943 р. с. Кличковичі. Згоріло 100 будинків. Жертв у людях не було. Вони ж пограбували деякі сусідні села й хутори.

В с. Замостя (Володимирського повіту) польські терористи замордували на початку жовтня 1943 р. 22 українців.

В вересні 1943 р. польські банди Острожецького р-ну (Луччина) замордували в довколишніх селах кількох українців.

В вересні 1943 р. 50 німецько-польських умундированих терористів напали на село Ворончин, щоб палити хати й стріляти людей. На оборону села виступила негайно місцева “Служба Безпеки”, яка пострілами відігнала напасників. Ворог встиг

спалити тільки одну хату й убити 1 селянина. За те залишив одного свого вбитого й 5 ранених та все награбоване добро.

Польська банда в кількості 20 чоловік підступила під село Когильн[е] і підпалила вже одну клуню. Застава місцевої самооборони відігнали їх кулеметним вогнем.

26 вересня українська самооборона на колонії Марянівці [вбила]* 6 польських терористів й забрала пограбовані коні й вози.

Польська банда напала на колонію Марцелівку. Місцева застава відогнала бандитів, вбивши 4 із них.

Застава української самооборони с. Когильн[е] вбила одного члена польської банди, що їхала грабувати українську колонію Барбарівку.

В с. Мишові зустрінулись 4 повстанці на возі з 3 німцями на таксівці. Повстанці вбили німців і забрали таксівку.

Польська банда заатакувала мінометами с. Замостя. Українська самооборона відогнала напасників.

В днях 8 і 9 вересня 1943 р. відбулись два завзяті бої між українськими збройними відділами й німцями біля с. Радовичі Турійського р-ну в Ковельщині. Німців впало в боях понад 120 чоловік.

21 вересня 1943 р. 18 німанів вибралося в с. Ставок (Ковельщина) "організувати" масло. Український збройний відділ, який був на той час в селі, оточив німців і всіх їх побив, крім одного, що втік.

27 вересня 1943 р. в с. Грабові (в Ковельщині) українські повстанці вбили в перестрілці з німецькими гренцшуцами трьох ворогів.

29 вересня 1943 р. на с. Луків Рожищенського р-ну (в Луччині) напали польські бандити з Рожища. Вони пограбували село, замордували 17 українських селян і спалили кілька будинків. Відтак взялися руйнувати "Могилу Слави". Дальший погром села припинив український збройний відділ, що вдарив на бандитів. Ляхи в переполосі втікли, залишивши на полі бою свого ватажка.

* Дописане руною.

29 вересня вночі 5 членів української самооборони в с. Віська Рожинецького р-ну на Луччині рушничним вогнем відігнали польську грабіжницьку банду в кількості 50 чоловік.

17 жовтня 1943 р. на село Мошаницю Олицького р-ну напала перед світанком польська банда, яка почала вбивати людей та палити хати. Бандити вбили 9 людей і спалили 5 хат, а далі мусіли тікати, бо до бою виступив місцевий відділ самооборони.

30 жовтня 1943 р. українські селяни, озброєні косами, вилами, сокирами і т. д., звели бій з бандою польських терористів у с. Білашах Людвипільського р-ну. Вбито 8 ляхів, а 4 полонено.

31 жовтня селяни спалили польську колонію Поташню, що була нублом польсько-більшевицького бандитизму.

15 жовтня 1943 р. український збройний відділ Шавули* звів бій з німцями, які пограбували й спалили до тла село Борщівку в Костопільщині.

22 вересня 1943 р. на с. Лизяни Березненського р-ну напало 30 польських бандитів, які почали грабувати селян. В обороні села виступив місцевий самооборонний відділ. В бою вбито 10 напасників, решту розігнано.

З Костопільщини повідомляють:

На теренах над Случчю шаліють і бешкетують поруч большевицьких також польські банди. В Людвипільському і Березненському районах по правий бік Случі живе коло 15,000 поляків. Вони тісно співпрацюють з большевицькою партизанщиною, тероризуючи й грабуючи українські села на захід від Случі. В листопаді 1943 р. нараховували за Случем до 2000 большевицьких партизан. Під кінець жовтня 1943 р. велика польсько-більшевицька банда, силою до 500 чоловік, перейшла зза Случі на захід і попрямувала через Березенський, Костопільський і Степанський райони в Цуманські** ліси, громлячи на своєму шляху українські оселі.

В Сарненщині поляки зі сіл Лядо, Омельне і Тетинне, організували партизанську банду в силі 300 чоловік, яка сильно дошнулювала українському населенню.

* В оригіналі: Шавуки.

** В оригіналі: Пуманські.

Найдужче потерпіли від цієї банди села Єльно і Сихи. 25 вересня 1943 р. польські партизани спалили с. Бистричі, р-н Стидинь.

В селі Кокорів Бережецького р-ну на Кремянеччині в половині жовтня 1943 р. сотня УПА розігнала відділ 50 німців і поляків, які везли підводами награваний у селян овес у снопах.

5 жовтня 1943 р. сотня української збройної самооборони обстріляла в с. Боярці Млинівського р-ну (Дубенщина) грабіжницький відділ 50 німців з лядвiртом на чолі. В бою згинув 1 німець, а 1 був ранений.

Того ж дня відділ УПА робив наступ на районове містечко Козин.

20 жовтня 1943 р. в с. Шкробатівці* Дедеркальського р-ну на Кремянеччині був бій сотні УПА з грабіжницьким відділом німців. З обох боків були втрати. Німців розігнано.

13 жовтня 1943 р. до с. Нараєва Дубенського р-ну приїхали на 15 автомашинах німецько-польські погромщики. Вони почали грабувати, палити й вбивати населення. Вбили 5 людей і спалили 50 господарств. Тут заатакувала їх сотня місцевої збройної самооборони. В бою вбито 2 німців, решта втікла.

15 жовтня 1943 р. прибуло до села Срібного Радивилівського району (Дубенщина) 50 німців під проводом лядвiрта. Вони почали стріляти й грабувати населення. До бою з погромщиками виступило 10 членів місцевої Служби Безпек. Бій тривав більш як годину. Німці втратили 13 чоловік і відступили, залишивши пограбоване добро та 3 мавзери. По українській стороні було легко ранених 2 стрільців.

8 жовтня 1943 р. відділ УПА оточив і розбив в селі Броневки Клеванського р-ну групу німецьких погромщиків. Здобуто коні і інше майно.

САМООБОРОННІ ДІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА ПЗУЗ

Посилений терор німецьких окупантів і їх підпомагачів поляків з одного боку та большевицьких партизан з другого зустрічає завзятий відпір з боку самооборонних збройних відділів

* В оригіналі: Шкробатівка Дидеркальського р-ну (тепер Шумський район).

українського населення ПЗУЗ. Український народ зрозумів і переконався, що тільки збройна самооборона є для нього найкращим виходом з створеної наїзниками ситуації. Без власних збройних відділів народ був би зданий на ласку й неласку наїзників і був би нещадно нищений до останку.

Вимагане німцями “мирне ставлення” населення перед лицем наступу на його життя й добро рівнялося б добровільній смерті.

Зброя й організація — стають все більшими цінностями в житті українського народу. Є випадки, що дядьки кидаються на німців або фольксдойчів з дрючками, щоб здобути зброю. Це помітне скрізь, по всьому терені. Якщо незабаром буде знов нагода здобувати на ворогах зброю, то населення її не прогавить. Люди дуже нерадо віддають здобуту зброю українським збройним відділам і радше самі вступають в їх ряди, щоб тільки не розставатись зі зброєю.

3 жовтня 1943 р. Радивилівський відділ української збройної самооборони звів бій з німецькими грабіжниками й ляндвіртом. Вбито 9 німців та 2 ранено.

6 жовтня відділ УПА під проводом сотника Гордієнка вдарив на німців, що верталися з награбованим майном з села Юківець. В бою вбито 6 німців і 1 поляка, здобуто 1 кулемет, фінку, 6 рушниць та награбоване майно.

В с. Колодно-Селисько Вишнівецького р-ну місцевий відділ самооборони обстріляв 9 жовтня групу німецьких грабіжників, вбивши 1 поляка й 1 ранивши. Решта кинулась до втечі.

10 жовтня невеличкий відділ збройної самооборони зробив засідку на німців і ляхів, що раз-у-раз приїздили грабувати село Городницю Острозецького району. В перестрілці вбито 1 німця і 2 ляхів.

Вночі з 11 на 12 жовтня відділи української самооборони знищили в Піддубецькому р-ні фільварки в Синякові, Борохові та Піддубцях.

На терені Торчинського р-ну спалено фільварок в с. Маївка. Фільварки знищено тому, що вони були базами німецько-польських терористично-грабіжницьких “урядових” банд.

9 жовтня 1943 р. відділи УПА повністю ліквідували державний маєток Костюшково в Луцькому р-ні, який був осідком

окупантських карательних загонів. Всіх ляхів, що там були, знищено. 20 німецьких “козаків” відділи УПА забрали з собою. З маєтку забрано всю худобу. Зі зброї здобуто: 1 “максима”, 1 “токарьова”, 31 рушниць, гранати, пістолі, 600 набоїв, 30 ноців і т. п. Спалено 11 будинків та 4 скирти збіжжя.

Теренова чота УПА прийняла вогнем німців, що приїхали грабувати село Хорів Острівського р-ну. В бою вбито одного німця. Здобуто 3 рушниці. По українській стороні був один стрілець убитий і 1 ранений.

21 жовтня в с. Порозові Здолбунівського р-ну теренова сотня української самооборони вщент розбила відділ 16 німців, які їхали грабувати с. Тайкури. Здобуто від німців 9 рушниць, 3 машинні пістолі, взуття, одягу й три автомашини. В цьому бої відзначився відділ азербайджанців при УПА під командою чотового Альоши, що виявив надзвичайну відвагу та хоробрість. В бою загинув один азербайджанець.

27 жовтня відділ УПА обстріляв з гармат велику ватагу озброєних всіма родами зброї німців, що грабували село Добриводи Козинського району.

З БОІВ УПА

16 серпня 1943 р. відбувся великий бій між українськими збройними відділами та великою групою німців і поляків під селом Ядвиполем Рівенського р-ну. Вороги їхали озброєні по зуби на 38 підводах робити жнива на полях українських селян. Бій тривав пів години. Ворог втратив 93 чоловік убитими. По українській стороні впало 3 стрільців. На рятунок німцям наспіла з Рівного жандармерія на 10 автомашин і 2 танкетках та ще й літак. Українські частини, забравши німецьку зброю, відступили в ліс. Чотири дні пізніше німці розстріляли в Рівному 30 поляків, звалюючи на них вину за дошкульну поразку.

8 жовтня 1943 р. німці вибралися в кількості до 300 чоловік з кавалерією й 1 танком в терен з метою погромити українських повстанців. На шляху Рафалівка — Володимирець оточили їх з двох боків українські збройні відділи, розгромили німців і здобули танк непошкодженим.

В деяких місцевостях Волині і Полісся стверджено, що німецькі та большевицькі агенти, переодягнені за волоцюг, намагалися затроювати джерела, колодязі чи криниці бактеріями заразливих хвороб, як холера, черевний тиф, червінка і т. п. Стверджено також, що німці скидають з літаків всякі принадні речі й ласощі (цукерки, тістечка і т. п.), затруєні отрутою.

Український Червоний Хрест, створений в рямах організованої самооборони, звернув увагу на цю нову загрозу для життя й здоров'я українських громадян. Видано відповідні остеререження, інструкції й розпорядження. З метою охорони здоров'я населення [за]поча[ткован]о будови* по селах лазні з дезинфекційними камерами; на кожний надрайон випадає бодай 3-4 лазні. Передбачаючи небезпеку від дальшого посилення воєнних дій, населення буде щораз більше сховищ від ворога, пристосовуючи їх одночасно для охорони від можливих газових атак.

Не зважаючи на вс[я]кі перешкоди з боку окупанта, українське населення ПЗУЗ пильно дбає про забезпечення шкільної дітвори обов'язковим навчанням в школах. З цією метою переведено в теренах, звільнених у меншій чи більшій мірі від окупантів, ремонт шкільних приміщень, забезпечено школи технічним персоналом, паливом тощо. Впродовж вересня місяця 1943 р. Станиці Українського Червоного Хреста перевели медичний огляд дітей по школах. Крім того назначено спеціальні санітарні комісії, які мають постійно піклуватися про здоров'я шкільної дітвори. Новий учбовий рік (1943-44) розпочався по всіх школах на теренах, опанованих українськими збройними самооборонними відділами (УПА). — В перший день навчання, всі шкільні приміщення були удекоровані національними прапорами та портретами визначних українських діячів.

З південної Рівенщини повідомляли в листопаді 1943 р.:

В терені поширюються епідемічні недуги. Майже в кожному р-ні є села, де люди хворіють на тиф. Останнім часом занотовано (в с. Новожукові) ще одну дуже з[а]грозливу хворобу, з якою лікарі не вміють собі дати ради. Це є рани на руках і но[г]ах, що течуть і не гояться.

* В оригіналі: почало будувати.

РОЗБУДОВА САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

З одного району на ПЗУЗ повідомляють:

Військова сторінка організованої народної самооборони наладнана. По підрайонах є призначені організаційно-мобілізаційні референти, кожний з яких пройшов щонайменше підстаршинський військовий вишкіл і практику. В кожній станиці організовано рої з холодною зброєю. Команданти станиць і роїв ведуть посилену підготовку самооборони та провіряють денну й нічну варту.

У всіх селах розставлені алярмові знаки або дзвінки. Окремі села є повязані одне з одним чи то умовленими знаками чи спеціальними курієрами. Все населення в віці від 18 до 40 років охоплене військовим вишколом "Вільно-козачого руху". По селах сформовано чоти, окремо для військових, окремо для невійськових. З чотами переводиться систематичний військовий вишкіл: для військових двічі в тиждень, а для невійськових — тричі.

Сіткою Червоного Хреста охоплено цілий терен. Організовано два лікпункти: "А" і "Д". В обслузі лікпункту "А" працюють: фельдшер, медсестра й санітарна, кухарка та господині. В лікпункті "Д" працює медсестра й санітарка. Крім того на кожній станиці організований перевязочний пункт для першої допомоги. Кожний пункт забезпечений ліками. Всього в терені є два фельдшери та 9 медсестер. Вони задовільно обслуговують населення.

Господарча ділянка наладнується також. В районі розбудовано господарчий апарат, який веде торгівлю та товарообмін. Найбільш попитні товари це сіль, паста, нафта, шевське та кравецьке приладдя тощо.

По станицях організовано молочарські пункти. Вибудовано 7 сховищ, якими розпоряджається господарчий апарат. Організовано 7 гарбарень, з яких 5 вже працюють. Є також артілі шевські та кравецькі.

З Костопільщини повідомляють:

До жовтня місяця 1943 р. Земельна референтура при УПА перевела велику частину роботи по наділі безземельних і малоземельних селян з земельного фонду колишніх фільварків і поль-

ських колоній. На р-н Деражне припало 719 наділів, район Сидне — 177 наділів, р-н Степань — 237 наділів, р-н Березно — 125, р-н Людвипіль — 185, р-н Костопіль — 100 наділів. Всього 1543 наділи. Селянам вручено “акти наділу землі” на письмі. Наділювання землею продовжується.

“Вільно-Козачий Рух” до часу широких акцій червоних і німців проходив успішно. В цілому надрайоні нараховувалось 7023 особи, що проходили вишкіл. В жовтні місяці 1943 р. ворожі акції почали сильно перешкаджати у військовій підготовці населення.

При окружній політичній референтурі засновано два гуртки: драматичний та хоровий. Створено також окружну бібліотеку. В Костопільському надрайоні працюють гуртки драматичний та струнний. В Сарненському надрайоні утворено 4 співочі та драматичні гуртки, й організовано 2 бібліотеки.

В Д[у]бровицькому р-ні, не зважаючи на посилений німецько-польсько-большевицький терор, пущено в хід адміністрацію, лісництво й шкільництво. До жовтня 1943 р. відкрито 19 шкіл і створено 33 сільські управи.

В Володимирецькому р-ні ур[у]хомлено адміністрацію, шкільництво і лісництво. В жовтні місяці 1943 р. навчання ведено в 15 школах. Районова бібліотека нараховує 230 книжок.

3 Володимирщини й Горохівщини повідомляють:

Німецька адміністрація, zde[з]організована ще весною й раннім літом 1943 р. в наслідок переходу більшої частини терену під владу УПА, не змогла вже й пізніше повернути собі втрачених впливів. Вона діє лише в повітових осередках та у випадових німецьких пунктах.

Власна українська народна адміністрація була організована на терені майже цілого надрайону. Найкраще діє районова управа в Порицькому р-ні. Вона розбудувала такі реферати: господарчий, культурно-освітний, с[у]спільної опіки, адміністративний, лісний, здоров'я і кооперативний. — Незалежна Українська Адміністрація причинилася значною мірою до господарчого упорядкування терену. Шкільництво було наладане вже в вересні, а терористична акція німецького окупанта припинила тимчасове навчання. До кожного р-ну прикріплений районний шкільний

інспектор. Деякі р-ни провели вишкіл учителів, запаслися шкільними підручниками й письмовим приладдям. Більшість шкіл вже в вересні 1943 р. була забезпечена паливом.

Під кінець вересня місяця 1943 р. розпочала свою працю артистична пропагандивна група. Вона обіздить усі села надрайону. Репертуар для виступів постачає надрайоновий мистецький осередок. В склад репертуару опріч загальновідомих патріотичних, стрілецьких та повстанчих пісень входять нові пісні пропагандивного характеру. Особливо сильне враження роблять такі точки, як: "Ой задумав вражий Гітлер", німецьке танго "Наші розкоші минули", "Чия буде Україна", та інші. Разом з артистичною пропагандивною групою їздить по терені пропагандист, який зясовує населенню міжнародне положення та обговорює актуальні справи місцевого життя. Із сіл надходять дуже прихильні голоси про виступи групи.

**
*

ІНШІ ВІСТКИ З ПЗУЗ

Німці і їх союзники

В осінніх місяцях 1943 р. на Волині стали помітними сильні тертя між мадярськими військовими частинами і німцями. Одною з головних причин напруження між "союзниками" була відмова мадярів брати участь у погромах і грабуванні українського населення. Між німцями й мадярами стали множитись різні конфлікти. На Кореччині 14 листопада 1943 р. німецький старшина в суперечці з мадярським старшиною вдарив останнього в лице. Тоді мадяр кинув між німців гранату, яка вбила 4 німців. Німці арештували за те 25 мадярів разом з їх полковником. На другий день приїхали бронемашиною мадяри з сусідньої місцевости, роззброїли німецьку сторожу, визволили своїх і відїхали. Подібних випадків в терені стає все більше. В половині жовтня 1943 р. недалеко галицько-волинського кордону (Збаражчина - Крем'янецьчина) прийшло до бою між німцями й мадярами, які пустились в дорогу додому. По обох боках були жертви.

Як відомо, Мадярщина відмовилась від пропозиції Гітлера взяти участь у приборнанні визвольного руху народів Балкану.

Також все частішими стають прояви ворожнечі між німецькими фронтовиками і німецькою адміністрацією запілля. Фронтовики відмовляються брати участь у погромах українського населення. В розмовах з населенням фронтовики звалюють всю вину за німецьку катастрофу в Україні на лядвїртів і гештапо. Вояки радять населенню заздалегідь приготувати для себе і свого добра добрі криївки, бо при відступі на захід остання німецька лінія, т. зв. "чорна мітла", нищить нещадно всіх і вся. Самі німці втратили вже всяку надію на кращий оборот справ. Тому запиваються до безтями, і то як рядовики так і старшини. Вояки вимінюють у населення одяг, взуття і навіть зброю за сало, хліб і самогон.

На базарі в Корці німецький старшина вилаяв прилюдно лядвїрта, який своїм звичаєм грабував у селян продукти, називаючи його бандитом. За образу лядвїрта старшину покарано 3-денним арештом.

З Костопільщини ще в жовтні 1943 р. повідомляли, що чимало німців-вояків виявляє бажання перейти в ряди УПА, тільки непевні, чи їх українські повстанці не розстріляють.

30 вересня 1943 р. в ряди УПА перейшла сотня (160) азербайджанців зі Здолбунова з повним вирядом і озброєнням.

До міст і сіл Волині наїхало багато біженців з зайнятих більшовиками теренів України. Німці їх пильно стережуть (напр. в Радивиліві). Поліцаї українці, що прибули зі Сходу, просять населення взяти під опіку їх жінок і дітей, заявляючи, що хочуть іти в українські повстанці. В листопаді 1943 року перейшла на сторону УПА велика частина шуцманів, евакуйованих з ОСУЗ.

До Олики прибуло в жовтні 1943 р. до 1000 осіб кубанців — з жінками і дітьми. Кубанські козаки носять різні німецькі мундири. Покищо вони заявляють свою охоту співпрацювати з німцями, які обіцяли їм "автономію".

В жовтні 1943 р. перейшло на сторону УПА кілька відділів кавказців і азійців, що були на німецькій службі. Вони заявляють, що іншого виходу для себе не бачать. В той спосіб збройні змагання українського народу об'єднують вже сьогодні всі на-

роди Сходу Європи й Азії в спільній боротьбі з ворожими імперіалістами. Цей факт набирає все більшого політичного значення.

5 жовтня в Тучинському р-ні перейшло в ряди української збройної самооборони 12 щуцманів, з них 10 українців і 2 москалів.

8 жовтня 1943 р. невідомі люди в німецьких мундирах вбили в Деревянському лісі одного німця й одного ранили. Ранений німець заявив в орсткомандантурі, що напасники були німці, які вважають своїми ворогами СС-ів і гештаповців.

Один українець з вищою освітою з Харківської області, в розмові з одним пропагандистом при УПА на Волині, так окреслив настрої населення на ОСУЗ: "На Лівобережжі населення настроєне вороже до німців і большевиків. Найчастіше можна від людей почути бажання: щоб швидше мир. Хай будуть тут турки чи англійці, щоб тільки настав кінець війни".

Населення Правобережжя в загальному говорить: Ми евакуюватись не будемо. Краще підемо в ліси і там перебудемо, але зістанемося на своїй землі.

Населення Правобережжя більш революційне, ніж населення Лівобережжя, і тому легше включається до українського самостійницького руху.

В Харкові в лютому місяці 1943 р., зайнятим большевиками, один червоноармієць-москаль говорив в розмові: "Да мне не нравітса комуністическій строй, не нравітсья і германській. Єслі би прішлі сюда англічанє, ми, канєшно поддержалі б!

3 Берестя повідомляють:*

За німців число поляків у Бересті помітно збільшилось. Причина та, що в корінній Польщі гештапо постійно винищує польську інтелігенцію, тому польські політичні діячі і всякі інші "патріоти" з Варшави, Познанщини і т. п. шукають захисту на українських землях, зокрема по містах, м. ін. і в Бересті. Хоч формально урядовою поруч німецької є українська [мова], то поляки вперто урядують польською мовою. Коли селян[ин] звертається до урядовця-поляка на українській мові, ризинує тим, що його справа не буде ніколи поладнана. — Поляки добре запа-

* Додане рукою: повідомляли осінню 1943 року.

мятали, котрі села в час розвалу Польщі роззброювали польських жовнів. Тепер польська інтелігенція, що добре володіє німецькою мовою і має на німців великі впливи, заохочує німців до винищення тих сіл. Німці радо йдуть на таку провокацію і під впливом польських цювань вистрілюють й палять цілі села з українською людністю. До половини 1943 р. німці й поляки в німецьких мундирах вистріляли понад 10 000 цивільного українського населення на Берестейщині. Таку провокаційну роботу робили поляки найбільше в 1942 році, коли мали чисельну перевагу в рядах поліції. В половині 1943 р. їх число в поліційних відділах ще становило одну четверту, а то й третю частину. Поляки в Бересті добре організовані. Вони постійно контактуються з Варшавою через своїх залізничників.

Білоруси

В північній частині Берестейщини й Кобринщини живе невелика кількість білорусів. Білоруси, зокрема білоруська молодь, щиро захоплюються українською культурою, героїчною минулою, природними багатствами України і т. п. Серед білорусів великою популярністю користується повість Гоголя “Тарас Бульба”, яка немало причинилась до того, що білорусьні маси уявляють собі українців як нарід казкових героїв. Тому білоруси дуже дивуються, що деякі місцеві українці — з інтелігенції уживають* російську мову. Білоруська молодь все більше йде разом з українцями. Тільки старша білоруська інтелігенція орієнтується ще на білогвардійську Росію.

Один німецький старшина, що прибув з Волині до Станиславова, розповідав знайомим українцям:

На довірочній конференції провідних осіб в Україні, яка відбулась раннім літом 1943 р. в Луцьку, райхскомісар Кох мав доповідь про напрямні німецької політики в Україні. На думку Коха, найбільшою загрозою і перешкодою в здійсненні німецьких планів по відношенню до України є самооборонні дії українського народу, очолені т. зв. Українською Повстанчою Армією (УПА). Причиною, згл[ядно] “винувником” виникнення УПА є — на думку Коха — українська інтелігенція, яка усвідомлює нарід і

* В оригіналі: уповають.

ширить невдоволення німецьким правлінням. Тому всю українську інтелігенцію треба нещадно винищити. Основне завдання України в час війни є вигодувати райх і фронт. Кох рішений виконати це своє зобов'язання перед фюрером, хочби українці мали масово вигинути з голоду. Покищо можна українцям обіцяти багато речей, але їх здійснення відкладати на "по війні!" Серед українців треба підсичувати всякі роздори, зокрема в церковній ділянці. За жодну ціну не допустити до наростання нових кадрів української інтелігенції. Українців обов'язуватиме найменше 10 годин щоденної праці. В українських руках буде тільки нижча адміністрація: так буде краще нищити українців їх власними руками. В Україні не буде великих міст, хіба тільки заводи для перетоплювання залізної руди й дистиляції нафти.

Подібних божевільних думок виголосив Кох багато більше. Опісля він їх списав і розіслав в формі обіжника як інструкції до всіх своїх співробітників.

6 жовтня 1943 р. німці захопили в с. Ульниках Луцького р-ну двох озброєних мельниківців, а в їх хаті міномет, кулемет і 10 рушниць. Арештовані заявили: "Ми не вбили ні одного німця, ми виступаємо тільки проти комуністів і бандерівців!" На доказ показали німцям свою літературу. По трьох днях німці відпустили їх свобідно й повернули зброю.

Розумніші елементи з т. зв. "мельниківщини" щораз частіше переходять в ряди українського революційного самостійницького руху.

Самозванчий отаман... анархіст Тарас Боровець, що голосно назвав себе Бульбою й підшивається всюди під дії Української Повстанчої Армії, з якою ніколи не мав нічого спільного, намагається останнім часом знову порозумітись з німцями, щоб йому дозволили "творити Армію".

Частина збірника "Вісті з Осередніх, Східніх і Південних Українських Земель (1943 і 1944 рр.); Збірка ч. 2; Дії українських збройних самооборонних відділів, Української Повстанської Армії (УПА) на ОСУЗ". Калькова копія машинопису. Оригінал — Архів ЗП УГВР; М 8-2, стор. 31-47; фотокопія — Архів "Літопису УПА".

**

CHRONICLE OF EVENTS

(Summary)

This compilation brings together the selections from two documents, "Z khroniky podiy na ukrains'kykh zemliakh, 1943 — Zbirka No. 1", and "Diyi ukrains'kykh zbroinykh samooboronnykh viddiliv Ukrains'koyi Povstanchoyi Armiyi (UPA) na OZUZ — Zbirka No. 2". All of the selected items refer to events in the regions of Volyn' and Polissya in the year 1943.

The first document consists of short items of information about the acts of terrorism perpetrated by the German occupational authorities against the Ukrainian population and the armed struggle against the occupiers by the UPA and the village self-defence forces. For example, the destruction by the Germans of the village Malyn, in Ostrih district, oblast Rivne and the burning of 850 local Ukrainians and Czechs is reported in seven typewritten lines. The general situation in various districts is also mentioned.

The first document is divided into five sections. Two of them deal with the Nazi occupational policies and the Ukrainian anti-Nazi resistance, and the other two describe the activities in Volyn of the Soviet partizans and saboteurs, and the UPA battles against them. The fifth section is devoted to the conflict with the Polish underground, primarily with the AK (Armia Krajowa) groups, but also with the Polish units of the Soviet partizans, and the Polish police units who served the Germans. The various Polish groups are quite often referred to in general terms, making it difficult, therefore, to identify them properly. The contents and structure of the second document are similar to the first.

The basic source of information for the collections were the so called "Khroniky bizhuchykh podiy" (Chronicles of Current Events) — which were prepared by each rayon administration of the OUN. These were supplemented by short excerpts from the military reports filed by the UPA units, and from reports of various underground functionaries and from news items published in the underground press.

All of this information was then collated for each territory both chronologically, and thematically. The resulting collections were classified as "drafts" and designated for internal use only. Their functions was to serve as the sources of information for the leading cadres and as a useful material for the underground reporters and journalists.

The information contained therein was by no means all-encompassing or exhaustive. The compilers did not have at hand the reports from all regions at all times. Also, many events could be mentioned only very briefly. In fact, other sources give much greater details about some of the events mentioned here. Still, these collections do contain some information which is not found anywhere else and, therefore, merit publication in their entirety. It is also our hope that by publishing these chronicles we will enable the eyewitnesses to the events mentioned there to eventually supplement and enrich them with greater details.

Both chronicles were compiled by Mr. W. Makar from a variety of reports at the end of 1943 and the beginning of 1944. The versions published here come from the copies which were retyped in the West in 1946. He is also the compiler of the following chronicle "Diyi UPA v 1943 r."

За Самостійну Соборну
Українську Державу!

Воля Народам!
Воля Людям!

ВИДАЄ ПОЛІТИЧНИЙ ВІДДІЛ УПА

РІК. I.

ЖОВТЕНЬ 1943 Р.

Ч. 4.

Г. Писнячеський

Слідами княжих дружинників

Заголовок волинського підпільного журналу "До зброї", виданого Політичним відділом Головного командування УПА. З цього журналу передруковані в цій книзі нариси й звіти про бойові дії УПА.

Дії УПА В 1943 РОЦІ

(Опрацьоване в жовтні 1944 р.)*

1. Вступ

Перші організовані виступи відділів УПА припадають на лютий-березень 1943 року. Вони були спрямовані як проти німецьких окупантів так і проти червоних партизан, бо одні і другі виявили себе запеклими ворогами українського народу.

Штабові УПА на ПЗУЗ йшло насамперед про здобуття добрих стратегічних позицій для розгорнення дальших планових акцій. Ці найкращі позиції на ПЗУЗ (Полісся) були в руках червоних партизан. Їх треба було здобути.

В місяцях лютім і березні 1943 р. відділи УПА вдарили на червоних в околицях Сарн, Столина й Володимирця. Червоних скрізь побито і відкинено на схід за Случ і на північ за лінію Сарни — Ковель.

2. Бої УПА з німецькими окупантами на Волині й Поліссі

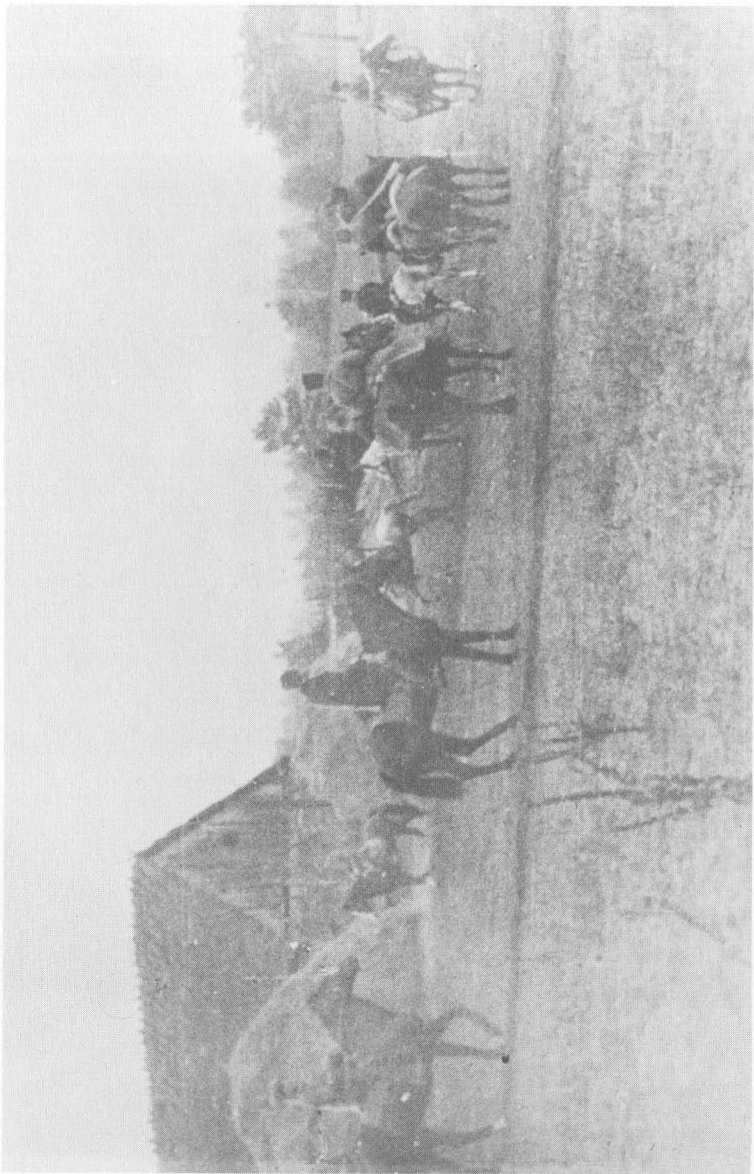
В боях проти німецького окупанта відділи УПА заняли в місяцях березень-квітень 1943 р. містечна: Володимирець, Степань, Висоцьке, Дубровиця, Людвипіль, Деражне, Олика, Цумань, Горохів і ін. Німецькі залоги скрізь розбито й розігнано.

* На титульній сторінці, крім назви й інформації — "(Опрацьовано в жовтні 1944 р.)", — поданий таний зміст збірни: "1. Вступ. — 2. Бої УПА з німецькими окупантами на Волині й Поліссі. — 3. Терор червоних партизан на ПЗУЗ. — 4. Бої УПА з більшовиками на ПЗУЗ. — 5. Дії УПА на ОСУЗ. — 6. Збройна самооборона населення на ПЗУЗ. — 7. Бої УНС і УПА в Карпатах і на Поділлі". Тут передруковані 1. — 4. і 6. розділи. П'ятий розділ "Дії УПА на ОСУЗ" і сьомий розділ "Бої УНС і УПА в Карпатах і на Поділлі" будуть поміщені в інших томах "Літопису УПА".

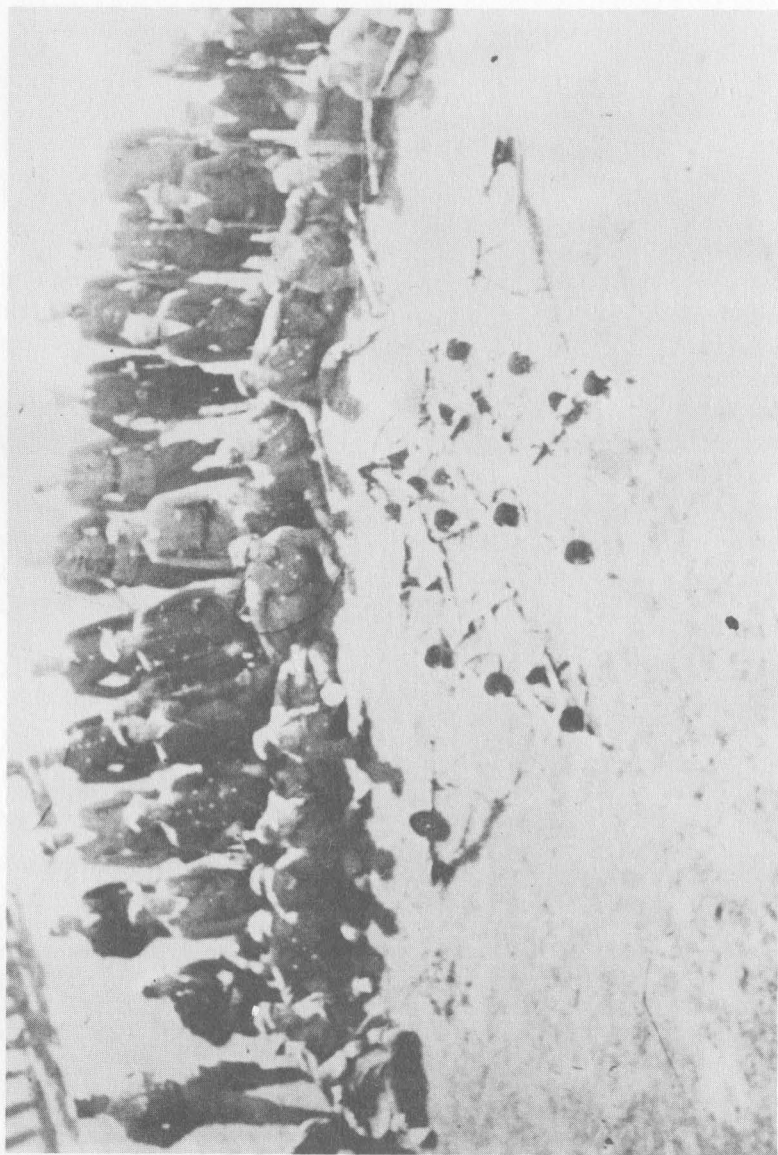
Про укладача цієї хроніки, її історію та її вартість як історичного джерела — див. замітка "Від Редакції" на початку "З хроніки на українських землях".

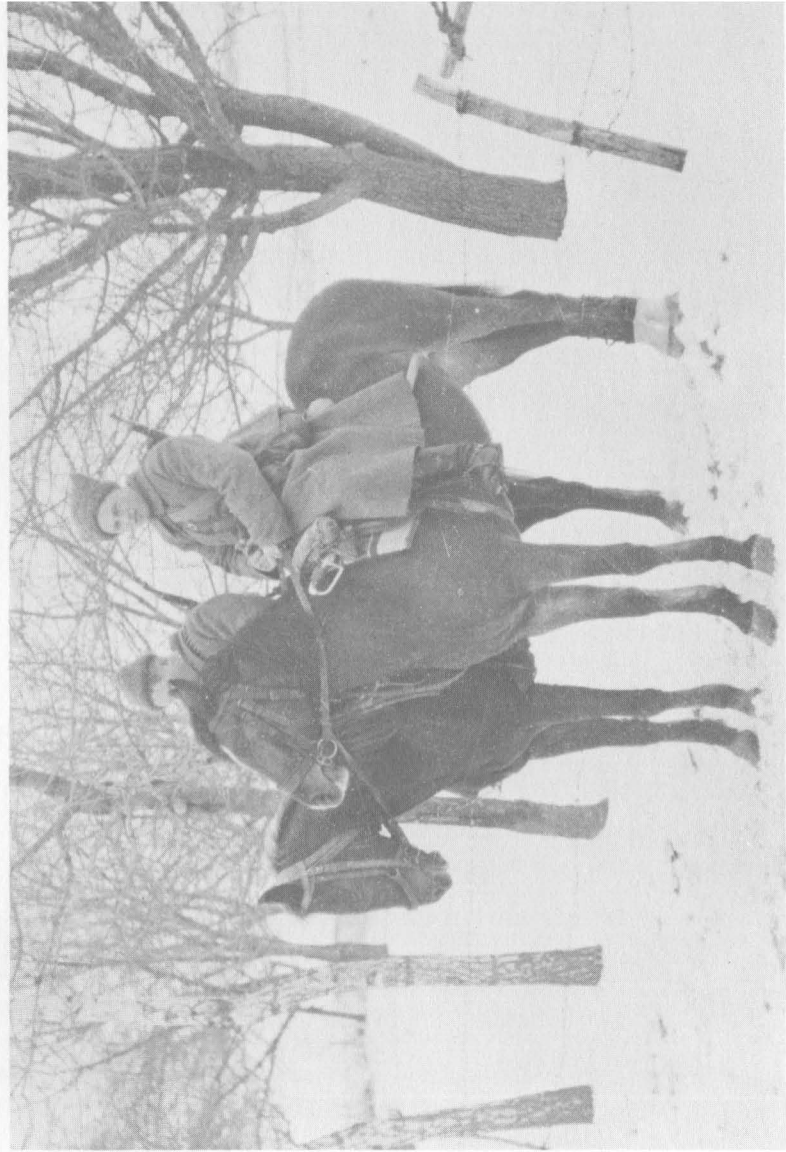
Гранатометна чота Дубенського куреня УПА переїжджає слідом за військом попри с. Волковцю Млинівського району Рівенської області в грудні 1943 року.

Замаскований за будинками відділ кінноти УПА чекає наказу вирушати на бойову операцію в с. Мостях на Здолбунівщині Рівенської області. Осінь 1943 року.

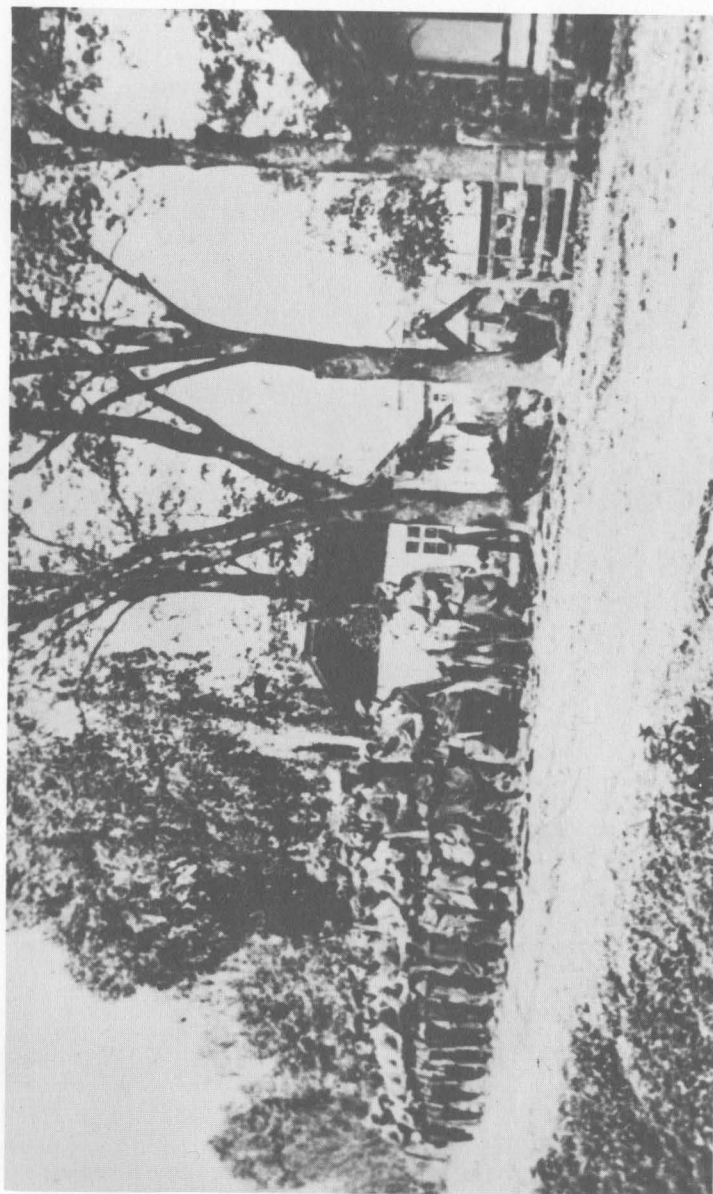
Чота УПА сотні "Полісся" уставилася до світлини. Перед чотою повстанці уложили тризуб з автоматів радянського виробу (ППШ, або популярна назва — "фінна"); по боках тризуба — легкі кулемети системи Дехтярова.

Забезпечення харчової валли на Волині зимою 1943 року (на 1944).

Ростислав Волошин, псевдонім Павленко, — визначний організатор і командант запілля УПА на Волині в 1943 р. Його стаття про УПА передрукована в цьому томі Літопису УПА.

Поворот з бойової операції на постій у селі. Назви відділу УПА й села не устійнено. Відомо тільки, що це один з відділів Південної групи УПА (н-р групи Еней), бо ця світлина була на одному фільмі з іншими світлинами цієї групи УПА в документах Секретаріату закордонних справ УГВР.

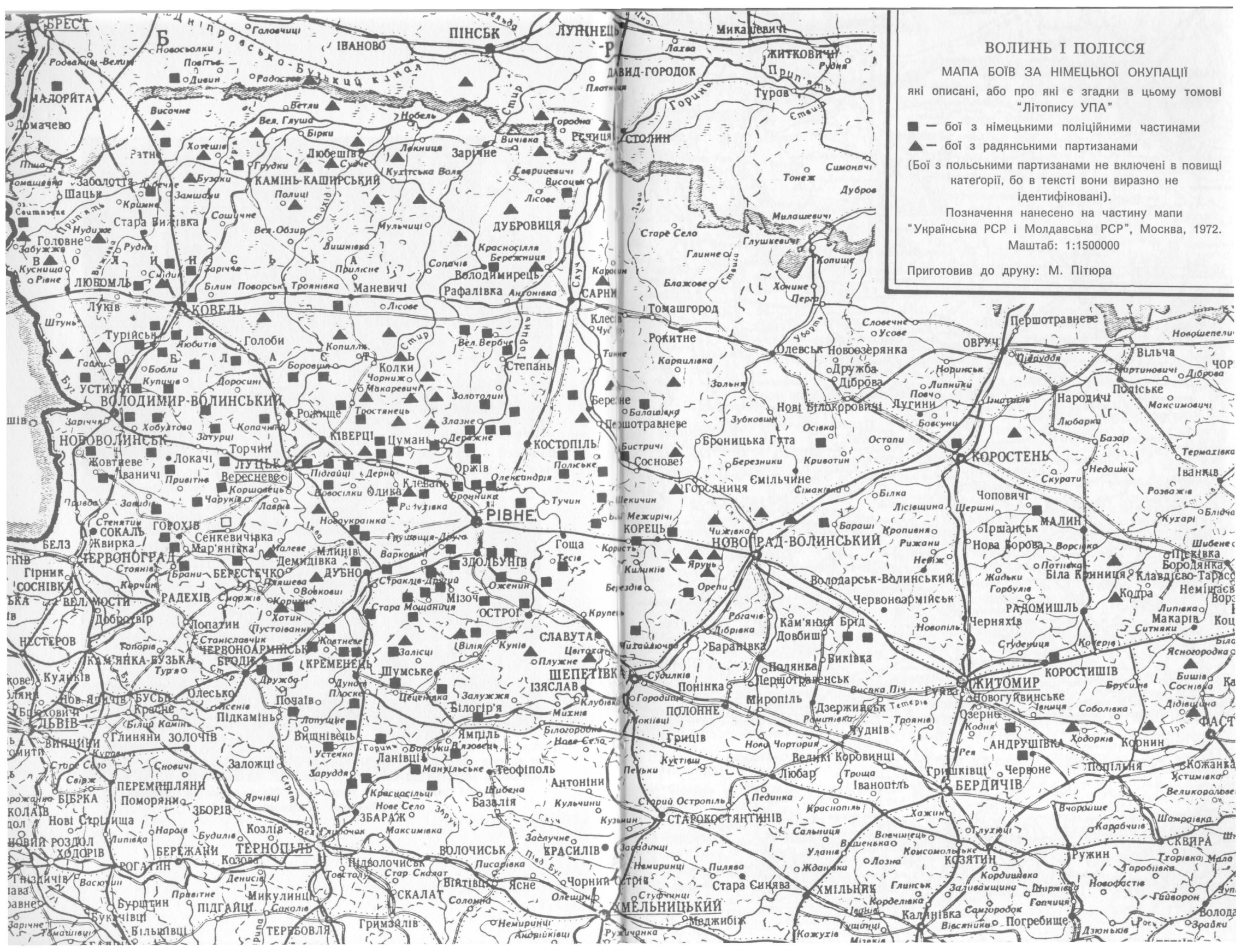

Повстанці з Острозького відділу УПА просиваються у розгромлений табір червоної партизанки в Суражських лісах у грудні 1943 року. Суражські ліси є на пограниччі Рівенської і Хмельницької областей.

Володимир і Василь Манарі з с. Поториці в Сональському районі, матеріяли яких друкуються в цьому томі Літопису УПА. Василь Манар загинув у боротьбі з військами МВД на Волині 1945 р. Світлина зроблена 1930 р. Це вирізок з гуртової світлини членів товариства "Відродження" в Поториці.

(Оригінал: В. Манар).

ВОЛИНЬ І ПОЛІССЯ

МАПА БОІВ ЗА НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ
 які описані, або про які є згадки в цьому томові
 "Літопису УПА"

■ — бої з німецькими поліційними частинами
 ▲ — бої з радянськими партизанами
 (Бої з польськими партизанами не включені в цю категорію, бо в тексті вони виразно не ідентифіковані).

Позначення нанесено на частину мапи
 "Українська РСР і Молдавська РСР", Москва, 1972.
 Маштаб: 1:1500000

Приготував до друку: М. Пітюра

ВОЛИНЬ І ПОЛІССЯ

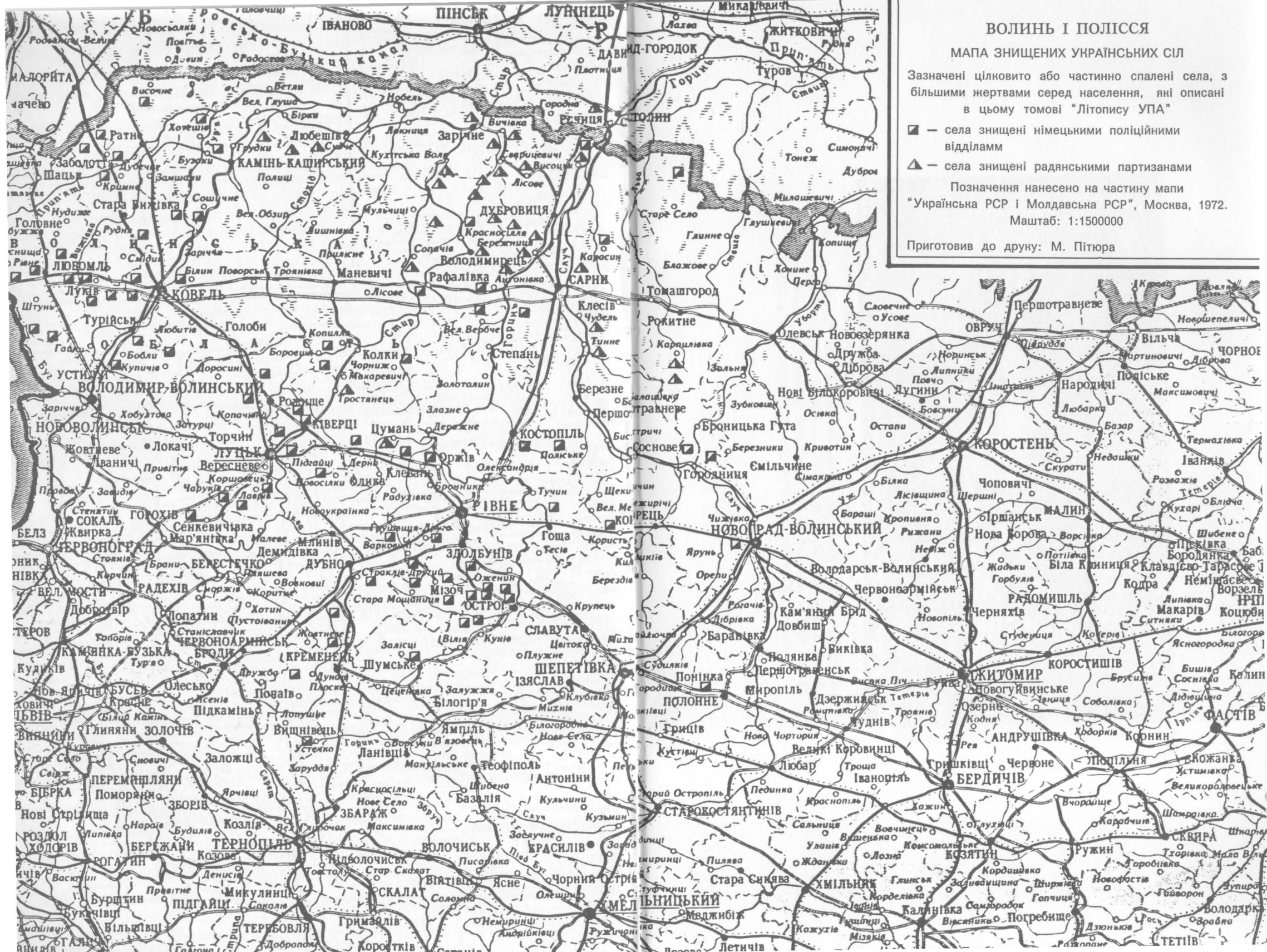
МАПА ЗНИЩЕНИХ УКРАЇНСЬКИХ СІЛ

Зазначені цілковито або частинно спалені села, з більшими жертвами серед населення, які описані в цьому томові "Літопису УПА"

- — села знищені німецькими поліційними відділами
- ▲ — села знищені радянськими партизанами

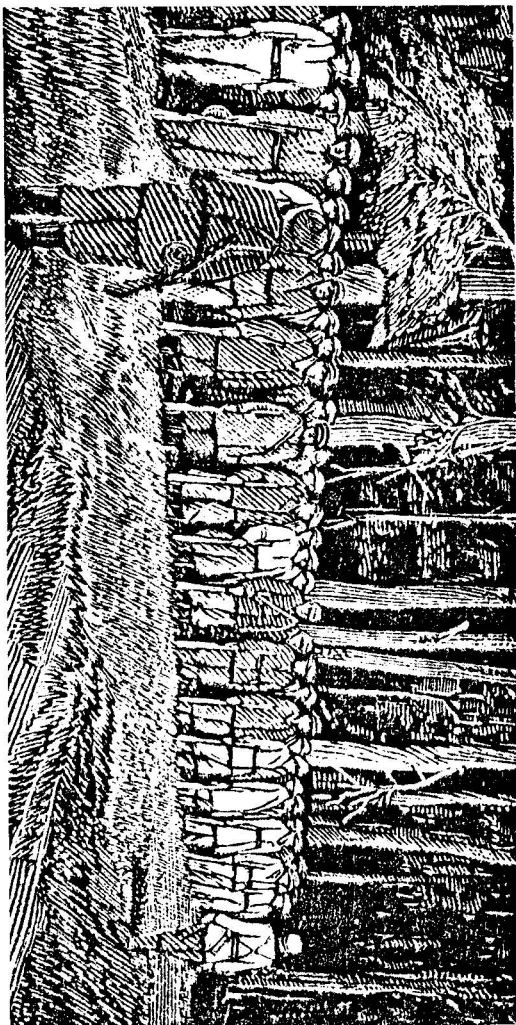
Позначення нанесено на частину мапи "Українська РСР і Молдавська РСР", Москва, 1972.
Маштаб: 1:1500000

Приготовив до друку: М. Пітюра

Новобранці в УПА. Дереворит підпільного мистця Ніла Хасевича зі серії "Волинь в боротьбі". 24/30. Під оригіналом підпис мистця: "Н. Х., 1. 49". Дальша замітна написана рукою підпільного публіциста П. Полтави, з його ініціалом. (Оригінал: Архів Об'єднання к. Вояків УПА в США).

Повстанці на Поліссі. Дереворит підпільного мистця Ніла Хасевича зі серії
"Волинь в боротьбі", 2/30. Підпис мистця під оригіналом: "Н. Хас., 12. III. 49".
Дальша написана рукою замітна зроблена підпільним публіцистом П. Пол-
тавою, з його ініціалами. Вона була на звороті репродукції. (Оригінал: Архів
Об'єднання н. Воєнків УПА в США).

Повстанці в ярах Волині. Дереворит підпільного мистця Ніла Хасевича зі серії
"Волинь в боротьбі", 29/30. Під оригіналом підпис: "Н. Х., 1. III. 49. Вик. Н. Х."
("Графіна в бундрах УПА", Пролог, Філадельфія, 1952, 39 стор.)

За Самостійну Соборну
Українську Державу!

Воля Народам!
Воля Людині!

ВІЛЬНА УКРАЇНА

Ч. 8.

вересень 1943.

Рік I.

Заголовок восьмого числа волинської підпільної газети "Вільна Україна", з якої передруковано в цьому томі Літопису УПА статтю М. Львовича "Український хліб — українському народові" й інші матеріали.

За Самостійну Соборну
Українську Державу!

Свобода Народам!
Свобода Людині!

І Н Ф О Р М А Т О Р

Ч. 14. (17).

15 липня 1943.

Рік II

ДО ПРОБЛЕМИ СХІДНІХ ОФЕНЗИВ ТА ЇХ МОЖЛИВОСТЕЙ У ТЕПЕРІШНЬОМУ МОМЕНТІ

Заголовок волинського підпільного двотижневика УПА "Інформатор". З восьми чисел цієї газети передруковуємо в цьому томі Літопису УПА хроніку "Вісті з України". Газета друкувалась у друкарні УПА "Воля народам", малими літерами (8 пунктовим шрифтом), на тонкому папері, розмір 21×15 см. На останній сторінці газети відзначено: «Видає Українська Повстанча Армія, "Воля народам", Зам. 62-43». (До 15 вересня 1943 р. газету видавала ОУН).

ЗА НЕЗАЛЕЖНІ ДЕРЖАВИ
УСІХ ПОНЕВОДЕНИХ НАРОДІВ!

ВОЛЯ НАРОДАМ!
ВОЛЯ ЛЮДИНІ!

За Самостійну Україну

Рік III, ч. 9.

Бойовий орган ОУН

10 грудня 1943 р.

Заголовон підпільної газети "За самостійну Україну", з якої передруковано в цьому томі Літопису УПА статтю А. Байдаченка "На німецькій наторзі" та інші матеріали. На останній сторінці зазначено: "Друкарня ОУН імени Миколи Хвильового; відповідальний редактор Назар Чубенно". Це, мабуть, псевдонім письменника Йосипа Позичанюна, що був головним редактором цієї газети в той час. Формат — 44×30 см.

Свобода народам і людині!

За Українську Самостійну Соборну Державу!

Слава Україні!

Героям слава!

САМОСТІЙНИК

"Встане Україна
і розвіє тьму смерті"

Т. Шевченко

Рік I

23 грудня 1943 р.

Ч. I.

Заголовон підпільної газети "Самостійник", з якої передруковано в цьому томі Літопису УПА звіти про бойові дії УПА. На останній сторінці зазначено: "З друкарні ОУН ім. Мирона Орлика".

В більших містах, як Крем'янець, Дубно, Ковель, Луцьке, Ківерці і ін. відділи УПА розбили в'язниці й випустили в'язнів.

Дуже дошкульним ударом для німців був масовий перехід усіх українців-щуцманів і поліцистів на цілій Волині й Поліссі зі зброєю в руках у підпілля, в ряди УПА. Це сталося в часі між 15. III. і 10. IV. 1943 р. по наказу Головного Командування УПА.

Важніші бої з німцями:

Під Д е р а ж н и м в днях між 25. III. і 6. IV. 1943 р. розбито німців тричі.

В бою під селом Зудни згинуло 18 німців, а ранених було кілька десятків.

В бою в с. П о с т і й н о втратили німці ок[оло] 70 чоловік убитими й раненими.

В великому бою в с. Я п о л о т ь втрати німців були більші від втрат УПА.

Біля с. В е л и к а Л ю б а ш а вбито 39 німців і спалено 5 авт.

Під Б е р е з д о в и м на Житомирщині (ОСУЗ) розбито відділ німецької поліції.

В шепетівських лісах на П о д і л л і українські повстанці здобули німецький транспорт з амуніцією.

В першій половині квітня 1943 р. український повстанський рух залив цілковито райони Мізоч, Остріг, Шумськ, Крем'янець, Верба і ін. (Волинь). Тут з н и щ е н о повністю всю німецьку адміністрацію, ляндртів, жандармерію, сексотів і т. п. По кількох днях німці кинули сюди цілу дивізію (2 мадярські полки, полк німців СС-ів і жандармерію, 1 полк узбеків і казахів). Після чотироденних боїв мадярів розбито й розігнано. Німецькі втрати були великі. В боях у Вербі згинуло понад 120 німців, у Шумську 24, в Острозі 32, в Мізочі 11.

В квітні 1943 р. спалено на Володимирщині майже всі держгоспи (лігеншафти).

В бою з німцями біля фільварку Галинівна 22. 4. 43 р. вбито 19 німців.

В с. Мочулки (р-н Турійськ) 28. 4. 43 р. вбито 12 німців і багато ранено.

В бою біля с. Стіжок (Крем'яначчина) 9. 5. українські повстанці спалили 8 німецьких машин, вбили 60 німців, а 30 ранили.

21. 5. 43 року в Сарненщині відділи УПА знищили 26 німців.

В Старожуківських лісах на Рівенщині розбито групу 200 німців.

5. 6. 43 р. в с. Дюксин вбито 12 німців.

В великому бою біля Дружнопілля на Горохівщині згинulo 56 німців і 140 фольксдойчів, а біля 200 їх було ранених.

В бою в Биличах на Володимирщині вбито 96 німців.

Під кінець червня 1943 р. українські повстанці вдерлися до містечок Л ю б и т і в і Д и в и н на Поліссі, де були німецькі залоги. Німці потерпіли величезні втрати в людях, амуніції та різних припасах.

В червні 1943 р. очищено цілковито від німців дальші райони Волині й Полісся, як — Колківщину, Горохівщину, Деражненщину, Стидинщину і т. д.

Крім відкритих боїв, УПА поголовно била ґештапівців, всяких урядовців, [с]ондерфірерів, ляндрівців і т. д. М[іж] ін[шим] якраз з рук УПА загинув на шляху Берестя — Ковель у травні 1943 р. начальник Ген. Штабу відділів СА (заступник Гімлера) — В і к т о р Л ю ц е, про якого німецька преса писала, що він впав жертвою "автомобілевої катастрофи". Разом з ним згинulo ще декілька вищих ґештаповських старшин.

В бою в с. Г н и д а в а Луцького р-ну на початку серпня 1943 р. вбито 17 німців, багатьох ранено, решта втекли.

В довгому і завязтому бою українського збройного відділу з німцями біля фільварку О с і ч е (р-н Луцьке) вбито понад 50 німців і багато ранено.

9 серпня 1943 р. під селом Блашинець (Крем'янецьчина) українські повстанці розігнали й розбили загін 70 німців.

10 серпня 1943 р. відділи УПА звели бій з німцями в В и ш г о р о д н у (р-н Крем'янець). Втрати німців: 20 убитих і стільки ж ранених.

11 серпня 1943 р. українські повстанці розбили на шляху Вишневець — Крем'янець німецько-польський каральний загін. Вбито ок[оло] 40 погромників.

В одному з сіл Млинівського р-ну відділ УПА вбив у бою 60 німців.

В боях українських збройних відділів з німцями під лісом Завидів та біля села Підбереззя в Горохівщині під кінець серпня 1943 р. німці мали великі втрати вбитими й раненими. Напр., в селі Шарпанцях німці поховали 84 своїх поляглих жовнів, а в с. Лучицях — 72.

16 серпня 1943 р. відділи УПА розбили під селом Ядвиполем Рівенського р-ну велику групу німців і поляків. Ворог втратив 93 чоловік убитими.

30 вересня 1943 р. в Остріжському р-ні відділ УПА, зложений в більшості з азербайджанців, вибив майже до ноги цілу сотню німців, що їхала під проводом остріжського лядвірта громи-ти українські села.

8 жовтня 1943 р. на шляху Рафалівка — Володимирець відділи УПА оточили й розгромили групу 200 німців, які були в поході на українських повстанців. Здобуто 1 непошкоджений німецький танк.

22 листопада 1943 р. відділ УПА розбив під Смигою в Крем'яниччині ватагу німецьких грабіжників. Німці втратили 18 чоловік убитими й важко раненими.

На початку грудня 1943 р. в селі Забара Корецького р-ну бійці УПА вбили 7 козаків з німецького карального загону.

Вночі на 28. XI. 43 р. стрільці з УПА розбрóили в с. Делятині 150 поліцаїв, евакуованих зі сходу.

В грудні 1943 р. відділи УПА погромили німецьких грабіжників і терористів у Туринці, під Крем'янцем, під с. Невірків (Межирицького р-ну) і ін. Здобуто зброю й відбито українське награбоване добро.

3. Терор червоних партизан на ПЗУЗ

Червоні партизани мали свої бази й осередки головно по польських колоніях, зокрема в Пінщині (р-н Морочно), подекуди в Сарненщині, Костопільщині, Ковельщині й Берестейщині. Вони дуже дошкулювали українському населенню безупинними грабунками й бешкетами. Нижче подаємо найяскравіші випадки червоного терору на ПЗУЗ в 1943 р.

В Костопільщині червоні партизани пограбували села: Жильжа, Берестовець, Корчин, Глажова й ін. В селі Губнів червоні бандити вимордували все українське населення, а село спалили.

В Висоцькому р-ні червоні бандити погромили села: Серники, де вимордували 40 родин і спалили 60 хат; Іванчичі, де вимордували 10 родин, Вичівка, де вбили 30 осіб і ін.

9 серпня 1943 р. большевицькі партизани важко пограбували село Скригитівку над Случем. Половину села спалили.

В половині жовтня 1943 р. в Сарненському р-ні появилася більша група большевицьких партизан, яка грабувала майже по всіх селах району. 19. X. 43 р. ця банда спалила села: Камінне і Чудель. В селах Чудель і Сехи червоні бандити замордували 20 людей.

В Рокитнянському р-ні польсько-большевицькі бандити погромили майже всі українські села, грабуючи, палячи й мордуючи населення. 31 жовтня 43 р. бандити спалили до тла села Карпилівку, Борове й Дерть, де вимордували понад 200 українців.

В Дубровицькому р-ні червоні партизани спалили частинно села: Грані, Трипутні, Яцулі, Кривицю, Літвицю, Бережники, Орвяницю, Любиковичі, Нивецьк, Заліщани.

1. і 6. 11. 43 р. большевики погромили й пограбували села Марянівку й Залужжа.

В Володимирецькому р-ні большевики спалили в жовтні 1943 р. села: Новаци, Андругу, Луко, Раджево, Хиночі й ін.

13 жовтня 1943 р. большевицька банда погромила й пограбувала село Стара Рафалівка. Бандити замордували ок [оло] 70 українців. Подібні погроми з боку червоних партизан пережили майже всі села Рафалівського р-ну.

В Столинському р-ні особливо сильно потерпіли від червоних села: Старитевичі, Заморочення, Лудинь, Річиця, Дервня, Бутово, Бродець і ін. Серед населення було багато жертв.

Червоний терор шалів також в Городницькому р-ні й у Пінщині.

14 жовтня 1943 р. червоні партизани вигнали з с. Олички Дер[а]жненського р-ну всіх жителів, а самі позаймали їх мешкання.

26 жовтня 1943 р. червоні сильно пограбували села Луки й Воронки, в Костопільщині.

В Сарненському надрайоні під кінець 1943 р. нарахувалось 79 сіл пограбованих червоними партизанами й 14 спалених.

4. Бої УПА з большевиками на ПЗУЗ

Відділи УПА розправлялися з червоними бандами нещадно.

В районі Людвипіль (Костопільщина) розбито 5. V. 1943 дві банди большевицько-польських партизан.

9. V. 43 знищено центр большевицької розвідки в Плоточному (Костопільщина).

Під кінець травня 43 р. розгромлено табір червоних під Камінь-Коширськ[и]м.

14. 6. 43 р. між Карпилівкою й Ленчином на Поліссі відділ УПА розгромив табір червоних партизан. Ворожі втрати понад 60 убитих і около 30 ранених. Здобуто масу зброї, муніції й награваного майна.

15 і 16 червня 43 р. група УПА розбила большевиків у с. Вичовці (Пінщина). Вбито до 80 червоних, багато впало в полон.

Ще один табір червоних партизан розгромлено біля с. Велмче на Ковельщині.

В перших днях липня 43 р. погромлено червоних бандитів на Крем'яниччині й Дубенщині.

16 — 18 липня 43 р. зліквідовано остаточно большевицькі гнізда, якими були польські колонії в р-ні Степань (Костопільщина). При тій нагоді розбито кілька німецьких відділів, що хотіли вмішатися в розправу УПА з большевицько-польськими бандитами.

10 липня 43 р. біля села Гута (Головнянського р-ну, Володимирської округи) відділи УПА вбили в кількагодинному бою до 140 червоних партизан. В одному бою в половині липня в тому ж районі згинувло понад 300 большевиків. — Біля села Гай і Ставки Вербського району вбито в бою до 150 большевиків, а багато ранено. Дальше посування большевиків з півночі на південь спинено.

14 липня 43 р. розгромлено большевицькі табори біля с. Бродів (при шосі Ковель — Берестя) та на хуторі Рибино. Взято в полон 22 червоних. Їх бараки спалено.

Протягом липня 43 р. відділи УПА вели завзяту боротьбу з большевицькими партизанами в терені Маневич та відкинули їх поза залізничну лінію Ковель — Сарни. Також відтиснено червоних від Камінь-Коширська в сторону Любишева-Морочна й по-

за Прип'ять. Українські збройні відділи здобули в цих боях значну кількість зброї та винищили кілька сотень большевиків.

В лісі під Богуславкою (Полісся) вбито в бою 80 большевиків.

В днях між 3 і 6 серпня 1943 р. здобуто й знищено в боях кілька большевицьких таборів в околиці Берестян на Луччині.

В Суразьких лісах в околиці Теремна, на пограниччі Рівенської та Кам'янець-Подільської областей довгий час бешкетувала група большевицьких партизан. Німці кілька разів пробували її розбити, але це їм не вдалося. 25 серпня 43 р. відділи УПА розпочали акцію проти цієї банди й після триденних боїв розбили її дощенту. Большевиків було до 500 чоловік.

Під кінець вересня 43 р. насунула з півночі на Берестейщину велика большевицька група Фйодорова, що нараховувала до 1000 чоловік. Українські збройні відділи прийняли їх боєм в найдалі на північ висунутому українському селі Пневно. Бій тривав цілий день. Большевиків впало до 100 чоловік. Перед переважаючою ворожою силою українські відділи відступили. Після того большевики спалили три села.

В місяці жовтні 43 р. розбито на Дубенщині (в Млинівському й Демидівському районах) сотню червоних партизан, недобитків банди Ковпака*, які тероризували населення.

В ночі на 14 жовтня 43 р. українські збройні відділи зробили засідку на большевицьку банду біля с. Олина (Цуманського р-ну). В завзятому бою втратили большевини понад 100 чоловік убитими.

16 жовтня 1943 р. розгромлено большевиків біля с. Лопатне Цуманського р-ну.

19 жовтня 43 р. в с. Берестянах був дуже завзятий бій між українським збройним відділом і переважаними силами большевиків. Червоні втратили в тому бою понад 150 чоловік убитими й багато ранених. Власні втрати 17 убитих стрільців УПА, і ок[оло] 30 цивільних.

* В оригіналі — Колпана.

6. Збройна оборона населення на ПЗУЗ

24 липня 43 р. німецько-польські умундировані злочинці в числі до 500 осіб погромили українські села Туличів, Літин, Радовичі — Турійського р-ну (Ковельщина) та вимордували кількасот осіб безборонного населення. На рятунок нищених сел наспіли з околиці збройні самооборонні відділи українців. Вони обстріляли паліїв-душегубів з гарматки, кулеметів та рушниць. Ворог втратив у бою 180 чоловіків убитими та 20 автомашин. Втрати українських месників — 22 убитих. Німцям помагали в бою літаки.

13 липня 43 р. після погрому с. Вербчів і Новостав (Луцька округа) в бою з місцевою самообороною згинуло до 300 німців.

30 липня 43 р. німці й поляки спалили до тла село Іваничі. В наслідок самооборони населення погромники втратили 15 чоловік.

В днях 6 — 14 серпня 43 р. німці знищили села Тростянець і Личин (Луцька округа). В розгарі самооборонної акції населення згинуло 12 напасників, а 7 було ранених. Крім того місцева самооборона вбила кільканадцять німців, коли вони їхали на грабунок селянського збіжжя.

14 і 15 серпня 43 р. німці спалили село Копитів в районі Корець. В бою з місцевими відділами збройної самооборони німці втратили 35 чоловік убитими, раненими й полоненими.

18 липня 43 р. вишкільна група української самооборони звела на шляху Вільна - Яполоть (Степанського р-ну) бій з німецькою жандармерією. Ворог втратив 19 чоловік убитими й кількох ранених. Здобуто багато зброї, м. ін. 3 кулемети.

В с. Береззя Сенкевичівського р-ну при кінці липня 43 р. мав місце цілоденний бій української самооборони з терористичними відділами німців і поляків на їх службі. Поляків, німецьких вислужників, вибито майже до ноги, німців згинуло 30, поранених було 7. Здобуто багато зброї й амуніції.

7 серпня 43 р. в с. Острів (р-н Ківерці) українська самооборона вбила 10 німців-грабіжників, між ними лейтенанта, а 7 ранила.

10 серпня 43 р. застава української самооборони села Пілганів Луцького р-ну в 4-годинному бою вбила 20 німців, а 3 взяла в полон. Спалено 4 німецькі автомашини.

В одному селі Радивилівського р-ну місцева самооборона вбила з засідки 22 німецько-польських грабіжників, а 10 ранила. Здобуто зброю й відбито всю награвовану худобу.

В Олександрійському р-ні (Рівенщина) самооборонна група взяла в полон 40 німців і 19 шуцманів, які супроводжали валку в'язнів на розстріл.

Під час посиленого наступу червоних терористів на українські села на Волині й Поліссі в жовтні й листопаді 43 р. населення стосувало збройну самооборону. Про дії народньої самооборони проти большевиків звітували м. ін. з таких місцевостей: Деражне, Глушиця й Стрільськ Дубровецького р-ну; Бутове (Столинщина), Усте, Журавичі (р-н Цумань), Пшебраже (р-н Ківерці), Борове (р-н Рокитне), Оселець (р-н Дубровицький) і ін.

В вересні, жовтні і листопаді 43 р. українські самооборонні боївки звели бої з німецькими та польськими терористами й грабіжниками в селах: Радивилів, Коківець, Колодно-Селисько (р-н Вишнівець), Городниця (р-н Острожець), Хорів (р-н Остріг), Порозів (р-н Здолбунів), Ворончин (окр. Володимир-Волинський), Луків (р-н Рожище), Мощаниця (р-н Оліна), Білаші (р-н Людвипіль), Лизани (р-н Березне), Боярна (р-н Млинівський), Нараїв (р-н Дубне), Срібне (р-н Радивилів), Бадашівка (р-н Людвипіль), Великий Жолудськ (р-н Рафалівна) і багато інших. В цих боях народня самооборона знищила багато десятків погромщиків. Крім того самооборонні боївки знищили німецькі бази-фільварки та кубла польсько-большевицьких банд.

Відділи української народньої самооборони в Галичині мали бої з большевицькими партизанами м. ін. в селах: Вільшаниця, пов. Золочів (28. 12. 43), Коропчик, пов. Золочів (12. 1. 44), Нивиця, пов. Радехів (27. 1. 44) і ін.

(Дальше гляди збірка "Збройна боротьба українського народу проти окупантів в 1944 році").*

Калькова копія машинопису опрацьованого в підпіллі огляду бойових дій УПА. Оригінал: Архів ЗП УГВР, М 6-7, 8 стор.; фотокопія — Архів "Літопису УПА".

* Замітна оригіналу. Див. також замітна редакції на стор. 161-162.

ACTIVITIES OF THE UPA IN 1943

(Summary)

This collection gives short items of information about the activities of the UPA and connected events in Volyn and Polissya during the German occupation. All items are organized in a chronological manner. The information focuses on individual battles or skirmishes, although, in some cases, a summary about the general situation in smaller administrative regions is also provided.

The original compilation had the introduction and six sections. Here are reprinted four sections that pertain directly to Volyn and Polissya. Two sections deal with the anti-German struggle; one focuses on the behaviour of the Soviet partizans in Volyn; and the last one describes the battles of the UPA and the village self-defence forces against the Soviet partizans.

This material was compiled in October 1944. The compilation is based on the UPA field reports, and the reports by the underground territorial functionaries, not unlike "Z Khroniky Podiy Na Ukrayins'kykh Zemliakh, 1943 — Zbirka No 1" and "Visti z Oserednikh, Skhidnikh i Pivdennykh Ukrayins'kykh Zemel', 1943 i 1944 — Zbirka No. 2", the other two chronicles published here.

ПРОХАННЯ ДО ЧИТАЧІВ

ЧИ ЗНАЄТЕ ЩОСЬ БІЛЬШЕ ПРО ЗГАДАНИХ ТУТ ЛЮДЕЙ І ПОДІЇ?

Читаючи Літопис УПА, не один читач знайде дуже скупи чи дуже короткі згадки про відомі йому бої УПА, події та факти, або лише загальникові вістки про відділи УПА й учасників визвольної боротьби. Він може дивуватися, чому про різні важливі справи навіть не згадано. Коли Ви це завважите, а знаєте більше, не завагайтеся написати листа до редакції й описати знану Вам подію чи справу. Можливо відома Вам справа ніде не була записана, або була записана дуже побіжно чи неповно. Якщо Ви їй не висвітлите, можливо, вона ніколи не буде описана чи вияснена повністю. Коли Ви не маєте спромоги описати знаної Вам справи самі, попрохайте когось з Ваших приятелів, щоб записав Вашу розповідь. Якщо це не можливе, бодай повідомте редакцію Літопису УПА, що Вам відомі такі то й такі події. Можливо хтось зі співробітників редакції зможе Вас відвідати і зробити з Вами інтерв'ю.

Ми вже писали в іншому місці про те, що на Захід попало дуже мало документів і матеріалів про нашу визвольну боротьбу в роках 1941-1950. Також на Заході опинилося небагато колишніх вояків УПА й учасників визвольного руху, які могли б самі докладніше описати історію боротьби на різних територіях України. Власне тому всяка документація, а теж спомини та свідчення кожного очевидця дуже важливі, особливо тоді, коли вони додають щось нове до маловідомих фактів, чи описують досі незнані події. Мають значення не лише інформації про штаби та відділи УПА й підпільну адміністрацію, про бої УПА, про працю Українського Червоного Хреста чи про інші ділянки підпільної адміністрації. Важливі теж дані про дії окупантів, передусім акти терору над мирним населенням, чи про події в якомусь місті, селі або хуторі. Найважливіше в таких описах чи доповненнях — докладно

*розказати про подію, подаючи місце, час та обставини, всі зна-
ні Вам факти й ролі в ній усіх відомих Вам осіб. Ваші ін-
формації можуть бути дуже важливим причинком для історії
визвольних змагань, а принаймні — вони допоможуть відтво-
рити картину цілості.*

*Тож закликаємо ще раз усіх учасників і свідків подій
допомогти Літописові УПА в його важливій праці, посилаючи
документи, спомини, дописи, доповнення, світлини та інші ма-
теріяли до історії Української Повстанської Армії. Писати про-
симо на адресу редакції Літопису УПА:*

Litopys UPA,
Kiev Printers Ltd.,
860 Richmond Street, Toronto, Ont.
M6J 1C9.

Редакція ЛІТОПИСУ УПА

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- азерб. — азербайджанець, азербайджанський
- архиеп. — архієпископ
- б. — біля
- бул. — булавний
- в. о. — воєнна округа (УПА)
- вд. — відділ (самостійно діючі сотня або курінь)
- вид. — видання
- військ. — військовий
- вірм. — вірменський
- віст. — вістун
- воєв. — воевідство
- ГВШ — Головний військовий штаб (УПА)
- ген. — генерал
- гол. — голова (установи); головний
- госп. — господарство, господарський
- громгосп — громадське господарство (назва колгоспів за нім. окупації)
- груз. — грузин, грузинський
- ГПУ — Государственное політичне управління, рад. політична поліція у 1920-1930-х роках
- гестапо — Гегайме Штатсполай, гітлерівська політична поліція
- див. — дивись
- д-р — доктор
- д. — друг
- емпі — див. МП
- ЗП УГВР — Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради
- ЗЧ ОУН — Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів; див. теж — ОУНр
- еп. — єпископ
- ім. — імени
- інсп. — інспектор
- інстр. — інструктор
- к-р — командир
- кабард. — кабардинець, кабардинський
- кол. — колишній
- кур. — курінний, курінь
- м. — місто
- МВД — Міністерство внутрішніх дел і назва підпорядкованої цьому міністерстві політичної поліції
- МП — Машиненпістоле, нім. автомат
- митр. — митрополит
- мін. — міністер
- НКВД — Народний комісаріят внутрішніх дел і назва підпорядкованої цьому комісаріатові політичної поліції
- нім. — німецький
- о. — отець
- ОУН — Організація Українських Націоналістів
- ОУНз — ОУН закордоном
- ОУНр — ОУН революціонерів; див. теж ЗЧ ОУН
- ОСУЗ — Осередньо-східні українські землі
- обл. — область
- опер. — оперативний
- орг. — організаційний
- осет. — осетинець, осетинський

ПЗУЗ — Північно-західні українські землі (Волинь і Полісся)
п. — пан; помер
парт. — партизанна
півд. — південний
півн. — північний
підп. — підпільний
підполк. — підполковник
пов. — повіт, повітовий
політ. — політичний
полн. — полковник
поль. — польський
пор. — поручник
псевд. — псевдонім
р. — ріка; рік
рад. — радянський
рад. парт. — радянська партизанна
ред. — редакція; редактор
р-н — район
рой. — ройовий
рос. — російський
с. — село
СД — Сіхергайтсдінст, нім. поліція і поліційно-військові частини
СС — Schutzstaffel, назва вибраних (гвардійських) партійних гітлерівських військ, які виконували теж поліційні завдання. У часі війни в склад тих військ входили теж не-німецькі військові формації.

сот. — сотник
сотен. — сотенний
ст. бул. — старший булавний
сташ. — старшинський
стор. — сторінка
стр. — стрілець
СУЗ — Східні українські землі татар. татарин, татарський
УАПЦ — Українська Автокефальна Православна Церква
УГВР — Українська Головна Визвольна Рада
УНАКОР — Український Народній Козацький Рух, або Вільне Козацтво, назва створеного в Горохові вд. "шуцманів" з укр. патріотичною назвою (літо 1943 р.)
УНС — Українська Народня Самооборона
УПА — Українська Повстанська Армія
узб. — узбек, узбецький
укр. — український
хор. — хорунжий
чот. — чотовий
цтн. — центнер
ЧЕКА — Чрезвычайная комісія, назва тайної радянської політичної поліції в часі революції
шк. — шкільний

ПОКАЗНИК

- Азербайджанці — 56, 74, 138-139, 170, 197, 202
- Азія — 59, 203
- Альоша, псевд., чот. УПА, азерб. — 197
- Андреев, н-р з'єднання рад. парт. — 144
- Андруга, с. Володимирецького р-ну — 187, 228
- Анрушівський р-н Житомирської обл. — 132
- Анелівна, с. на Костопільщині — 145
- Антонівна, хутір у півд. Луччині — 173
- Артистично-пропагандивна група УПА, Володимирщина — 201
- "Афродита", псевд. — див. "Вільна Україна", радіостанція УПА
- Афтас Трохим, з с. Кунова в Рогатинщині — 53
- Бабський Лесь — 45
- Бадашівна, с. Людвипільського р-ну — 232
- Байдаченко О., псевд., підп. автор — 14, 17, 67, 69
- Бандера Степан — 63, 66, 158, 175
- Бандерівці — 155-156, 186, 205
- Барабаш, полн. — 94
- Барбарівка, хутір на Володимирщині — 193
- Бараші, с. Новоград-Волинського (Звягельського) р-ну Житомирської обл. — 143
- Батурин, м. Чернігівської обл. — 65
- Башина, с. на Рівенщині — 164
- Башники, с. Олицького (Цуманського) р-ну — 190
- Берег, с. Дубенського р-ну — 136
- Бережанщина, Тернопільська обл. — 52
- Бережки, с. Дубровецького р-ну — 187, 228
- Бережці, с. на Крем'яничині — 22, 130, 135, 170
- Берездове, с. на Житомирщині — 226
- Береззя, с. Сенкевичівського р-ну — 149, 168, 231
- Березненський р-н Рівенської обл. — 96, 194, 200
- Берестейщина — 22, 172, 185, 204, 227, 230
- Берестовець, с. на Костопільщині — 227
- Берестя, м. — 65, 174, 203-204, 226
- Берестяни, с. Цуманського р-ну — 144, 172, 189-190, 230
- Берлін — 49, 59, 61, 67-68, 79-80, 126, 134, 147
- Биличі, с. на Володимирщині — 128, 226
- Бистричі, с. Стидинського р-ну — 195
- Бібліотеки — 200
- Біла Євгенія — 53
- Білаші, с. Людвипільського р-ну — 194, 232
- Білашів, с. Острозького р-ну — 136, 164, 178
- Білін, с. на Володимирщині — 192
- Білівські Хутори, с. б. Клеваня — 144

- Білогвардійці — 50
 Білогородна, с. на Дубенщині — 22
 Білорусь — 19, 137, 167
 Білоруси — 56, 157, 204
 Бічаль, с. на Костопільщині — 22
 Блашенець, с. на Крем'яниччині — 226
 Бовтуни, с. Любомельського р-ну — 182
 Богуславка, с. на Поліссі — 123, 132, 172, 186, 230
 Бонів, с. Підгаєцького пов. — 53
 Бокійма, с. Млинівського р-ну — 180
 Болгари — 85
 Болотківці, с. на Поліссі — 89
 Боремщина, с. Любомельського р-ну — 182
 Борисенко, псевд. — див. Волошин Ростислав
 Борове, с. Рокитнянського р-ну — 187, 228, 232
 Боровець Тарас (Бульба, псевд.) — 43-44, 205
 Боротнів, с. на Луччині — 180
 Борохів, с. Піддубського р-ну — 196
 Борщівка, с. на Костопільщині — 194
 Боярна, с. Млинівського р-ну — 232
 Бригідер — 53
 Бродець, с. Столинського р-ну — 137, 166, 228
 Броди, с. на Ковельщині — 135, 171, 229
 Броневини, с. Клеванського р-ну — 195
 Буг, р. — 110, 122, 186, 192
 "Буг", в.о. УПА — див. Львівська в.о. УПА
 Бугрин, с. на Рівенщині — 22
 Буковина — 126, 130
 Бульба, псевд. — див. Боровець Тарас Буревій А., підп. автор — 89
 Бутове, с. Столинського р-ну — 187, 189, 228, 232
 Буша Мізоцьна, с. Рівенського р-ну — 183
 Вадим, псевд. — див. Манар Володимир
 Варшава — 54-55, 61, 203, 204
 Василевський О. М., рад. маршал — 158
 Василенко Петро (Волош, Полтавець, Гетьманець, псевд.) — 108
 Васильків, о. — 53
 Васілевська Ванда — 55
 Велика Любаша, с. на Костопільщині — 22, 225
 Великий Жолудськ, с. Рафалівського р-ну — 232
 Велині Селища, с. Людвипільського р-ну — 162
 Велимче, с. на Ковельщині — 129, 229
 Верба, м. на Дубенщині — 180, 225
 Вербський р-н, Володимирська округа — 147, 171
 Вербців, с. на Луччині — 163, 231
 Верещана, к-р Східньої групи УПА — 189
 Веривець з Харнова — 67-68
 "Вермахт" — 170
 Верхівськ, с. Рівенського р-ну — 179
 Верхостав, с. на Володимирщині — 163
 Вехтер — 125
 Виноград, с. Городенського пов. — 131
 Висоцьке, м. Рівенської обл. — 208, 228
 Висоцьке, с. Любомельського р-ну — 182

- Вичівна, с. Висоцького р-ну — 137, 187-188, 228
- Вишгородок, с. на Крем'янецьчині — 122, 169, 266
- Вичовці, с. на Пинщині — 171, 229
- Вишнівець, м. на Крем'янецьчині — 130, 169, 226
- Вишневичі, с. над р. Тетерів — 155
- Вишня, с. Пинського р-ну — 188
- Вінмини, с. Крем'янецького р-ну — 183
- Вільгівна, с. на Володимирщині — 163
- Вільна, с. Степанського р-ну — 168 231
- Вільке Вольтер — 64
- "Вільна Україна", волинська підп. газета — 61, 63, 65, 135, 138
- "Вільна Україна", радіостанція УПА ("Афродита", псевд.) — 14, 41, 161
- Вільно-козачий рух на Волині — 200
- Вільшаниця, с. Золочівського пов. — 232
- Вінниця — 65
- Вінтер Адольф — 175
- Вірлінів К., підп. автор — 108
- Вірмени — 22, 30, 44, 56, 65
- "Вісті, вид. ред. "Юнана", підп. газета — 75, 84, 153
- "Вісті Української інформативної служби", під. газета — 81, 140
- Віська, с. на Луччині — 194
- Власовський Іван, о. — 165
- Влашовець, с. на Кремянецьчині — 169
- Вовк, псевд., стр. УПА — 88-89
- Вовчок, с. на Ковельщині — 182
- Вознів, с. Дубенського р-ну — 183
- Волинь (Північно-західні українські землі) — 5, 12-15, 22-23, 26, 29-31, 35, 42, 44, 50-51, 54-55, 75, 102, 106, 121-122, 128, 131, 145, 147-148, 151, 157, 164, 166-168, 172-173, 177-178, 191, 195-199, 201, 208, 227, 232
- "Волинь", газета — 175
- Волковия, с. Млинівського р-ну — 225
- Володимир, псевд. — див. Проноп Мирослав
- Володимир Волинський — 55, 130, 137, 163, 165, 175, 192
- Володимирецький р-н Рівенської обл. — 200
- Володимирщина — 23, 122, 128, 135, 137, 181, 191-192, 225
- Володимирець, м. — 139, 197, 208, 227
- Волош, псевд. — див. Василенко Петро
- Волошин Ростислав (Павленко, Борисенко А. С., псевд.) — 12-13, 16, 18-19, 24-25, 40-41, 229
- "Воля народам", друкарня УПА на Волині — 133
- Ворони, с. на Луччині — 163
- Воронки, с. Костопільського р-ну — 188, 228
- Ворончин, с. на Володимирщині — 192, 232
- Ворохів, с. Піддубецького р-ну — 179
- Воснодави, с. Тучинського р-ну — 180
- Вотин, с. Піддубецького р-ну — 179
- В'юнок, с. Мархлевського р-ну — 134
- Гавчиці, с. Ніверського р-ну — 163
- Гай, с. Вербського р-ну — 171, 229
- Гайдамани — 104
- Галинівна, с. Вербського р-ну — 225
- Галівна, с. Острозького р-ну — 178
- Галичина — 5, 8, 51-52, 131, 145, 232
- "Галичина", дивізія — 125
- Галіцький, псевд., кур. УПА — 129
- Гальчевський-Войнаровський, полк. — 127
- Галя, псевд., санітарна — 90

- Гарбарні УПА — 199
 Гармаш, псевд., артилерист УПА — 133, 150
 Гель Ганс — 175
 Генеральна губернія — 192
 Гетьманець, псевд. — див. Василенко Петро
 Гімлер — 65, 73
 Гітлер Адольф — 47-48, 51, 55, 57, 60, 91, 125, 151, 157, 202
 Глазова, с. на Костопільщині — 227
 Глупанин, с. Здолбунівського р-ну — 181
 Глушаниця, с. Дубровицького р-ну — 167
 Глушиця, с. Дубровицького р-ну — 189, 232
 Гнидава, с. на Луччині — 149, 168, 226
 Голобинський р-н — 128
 Головнянський р-н — 128, 147, 171
 Головне Командування УПА — 5-6, 21, 140
 Гольдштайн Ян — 53
 Гордієнко, псевд., сотен. УПА — 196
 Горигород, с. Тучинського р-ну — 178
 Горліс-Горський — 174
 Городецькі хутори, Володимирецький р-н — 183
 Городниця, м. Житомирської обл. — 144, 189
 Городниця, с. Острожецького р-ну — 196, 232
 Городниця, с. на Луччині — 163
 Городницький р-н — 123, 133, 150, 188, 228
 Городославичі, с. на Холмщині — 127
 Горохів, м. — 22, 162, 208
 Горохівщина — 22, 122-123, 128, 132, 136-137, 162, 181, 192, 200, 226
 Гочівка, с. Острозького р-ну — 138
 Гоцанський р-н Рівенської обл. — 96
 Грабова, с. Крем'янецького р-ну — 183
 Грабове, с. Седлищанського р-ну — 193
 Града, с. Радивилівського р-ну — 180
 Градьки, с. на Ковельщині — 191
 Грані, с. Дубровицького р-ну — 138, 166, 187, 228
 Гранівна, с. Козинського р-ну — 181
 Грени — 85
 Грем'яче, с. Острозького р-ну — 178
 Гречуха М. С. — 55
 Грива Роман, підп. автор — 14, 63, 66
 Гриньох Іван, о. (Коваленко І. М., псевд.) — 15, 18
 Грінау, Німеччина — 68
 Грозів, с. Острозького р-ну — 178
 Грозівський Корчунок, с. Острозького р-ну — 178
 Грузини — 22, 30, 44, 56, 65, 74, 129, 146-147, 149, 169
 Грубешів, м. на Холмщині — 52-54, 127
 Грушниця, с. на Рівенщині — 178
 Губнів, с. Людвипільського р-ну — 162, 227
 Гута, с. на Володимирщині — 171, 229
 Гуцул, псевд., стр. УПА — 109
 Гестапо — 20-21, 54, 65, 100, 105, 124, 130, 135, 166, 170, 173, 175, 184, 191, 202-203, 226
 Гонта Іван — 105
 "Гренцшуці", нім. пограничники — 169
 Данилович з с. Чагарі на Збаражчині — 53
 Делятин, с. — 227
 Демблін, м. в Польщі — 131

- Демидівський р-н Рівенської обл. — 230
- Денис, псевд. — див. Палідович Михайло
- Деражне, м. Рівенської обл. — 188, 200, 208, 225
- Деражненський р-н — 182, 226
- Деревня, с. Столинського р-ну — 187, 228
- Дерев'янце Велике, с. Отрозького р-ну — 179
- Деренне, с. Дубровицького р-ну — 232
- Деренівка, с. на Теробовельщині — 53
- Дермань, с. Здолбунівського р-ну — 183
- Дерть, с. Рокитнянського р-ну — 228
- Дивин, м. Берестейської обл. БРСР — 226
- Дніпро — 31, 129
- Дніпро-бузький канал — 109
- Дніпропетровщина — 141
- "До зброї", журнал, вид. Політичного відділу УПА на Волині — 14, 98, 102, 104, 106, 108, 124, 146
- "Добровольчі батальйони" — 22
- Добривода, с. Козинського р-ну — 122, 178, 197
- Довбиш, псевд., підп. автор — 90
- Домбрувка Вінценти — 52
- Домбський з Берестя — 127
- Домінополе, с. на Новельщині — 182
- Донецьке, м. (Сталіно) — 141
- Дорогичин, м. Берестейської обл. БРСР — 114
- Доротинь, с. на Новельщині — 22, 127
- Доротичі, с. Сарненського р-ну — 182
- Дорош, псевд., стр. УПА — 105
- Дружнопіль, с. на Горохівщині — 22, 128, 226
- Дубенський курінь УПА — 209
- Дубенщина — 22-23, 61, 122, 136, 171, 180, 183, 186, 229-230
- Дубно, м. — 149, 184, 225
- Дубровиця, м. Рівенської обл. — 208
- Дубровицький р-н — 183, 187, 200
- Дядьнович з Києва — 68
- Дядьновичі, с. на Дубенщині — 136
- Дюксин, с. на Костопільщині — 226
- Європа — 59, 64, 70, 79, 86
- Емільчинський р-н Житомирської обл. — 132, 150
- Еней, псевд., к-р Південної групи УПА — 214
- Єльне, с. на Сарненщині — 195
- Жабче, с. Демидівського р-ну — 183
- Жильжа, с. на Костопільщині — 227
- Житомир — 31
- Житомирська обл. — 22, 61, 65, 123, 129, 134, 151
- Жовті Води — 94
- Жолобне, с. Ярунського р-ну — 134
- Жорнів, с. на Дубенщині — 183
- Жуків, с. на Рівенщині — 22
- Жунівські ліси, Рівенщина — 64
- Журавичі, с. Цуманського р-ну — 143, 189, 190, 232
- "За самостійну Україну", підп. газета — 69, 143, 145
- Забара, с. Корецького р-ну — 227
- Забунда, хутір на Володимирщині — 192
- Заболоття, с. Коростенького р-ну — 132

- Завидів, с. Горохівського р-ну — 170, 227
- Завидів, с. Острозького р-ну — 178
- Загін УПА ім. Моновальця — 139
- Занарпаття — 128, 130
- Заліщани, с. Дубровицького р-ну — 138, 166, 228
- Залужня, с. Дубровицького р-ну — 167, 228
- Залужня, с. на Крем'янецьчині — 164, 187
- Залужня, с. на Сарненщині — 143
- Заморочення, с. на Поліссі — 187, 228
- Замостя, м. на Холмщині — 127
- Замостя, с. Володимирського р-ну — 192-193
- Замчисько, с. на Дубенщині — 22
- Запоріжжя — 94
- Застав'я, с. Любомельського р-ну — 182
- Застир'я, с. Рафалівського р-ну — 187
- Західньо-українські землі — 49-52, 54-57
- Заяць з с. Свистільник в Березанщині — 53
- Збаранж, м. Тернопільської обл. — 53
- Збаранжина — 29
- Зборівщина — 54
- Зв'ягельський р-н — див. Новоград Волинський р-н
- Здовбиці, с. Здолбунівського р-ну — 181
- Здолбунів, м. Рівенської обл. — 138, 181, 202
- Здолбунівщина — 148, 157, 164, 169, 181
- Зелібори, с. на Рогатинщині — 53
- Земельна референтура УПА — 199-200
- Зірна, псевд., стр. УПА — 87
- Золоте, с. Висоцького р-ну — 137, 166
- Зудни, с. — 225
- Іваничі, с. на Горохівщині — 131
- Іваничі, с. на Луччині — 163, 231
- Іванова Долина, с. на Костопільщині — 22
- Івано-Франківське, м. (Станиславів) — 204
- Іванчиці, с. Висоцького р-ну — 137, 228
- Іваня, с. на Дубенщині — 183
- Івачків, с. Здолбунівського р-ну — 164, 181
- "Ідея і чин", орган ОУН — 14, 57, 158
- "Інформатор", волинська газета УПА — 133, 146
- Італія — 70, 73
- Кавказ — 152, 155
- Казахи — 44, 225
- Найтель — 158
- Камінка, с. на Житомирщині — 132, 152-153, 155
- Камінне, с. Сарненського р-ну — 187, 228
- Камінь-Ноширський, м. Волинської обл. — 15, 17, 115, 148, 171, 182, 229
- Кам'янка, с. Ярунського р-ну Житомирської обл. — 134
- Кам'янець-Поліський — 31
- Кам'янець-Подільщина — 22, 61, 129, 134
- Караїмович Іляш — 94
- Нарасін, с. Дубровицького р-ну — 183
- Кардаш Василь — 53
- Карпати — 145
- Карпилівка, с. Ронитненського р-ну — 103, 170, 179, 187, 228-229
- Катеринівка, с. Емільчинського р-ну — 132, 150

- Ненігсберг — 64
 Непенін — 68
 Нерч — 64
 Київ — 64, 129, 141, 164
 Київські ліси — 153, 156
 Київщина — 22, 31, 65, 134, 151
 Ківерці, м. Волинської обл. — 123, 225
 Кладнів, с. на Володимирщині — 192
 Клевань, м. Рівенської обл. — 64, 144
 Клеванські ліси — 167
 Клесів, с. Сарненського р-ну — 182
 Клезор Станіслав — 53
 "Клич", газета — 63-65
 Кличковичі, с. на Ковельщині — 192
 Клубочин, с. Цуманського р-ну — 189
 Кляпішура Теодор — 53
 Кобриньщина, Берестейська обл.
 БРСР — 185, 204
 Коваленно І. М., псевд. — див. Гриньох Іван, о.
 Ковбань, с. на Володимирщині — 163
 Ковель, м. — 23, 44, 55, 65, 137, 148, 171, 208, 225-226, 229
 Ковельщина — 22, 122, 127, 129, 137, 182, 191, 227
 Ковпак С. А. — 230
 Когильне, с. на Володимирщині — 193
 Когут, псевд., сотен. УПА — 112
 Козацьні поліційні вд., нім. окупація ("Шуцполіція") — 128, 174, 179, 181, 183-184, 192, 197
 Козин, м. Рівенської обл. — 195
 Конівець, с. Вишнівецького р-ну — 196, 232
 Колки, м. Волинської обл. — 22
 Колківщина — 226
 Кокорів, с. на Крем'яччині — 195
 Колодені, с. Демидівського р-ну — 183
 Колодін, с. на Володимирщині — 163
 Колодно-Селисько, с. Вишнівецького р-ну — 196, 232
 Комінтерн — 63
 Константинівка, с. Сарненського р-ну — 182
 Копитів, с. Корецького р-ну — 132, 150, 164, 231
 Корецький р-н Рівенської обл. — 164, 186, 201-202
 Корницький, о. с. Губкова Людвипільського р-ну — 162
 Корнієць Л. Р. — 55
 Корнійчун О. Є. — 55
 Коропчик, с. на Золочівщині — 232
 Коростень, м. Житомирської обл. — 129, 132, 152
 Коростишів, м. Житомирської обл. — 153, 155
 Коростятин, с. Гоцанського р-ну — 183
 Корсунь, м. Черкаської обл. — 94
 Кортіліси, с. Ратнівського р-ну — 20, 118, 146
 Корчин, с. на Костопільщині — 227
 Косарів, с. на Дубенщині — 183
 Косач Юрій — 64
 Костопіль, м. Рівенської обл. — 95-96
 Костопільщина — 22-23, 44, 137, 145, 162, 164, 171, 182, 194, 199, 200, 202, 227
 Костюшково, фільварок на Луччині — 196
 Котельня, м. Житомирської обл. — 153, 155
 Котів, с. Піддубецького р-ну — 179
 Котівська Вільна, с. на зах. Поліссі — 123, 186
 Кох Еріх — 32, 60, 64, 167, 204
 Красилівка, с. Городницького р-ну — 123, 133, 150

- Красний бір, Камінь-Ноширщина — 144
- Краснолуки, с. на Крем'яначчині — 179
- Кремешів, с. на Володимирщині — 122
- Крем'яначчина — 22-23, 61, 122, 130, 135, 148, 164, 168, 171, 183, 201, 229
- Крем'янець, м. — 20, 130, 149, 165, 169, 184, 225, 227
- Кривичі, с. на Рівенщині — 179
- Кривиця, с. Дубровицького р-ну — 187, 228
- Крив'як Дмитро — 53
- Крига, псевд. — див. Назар, псевд., курінний УПА
- Крилівка, с. Дубенського р-ну — 136
- Крим — 136
- Крук з с. Стриївці на Збаражчині — 53
- Крупа Казімеж — 53
- Крути — 65
- Кубанці — 202
- Кулиновичі, с. — 151
- Кунів, с. Рогатинського пов. — 53
- Лав., псевд. — див. Старух Ярослав
- Лаврів, с. Луцького р-ну — 136, 163
- Лазні — 198
- Ластовецький, проф. — 152
- Латиші — 30
- Лашів, с. на Холмщині — 131
- Лемешнів, с. на Володимирщині — 163
- Ленчин (Лінчин?), с. Березненського р-ну — 103, 170, 229
- Лизани, с. Березненського р-ну — 194, 232
- Лисицьн, с. на Пинщині — 188
- Лисенко, псевд., старшина УПА на Поліссі — 87-88
- Литвинчук з с. Чагарі на Збаражчині — 53
- Литовці — 30
- Личин, с. на Луччині — 231
- Лищева, с. на Холмщині — 127
- Лівобережжя — 70, 203
- Лісовик М., псевд., підп. автор — 87
- Літвиця, с. Дубровицького р-ну — 187, 228
- Літин, с. Турійського р-ну — 65, 162, 231
- “Літопис УПА” — 5-18
- “Літопис УПА”, одноднівна В. О. “Буг” — 8, 11,
- Лопатне, с. Цуманського р-ну — 190, 230
- Луганське, м. — 141
- Лудинь (тепер Людинь), с. Висоцького р-ну — 187, 228
- Луни, с. Костопільського р-ну — 188, 228
- Луків, с. на Луччині — 193, 232
- Луно, с. Володимирецького р-ну — 187, 228
- Лучиці, с. Сональського пов. — 123, 170, 227
- Лучина — 22-23, 61, 65, 122, 136, 163, 173, 192
- Луцьке, м. — 23, 44, 136, 157, 162, 165, 174, 184, 191-192, 204
- Луцькі, два брати — 53
- Любачівський курінь УПА — (“Меснини”, псевд., курінь УПА) — 108
- Любешів, м. Волинської обл. — 144, 148, 171, 229
- Любиковичі, с. Дубровицького р-ну — 187, 228
- Любитів, м. на Поліссі — 226
- Любомельщина — 129, 147, 171
- Людвинівка, с. в Рогатинщині — 53

- Людвипільський р-н Рівенської обл. — 194, 200, 208, 229
 Лючин, с. Острозького р-ну — 179
 Люце Віктор — 65, 210
 Лядо, с. на Сарненщині — 194
 Львів, м. — 52, 64
 Львівська в. о. УПА ("Буг", в. о. УПА) — 8, 17, 119
 Львович, М., псевд. — 14, 17, 59, 62, 102, 104, 106
 Мадяри — 30, 128, 130, 134-136, 148, 164, 168, 174, 183, 225
 Мадярщина — 71-72, 202
 Мазепа Іван, гетьман — 63
 Маївка, с. Торчинського р-ну — 196
 Манар Василь (Сіроманець, Безрідний, псевд.) — 42-46, 231
 Манар Володимир (Вадим, псевд.) — 13, 14, 16, 34, 38, 40-42, 161, 231
 Манар Степан — 42
 Малин, с. Острозького р-ну — 137, 162
 Малинськ, с. на Рівенщині — 104
 Малюжинський Микола, о. — 165
 Манастир св. Миколая на Ковельщині — 182
 Маневичі, м. Волинської обл. — 134
 Марієндорф — 68
 Марієнфельд — 68,
 Марновичі, с. на Володимирщині — 163
 Мархлевський р-н Житомирської обл. — 134
 Марцелівка, хутір — 193
 Мар'янівна, с. на Сарненщині — 143, 193, 228
 Мар'янівна, с. Здолбунівського р-ну — 164, 187
 Матіївський р-н Волинської обл. — 128
 Межириччя, м. Рівенської обл. — 96
 Мельниківці — 205
 "Месники", псевд., курінь УПА — див. Любачівський курінь УПА
 Миколаїв, м. — 128
 Мирнів, с. на Володимирщині — 163
 Мисин Адам, Евдонія, Софія і Володимир — 54,
 Михайлівна, с. Острозького р-ну — 179
 Михайлов, ім., група рад. парт — 129, 134, 146
 Михня, с. Демидівського р-ну — 183
 Мишів, с. Іваницького р-ну — 193
 Мізоч, м. Рівенської обл. — 144, 225
 Мінолайчин — 54
 Мілевич Константин — 54
 Мільці, с. Седлищанського р-ну — 182
 Місія УПА — 6
 Млинівський р-н Рівенської обл. — 149, 169, 226, 230
 Млинівці, с. Вишнівецького р-ну — 180
 Модава, с. — 183
 Молодава, с. на Дубенщині — 183
 Молочарні — 199
 Молучки, с. Турійського р-ну — 225
 Морочне, м. Волинської обл. — 171, 179, 227
 Москва — 49, 54, 59-61, 71-72, 79-80, 126, 147
 Мости, с. на Здолбунівщині — 211
 Мощаниця, с. Олицького р-ну — 194, 232
 Мукачів, м. Закарпатської обл. — 128
 Мушинський Теофіл — 53
 НКВД — 43, 50, 56-57, 141
 Назар, псевд., курінний УПА (Крига, псевд.) — 110-113, 115
 Нараїв, с. на Дубенщині — 195, 232
 Народня самооборона — 98
 Невіркив, с. Межирицького р-ну — 227

- Немовичі, с. на Сарненщині — 104, 182
- Несвіч, с. на Луччині — 153
- Несухойже, с. на Ковельщині — 182
- Нечай Павло — 67
- Нивецьк, с. Дубровицького р-ну — 138, 166, 228
- Нивиці, с. Радехівського пов. — 232
- Ниці, с. на Ковельщині — 182
- Німеччина — 20-22, 43, 60, 67-73, 75, 78-80
- Німецькі поліційні відділи — 20-22, 43, 60, 67, 69, 70-73, 75, 78-80, 95, 100, 126, 130, 135, 137-140, 143-145, 147-152, 162, 166-172, 174, 177, 179-183, 188, 192-193, 195-197, 225-227, 231-232
- Нова Європа — 67, 70, 117, 126
- Нова Носовиця, с. на Дубенщині — 136
- Новак Степан — 53
- Новаки, с. Володимирецького р-ну — 187, 228
- Новожуків, с. на Рівенщині — 198
- Новомалин, с. Острозького р-ну — 180
- Новомильськ, с. на Здолбунівщині — 180
- Новосад з с. Ярославців у Грубешівщині — 127
- Новосілка, с. Підгаєцького пов. — 53
- Новостав, с. на Крем'яниччині — 22
- Новостав, с. на Луччині — 163, 231
- Норд-Нап — 68
- ОУН — 29-30, 48, 51, 54, 57, 61, 63-65, 69, 74, 108, 140, 145, 152, 154, 157-158, 161
- ОУНз — 7, 10
- ОУНР (ЗЧ ОУН) — 7, 10, 108
- Обарів, с. Рівенського р-ну — 178
- Облапи, с. на Ковельщині — 144
- Одєради, с. Олицького р-ну — 179
- Озера, с. Острозького р-ну — 179
- Озеро, с. Володимирецького р-ну — 183
- Озеро, с. Рафалівського р-ну — 187
- Олександрійський р-н Рівенської обл. — 135, 170, 232
- Олексій О., митр. — 175
- Олешев, с. на Волині — 179
- Олина, м. Волинської обл. — 144, 190, 202, 208, 230
- Олички, с. Деражневського р-ну — 188, 228
- Омельне, с. Колківського р-ну — 189, 194
- Онисько М. — 53
- Орв'яниця, с. Дубровицького р-ну — 138, 166, 187, 228
- Оришківці, с. на Крем'яниччині — 130
- Орлівка, с. на Сарненщині — 182
- Оселець, с. Дубровицького р-ну — 232
- Осередньо-східні українські землі — 50, 152, 154, 177, 181, 185, 202, 203
- Осетинці — 65, 146
- Осіче, фільварок на Луччині — 168, 226
- Осницьк, с. на Сарненщині — 182
- Осова, с. Дубровицького р-ну — 183
- Острів, с. Ківерського р-ну — 231
- Острів, с. на Луччині — 164, 168, 225
- Острів, с. Пинського р-ну — 188
- Острозький відділ УПА — 215
- Острозький р-н Рівенської обл. — 136, 170, 225, 227
- П. П., підп. автор нарису "Під весняним сонцем" — 95
- Павленко, псевд. — див. Волошин Ростислав
- Палідович Михайло (Денис, псевд.) — 13, 40-41

- Палянка, с. на Рівенщині — 183
 Перемишль, м. — 131
 Пересоловичі, с. на Грубешівщині — 53, 127
 Перновичі, с. Турійського р-ну — 65
 Петрикув Р. — 52
 Петров, дяк з с. Губкова на Костопільщині — 162
 Пикулічі, с. Перемиського пов. — 165
 Пинське, м. на Поліссі — 188-189
 Пинщина — 137, 167, 188, 228
 Писарева Воля, с. на Володимирщині — 163
 Південна група УПА — 214
 Північно-західні українські землі — див. Волинь
 Півче, с. Здолбунівського р-ну — 164
 Підбереззя, с. на Горохівщині — 163, 170, 227
 Підвисоке, с. б. Бережан — 53
 Підгаєщина, Галичина — 53
 Підгайці, с. Крем'янецького р-ну — 183
 Підгірці, с. на Рівенщині — 180
 Підгородне, с. Любомельського р-ну — 163, 182
 Піддубецький р-н Волинської обл. — 196
 Підляшся — 75, 146
 Пілгани, с. на Луччині — 122, 131, 169, 231
 Піски, м. Берестейської обл. БРСР — 111, 114
 Плотне, с. на Костопільщині — 229
 Пневне, с. Камінь-Коширського р-ну — 229
 Повче, с. на Рівенщині — 136
 Познанщина — 203
 Поділля — 22, 151, 225
 Подніпров'я — 75
 Полінарп, архиеп. — 175
 Полісся — 5, 12-15, 22, 26, 29, 30-31, 35, 40, 42, 44, 75, 95, 111, 115, 118, 121, 137, 145, 147, 151, 166, 170, 172-173, 185, 189, 198, 208, 221, 232
 "Полісся", сотня УПА — 210
 Полотківці, с. — 180
 Полтава, Петро, псевд., керівник Політичного відділу ГК УПА — 220-221
 Полтавець, псевд. — див. Василенко Петро
 Полтавщина — 68, 141
 Поляни — 23, 30, 47-57, 203, 204
 Польща — 5-7, 49, 54-55, 94, 111, 203, 204
 Польське підпілля — 47-57, 127, 131, 191-195;
 співпраця з німцями — 44, 52-53, 57, 131, 147, 172-173, 191-193, 203-204
 співпраця з більшовиками — 54-55, 135, 147, 172-174, 186-189, 191, 194, 195, 228-229
 Польські поліційні вд., нім. окупація ("Щуцманшафт") — 23, 44, 51, 60, 89, 91, 93, 116-117, 121-122, 130, 136-137, 149, 162-166, 172-174, 179, 181, 183-184, 191-197, 204, 226-227, 231-232
 Попівці, с. Крем'янецького р-ну — 183
 Попівці, с. Острозького р-ну — 179
 Порицький р-н Волинської обл. — 200
 Порозів, с. Здолбунівського р-ну — 197, 232
 Пословські ліси — 109
 Постійне, с. на Костопільщині — 225
 Потапів Л., псевд., підп. автор — 15, 17, 91
 Поташня, с. над р. Случ — 173, 194
 Поториця, с. Сокальського пов. — 42, 216
 Почаївський р-н, Крем'янецьчина — 169

- Правобережжя — 70, 151, 203
- Православна Автономна Церква — 175
- Прилуки, м. Чернігівської обл. — 141
- Прип'ять, р. — 138, 148, 172, 187, 189, 230
- Пріцман, нім. ген. поліції — 177-178
- Провалів, с. на Холмщині — 127
- Проноп Мирослав, д-р (Володимир, псевд.) — 40-41
- “Просвіта” — 175
- Пшебраже, с. Ківерецького р-ну — 189, 191, 232
- П'ятидні, с. на Володимирщині — 137
- Раднево, с. Володимирецького р-ну — 187, 228
- Радивилів, тепер Червоноармійське, м. Рівенської обл. — 136, 149, 169, 199, 202, 232
- Радивилівський відділ УПА — 196
- Радивилівський р-н — 232
- Радовичі, с. Турійського р-ну — 133, 150, 162, 193
- Радом, м. в Польщі — 131
- Радомишль, с. на Луччині — 163
- Радянська армія (Червона армія) — 21, 54, 71, 78-79, 116, 126, 140, 158, 172, 186
- Радянська партизанка — 13, 20, 23, 30-31, 43-44, 51, 87, 103, 109, 114, 118, 121, 123, 125, 129, 132-135, 137-138, 141-145, 147-152, 154, 166-167, 170-172, 185-191, 227-232
- Рай, с. Вербського р-ну — 147
- Раковець, с. Крем'янецького р-ну — 183
- Ратнівський р-н Волинської обл. — 128
- Рафалівна, м. Рівенської обл. — 139, 187, 197, 227
- Рачин, с. Дубенського р-ну — 183
- Рац Густаф — 53
- Ремель, с. на Рівенщині — 20
- Рибино, хутір — 171, 229
- Рівенщина — 61, 65, 95, 129, 136, 164, 181, 186, 198
- Рівенська в'язниця — 142
- Рівне, м. — 60, 64, 91, 98, 100, 104, 106, 144, 162, 165, 174-175, 184, 197
- Річиця, с. Столинського р-ну — 138, 166, 187, 228
- Рогатинський пов. Івано-Франківської обл. — 53
- Роннище, м. Волинської обл. — 191, 193
- Розгром, псевд., стр. УПА — 87-89
- Роземберг Альфред — 126
- Кокитнянський р-н Рівенської обл. — 172
- Росія — 75, 204
- Росіяни — 30, 44, 149, 169
- Роцинські, лікарі з Крем'янця — 20
- Руда, с. на Володимирщині — 192
- Руда, с. Любомильського р-ну — 163
- Рудий, псевд., к-р Північно-західної групи УПА — 115
- Рудники, с. Цуманського р-ну — 190
- Ружин, с. на Ковельщині — 192
- Румуни — 30, 130, 174
- Румунія — 71-72, 126-127
- СД — 116, 129, 191
- СРСР — 60, 70-73, 75, 78-80, 111, 126, 141
- СС — 22, 97, 129, 191, 203
- СУЗ — див. Східні укр. землі
- Садик, с. Луцького р-ну — 136
- Садовий О. С., псевд., підп. автор — 14, 16, 47, 58
- “Самостійник”, підп. газета — 150, 156

- Сарненщина — 22-23, 137, 182, 187, 194, 200, 226-227
- Сарни, м. Рівенської обл. — 104, 148, 171, 182, 208, 229
- Сарни-село — 182
- Сарники, с. на Столинщині — 188
- Сварині, с. Володимирецького р-ну — 183
- Свинарин, с. Турійського р-ну — 182
- Свистільники, с. — 52
- Свіз, с. Ніверецького р-ну — 163
- Седлищанський р-н Волинської обл. — 128
- Сенневичівський р-н Волинської обл. — 149
- Сергіївна, с. на Рівенщині — 22
- Сердечний О. — 53
- Серники, с. Висоцького р-ну — 137, 166, 228
- Сернява, хутір Козинського р-ну — 181
- Сехи, с. Сарненського р-ну — 187, 228
- Сибір — 141, 152
- Сильно, с. Цуманського р-ну — 189
- Синне, с. — 183
- Синяків, с. Піддубецького р-ну — 196
- Сихи, с. — 195
- Скеля Антін, автор — 85, 98
- Сниба, с. Любомельського р-ну — 182
- Скригитівна, с. — 167, 228
- Словаки — 30
- Служба безпеки — 35, 42, 183, 192, 195
- Случ, р. — 95, 167, 173, 194
- Смига, с. на Дубенщині — 22, 211
- Смордві, с. Млинівського р-ну — 180
- Сокальський пов. Львівської обл. — 132
- Сосновський, ген. — 55
- Срібне, с. на Дубенщині — 195, 232
- Ставки, с. Вербського р-ну — 147, 171, 229
- Ставок, с. на Ковельщині — 193
- Сталін Й. В. — 47-48, 51, 55-57, 60, 63, 77-80, 125, 141, 151, 157
- Сталінград, м. — 64
- Сталіно, м. — див. Донецьке
- Станиславів, м. — див. Івано-Франківське
- Стара Мощаниця, с. Мізоцьного р-ну — 148, 169
- Стара Рафалівна, с. Колнівського р-ну — 143, 187, 190, 228
- Старе Село, с. на Грубешівщині — 53
- Старитевичі, с. Столинського р-ну — 228
- Старовичі, с. 187
- Старожунівський ліс на Рівенщині — 226
- Старух Ярослав, діяч ОУН, член УГВР (Лав, Стяг, псевд.) — 13, 16, 40-41
- Степан Город, с. Володимирецького р-ну — 183
- Степанівна, с. Здолбунівського р-ну — 164
- Степанська Гута, с. Степанського р-ну — 147
- Степанський р-н Рівенської обл. — 194, 200, 208, 229
- Стеців, с. Снятинського р-ну — 131
- Стидинський р-н в Рівенській обл. — 200, 226
- Стир, р. — 120, 187
- Стіжок, с. на Крем'яниччині — 225
- Столин, м. Берестейської обл. БРСР — 188, 208
- Столинщина — 168, 187
- Стриївці, с. Збаранського пов. — 53
- Стрільськ, с. Сарненського р-ну — 189, 232
- Струтинський, д-р з Грубешева — 127

- Студінна, с. на Дубенщині — 22
 Ступне, с. Мізоцького р-ну — 135, 136, 148, 164
 Стяг, псевд. — див. Старух Ярослав
 Суйми, с. Здолбунівського р-ну — 136, 164
 Суранські ліси, між Рівенською і Хмельницькою обл. — 146, 215, 230
 Суховоля, с. на Луччині — 163
 Східні укр. землі — 128
- Тайкур, с. Здолбунівського р-ну — 148, 197
 Тарнавський Мануїл, єпис. — 175
 Татари — 22, 30, 44, 56, 128, 146
 Теодорівка, с. Сарненського р-ну — 182
 Теревовля, м. Тернопільської обл. — 53
 Теремне, с. Острозького р-ну — 133
 Теренчук В. — 53
 Тесів, с. Острозького р-ну — 164
 Тетинне, с. на Сарненщині — 194
 Титовицькі хутори, у Володимирецькому р-ні — 183
 Тиф — 198
 Точивини, с. Острозького р-ну — 178-179
 Трипілля, над Дніпром — 156
 Трипутня, с. Дубровицького р-ну — 138, 166, 187, 189, 228
 Тростянець, с. на Луччині — 164, 231
 Тубешів, с. Дубенського р-ну — 136
 Туличів, с. Турійського р-ну — 122, 137, 157, 162, 231
 Туринна, с. на Крем'ячеччині — 227
 Турійськ, м. Волинської обл. — 22, 65
 Тучинський р-н Рівенської обл. — 203
 УАПЦ — див. Українська Автокефальна Православна Церква
- УГВР — див. Українська Головна Визольна Рада
 УНАКОР — 192
 УНС — див. Українська Народня Самооборона
 УПА — див. Українська Повстанська Армія
 УРСР — 7, 55, 80, 144
 УЧХ — див. Український Червоний Хрест
 Узбеки в УПА — 22, 30, 44, 56, 65, 129, 146, 169
 Узбецькі поліційні відділи, нім. окупація ("Шуцманшафт") — 162, 179, 225
 Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ) — 165-166; Церковна рада — 175
 Українська міліція, нім. окупація — див. Українські поліційні вд., нім. окупація
 Українська Народня Самооборона (УНС) — 74, 145
 Українська Повстанська Армія (УПА) — 5-7, 8-18, 20-24, 26-37, 39-45, 61, 63-65, 74-75, 145-147, 154-155; бої з німцями — 12-15, 21-22, 89-90, 96-102, 104-108, 121-125, 127-139, 143-144, 147-155, 157, 163-164, 168-170, 178, 192-197, 208, 225-227, 231-232; бої з поль. парт. — 147, 172-173, 189, 191-195; бої з рад. парт. — 22-23, 87-89, 103-104, 109-114, 115-118, 122-129, 132-135, 137-138, 144-148, 150-152, 155-156, 170-172, 186, 188-195, 208, 229-230; організація — 12-13, 21-22, 27-31, 35, 43-44, 142, 199-201, 208;

- політична програма — 21-22, 24, 29, 39, 47-51, 57, 65, 74, 83-84;
старшинські школи — 106, 199
- Українські поліцейні вд., нім окупація (Українська міліція; "Щуцманшафт") — 12, 19-21, 146, 153, 181, 203, 225
- Український Червоний Хрест (УЧХ) — 142, 198-199
- Ульники, с. Луцького р-ну — 205
- Устинівка, с. на Житомищині — 131, 152-153, 155
- Усте, с. Цуманського р-ну — 189, 132
- Ухань, с. на Грубешівщині — 127
- Уховецько, с. на Ковельщині — 191
- Фастівський р-н Київської обл. — 132
- Фігурка В. — 53
- Фйодоров, загін рад. партизан — 172, 187, 230
- "Фольнсдойчі" — 181, 195
- Франко Іван — 64
- Фрідріхсгаген, м. в Німеччині — 67
- Фукель Н. — 54
- Хасевич Ніл, псевд., підп. мистець — 220-222
- Хатни, с. Тербовельського р-ну — 53
- Харків — 67, 141, 203
- Харківська обл. — 68
- Химовичі, с. Володимирецького р-ну — 187, 228
- Хмельницький Богдан, гетьман — 85, 94
- Хміль, псевд., стр. УПА — 103
- Холмськ, м. Берестейської обл. БРСР — 109
- Холмщина — 49, 51-52, 75, 127, 131, 146
- Хорів, с. Острозького р-ну — 197, 232
- Хотишів, с. Камінь-Коширського р-ну — 182
- Хрущов Н. С. — 55, 141
- Цесьля Ян — 53
- Циган, псевд., н-р вд. УПА — 106-108, 188
- Цумань, м. Волинської обл. — 20, 22, 86, 146, 208
- Цуманський р-н — 189
- Цуманські ліси — 167, 194
- Чагарі, с. Збаразьного пов. — 53
- Чанва, с. Володимирецького р-ну — 183
- Чапаєв, Ім., від. рад. партизан — 110-111
- Червона армія — див. Радянська армія
- Череватенко — 67
- Черемха, псевд., стр. УПА — 89
- Чернеси — 129, 146
- Черник, псевд., сотен. УПА — 110, 114, 115
- Чернихів, с. — 53
- Чернігівські ліси — 153, 156
- Чернігівщина — 75, 141
- Черніїв, с. Турійського р-ну — 182
- Чехи — 30, 137, 162
- Чехословаччина — 6, 9
- "Чорна мітла" — 202
- Чорниж, с. Цуманського р-ну — 189, 190
- Чорнобильські ліси — 153, 156
- Чудви, с. на Костопільщині — 22
- Чудель, с. Сарненського р-ну — 187, 228
- Шавула, н-р вд. УПА на Костопільщині — 194

- Шарпанці, с. Сокальського пов. — 132, 170, 227
- Шацн, м. Волинської обл. — 128
- Шевченкове, с. на Житомирщині — 153, 155
- Шене, Комісар Волинсько-Подільського ген. комісаріату — 157, 174
- Шепетівські ліси, у Хмельницькій обл. — 225
- Шехович — 127
- Школи — 142, 198, 200-201
- Шкробатівці, с. Цуманського р-ну — 195
- Шнецька Буда, с. на Житомирщині — 134
- Штуцький М. — 53
- Шубнів, концтабір на Рівенщині — 142
- Шумляни, с. Підгаєцького пов. — 53
- Шумське, м. на Крем'яничині — 225
- “Шуцманшафт”: укр., польський тощо — див. Українські поліційні відділи, нім. окупація; Польські поліційні відділи, нім. окупація тощо.
- Щербатюк — 53
- Щитава, с. на Новельщині — 191
- Щербатюк А. — 53
- “Юнан”, підп. газета — 75, 84
- Юцька-Салепина Артемій, о. — 165
- Я., діяч підпілля в Камінь-Коширщині — 118
- Явачків, с. Здолбунівського р-ну — 148
- Ядвиполе, с. на Рівенщині — 197, 227
- Яполоть, с. Костопільського р-ну — 22, 106, 168, 225, 231
- Ярема, псевд., сотен. УПА — 104-106
- Яровичі, с. на Луччині — 163
- Ярославленко Г., псевд., автор — 94
- Ярославців, с. на Грубешівщині — 127
- Ясениця, с. — 179
- Ясенко Ярослав, підп. автор — 13, 16, 40
- Ярунський р-н Житомирської обл. — 134
- Ясьолда, р. — 109
- Яцулі, с. Дубровицького р-ну — 187, 228
- Яцьковичі, с. на Костопільщині — 173

СПИСОК МАП ТА ІЛЮСТРАЦІЙ*

Волинь і Полісся: адміністративний поділ, стан на вересень 1940 р.
(внутрішні сторінки обкладинки)

Титульна сторінка п'ятого числа журналу "Ідея і чин"	160
Заголовок підпільної газети "Вісті Української інформаційної служби"	176
Заголовок волинського підпільного журналу "До зброї"	207
Гранатометна чота Дубенського куреня УПА	209
Чота сотні УПА "Полісся" усталилася до світлини	210
Замаскований за будинками відділ кінноти УПА чекає наказу	211
Забезпечення харчевої валки на Волині зимою 1943	212
Ростислав Волошин	213
Поворот з бойової операції на постій у селі	214
Повстанці з Острозького відділу УПА	215
Володимир і Василь Манарі	215
Волинь і Полісся: мапа боїв УПА за німецької окупації	216
Волинь і Полісся: мапа знищених українських сіл	218
Новобранці в УПА: дереворит підпільного мистця Н. Хасевича	220
Повстанці на Поліссі: дереворит підпільного мистця Н. Хасевича	221
Повстанці в ярах Волині: дереворит підпільного мистця Н. Хасевича	222
Заголовок волинської підпільної газети "Вільна Україна"	223
Заголовок волинського підпільного двотижневика УПА "Інформатор"	223
Заголовок підпільної газети "За самостійну Україну"	224
Заголовок підпільної газети "Самостійник"	224

* Оригінали ілюстрацій, у яких не зазначене джерело, взяті з Архіву ЗП УГВР.

З М І С Т

	стор.
Про "Літопис Української Повстанської Армії"	5
About the "Litopys UPA"	8
Другий том "Літопису УПА"	12
The Second Volume of the "Litopys UPA"	16

ІСТОРИЧНІ ОГЛЯДИ, АНАЛІЗИ, СТАТТІ

А. С. Борисенко: На шляхах збройної боротьби; Українська Повстанська Армія (УПА)	19
A. S. Borysenko: On the Path of the Armed Struggle; the Ukrainian Insurgent Army (Summary)	24
Ярослав Ясенко: Всенародній рух збройної самооборони українського населення на Волині й Поліссі	26
Yar. Yasenko: The Mass Movement of the Ukrainian People's Self-defence in Volyn and Polissya (Summary)	33
Вадим: Із дій всенародньої самооборони на Волині й Поліссі	34
Vadym: From the annals of the People's Military Self-defence in Volyn and Polissya (Summary)	38
До початків Української Повстанчої Армії	39
Збірник "Українська Повстанча Армія (УПА)": Лист Дениса до Лава	40
Symposium "The Ukrainian Insurgent Army"	41
Василь Макар: До початків УПА — лист з Волині	42
Vasyl' Makar: Origins of the UPA — a Letter from Volyn	45
О. С. Садовий: Куди прямують поляни?	47
O. S. Sadovyi: In Which Direction Are the Poles Going?	58

ВІЙСЬКОВО-ВИШКІЛЬНІ, ПОЛІТИЧНІ Й ІНФОРМАТИВНІ МАТЕРІЯЛИ

М. Львович: Український хліб — українському народові	59
M. L'vovych: Ukrainian Bread for Ukrainian People (Summary)	62
Роман Грива: Говорила небіжечна до самої смерти	63
R. Hryva: And She Talked, and Talked... (Summary)	66
О. Байдаченко: На німецькій каторзі	67
O. Baydachenko: In German Penal Servitude (Summary)	69
На порозі нового року	70
On the Treshhoold of the New Year (Summary)	76
У воєнному крутіні	77
In the Whirlwind of War (Summary)	81
За що бореться УПА?	83
What is the UPA fighting for? (Summary)	84

ОПОВІДАННЯ, НАРИСИ Й СПОГАДИ В ПУБЛІКАЦІЯХ УПА

Антін Скеля: Сила волі	85
М. Лісовик: Сімнадцять проти сотні	87
А. Буревій: Бій у селі Болотнівцях	89
Довбиш: Подруга Галя	90
Л. Потапів: Червона стьожка	91
Г. Ярославенко: Жовті Води	94
П. П.: Під весняним сонцем	95
Антін Скеля: Народня самооборона діє	98
М. Львович: Одинцем у ворожому таборі	102
М. Львович: Новітні гайдамани	104
М. Львович: Бойове хрищення	106
Мрія: Дорога до своїх; уривок зі спогадів	109
Мрія: Наступ на Камінь-Ноширський	115
Tales from the Underground in the UPA Publications (Summary)	119

ПІДПІЛЬНІ ПРЕСОВІ ЗВІДОМЛЕННЯ ПРО ДІЇ УПА

Із бойових фронтів Української Повстанчої Армії ("До зброї")	121
Вісті з України ("Інформатор")	124
Із дій УПА ("Вільна Україна")	134
Вісті з округ ("Вільна Україна")	136
Народ в боротьбі ("Вісті Української інформаційної служби")	138
На землях України ("За самостійну Україну")	141
З повстанчих боїв ("За самостійну Україну")	143
Вісті з Північно-західних українських земель ("Самостійник")	145
Українська Повстанча Армія діє ("Вісті")	151
Рейди відділів УПА на Схід ("Самостійність")	154
ПЗУЗ ("Ідея і чин")	157
The UPA in the Underground Press (Summary)	159

ДОКУМЕНТАЦІЯ: ХРОНІКА ПОДІЙ І ДІЙ УПА

Хроніка подій на українських землях (рік 1943)	161
Дії українських збройних самооборонних відділів Української Повстанчої Армії (УПА) на ОСУЗ	177
Chronicle of Events (Summary)	206
Дії УПА в 1943 році	208
Activities of the UPA in 1943 (Summary)	233
Прохання до читачів	234
Список скорочень	236
Показник	238
Список мап і ілюстрацій	254

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК у 1-му томі "ЛІТОПISУ УПА"

Стор.	Рядок	Надруковано	має бути
9	11 знизу	Nevertheless	Nevertheless
10	16 згори	Zovnishni	Zakordonni
10	8 знизу	appropriate	appropriate
11	5 знизу	characterizes	characterizes
13	19 згори	атвори	автори
16	14 згори	pubilcations	publications
17	9 знизу	Predstavnytsvo	Predstavnytstvo
17	8 знизу	Council.	Council).
	17 знизу	вдалося-	вдалося
49	3 згори	Боршники	Бортники
131	9 знизу	freedom	freedom
143	13 згори	Госпід(арчий)	Господ(арчий)
145	4 знизу	. зберіга-	. Зберіга-
187	13 згори	німецних	німецних
207	14 знизу	1943	1944
212	1 знизу	1945	1943
213	1 знизу	1947	1943
217	(під мапкою дати примітку):	За даними статтей полк. Омелюсіна і Г. Левенна виготовив Яр. Струтинський	
219	6 з-права	Пинськ	Столин і Пинськ
219	6 з-права	Остріг	Острог
219	1 з-права	північ.	північ. (Виготовив М. Пітюра).
223	2 знизу	(ч. 1)	(ч. 1): Хрести Заслуги
223	1 знизу	Ніля	Ніла
225	3 знизу	додано.	додано. В оригіналі було:
225	2 знизу	Узбеністан і Казахстан	Узбеністан — Шімрат, Казахстан — Держман.
237	1 знизу	Визвольної	Визвольної
237	17 згори	Машіненпістоль,	Машіненпістоль
238	4 згори	Зіхергайт	Зіхергайтс
238	4 згори	Командуванні	Командуванню
238	9 згори	Командуванні	Командуванню
238	2 знизу	Командуванні	Командуванню
251	4 знизу	Г. Хасевича	Н. Хасевича